Shah Jo Risalo by Ghulam Muhammad Shahwani

شاهه جو رسالو

غلام محمد شاهواڻي

(ڇهه سر)

سر ڪلياڻ

سر يمن ڪلياڻ

سر کنڀات

سر سريراڳ

سر سامونڊي

سر سهڻي

اصل 1950ع □ آر ايڇ احمد ڇاپيو

پوءِ سنڌيڪا 1993ع □ ڇاپيو

سنڌي ادبي بورڊ جي ويبسائٽ تي 2010ع تي موجود ڪيو ويو

پبلشر نوٽ

شاھ عبداللطيف ڀٽائي جي ڪلام جا رسالا گھڻو ڪري 50 ڪان 100 سال اڳ جا ترتيب ڏنل آھن. انھن رسالن جي مرتب ڪرڻ وقت مرتبن انوقت رواج ۾ آيل صورتخطي استعمال ڪئي. ان وقت تائين ٽيڪسٽ جي ڪتابن وانگر صورتخطيءَ جو ڪوبه اسٽينڊرڊ مقرر ڪونه ھو، بلڪ عالمن ۽ اديبن پنھنجي وقت جي رائج يا پنھنجي علميت ۽ادارڪ جي بنياد تي صروتخطيءَ کي پئي لکيو. مثلاً ’۾‘ کي ڪن ساڳي شڪل ۾ ته ڪن وري ’ايئن‘ ۽ ايئن ڪري پيو لکيو. ۽ منھنجي کي ڪن ساڳي شڪل ته ڪن وري ’مھجي‘، ’منھ جي‘ ۽ ’منھن جي‘ ڪري پئي لکيو. اھو سمورو فرق سنڌي ٻوليءَ جي مختلف لاڙن جي ڪري به پئي ٿيو. ڇاڪاڻ جو ٻوليءَ جا مختلف لاڙا ڳالھائڻ ۽ اچارڻ ۾ ان فرق کي قبول ڪندڙ ھئا.

شاھ جي رسالي جي صورتخطي جي حوالي سان ٻي ڳالھ اھم ھي ھئي ته ان جي مرتبن

رسالي کي ترتيب ڏيڻ وقت شاهه جي رسالي جا قلمي نسخا سامهون رکيا. جيڪي به سئو کان وڌيڪ سئو سال اڳ جا لکيل هئا. انهن قلمي نسخن ۾ جيڪي لکڻيون آيل هيون. تن کي پيٽي گهڻو ڪري ساڳي صورت ۾ قائم رکيو ويو. ان جو هڪ سبب جيئن اڳ ڄاڻايو ويو ته صورتخطيءَ جي ڪنهن به سٽينڊرڊ جو موجود نه هئڻ هو ۽ ٻيو سبب مرتبن جي شاهه لطيف سان اها عقيدت به هئي ته ان جو ڪلام پوين تان جيئن جو تيئن نقل ڪري پهچائجي، جيئن فقيرن ان کي نوٽ ڪيو آهي.

علام. آءِ. قاضي پهريون علام هو، جنهن رسالي جي صورتخطي کي اڪاني حدن تائين پنهنجي وقت جي مروج صورتخطيءَ ۾ مرتب ڪيو. اهوئي سبب آهي جو شاهه جي رسالن ۾ سڀ کان وڌيڪ سولي پڙهڻي هيستائين ان رسالي جي سمجهي ويندي آهي.

غلام محمد شاهوالي جي رسالي کي جيئن ته سڀني رسالن کان وڌيڪ عام قبوليت هاصل

آهي، ان ڪري ضـرورت هـئي تـه ان رسـالي
کي موجوده صورتخطيءَ ۾ شايع ڪيــو وڃي.
شاهه جي رسالي لاءِ عـام پڙهنـدڙن جـو تـاثر
رهيـو آهي تـه سـمجهڻ ۾ ڏکيـو آهي، ان جـو
هڪ سبب هي به آهي جو اهي رسالا موجوده
صورتخطيءَ ۾ لکيل ناهن، جنهن ڪري عــالم
۾ اديب ۾ انهيءَ پراڻي لکٽي جي صــورت کي
سـمجهي ۾ پـڙهي وڃن ٿـا، پـر عـام سـنڌي
پڙهندڙن لاءِ شاهه جـو رسـالو سـمجهڻ سـان
گڏوگڏ ان کي پڙهڻ ۾ اچارڻ به ڏکيـو مسـئلو
آهي.
سنڌيڪا اڪيڊمي هي ڪم سـنڌ جي موجـوده
۾ ايـنـدڙ نسـلن لاءِ ڪيــو آهي. انهن لاءِ ڪيــو
آهي، جيڪي موجـوده ٽيڪسـٽ جي سـنڌيءَ
جـا پنج ۾ ڏهه درجـا پـاس ڪـري رسـالي کي
پـڙهڻ شـروع ڪن ٿـا، ۾ يقينـاً رسـالي جي
موجـــوده صـــورتخطيءَ ۾ شـــايع ٿيڻ ســـان
موجوده نسلن جـو ان کي پـڙهڻ ۾ اچـارڻ ۾
ته پڪ سان سولائي ٿيندي، بلڪ صورتخطيءَ
جي سمجهڻ ڪري ان جي مفهـوم ۾ معنـائن
کي سمجهڻ ۾ به آساني ٿئي ٿي.

غلام محمد شاهواڻي هر صفحي تي آيل بيتن
۾ ڏکين لفظن جي معنيٰ هيٺيان حاشيي ۾
ڏني آهي. جيڪا نه صرف پنهنجي جاءِ تي
برقرار آهي، بلڪ هن رسالي جي
سنوارينڌڙن انهن حاشين ۾ بريڪيٽ جي اندر
معنائن ۾ واڌارو ڪيو آهي ته جيئن وڌ کان
وڌيڪ لفظن جي معنيٰ سامهون رکي پڙهندڙ
شاهه جي رسالي جو ڀرپور حظ حاصل ڪن.
رسالي کي سنوارڻ جو ڪم سنڌي ٻوليءَ
جي ڄاڻوئن ۽ شاهه جي پارکوئن جناب ممتاز
مرزا ۽ جناب عبدالرحمان نقاش سرانجام
ڏنو آهي، جن نئين صورتخطي ۾ لکڻ وقت
انهيءَ ڳالهه جو پورو خيال رکيو آهي ته
رسالي جو اصل روح پنهنجي جاءِ تي قائم
رهي، لفظن جي معنيٰ ۽ مطلب ۾ فرق نه
اچي، رسالي جون ماترائون نه ٽٽن ۽ ان جي
موسيقي به پنهنجي جاءِ تي برقرار رهي.
ڪيترن جاين تي اهڙا لفظ جيئن جو تيئن
قائم رکيا ويا آهن، جيڪي عام طرح موجوده
صورتخطيءَ کان ڪجهه گهٽ وڌ آهن. ان
ڪري جو جيڪڏهن انهن لفظن کي سچو

سارو موجوده صوروتخطيءَ ۾ آندو وڃي ها ته، يا ته ان جي ماترا ٺٺي ها يا وري ان جي موسيقيءَ واري لئي قائم نه رهي ها. اهڙن هنڌن تي هيٺ فُٽنوٽ ۾ انهن لفظن جي اصل موجوده صورتخطي واضح ڪئي وئي آهي.
رسالي جي متن کي موجوده صورتخطيءَ ۾ سنوارڻ جو ڪم محض ان جي پڙهڻي کي سولو بنائڻ جي نيت سان ڪيو ويو آهي. اُن ڪم ۾ پورو پورو احتياط ڪيو ويو آهي ته اُن جي معنائن، ماترائن ۽ ترتيب ۾ ردو بدل نه ٿئي. اُن هوندي به جيڪڏهن پڙهندڙ ڪٿي سهو محسوس ڪن ته اصلاح خاطر اُن جي نشاندهي ڪري اداري کي ڏياري موڪلين ته جيئن هِن رسالي جي آئنده اشاعتن ۾ اُن جو واقعي تدارڪ ڪيو وڃي.
اسان جناب ممتاز مرزا ۽ جناب عبدالرحمان نقاش جا ٿورائتا آهيون جن رسالي کي نئين صورتخطي ۾ آڻڻ جي ڪم کي وقت سر سرانجام ڏنو. جناب بدرالدين هيسباڻي خاص هن رسالي جي ڪمپوزنگ جي لاءِ هڪ نئون ۽ خوبصورت فَؤنٽ ٺاهي ڏنو ۽ جناب اقبال

احمد جاکرو دل ۽ دماغ جي حضور سان پروف پڙهيا، ان کان سواءِ سنڌيڪا جي سٿ مان جناب علي حسن چانڊيو، جناب نياز حسين گبول، جناب قمرالدين گهانگهرو ۽ جناب طارق حسين هيسباڻي هن رسالي کي خوبصورت ڪري ڇاپڻ لاءِ فراخدلانه خدمتون سرانجام ڏنيون جنهن لاءِ هنن سڀني جس لهڻي.

نور احمد ميمڻ
چيئرمين
سنڌيڪا اڪيڊمي

گذارش

سوين سلام، سنڌ جي صوفين، شاعرن، عارفن ۽ عالمن توڙي دل وارن درويشن تي، جن اسان جهڙن اڀوجهن کي سنڌ جي ساڃهہ ڏني، اهڙن عالمن جو سَرموڙ، سردار ۽ سرواڻ، اسان جو اصل رسالي - ڌڻي، ڀٽ جو شاهہ، ۽ سنڌ جو سائين شاهہ عبداللطيف آهي، جنهن تي ڪيل عالمن جي تحقيق بي مثال ۽ بي بها آهي. هر عالم پنهنجي فهم ۽ ادراڪ سان، رسالي جي تدوين ۽ ترتيب ۾ پنهنجو نور نچويو، ۽ اسان کي ڀٽ – ڌڻي تن کي اڃان ڏينهن ڏئي ته هو علم جون راهون اڃان وڌيڪ روشن ڪن، ۽ جيڪي اسان کان وڇڙي ويا آهن تن تي مالڪ جا ڪوڙين ڪرم هوندا، جو هنن جي عشق جو پورهيو، سڄي هڪ سماج لاءِ، چڻ اونداهيءَ ۾ جرڪندڙ جوت آهي. ڪنهن جا نالا ڳڻي، ڪنهن جا ڳڻجن، سڀ سرواڻ ۽ حرف جا اصليت جا پارکو، رسالي جي گهرائي جا غواص ۽ موتين ميڙڻ وارا، تن سان برميچڻ، چڻ سج ڏانهن

نهارڻ، ۽ جيڪي سج ڏي نهاريندا آهن، انهن جون اکيون سوجهري جي باوجود ااونداهيون ٿي وينديون آهن.

رسالي جي طالب علم جي حيثيت ۾، اکيون ادب سان جُهاڪائي، نهايت عقيدت ۽ احترام سان، انهن عالمن جي محنت کي جسُ ڏيندي، هتي رسالي جي انهيءَ محنت جو ذڪر گهربل آهي، جيڪو محترم غلام محمد شاهواڻيءَ صاحب شايع ڪرايو، ۽ اهو ٽيون ڀيرو، موجوده صورتخطيءَ ۾، اوهان جي هٿن ۾ موجود آهي.

ڊاڪٽر هوتچند گربخشاڻي پنهنجي رسالي جو آخري جلد سنه 1924ع ۾ شايع ڪرايو، ۽ ان کان پوءِ وڏي وٿي پئجي وئي. لڏ پلاڻ ۾ نئين ملڪ ۾ نيون ذميواريون، تن اسان جي اُن دؤر جي عالمن کي اصل وجهه ئي نه ڏنو جو ان ڏس ۾ ڪو علمي قدم کڻن. باوجود انهيءَ جي جو اسان جي ڪيترن عالمن ۽ صاحبن جو دلي چاهه ۽ سعيو هو ته لطيفي لات کي عام ڪجي، ۽ اُهي وٿون جي ڀهراڙي جي

سگھڙن ۾ سالڪن جي دلين ۾ لڪــل آهن، ۾ جيڪي اُن سڄي مـاحول جـا مـالڪ آهن، جن جو بي بها بيان ڀٽائي بادشاھ پاڻ پنهنجي بيتن ۾ فرمـايو آهي، تن ڪـان ڪي حاصـل ڪــري، لطيفي وڪر ڪي عام ڪجي.

ڀٽائي سـان عشـق رکڻ وارن محض سـندس رسالا ويهي لکيا، ۾ اڄ تائين به اسان جي آڏو ڪيـئي نـوان نـوان قلمي رسـالا اچن پيـا جـو سـنڌين محبت ۾ عقيـدت وچـان، قـرآن پـاڪ سان گڏ ٺپي ويڙهي رکي ڇڏيا. نـئين دور جي روشنيءَ ۾ جڏهن اسان عقـل جي ڏيـڍي پـار ڪــري، فڪــر جي محلات ۾ پــيرڙا ڌريـا آهن، تــڏهن اهــڙا ڪيــئي قلمي نسـخا اسـان جي عـالمن جي آڏو اچي چڪـا آهن، ۾ اينـدا رهن ٿا، ايستائين جو بمبئي مان ڇپيل رسالا بــه ان ريت پيا ملن، جو صورتخطي اهڙي جـو پـانءِ ته قرآن پيو پڙهجي. پر آڳـاٽو جن اهي رسـالا ائين قرآن سان تاڪن تي رکيـا، تن جي دل ۾ اهو ئي دور هو ته:

جي تو بيت ڀانئيا، سي آيتون آهين،
نيو من لائين، پريان سندي پار ڏي.

اهڙي محبت ۽ عقيدت، منهنجي چاڻ ۾، عالمي ادب جي شاعرن مان ڪنهن ڪي ورلي ملي هوندي. فالون ڪڍڻ ۽ شعر پڙهي چريي ٿيڻ جا قصا ته انيڪ، پر هيءُ پنڌ اجان ڪنهن اونهي اسرار وارو. قلم لکڻ کان قاصر آهي ته ڪيئن هڪ شاعر، سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ تائين پنهنجو ڪلام پهچايو، شايد جڏهن رڳون رباب ٿينديون آهن ته اهي هر ويل وڄنديون آهن ۽ وحدت واري وائي جو هل هلاچو اهڙو ته جهر جهنگ تونهين تون جي پچار، وڻ ٽڻ، وايون ساڳيون.

غلام محمد شاهواڻي جو سوانحي خاڪو

خانــداني روايتن مــوجب، ســورهين صــدي عيسوي جي آخر ڌاري، هندستان جي رياست گجـرات جي شـهر مـوروي مـان ٻـه نوجـوان ڀائر، ماڻڪ سنگھ جي جـاڙيجو ۽ ويـڏا سـنگھ جي جــاڙيجو، خانــداني اڻبڻت ڪــري، پنهنجي جاگير ڇڏي، سنڌ ۾ آيا ۽ موجوده ٽنڊي الهيار تعلقي جي اگهم ڪـوٽ ۾، مشــهور درويش ۽ ولي اللـه مخـدوم محمـد اسـماعيل سـومري (وفات 996هجري) وٽ اچي ٽڪيا، ۽ اُتي ئي هنن اسلام قبول ڪيو، ۽ مخدوم صـاحب جي حڪم موجب، پَٽَ (ريشم) جو ڪاروبار شروع ڪيائون. مرشد جي مهر واري نظــر، ۽ زمين تي پير ڪُپائڻ جي خيـال سـان، هنن ٻن ڀـائرن پنهنجي ڪــرت کي وڌايــو، ۽ جلـد ئي علائقي جي سرند ماڻهن ۾ ڳڻجڻ لڳا. ڪاروبـار سـان گڏوگڏ، زمينـداري ڏي بـه رخ رکيـائون. ٿـوري ئي عرصــي ۾ ســندن ڀــاڳ وڌيــو، پنهنجــو پڪوسرو ڪـوٽ ٺهرائي، اُن ۾ رهڻ لڳـا، ۽ ان لحـاظ ڪـان ڀـوءِ هيءُ گهراڻـو ”ڪـوٽـائي“ بـه ڪـوٺجڻ لڳو. مدد خان پٺـاڻ جي جـڏهن سـنڌ

تي گهل چڙهي، تـڌهن هيءُ خانـدان بـه تـڙي
پکڙي ويو، ۽ لاڙ جي مختلف شهرن ۾ ڳـوٺن،
حيدرآباد، ٽنڊي باگي، ماتلي ۽ ملان ڪاتيـار ۾
وڃي آباد ٿيا. انهيءَ خانـدان مـان، هن ”شـاهه
جي رسـالي“ جـو مانـائتو محقــق، شـارح ۽
مرتب مرحوم غلام محمد شاهواڻي به ٿيو.
مرحوم غلام محمد شاهواڻي بن حڪيم محمد
ابراهيم بن محمد يعقوب شاهواڻي، حيــدرآباد
شهر جي ڪورين جي پڙ ۾، شاهواڻي گهـٽيءَ
۾، سـنه 1912ع ۾ پيـدا ٿيـو. سـندس والـد،
پنهنجي وقت جو وڏو حڪيم ۽ ڏاهو ماڻهو هو.
شهر ۾ هن بزرگ جو مـان ۽ مرتبـو مٿـانهون
هو، ان لحاظ کـان شـهر جي ميونسـپل واري
سياست ۾ سندس تمام گهڻو عمل دخـل هـو،
۽ سـڄي عمــر، ميونســپل جي ميمــبر جي
حيثيت ۾ شـهر جي خـدمت ڪيـائين، ۽ ڪجهه
وقت لاءِ حيـدرآباد ميونسـپل جـو قـائم مقـام
صدر به ٿي رهيو. هيءُ زمانو، ان لحـاظ کـان
اهم هو، جو ماڻهن ۾ روايتي محبت ۽ خلـوص
جي گهڻائي هئي، اوطاقون آباد هيــون، علمي
۽ ادبي ڪچهريـون قـائم هيـون. ننـڍڙي غلام

محمد شاهواڻي جي ذهني ۽ فڪري تربيت
انهيءَ ماحول ۾ ٿي. فارسي، عربي ۽ سنڌي
زبانن جو چالامان هو. مولانا رومي جي
مثنوي ۽ سعدي جي گلستان جون ڪچهريون
عام هيون. ننڍڙي غلام محمد، انهن رهاڻين
مان گهڻو ڪي پريو، علم ۽ ادب سان سندس
عشق وچي انبرين چڙهيو. جيئن ته هوننڊي
هوندي ڪان نهايت ذهين ۽ هوشيار هو،
تنهنڪري انهن ڪچهرين هن جي عقل کي
اڃان گهڻيون مهميزون ڏنيون، ۽ پوءِ جڏهن
ٻاراڻي تعليم ڪان، تعليم جي مٿانهين ڏاڪي
تي پير پاتائين ته هو اعزازن سان ويو علم
جون وڏيون منزلون ماڻيندو. حيدرآباد جي نور
محمد هاءِ اسڪول، ڪراچي جي سنڌ
مدرسة الاسلام مان ميٽرڪ ڏنائين، جيڪي
بمبئي يونيورسٽي طرفان ورتا ويندا هئا.
انهيءَ يونيورسٽي مان ايم. اي ۽ بي. ٽي جا
امتحان ڏئي، ڪامياب ٿيو، ۽ تعليم جو پيشو
اختيار ڪيائين. تعليم سان سندس دلي رغبت
رهي، جو پاڪستان جي قائم ٿيڻ ڪان پوءِ،
سنڌ جي پهرئين گورنر سر غلام حسين

هدايت الله، جيڪو سندس ذاتي دوســت هــو، ڪيس ڪيئي انتظامي عهدا آڇيـا، پــر نوجــوان غلام محمد شاهواڻي، انهن عهدن قبولڻ ڪـان انڪــار ڪيــو، □ تعليم ڪــاتي ســان پنهنجي وابستگي ڪي مـان ڏينـدي چيـو تـه ”مـون لاءِ تعليم ان لحـــاظ ڪـــان اهم آهي جـــو آئـــون سمجهان ٿو ته منهنجي هئڻ سان، مون جهڙا □ پڻ مون ڪـان وڌيڪ ذهين ٻـار پڙهـائي تيـار ڪـري، عملي ميـدان □ آڻينـدس. جيڪي سـنڌ لاءِ ڇڻ ته هڪ اهم اثاثو بنجي ڪم ڪندا.“

مرحـــوم غلام محمـــد شـــاهواڻي تعليم جي تڪميل ڪان پوءِ، پهريائين حيـدرآباد سـنڌ جي مســـلمانن جي مڪيـــه تعليمي اداري نـــور محمدهاءِ اسڪول جوهيـڊ ماسـتر مقـرر ٿيـو. انهيءَ اســڪول ســان هن جي محبت اهــڙي بنجي ويئي جو اباڻا ڪڪ، جيڪي ڪــورين جي پڙ □ هئا، ڇڏي، بنهه نـور محمـد هـاءِ اسـڪول جي آڏو پنهنجو گهر آباد ڪيائين. انهيءَ دوران سنڌ جي مدرسه اسلام جي هم مڪتب ساٿي آخونـد الهه بچــائي مرحــوم جي مــدد ســان، ”مســـلم ايڊيوڪيشـــن فائونڊيشـــن“ قـــائم

ڪيائين، جنهن ۾ ڪائنس سواءِ، مرحوم مرزا اسڪندر بيگ، سيٺ ڪمال الدين ميمڻ، مرحوم جيميل شاهه استراٽي ۽ ٻيا رفيق شامل هئا. انهيءَ فائونڊيشن جي زير اهتمام، مسلم هاءِ اسڪول قائم ڪيو، ۽ بعد ۾ مسلم لا ڪاليج به قائم ٿيو، جنهن جو باني سربراهه مرحوم آخوند الله بچايو صاحب ٿيو. بعد ۾ شاهواڻي مرحوم، نور محمد هاءِ اسڪول مان تبديل ٿي، موجوده گورنمينٽ هاءِ اسڪول جو پرنسپال مقرر ٿيو، جنهن جي احاطي ۾ مسلم لا ڪاليج پڻ هو. علمي ادبي لحاظ کان، حيدرآباد شهر سنڌ جو چڻ مرڪزي ماڳ هو، ۽ خانبهادر محمد صديق ميمڻ جي سربراهي ۾ سنڌ مسلم ادبي سوسائٽي ادب جي ميدان ۾ ڪيئي ڪارناما سرانجام ڏئي رهي هئي. مرحوم غلام محمد شاهواڻي، پنهنجي تحريري ۽ علمي پورهئي جي اشاعت جي ابتدا، انهيءَ اداري طرفان سنه 1940ع ۾ ڪئي. سندس پهريون ڪتاب، چاليهه حديثون شايع ٿيو. ان کان پوءِ سندس

علمي ڪارنامن جو هڪ ڊگهو سلسلو شروع ٿيو، جن جي فهرست هيٺينءَ ريت آهي:
چاليهه حديثون
رسول پاڪ (سيرت)۽
ترڪن جي بهادري (تاريخ)
گلشنِ بهار (گلستان سعدي جو نثر ۾ سنڌي ترجمو)
راز ۽ رمزون (نفسيات: ڊيل ڪارنگي جي ڪتاب جو ترجمو)
علمي خزانو (مولانا رومي جي مثنوي جو نثر ۾ ترجمو، ٽن جلدن ۾)
ادبي خزانو (علم ادب)
ادبي اصول (تنقيد جي فن تي، سنڌيءَ ۾ پهريون ڪتاب، جيڪو ٻن جلدن تي مشتمل آهي)
گلدسة اقوال (مشاهير جا اقوال: اخلاقيات)۽
سر سارنگ (شاهه جي سر جي شرح)
سر ساموندي (شاهه جي سر جي شرح)
سر سسئي آبري (شاهه جي سر جي شرح)
جاگرافي (چوٿين درجي جي نصاب لاءِ)
خليفو پهريون (سوانح حيات)

خليفو ٻيو (سوانح حيات)
خليفو ٽيون (سوانح حيات)
خليفو چوٿون (سوانح حيات)
نظري ۽ علمي تعليم (اُستادن جي نصاب بابت: هن ڪتاب جا ست ڇاپا شايع ٿيا)
روحاني راز (اخلاقيات: هن تصنيف جو فقط پهريون ڀاڱو شايع ٿيو)
فتوح الغيب (اسلاميات: ترجمون- ٻه جلد)
چوند نثر ۽ نظم (علم و ادب)
خلفاءِ راشدين (شخصيات)
جوهرِ اسلام : اسلامي افسانا (اسلاميات)
انتخاب نثر (مضمون)
فلسفه روزه (اسلاميات)
سنڌي گرامر (لسانيات: پهريون جلد)

شاھ جو رسالو

تقريباً اٺاويهن سالن جي عمر ۾ شاهواڻي صاحب جو پهريون ڪتاب شايع ٿيو، ۽ وفات تائين، ستاويهه ڪتاب تصنيف ۽ ترجمون

ڪري چڪو هو. سنه 1950ع ۾، ذيابيطس
جي عارضي ۾ بيمار ٿي پيو، ڪيس پهريائين
ڪراچي ۾ پوءِ لاهور نيو ويو، جتي هڪ
آپريشن دوران سندس انتقال ٿيو. سندس
آخري آرامگاهه، خانداني قبرستان ٽنڊي
يوسف، حيدرآباد ۾ آهي.

رسالي جو موجوده نئون ڇاپو

غلام محمد شاهواڻي صاحب جو مرتب ڪيل
رسالو پنهنجي نوعيت ۾ نهايت منفرد آهي.
منهنجو ذاتي خيال آهي ته سنڌ ۾ اڄ به جيڪي
رسالا شايع ٿيل آهن ۽ اسان جي آڏو آهن، انهن
مڙني کان مقبول ۽ دل گهريو رسالو، شاهواڻي
صاحب جوئي آهي، ڇاڪاڻ ته اهو پهريون
رسالو هو، جو مڪمل هڪ ئي جلد ۾، معنائن
سان، پهريون دفعو شايع ٿيو هو.

**

هيءُ رسالو آر- ايڇ احمد برادرس جي اڳواڻ
مرحوم حاجي قاسم ڪاٺياواڙي ميمڻ جي
عشق سان شايع ٿيو. رسالي جي تزئين ۾

آرائش تــوڙي پــروف ريــڊنگ مرحــوم ع- ق-
شيخ ڪـئي ۾ پڪي جلـد سـان، پهريـون پـيرو
رنگين پاڻي جي پـوش ۾ بنـد ٿي بـازار ۾ آيـو،
جنهن جي تصوير ۾ خطاطي پڻ
ع. ق. شــيخ مرحــوم جي ڪيــل هــئي. پنــو
نهــايت اعليٰ درجي جـــو، ان دور جي لحــاظ
کان چڻ آرٽ پيپر. ڇپائي تي خاص نظر هئي،
جيئن چُڪن جو ڪو احتمال نـه رهي. رسـالي
جي رونـــق وڌائڻ لاءِ ان ۾، شـــاهه جي پڪي
جهلڻ، واري تصوير به شايع ڪئي وئي، جيڪا
برٽش ميوزم لنڊن مان حاصل ڪئي وئي، جـا
دراصل هڪ سـنڌي صـوفي جي سـري سـان
اتي محفـــوظ هـــئي، ۽ جنهن تي ڊاڪـــٽر
دائودپـوٽي مرحـوم هڪ اختلافي مضـمون بـه
لکيو هو ته اها پٽ ڌڻي جي تصوير نه آهي.
هي اهو زمانو هو جنهن ۾ سـنڌي ڪتـاب جي
خريداري ڇڻ ٿيندي ئي مشڪل سان هئي، پر
رسالي جو هيءُ ڇـاپو هٿـوهٿ وڪـامي ويـو.
راتـورات هن رسـالي جي تعريـف ۽ توصـيف
تــوڙي تنقيـدن جـا سلسـلا هليـا، پــر جيڪــو
ڪـارنامو ٿيڻو هـو سـو ٿي ويـو. مـاڻهن محبت

واري پورهــيي کي دل ســان قبوليــو، ۾ اهــا قبـــوليت اڄ بـــه قـــائم آهي. انهيءَ پهـــرئين ايڊيشن ۾ پروفن جون چُڪــون چڻ تـه هيـون ئي ڪين، اهو ڪمپازيٽر صاحبن جو ڪمال هو جو زير زبر هر حرف جي مٿان ۾ مناسب جاءِ تي. اهي ڪهڙا ڪمپازيٽر هئـا، تن مـان فقـط هڪ جو نـالو منهنجي دل ۾ هُـري پيـو: اسـتاد واحد بخش پٿي. اهو سندس پيار جــو پورهيــو هو، جــو اڄ جــو ڪـــمپيوٽر بـه ان انـداز جـون اعرابون نٿو ڏئي سگهي، جيڪي هن پــورهيت ڏنيون هيون.

رسالي جو موجوده ڇاپو، جيڪو سـنڌيڪا جي سـرواڻ محـترم نـور احمـد ميمڻ جي محنتن سان شايع ڪيو پيــو وڃي، تنهن کي موجــوده صورتخطيءَ ۾، محض ان لاءِ مٿــايو ويــو آهي جو آڳـاٽن قلمي نسـخن تـوڙي ڇـاپي نسـخن جي اشاعت وقت، سنڌيءَ زبان جي موجوده صورتخطي جي پوريءَ طرح سان تشڪيل نه ٿي هــئي، انهيءَ ڪــري گربخشــاڻي صــاحب توڙي شـاهواڻي صـاحب اڳين اصـولن پٽانـدڙ، رسـالي ۾ سـنڌي صـورتخطي قـائم رکي. اڄ

جــڏهن ســنڌي صــورتخطي ڪنهن نــه ڪنهن لحــاظ ســان پنهنجي تڪميــل تي پهچي وئي آهي، تنهنڪـــري، هن دور جي پڙهنـــدڙن لاءِ، موجـوده صـورتخطي اختيـار ڪـئي وئي آهي. ان ڪـوشش جو بنيادي مقصد فقـط اهـو آهي ته اسان جي هن دور جـا پڙهنـدڙ، اڳين قلمي تــوڙي ڇــاپي نســخن جي ڏُکي صــورتخطي پڙهڻ ۾ جيڪـا ڏکيـائي محسـوس ڪن ٿـا، اُن ڪان آجا ٿي آساني سـان لطيفي پيغـام تـوڙي زبان ڪان لاڀ پرائي سگهن.

منهنجو ذاتي خيال آهي تـه شـاهواٽي صـاحب جــو هيءُ ڇــاپو، اســان جي پڙهنـدڙن ۾ تمـام گهڻو مقبول ٿينـدو. گڏوگـڏ، هن ڇـاپي ۾ چنـد جاين تي معنيٰ توڙي داستانن جي اعتبار ڪان ڪـي واڌارا ڪيا ويـا آهن، جيڪـي سـنڌ ۾ ٿيـل موجوده تحقيق تي آڌار رکن ٿا. اُميـد تـه اهي اضافا پڻ پڙهندڙن لاءِ سودمند ثابت ٿيندا.

جَسُ جڳــائي ســنڌيڪا اڪيــڊمي کي، جنهن هيءُ ڳرو بار پنهنجن ڪلهن تي کنيو، ۾ آئينده پڻ هن رسالي جو هڪ مصور ايڊيشــن شــايع

ڪرڻ جـو شـوق ۽ اُتسـاهه رکي ٿي. ڏٺي ڪين پنهنجي ارادن ۾ ڪامياب ڪندو.
هن رسالي کي نئين صورتخطي ۾ سنوارڻ ۽ حاشـــين جي اضـــافي ۽ ســـنڌيڪا وارن جي گذارش تي محترم عبـدالرحمان نقـاش مـون سـان برابــر جــو سـاٿ ڏنـو ۽ نهـايت عــرق ريــزيءَ ســان انهيءَ ڪم کي ســرانجام ڏنــو جنهن لاءِ هُن ڪـيرون لهـڻيون. لطيفي لات لاءِ سندس اهو پورهيو هميشه يادگار رهندو.
ممتاز مرزا
ڪراچي
22 جولاءِ 1993ع

مهاڳ

(پهريون ڇاپو)

شـاهه جي رسـالي جـا ٻـه چـار مختلـف ڇاپـا نڪتل هئا، جن کي ڊاڪــٽر گربخشـاڻيءَ واري نسخي شهه ڏيئي ڇڏي، پر افسوس جو ان جا فقط ٽي جلـد نڪتـا، جن ۾ شـاهه جي مسـتند

30 سر اچي سگهيا. هاڻ مادري زبان کي، ترقي وئائڻ جي منڙي هير لڳي آهي ۽ شاهه جي ڪلام جي، قدر شناسي زياده ٿيڻ لڳي آهي، پر شاهه جو رسالو مارڪيٽ ۾ ملي ڪو نه ٿو سگهي. شاهه عبداللطيف جهڙي عاليشان شاعر جي ڪلام جو دستياب نه ٿيڻ افسوس جهڙي ڳالهه سمجهي، بنده، ڊاڪٽر گربخشاڻي واري نسخي جون پڙهڻيون عموماً قائم رکي، باقي حصي کي پڻ حتي المقدرو لاڙي تلفظ ۾ پيش ڪيو آهي. چند عمدا بيت، جيڪي ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ واري نسخي ۾ اضافو ڪيا ويا آهن. سر ۾ بيت، جيڪي باقي حصي ۾، تحقيقات بعد معلوم ٿيا آهن ته شاهه جو ڪلام نه آهن، سي رد ڪيا ويا آهن. پڙهندڙن جي سهوليت لاءِ، هر هڪ لفظ تي اعرابون ڏنيو ويون آهن.

ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ جي ڏنل شرح تي ڪئين چميگويون ٿيون، تنهن ڪري مفصل شرح کان پاسو ڪيو ويو آهي ۽ فقط ڏکين لفظن جي معنيٰ ڏني وئي آهي، جيئن سيڪو

پڙھندڙ پنھنجي استعداد ۾ حـال آھـر، رسـالي مان روحاني موتي چونڊي پنھنجو دامن پري. پڙھندڙن کي سرن سمجھڻ ۾ سـھوليت پيـدا کـري ڏيڻ جي خيال کان، سـر جي شـروع ۾ سر بابت احوال، سر جو مضمون، سر ۾ آيـل آکاڻي يا تلميح يا حوالا ۾ سر جو روحاني راز، مختصر طـور نـثر ۾ ڏنـو ويـو آھي. جيکـڏھن کڻي فـرض کجي تـه شـاھ جـو ھـر ھڪ بيت آيت نه آھي، ته به سرن ۾ آيل بيتن مان اھڙا مسلسل روحاني راز ۾ رمزون پيدا ٿين ٿيون، جو صوفي تـه ٺھيـو، پـر عـامي مـاڻھن لاءِ بـه کـارائتيون ٿين ٿيون ۾ شاھ جي فرمودي کي ثابت کـن ٿيون ته:

”جي تو بيت ڀائِيا، سي آيتون آھِينِ،
وجھِو مَنُ لائِينِ، پرِيان سَندي پارَ ڏي.“

جيتوڻيڪ ڪتاب کي سھڻي ۾ صحيح بنائڻ جي ھـر ممکن کوشـش کـئي ويـئي آھي ۾ ان جي ڇپائيءَ تي کافي توجھ ۾ خرچ کيو ويـو آھي، تـڏھن بـه ممکـن آھي تـه منجھس کـي خـاميون رھجي ويـون ھجن، جي اميـد تـه

معاف ڪري، بندي ڪي ورتل تڪليف لاءِ دعا سان ياد ڪندا.
چاپي جون چُڪون ورلي نظر اينديون جيڪڏهن ڪي آيون ته اهڙيون خسيس هونديون، جو پرهندڙ ڪي ڪا به مونجهه نه ٿينديۦ موجوده سنڌي ٽائيپ جي ناقص بناوت سبب ءَ مٿان زبر لڳي پيئي آهي جنهن ڪري ’ڄَئِين‘ بدران ”ڄَئِنِ“ ڏسڻ ايندو ’ڏ‘ جي مٿان ڏار آهي جنهن ڪري ڪن هنڌان مشن تي ڪري پيا آهن جنهن ڪري پلنامون ڏجي ٿو.
ڇپائيءَ جي صحت صفائي لاءِ، محترم علي بخش احمد زئيءَ ڪيرون لهڻيون- انهيءَ ڪري آءٌ سندس نهايت شڪر گذار آهيان.
هن وڏي ڪم هٿ وجهڻ لاءِ، ڪيترن دوستن همت افزائي ڪئي آهي، جنهن لاءِ مان هنن جو شڪر گذار آهيان.
هر هڪ ڏکئي لفظ پٺيان انگ ڏنل آهي انهيءَ ساڳئي انگ سان هيٺ حاشيءَ ان لفظ جي معنيٰ ڏني ويئي آهي. جتي نشانيون

ڏنـل آهن. اتي اصـطلاح يـا سـاري سـت جي معنيٰ مفهوم ڏنل آهي.

غلام محمد محمد ابراهيم شاهواڻي
حيدرآباد سنڌ
6 آڪتوبر 1950ع

مقدمه

فصل 1

شاھ عبداللطيف جي سوانح حيات

شاھ عبداللطيف ڀٽائي، جنهن کي ڀٽائي گهوٽ، ڀٽ ڌڻي، لال لطيف □ لاڪيٽو لال ڪري پڻ سڏيندا آهن، تنهن جي زندگيءَ جو مفصل احوال ڪٿي به قلم بند ٿيل ڪونهي؛ پر سندس حياتيءَ جو ڪجھ قدر احوال هيٺين ڪتابن مان دستياب ٿي سگهي ٿو:

پارسي □ ڪتاب، ”تحفة الڪرام“ جو مير علي شير قانع ٺٽويءَ سن 1767ع □ لکيو.

انگريزيءَ □ ڪتاب ”سنڌ □ سنڌ ماٿريءَ □ رهندڙ قومون“، جو سر رچرڊ برٽن، سن 1801ع □ شايع ڪرايو.

شاھ جي سوانح عمري جا سر بارٽل فريئر سن 1801ع کان 1809ع □ لکارائي، جا

خطي حــالت □ ڪمشــنر جي ڪتب خانــه □
سنڌي توڙي انگريزيءَ □ رڪيل آهي.
انگريزيءَ □ ڪتاب ”ســنڌ بــابت ٿــورو ذڪــر“
جو ديوان ڏيارام گدومل، ”سگما“ جي تخلص
سان سن 1882ع □ شايع ڪرايو.
سنڌيءَ □ ڪتاب، ”احــوال شــاهه عبــداللطيف
ڀٽائيءَ جو“، جو مرزا قليچ بيگ، سن 1887ع
م ڇپايو.
انگريزيءَ □ ڪتاب، ”شاهه لطيف جي حيـاتي،
مــذهب □ شــعر“، جــو ديــون ليلارام ســنگ
وطڻمـــل لعلـــواڻيءَ ســـن 1890ع □ شـــايع
ڪرايو.
شــاهه جي رســالي جــو ”مقدمــه“ جــو ڊاڪــٽر
گربخشاڻيءَ سن 1923ع □ ڇپايو.
سنڌيءَ □ ”لطيفي سير“ جو پيرومل مهرچند
آڏواڻيءَ، سن 1927ع □ شايع ڪرايو.
انگريزيءَ □ ڪتاب، ”شاهه عبداللطيف ڀٽائي“
جو مسٽر سورلي سن 1940ع □ ڇپايو.
ڊاڪـــٽر گربخشـــاڻي واري ”مقدمـــه“ □ ڏنـــل
اَحــوال ڪــان ســواءِ، ٻين ســپني تــذڪرن □،
آکاڻين □ افســانن □ ڪــرامتن □ معجــزن جــو

گهڻو احوال درج ٿيل آهي. انهن سڀني نسخن کي مقابل رکي، چند چانڊ ڪري، مختصر احوال هيٺ ڏجي ٿو.

شاهه عبداللطيف جي شجري ڏسڻ مان معلوم ٿئي ٿو ته سندس عالي نسب، حضرت محمد ۽ جن سان وڃيو ملي. سندن وڏا اصل هرات جا رهاڪو هئا، جي نه فقط زهد ۽ تقويٰ ڪري مشهور هئا، پر جججهي دنيوي مال متاع جا پڻ مالڪ هئا. منجهائن مير حيدر شاه، سير ۽ سياحت سانگي هالن مان اچي نڪتو، جت هن جي شاهه محمد هاليءَ جي نياڻيءَ سان شادي ٿي. ٽن سالن ۽ اٺن مهينن بعد، پنهنجي والد جي وفات جي خبر ٻڌي، ڪيس وطن واپس وڃڻو پيو. سندس اسهڻ بعد، ڪيس پٽ ڄائو، جنهن جي اولاد مان سنڌ جو ناميارو اولياءُ، شاهه عبدالڪريم بلڙي وارو، ٿي گذريو آهي.
شاهه عبداللطيف ڀٽائي، سيد حبيب الله شاهه جو پٽ، سيد عبدالقدوس شاهه جو پوٽو، سيد جمال شاهه جو پڙ پوٽو ۽ شاهه ڪريم جو تڙ

پوٽو هو. شاهه عبداللطيف، حيدرآباد ضلعي جي هالا تعلقي ۾، حويليءَ جي ڳوٺ ۾ ڄائو هو، جو ڀٽ کان 9 کوهه پري آهي. سندس والد، وقت جو وڏو بزرگ اهلبيت هو ۾ کيس گهڻائي مريد هئا. سندس والده هڪ مجذوب درويش، شاهه دياني جي نياڻي هئي. شاهه دیانيءَ کي مخدوم عربي پڻ ڪري ڪوٺيندا هئا ۾ گهڻن ماڻهن جو منجهس اعتقاد هوندو هو.

شاهه جي ولادت جي تاريخ جي پوري خبر ناهي. ڊاڪٽر ٽرمپ، شاهه جي رسالي جي ديباچي ۾، شاهه جي ولادت جو سال سن 1670ع ڄاڻايو آهي، پر ’سگما‘ جو چوڻ آهي ته شاهه سن 1690ع ۾ ڄائو هو. انهي اختلاف سبب سندس وفات جي تاريخ ۾ سندس ڄمار مان، سندس ولادت جي تاريخ ڳولڻ ۾ گهڻي هٿي ملي سگهندي. ڊاڪٽر ٽرمپ جي چوڻ موجب، شاهه صاحب سن 1161ع هجري مطابق سن 1747ع ۾، يعني 27 ورهن جي ڄمار ۾ وفات ڪئي؛ پر ’سگما‘ جي چوڻ موجب شاهه سن 1125

هجري مطابق سن 1701ع □ 63 ورهن جي عمر □ چولو بدلايو.

مسٽر ليلارام شاهه جي روضي تي اڪريل ابيات مان، ابجد جي حساب لڳائڻ □ ٻين دليلن مان ثابت ڪيو آهي ته، شاهه 14 صفر سن 1125هجري مطابق 1701ع □ وفات ڪئي. درگاهه جي فقيرن، مريدن □ معتقدن جو متفق رايو آهي ته شاهه جي عمر، حضرت محمد □ □ حضرت علي (ڪرم الله وجهه□) جي عمر جيتري، يعني 63 سال هئي. انهي حساب سان شاهه صاحب سن 1102هجري مطابق ~~1290_1279~~ع سن □ متولد ٿيو.

(اصل ڪتاب □ لکيل تاريخون الائي ڪهڙيون هيون، پر هتي سنڌي ادبي بورڊ واري ڪمپيوٽر جي ويبسائيٽ □ اهي سڀ تاريخون اُبتيون سبتيون ٿي ويون آهن. ان ڪري ڊاڪٽر بلوچ صاحب جي ڏنل شاهه سائين جي سوانح مان جيڪي تاريخون ملن ٿيون سي هتي ڏجن ٿيون:

- ولادت 1102 هجري مطابق 1690ع،
- وفات 1165 هجري مطابق 1752ع.

• عمر سڳوري 63 سال

شاهه عبداللطيف جي ولادت باسعادت بعد، شاهه حبيب هالا حويليءَ مان لڏي، اچي ڪوٺڙيءَ ۾ مقيم ٿيو، جا پٽ ڪان پن ڪوهن جي مفاصلي تي آهي. انهي وقت جي رواج موجب، شاهه عبداللطيف کي، آخوند نور محمد ڀٽيءَ، وائيءَ واري وٽ ختاب ۾ وهاريو ويو. آخوند صاحب جڏهن الف- بي شروع ڪرايس، تڏهن شاهه ’الف‘ ته چيو پر ’ب‘ چوڻ کان بنهه پڙ ڪڍي بيٺو؛ چي: ’الف ڪان پوءِ ڇا آهي، جو پڙهان؟‘ جڏهن شاهه حبيب کي خبر پئي، تڏهن هن پٽ جي روحاني رمز پروڙي ورتي ۾ ڏاڍو خوش ٿيو: پر سمجهايائينس ته جيئن لباس جي پهرڻ جو رواج آهي، تيئن ظاهري علم حاصل ڪرڻ جو پڻ ضرور آهي.

هن ڳالهه ڪري ئي شايد تحفة الڪرام ۾ ڄاڻايل آهي ته، شاهه بلڪل اُمي يا اڻ پڙهيل هو، پر سندس رسالي جي سرسري مطالعي مان ئي معلوم ڪري سگهبو، ته ائين بلڪل

ڪين هــو. جي ائين هجي هــا تــه ميــان نــور محمــد ڪلهـوڙو ڪيس جلال الـدين رومي جي مثنـويءَ جــو ســونهري اڪــرن ۽ لکيــل قلمي نســخو تحفي طــور ڪــيئن ڏئي هــا؟ ڊاڪــٽر ٽرمپ جو چوڻ آهي ته ”اهـڙي دعـويٰ ڪي رد ڪــرڻ لاءِ شـاهه جــو ديـوان ئي ڪـافي ثبـوت آهي، جنهن ۾ هن عربي ۽ فارسي زبـانن جــو اونهو محاورو ڏيکاريو آهي.“

مطلب تـه شـاهه هڪ فاضـل ۽ عـالم شـخص هو، جنهن ڪجهه تعليم درسـگاهه مـان ۽ ڪجهه تعليم دنيا جي تجربي گاهه مـان حاصـل ڪـئي هئي. ڊاڪٽر گربخشاڻي، رسالي جي مقــدمي ۾ چوي ٿـو تـه شـاهه ”عـربي ۽ فارسـيءَ جــو عــالم هــو ۽ پنهنجي مــادري زبــان تي ڪيس ڪُلي ضابطو هو. نه فقط ائين، پر ٻين ٻــولين ســان پڻ ڪي قــدر واقفيت هيس، جهــڙوڪ بلـوچي، سـرائڪي، هنـدي ۽ پنجـابي وغـيره. ازانسواءِ، سندس تاريخي معلومات به وســيع هئي. سنڌ توڙي هندسـتان جي ٻين ڀـاڱن جي قصن ۽ ڪهاڻين وغيره جو بـه ڀوڙهـو اڀيـاس ڪـيو ٿو ڏسجيس. قرآن شريف، مثنوي مولانـا

روم □ شاھ ڪريم جو رسالو اڪثر ساڻس همراھ هوندا هئا.“ هو عام ملن وانگر ڪين هو، جن لاءِ پاڻ چيو اٿس ته:

’پڙهيو ٿا پڙهن، ڪڙهن ڪين قلوب □.‘

هن لاءِ فطرت هڪ وڏو درسگاه هو، جنهن جي وهندڙ نهرن □ هن لاءِ ڪتاب، تہ پنن □ پٿرن □ معرفت ڪردار جا دفتر موجود هئا. شاھ جي ننڍيءَ ٿهيءَ جا ڪئين قصا □ ڪرامتون بيان ڪيون وڃن ٿيون، جي شايد سندس معتقد مريدن جون رائج ڪيل ٿيون پانئجن؛ پر ڪين ڪابه تاريخي تصديق ڪانه ٿي ملي؛ تنهن ڪري ويهن ورهن تائين سندس وڏيڪ احوال ڪونه ٿو ملي.

شاھ صاحب جڏهن (؟) .. ورهين جو ٿيو، تڏهن ڪيس جيڪو مجازي عشق ٿيو هو، تنهن جو احوال هن ريت ڏين ٿا، تہ انهيءَ ساڳيءَ ڪوٽڙيءَ □، جتي شاھ صاحب جن رهندا هئا، مرزا مغل بيگ نالي، هڪ سڪر ماڻهو رهندو هو، جنهن جو خانداني شجرو وڃيو چنگيز خان سان لڳي ٿو. مغل بيگ □ سندس سڄي

ڪتب ۾ قبيلي جو شاهه حبيب ۾ ڏاڍو اعتقاد
هوندو هو ۾ سندس تمام گهڻي عزت ڪندا
هئا. هڪڙي ڀيري مرزا مغل بيگ جي نياڻي
بيمار ٿي پيئي ۾ دستور موجب تعويذ ڦل ۾
دعا ڦيڻي لاءِ شاهه حبيب کي سڏايو ويو.
اتفاقاً شاهه حبيب، انهي ڏينهن عليل هئڻ
سبب نه وڃي سگهيو، تنهن ڪري شاهه
عبداللطيف کي اوڏهين روانو ڪيائين. مغل
نهايت سخت پردو ڪندا هئا ۾ حويليءَ ۾
ڪنهن به مرد ماڻهوءَ کي، اچڻ ڪونه ڏيندا
هئا؛ سو ڇوڪريءَ کي چادر ۾ ويڙهي
سيڙهي ڪڻي وهاريائون. جيئن شاهه کي،
ڇوڪريءَ جي آڱر ڦيڻي وجهڻ لاءِ هٿ ۾
ملي، تيئن عشق ڇپيون ڏيڻ لڳو. شاهه
امالڪ، ڇوڪريءَ تي اکن ڇڪن تي ڇوڙ
لڳو، ته ”جنهنجي آڱر سيد هٿ ۾، تنهن کي
نڪو لهر، نڪو لوڏو.“ مغل پرولي پڇي ويا؛
پر اوڏيءَ مهل، مِٺي به ماٺ ۾ مَٺي به ماٺ
ڪري، سور پي ويا؛ پر پوءِ ته اڇي ساداتن
کي اُڇائي ڪنيائون. پيري مريديءَ واري واٽ
ته ڇٽي، پر هاٺي خصومت وجهي وينا ۾

تيسين ساه نـه پٽيـائون، جيسـين سـاداتن کي تنگ ڪـري چنا نه چڙايائون. هنن جي مظالمن ڪـري سـيدن کي لاچـار ڪـوٽڙيءَ مـان لـڏي وڃڻو پيو.
شاهه صاحب ويو هو مسيحا ٿي، پر موٽيو خود ڪنهن مرض ۾ مبتلا ٿي. لُـونءَ لُـونءَ ۾، لالن جي لغار لڳي ويس. اتي اندر جي اُڌمن ڪڍڻ ۽ بخـارن چنـڊڻ لاءِ، سـندس لڪـل شـاعراڻو شعور پلتجي پيـو. ڪـئين پيـو بيت ڏينـدو هـو. ڳوٺ جي ماڻهن کي خبر پئجي ويئي ۽ سـڄي شهر ۾ هر هنڌ اهو چرچو هلڻ لڳو. جتي چـار ماڻهو گڏبا هئا، اتي اها پچار ڪنـدا هئـا. مغـل جڏهن اهي ڳالهيون ٻڌاندا هئا، تڏهن هيڪاري پيا پچندا هئا، چي اسان کي ڪـٺي بـدنام ڪيـو اٿس. شاهه جي نينهن جا نعرا، (سـندس بيت) مغلن لاءِ نوڪدار نيزن جو ڪم ڪندا هئا. ٻئي ڌريـــون، پنهنجي پنهنجي نقطي نگـــاه کـــان مجبور هيون: هڪڙي ڌر کي عميق عشق هو، تـه ٻـئي کي اڻ لپ عـزت جـو خيـال. هرڪـو مجبور ۽ لاچار هو. مغلن شاهه کي عشق جي راه کان هٽائڻ لاءِ جيڪي ڪي حيلا ڪيا، سـي

بيڪــار ثــابت ٿيــا. هنن جي ظلمن، شــاهه ڪي عشق جي اڙانگي راهه کان هڪ قدم به پٺــتي ته ڪونه هٽايو، بلڪـل اٿلـو ٻـرهه جي ٻـاهه کي زيده ڀڙڪـو ڪارايو. تن، من، دنيا □ ماسوا جــو سماءُ نه رهيس. جهنگلن □ ٻــرن □ ڏينهن جــا ڏينهن پيو ڀٽڪنـدو هـو □ بيت ڏئي دل ناريندو هو. هڪڙي لڳا، ڪنهن وڻ کي ٽيڪ ڏيــو ويٺــو هو □ محبوب جي خيـال □ ايـترو تـه محـو ٿي ويو، جو ٿي ڏينهن لنگهي ويس □ اڏامندڙ واي ڪلهن تائين ڍڪي چڏيس. سندس والد ڪيس ڳـولي ڳـولي اچي ڏسـي، تـه اکيـون پوريـون پيــــون اٿس □ ڏڙ واريءَ □ دٻيــــو پيــــو اٿس. نهايت درد ڀرئي آوز سان پڪاريائين، ته:

”لڳي لڳي واءَ، ويا انگڙا لٽجي.“

شاهه عبـداللطيف، پيءُ جـو آواز سـڃاڻي اُتـر ڏنس ته:

”پيئي ڪٽي پساه، پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي.“

هڪ طـرف جـواني ديـواني، تـه ٻـئي طـرف عشق آرنپـا ڪيـا؛ سـو شـاهه ٻـرهه جي ٻـاهه □ پچي لعل ٿي پيو. ڪڏهن قمر کي پـرينءَ ڏي، قاصد ڪري اماڻيندو هـو، تـه ڪـڏهن ڪانگـل

ڪي- سر ڪنيات ، جيڪي بيت آيل آهن، سي شايد هن (زماني) جا چيل ٿا ڏسجن. مطلب ته ڦوهه جواني جي تيزاب تي، جيڪي عشق جا الا اچي پيا هئا، تن هڪ اهڙو پنيٽ پاريو جو ساري سنڌ روسن ٿي ويئي سنڌي ادب جو بهترين حصو پيدا ٿي پيو.
پٽ ڪي بيقرار ڏسي، شاهه حبيب مغلن مان سڱ چڪيو، پر سندس سعيا سجايا نه ٿيا، تنهن ڪري شاهه عبداللطيف نااميد جي حالت ، جهنگ منهن ڏئي اٿي هليو. سچا سارا ٽي سال گم هو. ڪيڏانهن ويو هوندو، تنهن جو پرو سندن رسالي جي بيتن مان پئجي سگهي ٿو. شاهه جو وطن جا وڻ ڇڏي، پرديس جا ڏک ڏاکڙا بر سر ڪنيا، تنهن جو ڪارڻ بيان ڪندي ٿو چوي، ته:
”بره بڻايس بر، نت سڪي! ڪير سڌون ڪري؟“
جڏهن شاهه ڳوٺان نڪتو هوندو، ته ضرور هالن ڪان شاهي سڙڪ وٺي، حيدرآباد ڏي رخ رکيو هوندائين، جتي گنجي ٽڪر وٽ سنياسي فقير مليا هوندس. انهي ڳالهه جي ثابتي سر

ڪـــاهوڙيءَ ۾ درج ٿيـــل انهن بيتن مـــان ملي
ســـگهي ٿي، جن ’گنجي ڏونگـــر گـــام‘ جي
تعريف ڪئي آهي، چي:

”پيو جن پرو، گنجي ڏونگر گام جو،
چڙي ڪيٿ ڪرو، لوچي لاهوتي ٿيا.“

سنياسي، جيڪي هنگلاج يا لاهوت وينـدا هئـا، سي گنجي ٽڪــر تي، ڪـاليءَ جي منـدر وٽ، اچي گــڏ ٿينــدا هئــا، تنهن ڪــري شــاهه کي ’هنگلاج‘ ۽ ’لاهــوت‘ وڃڻ جي خــواهش بــه هـتي پيـدا ٿي هونـدي. شـاهه ضـرور هـتي 16 ڏينهن رهيـــو هونـــدو، جـــو ســـر رامڪلي ۾، ڪاپڙي فقيرن سان ٻارهن ڏينهن جي صحبت جو احـوال ڏنـو اٿس. هن جيڪـا انهن جـوڳين لاءِ راءِ قائم ڪئي، سا ٻڌائيندي چوي ٿو، ته:

”مون سي ڏٺا ماءُ! جني ڏٺو پرينءَ کي.“

شاهه دنيا کان اڳيئي بيزار هو، سو جو جـوڳين ۽ سنياســي فقــيرن جــون ڳــالهيون ٻــڌيون هونـدائين، سـو ضـرور ’نـاني‘ (هنگلاج) وڃڻ جي سَــڌَ ٿي هونــديس. جــوڳين کي اهــڙي ســٽاٽي ســفر جــو ســانباهو ڪنـدو ڏسـي ٿـو چوي، ته آئون پوٺو ڪين پوندس:

”مون ملاقات ان سين، جن پورب جي پچار،
اَئي پهر اُن جي، آهه ناني ءَ ڏي نهار،
سامين ساڻ ستار! لاهوتي لعل ٿيان!“
(رامڪلي)

حيـــدرآباد ۾ هنگلاج هلڻ جي تمنـــا پيـــدا ٿي هوندس، پـر پـاڻمرادو هنن جي پنيـان ڪـاهي ڪين پيو هوندو. جوڳين ڪيس هلڻ لاءِ پڻ چيو ٿو ڏسجي؛ ورنه شاهه ڪونه چوي ها، ته:

”هلڻ جو هنگلاج ڏي، آديسين اُتوم.“

جيڪي آديسي فقير، هنگلاج ڏانهن وينـدا هئـا، سي گيڙوءَ رتا ڪپڙا ڪندا هئا، تنهن ڪري ٿــو شاهه چوي:

”اڄ مليندس ماءِ، ڌاڄا ڪنديِس ڪپڙا،
جيجان جوڳياڻي ٿيان، مُون ڪي جَهلِ مَ پاءِ،
هوت ڀروچي لاءِ، ڪَنين ڪُنَر پائِيان.“

اڄ تائين، شاهه صاحب جي گيڙوءَ رتي ڪفـني سندس درگاه تي رکي آهي. شاهه گـيڙوءَ رتي ڪفـني اوڍي، پـيرين اگهـاڙو، ڪـاپڙين سـان سفر تي سڌاريو هوندو، چاڪاڻ جو چوي ٿــو، ته:

”جتيون سي پائينديون، جن پيرَ پِرين.“

شاهه صاحب، سامين سان هنگلاج وڃڻ لاءِ کهڙو رستو اختيار ڪيو هوندو، تنهن جو به رسالي مان پتو پئجي سگهي ٿو. حيدرآباد کان ڪراچي وارو رستو وٺي، اچي ڪينجهر ڍنڍ وٽان نڪتو هوندو، ڇاڪاڻ جو هيٺينئين بيت ۾ ڪينجهر ڍنڍ جي چشم ديد نظاري جو نقش ڪڍيو اٿس:

”هيٺ جر، مٿي مڇر، پاسي ۾ وڻراهه،
اچي وڃي وڃ ۾ تماچيءَ جي ساءَ،
لڳي اُتر واءَ، ڪينجهر هندورو ٿئي.“

هن بيت جي پهرين مصراع ۾ شاهه بيان ڪري ٿو، ته هيٺيان جر (پاڻي) يعني ڪينجهر ڍنڍ آهي ۾ مٿي مڇر (ڪنڌيءَ جو ٻور يا سڱر) يعني ’هيلاين‘ واي ٽڪري ۾ برسان وڻراهه (پيلو) يعني ٻر وارو جهنگ آهي. سر ڪارايل ۾ وري، جيڪي ڍنڍ جي ڪنڌيءَ تي گهمندي ڏٺو اٿس، تنهن جو بيان ڏنو اٿس. مطلب ته، سياري ۾ ’ڪينجهر‘ جي ڍنڍ اُڪري، نٽي ۾ آيل ٿو ڏسجي؛ جتان سهٽي ميهار جو قصو ٻڌي، ذهن نشين ڪيو اٿس.

اتان اڳـتي، پبپـور وڃي، سسـئي پنهـونءَ جي ڦوڙائي جو احوال حاصل ڪيو اٿس.

شـاھ، جيـترا بيت سسـئيءَ متعلـق چيـا آهن اوترا ڪنهن ٻي آڪاٽيءَ سمجهائڻ لاءِ نه چيا اٿس- سو ڇو؟
انهيءَ جا ٻه سبب هوندا:
(1) ٻـئي، محبـوب خـاطر جهنـگ جهاڳينـدا ڏونگر ڏوريندا ٿي وتيا. سسئي پنهونءَ لاءِ پنـڌ ڪيا ٿي، تـه شـاھ وري، هـنيون حقيقت سـان گڏي، معرفت جي ماٿ سان ڏيسـاندر ڏوريـا ٿي. ٻنهي ڪي، پنيـور تيـاڳي، يعـني دنيـوي تعلقـات تـرک ڪـري، محبـوب جـو مشـاهدو ماڻڻو هو.
(2) ٻنهي کي، مـنزل مقصـود تي پهچڻ لاءِ، سـاڳيو ئي گس هلڻـو ٿي پيـو؛ جنهن ڪـري، شـاه، سسـئيءَ جي ڏکن ڏاڪـڙن جـو ذاتي تجربـو ڪـري، بيخـوبي واقـف ٿي، پـاڻ کي سسـئي تصـور ڪـرڻ لڳـو هونـدو. ’ڪيچ مڪـران‘ وڃڻ لاءِ، سسـئي بـه اهـائي سـاڳي واٽ ورتي هونـدي، جيڪـا شـاھ هنگلاج وڃڻ

لاءِ ورتي هوندي. شاه سائين اهڪن گسن ۾ اٺانگن لڪن لتاڙيندي، سسئي ڪي ڏاڍو داد ڏنو هوندو ۽ همدردي ڪئي هوندي.
پنپور ڪان پوءِ هو ملير آيل ٿو ڏسجي، چاڪاڻ جو ملير جي مشهور مينديءَ جو ذڪر ڪندي ٿو چوي، ته:

”لائينديس، لڱن کي مليرا ميندي.“

ملير ڪان پوءِ ڪيماڙيءَ وٽ، جيڪو ’ڪلاچيءَ جو ڪُن‘ هو، تنهن وٽان اچي لنگهيو ٿو ڏسجي، چاڪاڻ جو اتان ’مورڙي‘ مهاڻي جي ڳالهه جهپي، سر گهاتوءَ ۾ ان جو احوال ڏنو اٿس. انهي وقت اجا ڪراچيءَ جو ڳوٺ ڪونه ٻڌو هو. ڪراچيءَ جو شهر سن 1729ع ۾ وسيو ۽ شاه، 21 ورهين جي ڄمار ۾، سن 1710ع ڌاري هنگلاج ويو هوندو.
ڪراچيءَ ڪان آديسي فقير، هڪ ’اڳوئُو‘ يعني سونهون يا اڳواڻ، ڪٽندا هئا، جو بيرق سميت، هڪ لٺ بيٺ سان ٻڌي، اڳيان هلندو هون، جنهن کي شاهه ’بر جو بورائو‘ به ٿو ڪوٺي:

”لڪين لوڙائو، سهسين آهن سچ ۾،

بر □ بورائو، ڪڻ پيادي پاڻ سين.“
ڪــــراچي ڪـــان هنگلاج، هڪ ســـؤ ميلن جي مفاصــلي تي آهي؛ تنهن ڪــري شــاھ، ســٿ سميت منزلون طي ڪندو، اڳتي هليو هونـدو. منزل ڪي، ڪراچي جا ماڻهو ’پاڻو‘ چوندا هئـا. تنهن ڪـــري شـــاھ، پهـــرين مـــنزل تي خـــير ســلامتيءَ ســان پهچڻ لاءِ، آگي در ٿــو التجــا ڪري، ته:
”پهرين ئي پاڻو، سڦرو ڪرن سات ڪي!“
ڪراچيءَ ڪـان هلي، سـتن ڪـوهن تي، ’حب‘ نديءَ وٽ، پهريـون پـاڻو ڪيـو هونـدائين، جـو حب نديءَ تي روجه ڏسي چوي ٿو ته:
”روجھ ڏٺائين رات، هوت ڳوليندي حب □.“
اچن پيرن واري هـرڻ ڪي، روجھ چونـدا آهن، جي ماڻهن جي ڊپ ڪان لڪي چـپي رات جـو، حب نديءَ مان پاڻي پيئڻ لاءِ ايندا هئا.
هن ڪان پــوءِ- ”ور وراڪــا وچ □، لڪين آڏا لڪ “ _ (ســر ديســي) آهن، جن مــان ’بريــدي‘ □ ٻين لڪن ڏانهن، شاھ اشارو ڪري ٿــو. اڳــتي هلي، شاھ ’ونڊُر‘ (هڪ نئن جو نالو) وٽ پهتو هوندو، جو سُرُ سَسِئي آبريءَ □ پڇي ٿو ته:

”هيج نه هوندو جَن، سي ڪيئن وندر
وينديون؟“

حب نديءَ ڪان، وندر ڏي ويندي، بريدي لک □ پوءِ ’ڪارڙي‘ ناڪو لنگهڻو پوندو آهي، انهيءَ ناڪي تي، لس پيلي جو حاڪم محصول وٺندو آهي، جنهن جو ذڪر به شاھ جي رسالي □ ڪيل آهي.

وندر ڪان، اڳيرو هلبو ته هڪ رڻ ايندو، جنهن □ پاٽيءَ جو ڦڙو به ڪتي ڪونه ٿو ملي سگهي □ چاڪاڻ ته هن رڻ □، هڪ گرو □ هڪ چيلو، اڃ وگهي مئا هئا، تنهن ڪري انهيءَ رڻ ڪي، سڏين ئي ’گرو چيلي وارو رڻ‘ هن رڻ مان لنگهندي، رڄ □ سج جو نظارو پسي، شاھ ٿو سسئي جي واتان چورائي ته:

”سرتيون!سُڃي سُڃَ، متا ڪا مون سين هلي،
پاٽي ناهِ، پَنڌُ گهڻو، اڳئا رائو رُڳي رُڃَ،
مُڇڻ مَري اُڃَ، ڪا ڏي پاراتو پرين ڪي.“

هن رڻ لتاڙڻ ڪان پوءِ، ضرور ’ڦورندي‘ اُڪري هوندائين. اها ندي، هاڙهي جبل جي پچڙيءَ وٽ آهي □ اهائي ساڳي ندي آهي،

جنهن جي پــاڻيءَ جي اُٿــل ســببان، سســئي موٽي ’پبوٽي‘ ناڪي ڏي ويئي هــئي. هن ڪــان پوءِ هاڙهي جبل جا پيچــرا، لتاڙيـا اٿس واٽ نـــه منجهڻ لاءِ ڏٽيءَ دران دعــائون گهريـــون اٿس ته:

“هلندي هاڙمو مَٽيِ، گسان تن مَ گُسان.”

(سر معذوري)

هاڙهي جبـل، جي اورئين پڪ واري، ’هنگـول‘ ندي پرئين پڪ واري، ’اگهور‘ نـدي اُڪــري، شاه ’هنگلاج‘ پهتو هوندو.

شاه هنگلاج ڪان پوءِ، سامين سـان ’دوارڪـا‘ ويو ٿو ڏسجي، جو چوي ٿو ته:

”نانگا نانيءَ هليا، هنگلاجان هلي،

ديکي تن دوارڪا، مهيسين ملهي.“

(سر رامڪلي)

هنگلاج ڪـان موٽنـدي، ’نـتي‘ ڪـان سـنڌونديءَ وارو پتڻ اڪــــري، ڪــــراچيءَ جي لاڙ واري پاسي، يعني ’مغل پئين‘ طـرف هليـو هونـدو، جو چوي ٿو ته:

”ڪاري ڪيڙائو، مَٽي مِني موٽيا“

(سر ساموندي)

کارو ۾ منو پاٽي، کراچيءَ جي ’لاڙ‘ حصي ۾، سنڌو نديءَ جي چوڙ وٽ ئي ملي ٿو، تنهن کري اتي جو احوال سر ساموندڍيءَ ۾ سر سريراڳ ۾ ڏنو اٿس. جنهن مان سمجهجي ٿو ته شاهه اتان ئي لنگهيو هوندو. انهيءَ پاسي وٽج واپار جو احوال، مٿين، ٻنهي سرن ۾ گهٽو آيل آهي. ساموندڍين جي ڦوڙائي ۾، جيکي سندن وهون چون ٿيون، تن جو بيتن ۾ بيان پڻ، هتي جي ماڻهن جي چشم ديد حالات تي مبني آهي. ’جادم جکري‘ جو جيکو بيان ڏنو اٿس، تنهن جون حقيقتون پڻ، هتان هٿ کيون هونديون، جو چوي ٿو ته:

”جکري جِهو جوان، ڏسان کونه ڏيهه ۾.“

(سر بلاول)

مغل پئين کان ’کاري‘ کاري اُکري، ’لکپت‘ جي کڇ واري بندر تي پهتو هوندو. اتان ’ڀڄ‘ مان ٿيندو، ’هالار‘ ضلعي (قلعي؟، جبل؟) مان گهمندو، کڇ جو نار اُکري، ’دوارکا‘ پهتو هوندو. هالار ۾ کپڙو سٺو رڱبو هو، تنهن جو ذکر کندي چوي ٿو ته:

”رچي جي ريتو ٿيا، ڪين اُپاتجن اوءِ،
ڪنپ نه ڪاري تنهن ڪي، جو هالاري هوءِ،
توٽي ڏوٻي ڏوءِ، ته به لالائي ان جي نه لهي.“
(سر مومل راڻو)

اتان ’پوربندر‘ ويو هوندو، جنهن بابت دعا گهري ٿو ته:

”سيد ساٿ سندوءِ پُربندر پهائين-“
(سر سريراڳ)

سندس دعا اگهاڻي خدا جڏهن سندن چتر ڪي، چوهي ڪان رکي ورتو تڏهن- هو هن طوفاني تڙ ڪان اُڪري، ’جهوناڳڙهه‘ ’گرنار‘ ويو هوندو اتان ’راءِ ڏياچ‘ جي سخا جي ساک ٻڌي، سر سورٺ جا بيت ٻَڌا هوندائين. گرنار جي ٽڪريءَ جون پنج مکيه چوٽيون آهن، جن مان ’گورکناٿ‘ تمام اتاهين آهي، جنهن جو بيان ڏيندي شاهه چوي ٿو ته:

”سامي چڏي سانگ، گڏيا گور ڪناٿ ڪي.“

سر رامڪليءَ جن مندرن، غارن، غفائن جوڳين جي قسمن جو بيان آهي، سي سڀئي هتي ڏسي سگهجن ٿا. گرنار ڪان ٿي، ’ڪنپات‘

ڪـــان هلي، ’گجـــرات‘ جـــا پٽ لتـــاڙي، وري
هنگلاج ويو هوندو.
شــاهه وري ٻيــو ڀــيرو بــه هنگلاج ويــو. پــر هن
ڀيري اُتي جون ريتيون رسمون پــوريءَ طــرح
بجــاءِ نــه آنــدائين، جنهن ڪــري جــوڳين ڪــان
ڇڇي ڏار ٿيــو. جــوڳين جي جــدائي جــو گهڻــو
ارمان هوس، جو چوي ٿو ته:

”لڪين ڪيا لسان سين لاهوتن لوڙا،
گهوڙا! ڙي گهوڙا! آءٌ نه جِئَندي اُنِ ري.“

شايد، سامين شاهه کي رات جو ســتل چــڏي،
گـــوهي ڏني ٿي ڏســجي. شـــاهه صـــبح جـــو،
آديســـين کي آســتان تي نـــه ڏســـي، هنن جي
پٺيان پيو هوندو. جــوڳين شــايد ’قلات‘ ڏي رخ
رکيو هو، چاڪاڻ جــو شــاهه کي شــڪ هــو تــه
کين ڪابــل ڏي وڃڻــو هــو، (وٽــان تــو وينــدا،
ڪـــاپڙي ڪـــابول ڏي.) ’لس ٻيلي‘ ۽ ’قلات‘
جي وچ ۾، قلات رياســت جــو هڪ وڏو حصــو
آهي، جنهن کي ’جهلوان‘ ڪوٺيندا آهن. انهيءَ
علائقي ۾ وڏا جبـــل آهن، جن جـــا نـــالا آهن
’جائو، جمر ۽ جــر.‘ ’وڻڪــار‘ جــو ڳــوٺ، وري
لس ٻيلي جي اتــر اڀرنــدي طــرف، ’ڪــير ٿــر‘

جبلن جي قطار وٽ آهي. سامين جي پٺيان،
شاهه انهن تائين ضرور پهتو هوندو، جو چوي
ٿو ته:

”وڏا وڻ وڻڪار جا جت، جائو، جمر، جر-“

جي شاهه هن ماڳ کان اڳتي به وڃي ها، ته
ضرور ڪنهن نه ڪنهن هنڌ، انهي مڪان جو
ذڪر ڪري ها، پر شاهه جوڳين پٺيان فقط
جائو تائين ويل ٿو ڏسجي، هتان هو اڪيلو
موٽي لس ٻيلي ۾ آيو هوندو، جتي ’سپر‘
سخيءَ جي هاڪ ٻڌي، بيت ٿو ڏي:

”ڏاتار ته تون، ٻيا مڱڻا،
مِينهَن مندائتا وسڻا، سدا وسين تون،
جي گهر اچين مون، ته ميريائي مان لهان.“

لس ٻيلي کان، شاهه ڪراچيءَ موٽي آيو
هوندو، جتان شايد ’لاهوت‘ ويو ٿو ڏسجي.
لاهوت، ڪراچيءَ کان چٽيهن ڪوهن تي آهي،
پر رستو نهايت خطرناڪ هوندو هو. واٽ تي
برن ۾ بلائون ۽ جبلن ۾ چيتا هوندا هئا. چوڻ
۾ اچي ٿو ته، جنن ۽ ديون جو هتي واسو
هوندو هو ۽ شاهه بلاول نالي بزرگ، جو قلندر
شهباز جو همعصر هو، تنهن هي علائقو

گوڪل نـالي ديـو جي چنـبي مـان چـڏايو هـو. شاھ بلاول جي درگاہ ڪان، ڏيڍ ڪوہ اورپــرو، ’پبَ‘ جبل جي پيٽ □، هڪ غار آهي جا صفي وانگر آهي، جنهن کي لاهوت سـڏين ٿـا. جبـل تان لهي، صفي □ وچڙ اوکو آهي □ هاڻي اتي لــوھ جي ڏاڪڻ لڳــائي ويــئي آهي. لاهــوت واري صفي جي ڇت □، ڊڳيءَ جي ٿڻن جهــڙا پهڻ آهن، جن مان ڇون ٿا ته اڳي کير وهنــدو هو. هاڻي فقط پـاڻي ڦـڙا ڦـڙا ٿي هيٺ ڳـڙي ٿو. اُتي جي مجاور چيو، ته ”لاهـوت لامڪـان، چوٿين آسمان تي آهي.“

شايد، لاهوت ڪان موٽنـدي، وري بـه ڪنيـات □ گجرات ڪان ٿيندو، شاھ وچي ننگرپارڪـر پهتو هوندو. هاڻي ڪيس ساٽيھ جي سڪ سـتايو تـو ڏسجي، جو چوي ٿو ته:

”ڏينهُون ڏينهن نئـون، مُـون ڪي وِرِوُ ويـڙيچن جو – “

ننگرپارڪـر ڪان ڏيپلي وارو رسـتو وٺي، پـراڻ جو پتڻ لنگهي، شاھ سنڌ ڏانهن موٽيو هوندو. انهيءَ جي ثـابتي، رسـالي مـان ملي سـگهي

ٿي. سر سارنگ ۾، شاھ ننگرپارڪر لاءِ چــوي ٿو، تہ:

”ڏٺ ڏَرِي ٻَٽِ ٻيئُون پاسي پارڪر،

سڀئي ڀريا سَرَ، ڀلر جي ڀالوٺ سين.“

(ٿر جا ٻہ ڀاڱا آھن: ھڪڙو ڏٺ، يعني وارياسو ڀاڱو، ٻيو ٻٽ، يعني ڏاڍي زمين وارو حصو)

ننگرپارڪر ڪان پــوءِ ’پــائر‘ يعــني ســنڌ ۾ ڪڇ جي وچ واري ٿر ۾ ويو ٿو ڏسجي، چاڪاڻ جو اتي جي اصطلاحن، رسمن ۾ جاين جــو ذڪــر ٿو ڪري. اھو ٿر مــارئي جي ملــير ڪي بلڪــل ويجھــو آھي. انھيءَ ڪــري مــارئيءَ ڪــان ٿــو چورائي تہ:

_”ستي سيئي ساريان، جي پائر جا پھنوار.

جيڪي“

”چڇئان ڇيڪاريون ڇيڙلا، ڀٽَين ڀھرائين“

ٿر جي ڏاڪٽي ڀاڱي جون زمينــون، ڇڇيــون يــا ڪلرائيـــون ٿي ڀونـــديون آھن ۾ برســـات ۾ گوڏي جيڏي گپ ٿيڻ ڪري، مالدار اتــان مــال ڪـــاھي ڀٽن، يعــني ڏاڍين زمينن ڏانھن وينــدا آھن. اھو اکئين ڏنو حال، شاھ مٿئين مصــراع ۾ بيان ڪيو آھي.

پائر کان هلي، ’کاروڙي‘ کان ٿينـدو پـوءِ ملـير ويـو ٿـو ڏسـجي، جـو ننگرپـارکر شـهر کـان ٻارهن ڪوهن تي آهي. ملير اڪـئين ڏنـو اٿس، تنهن جي ثـابتي مـارئي جـو سـر پـڙهڻ مـان پئجي سگهي ٿي؛ پر هن هڪ مصرع مـان تـه يقين ٿيو وجي ٿو:

”جوءِ ڪشادي جيڏيون! مليرَ مُوڪ مهاڙِ“

’پـالوا‘ جي ڳـوٺ وٽ، سـت لاڳيـتيون پٽـون آهن، جن جي اڳيـان ڏهـر ۾ ملـير جـو ڳـوٺ آهي، جنهن جي مُهاڙي يا ويڪر حيدرآباد جي جيل کـان اسٽيشـن جيـتري ٿينـدي. اهـو بيـان مٿئين مصرع ۾ آيل آهي.

ملير کان پوءِ ’ويڙهي جهپ‘ ويـو هونـدو، جـو ڏيپلي کان ٽن ڪوهن تي آهي، جو مارئي کان ٿو چورائي ته:

”کاروڙيان ڪٽي، ويڙهي جهپ ويا“

ويڙهي جهپ کان عمرڪوٽ ويو ٿـو ڏسـجي، جتي عمر مارئي نيـئي بنـد ڪـئي هـئي. عمـر ڪوٽ جي پرسان ميل سوا جي مفاصـلي تي شـاهه ’مومـل جي مـاڙي‘ ڏٺي هونـدي، جـا نـاهيءَ وقت چڱي حـالت ۾ هونـدي، ۽ هـاڻي

زبـــــون ٿي چڪي آهي. مومـــــل راڻي جي ڪهاڻي، هتان جهپي هوندائين.
هتان ’ڪائر‘، (ڪپري تعلقي جي ڳوٺ هٿــونگي ڪـان، عمـر ڪـوٽ ۽ ڇـاڇري تعلقن جي اتـر واري ايراضي، جا وڃيو جيسلمير ســان لڳي) لتاڙي جيسلمير پهتو هوندو. جيسلمير ڪان پنج ڪوهه پـري هڪ شـهر آهي، جنهن کي ’لـڊاڻو‘ ســڏيندا آهن، جــو ٽڪــريءَ تي آهي. اهــو لاهه ڏسي اُٺ کي نيڪ صلاح ڏئي ته:
”ڪرها ڪارڻ ڪاه، توکي ڏٽين ڏاريو،
ساري ڏج سيد چي لڊاڻي تان لاه“_
(مومل راڻو)
ڪاڪ جي ڪنڌي، لڊاڻي واري ٽڪــريءَ ســان لڳي پـئي آهي، تنهن ڪــري شــاهه ڪــاڪ جي ڪناري کي ’لڊوڻي ڪنڌئين‘ ڄاڻايو آهي.
شاهه اتان وري ’ويڙهي جهپ‘ ڪــان ’ڏيپلي‘ ۽ ’رحمڪي بــازار‘ مــان ٿينــدو پُــراڻ جــو پٽڻ اُڪري پنهنجي ڳوٺ آيــو ٿــو ڏسـجي. ’پـراڻ‘، پـــراڻي دريـــاهه جـــو نـــالو آهي، جنهن ۾ اڳي ’ڍورونارو‘ چوڙ ڪندو هـو. هـاڻي قليلي (واهه)

ٽنڊي محمد خان ۾ بــدين تعلقن مــان وهنــدو، اچيو پراڻ سان گڏجي.
ٽن ورهين جي دراز وڇوڙي بعــد، هــاڻي شــاهه ويــڙهيچن جي وِرِهه جــا واڪــا ڪنــدو، پنهنجي ڳوٺ ۾ پهتــو. شــاهه حــبيب جنهن ڪي پٽ جي فراق بيحال ڪري ڇڏيو هو، ســو وڇڙيــل پٽ ڪي ملي ڏاڍو خــوش ٿيــو، چاڪــاڻ تــه اللــه ســندس عــرض اگهــائي ورهين جــا وڇــوڙا لحظي ۾ لاهي ڇڏيا هئا.
مٿي ذڪــر ڪيــو ويــو آهي، تــه سـفر وارن ٽن ســالن ۾ شـــاه، نـــه رڳـــو فقـــيرن جـــون خصوصيتون جاچيون، پر مختلف ملڪن جــون ريتون ۾ رسمون، جدا جدا ڪهــاڻيون ۾ قصــا، الڳ الڳ طبيعتن جي ماڻهن جا جذبا ۾ اُمنــگ، نرمــل نظــارا ۾ عجيب آزمــودا پريــا، جنهن ڪري سندس تجــربي ۾ معلومــات جــو دائــرو نهايت وسيع ٿي ويــو. انهيءَ ڪــري بيتن ۾ بــه اهي ويهي درياهه اوتيا اٿس، جو ان مان پــاڻي پيئندي ’تونس‘ نٿي لهي. ڇا نــه ويهي رســالي ۾ انســاني امنگن جــا نقش چٽيــا اٿس! شــاهه ڪاريگر ڪمانگر وانگر- مِرُن، ماڻهن، نــدين ۾

نارن، جهنگلن ۾ ٻيلن، جبلن ۾ ٻرپٽن جون تصويرون ڪڍيون آهن. رسالو سندس تجربي جو تَتُ آهي.

سٽاٽي سفر تان ڪوٽڙي ۾ آئي شاهه کي اجا ٿورو عرصو مس گذريو، ته 1124هجري مطابق سن 1713ع ’دَلَ‘ ذات کي چور، مرزا مغل بيگ جي قبيلي تي ڪاهي آيا. گهرن ۾ مرد ماڻهو موجود نه هئا، تنهن ڪري هنن کي ساچي لڳي ويئي. اگر تگر اجڙ ڪري، سارو مال متاع ٻهاري راهي ٿيا.

مغل ماڳ تي موٽي اچي ڏسن ته ’ڪاريءَ وارا ڪک‘ وچريا پيا آهن. نيٺ هٿيار ٻڌي، سهي سنيري، چورن جي پٺيان نڪتا. شاهه عبداللطيف واٽ تي هنن کي ويندو ڏسي، پاڙي جي ننگ پاڙڻ ڪارڻ، پنهنجون خدمتون آڇيون، پر مغلن هڪ به نه ٻڌيس. تنهن تي ٽپي پاراتوڏنائين ته:

”بيگ تنهنجي بيگي، ڪوٽڙيءَ ۾ ڪان،
اتم آس الله ۾، دَلَ مارينئي مانَ.“

ڪرامتن جي قائلن جي چوڻ موجب، فقيرن جو چوڻ ڪونه گسندو آهي، سو مرزا مغل

بيگ، وڳر سـوڌو دلن جي هٿـان مـارجي ويـو. مـرداني پهـر مـان مغلن فقـط هڪ صـغير ڇـوڪرو، نـالي ’گولـو‘ وڃي بچيـو. مغلن کي اچي خيال ٿيو تـه اهـو قهـر، رڳـو سـيدن جي رنجائڻ ڪري ٿيو آهي، تنهن ڪري سيدن وٽ پيش پـئي، کين پرچايـائون اهـا ڇوڪـيي، جنهن جي ڇيڄ شـاهه هٿ جهلي هـئي، سـا شـاهه عبـداللطيف کي شـادي ڪـري ڏنـائون. بيبيءَ جو نالو سـيده بيگم هـو، پـر مريـد ادب وچان، کيس تاج المخدرات (سـتين جـو ڇٽ) سڏيندا هئا. بيبي نهايت پاڪدامن، پرهيزگار پارسـا هونـدي هـئي. جهـڙو هـو شـاهه پلارو، تهڙيـائي هُـئي سـندس بيـبي پلاري. ٻنهي جي هڪ ٻئي سان محبت هوندي هئي.
شـاهه کي ڪـو اولاد ڪونـه ٿيـو. بيـبي صـاحبه حامله هئي، ته هڪ پيري شاهه، پنهنجي فقــير کي پري کان سهڪندو اينـدو ڏنـو. پڇـا ڪـرڻ تي (معلوم ٿيو تـه بيـبي صـاحبه پلي يـا مڇي کائڻ جي خواهش ڪئي هُئي جيڪا هٿا ڪــرڻ لاءِ فلاڻي طرف ويو هوس جتان) .. پري کـان ڊوڙندو اچان ٿو،- “ شـاهه کي اهـا ڳـالهه کـين

آئــڙي، ســوچيائين تــه ”ابــا! اهــڙو اولاد ئي گهوريـــو، جـــو ڇمڻ ڪـــان اڳي ئي منهنجي فقـيرن ڪي ٿـو رلائي، ڇـائو تـه الائجي ڪهـڙا ڪَلُور ڪندو!“ چون ٿا ته بيبي صاحبه ڪي ٻــار ڪوئي ٿيو ۽ وري اولاد ڪونه ٿيس.

جـڏهن شــاهه ڪي مجـازي عشــق جي چــپيٽ لڳي هئي، تڏهن سندس اندر جي حالت ڦـري ويئي هئي، جنهن جو مٿي ذڪـر ڪيو ويو آهي. مجازي بره جي باه ۾، شاهه رچي ريٽو ٿيو، ته الاهي عشق جي منزل شروع ٿي.
مجازي عشق پنهنجو ڪم پورو ڪـري، لاڪيــٽي لعل کي گس لائي ڇڏيو. هو شاديءَ ڪــان اڳ ۾ ئي، روحــاني راهه جــون ڪـي مــنزلون طي ڪـري چڪــو هــو، ســو شــاديءَ بعــد ڪــٿي ٿــو پوئتي هٽي. شادي ڪـرڻ ڪـان پــوءِ، شــاهه جي زندگي هموار ٿي پيئي. ڪجهه وقت بيتن ٺـاهڻ ۾ ٺــاهڻ ۾ صــرف ڪنــدو هــو تــه ڪجهه وقت رياضت ۽ عبادت ۾. ســند وات مــان بيت ريلا ڏيــو پيــا نڪرنــدا هئــا. تڪلــف ۽ تصــنع جــو، سندس ڪلام ۾ ذرو به ڪونهي. هڪ اندر جي

اُچل آهي، هڪ روحاني راز آهي، محض ايقان آهي، رڪي رڪي سندن روح جون رڳون تنبوري جي تارن جيئن، وڄنديون هيون:
”رڳون ٿيون رباب، وڄن ويلَ سَپِڪَهِين“۔
شاهه صاحب وٽ، جيڪو سماع لڳو پيو هوندو هو جنهن پاڀيس سان، هو آئي وئي سان صحبت ڪندو هو، تنهن سندس هاڪ هر هنڌ ڦهلائي ڇڏي ڪتان ڪتان جا ماڻهو مريد ٿيڻ لاءِ ڪَهِي وٽس ايندا هئا. ويجهي ڇڪ رهندڙ پيرن مشائخن کي اها ڳالهه نه وڻي.
شمس العلماءِ قليچ بيگ، شاهه جي دشمنن جو احوال ڏيندي چوي ٿو، ته ”انهن مان
- هڪڙا هئا، هالن واي پير مخدوم نوح جو اولاد،
- ٻيا هئا مٽيارين وارا آجناڻي سيد، جي خود شاهه جا عزيز خويش هئا
- ٽيون سنڌ جو حاڪم، ميان نور محمد ڪلهوڙو (1778 _ 1755)

انهن ٽنهي ڌرين شاهه کي گهڻو ستايو، پر جنهن جو الله واهي، تنهن کي ڪوهه ڪريندو پير يا سپاهي.“

شــــاھ عبــــداللطيف ڪي، پنھنجي ڏاڏي شـــاھ ڪــريم جي مقــبري ٺھــرائڻ جــو خيــال ٿيــو. ڪاشــيءَ جي ســرن آڻڻ لاءِ پــاڻ ملتـان ويـو، جتـــان واپس ٻـــيڙيءَ ۾ اچي، ’خـــدا آبـــاد‘ (ڪلھوڙو جي گاديءَ جي ھنڌ) وٽان لنگھيــو ۽ اتي ســاھي پٽڻ لاءِ لنگــر ھنيــائين. شـاھ جي اچڻ جو ٻڌي، ماڻھن جون ٻھيرون قدم بوسي لاءِ پي آيون. ميـان نـور محمـد ڪلھـوڙي ٻـه، پنھنجي طرفان ھڪ قاصد ھٿـان، مــوتين جي معجـــون جي دٻلي، نـــذراني طـــور ڏيـــاري مــوڪلي. شـــاھ دٻلي وٺي دريـــاھ ۾ اڇلائي ڇــڏي ۽ قاصــد ڪي نيــاپو ڏنــائين، تــه ”ميــان صاحب ڪي سلام ڏج ۽ چئج تــه، ”جي توھــان جي سوغات فقط اسين ڪائون ھـا، تـه فقـط اسـان ڪي فائـدو پھچي ھـا، پـر ھـاڻ پـل تـه عميـق ۾ جيڪـا مخلـوق آھي، سـا بـه فيض پرائي.“ چون ٿا ته، اوڏي مھـل ئي اتـان مئـل مڇيون سطح تي ترنديون ڏسڻ ۾ آيون.

ھن ڪان پوءِ ٺورن ڏينھن ۾، شـاھ قبـو اڏرائي راس ڪيو، جنھن ڪـان پـوءِ ميـان نـور محمـد ڪلھـوڙي ڪيس دعـوت ڪـئي، جـا ھن قبـول

ڪئي. واپس موٽڻ وقت ميان، شـاھ ڪي ھڪ
ســرڪش گھــوڙي، ســونن ســنجن ســان
سينگاري، تحفي طور ڏني. شاھ جـيئن لانـگ
ورائي چڙھيـو، تـيئن گھـوڙيءَ وٺي ڪــڏايس:
شاھ لغـام ڇڏيـو ڪـري، گھـوڙيءَ ڪي جـا اڙي
ھنــئي، ســا مينھن واءُ ٿي ويــئي. وٺي اُڏاٽي.
مريد فقير گھٽوئي پٺيان پيس، پر گھوڙي نظر
ڪان غائب ٿي ويـئي. ٿـوري مـدت بعـد، شـاھ
گھوڙي آٽي، ميان نور محمد جي اڳيان جهلي.
سڀ عبرت ۾ پئجي ويـا. ميـان ڏاڍو پشـيمان
ٿيو ۾ چون ٿا ته، پوءِ سندس چگھ وڍيـو مريـد
ٿي پيو. گلان ڪجريءَ مان، ڪيس جيڪــو غلام
شاه، پٽ ڄائو ھو، سو به شاھ جي دعا سـان
ڄائو ھو.
شاھ نويڪلائي پسـند ڪنـدو ھـو، تنهن ڪـري
ڪـوٺڙيءَ ۾ سـڪ نـٿي آيس. ويجھي چڪ ۾ ،
نون ھالن ڪان، ٻن ڪــوھن جي مفاصـلي تي،
ھڪ زمين جــو ٽڪــرو ٽڪيــائين. انھيءَ زمين
جي ٽڪـر جي آسـپاس، واريءَ جـا دڙا، ڪـٻڙن
جون ويڙھيون ۾ ڪـرڙن ۾ ڪنـڊن جـا جھڳٽـا
ھئا. پرسان ڪـراڙ نالي ڍنڍ ۾ ٻيا پاٽيءَ جا دٻـا

ٻ ڏہيون هيون. انهيءَ مڪان کي، سڏيندا ئي
پٽ هئا، يعني واريءَ جو دڙو. شاهه انهيءَ
ويراني کي وسايو. پهريائين فقيرن سان
گڏجي، ڪجهه پنڌ تان چيڪي مٽي، مٽي تي
ڪٽي آٽي، واريءَ مٿان وجهندو هو، پوءِ
آهستي آهستي، هڪ جهوپڙو پنهنجي لاءِ،
حويلي والدين لاءِ ۽ ڪروت يعني ننڍي
مسجد، نماز لاءِ اَڏرايائين. حدون مقرر ڪري،
فقيرن کي جهوپڙين جوڙڻ لاءِ ارشاد ڪيائين.
مطلب ته پٽ جي ويراني ۾ نئون ڳوٺ ٻڌجڻ
لڳو.
شاهه اجا پٽ جو ڳوٺ ئي پي ٻَڌايو، ته ڪنهن
قاصد اچي ٻڌايس ته، توهان جو والد، هل
هلان ۾ آهي ۽ چيو اٿس ته:
”ڪنهن جنهن نيهن تَنڌاه، جي مون
واجهائيندي نه ورو،
جيڪي مُئي ڪنداه، سو جانِبَ ڪَرِهو جِيئري.
شاهه عبداللطيف قاصد کي چيو، ته ”اجهو تو
اچان، پر هي بيت ابي کي اُتر ڪري ڏج:
”متان ٿيين مَلُورُ، ڪِينَ اَڳاهُون آهيان،

ڏسڻ ۾ ڪَرَ پور(ڏُور)، حَدَ ٻنهي جي هيڪڙي.“

ٻُٽ جي پيغام پهچڻ بعد، شاهه حــبيب جي دل کي آٿت آيو ۽ اکيون پوري، وڃي حبيب ســان واصل ٿيو. شاهه حبيب جي وفـات جي تـاريخ، محمـد صـادق نقشـبنديءَ جي عـربي مصـرع مــان ســن 1155 هجــري، مطــابق 1742ع نڪري ٿي. هن وقت شاهه جي عمر 23 سـال کن هئي.

شاهه کي پنهنجي پيءُ جي وفات ڪري، گهڻــو صدمو پهتو هو، سو ڪـوٽڙيءَ مـان ٽـپڙ کـڻي، اچي اٿــالي ســميت پڻ وســايائين. هــاڻي سـندس هـاڪ هـر هنـڌ پئجي ويـئي. مختلـف هنڌن تان، ماڻهو سندس زيارت لاءِ پڻ ڏانهن اچڻ لڳـا. ڪيـترائي اسـتاد راڳينـدڙ ۽ ڳَويـا، هندستان جي جدا جدا حصن مان اچي نڪتــا- اٿــل ۾ چنچــل نــالي، دهليءَ جــا ٻــه مشــهور راڳينــدڙ ٻــه اچي اتي ســهڙيا. ســارو ڏينهن سرود ۽ سماع لڳو پيو هوندو هو ۽ شاهه پــاڻ به، پنهنجا مرتب ٿيل بيت ۽ ڪـافيون ڳائينـدو هو.

پڇــاڙيءَ واري وقت □، شــاه کي کــربلا جي زيارت ڪـرڻ جو شوق جاڳيو. ســنپري نڪتــو، تــه واٽ تي هڪ ولايت جـــو صـــاحب، مريـــد گڏيس- جنهن حال پـروڙي عـرض ڪيس تـه، ”قبلا هي چا؟ ماڻهن کي چونـدا وتـو تـه ڪفن دفن به پٽ □ تينـدو □ هـاڻ هليـا آهيـو هيـڏي وڏي سفر تي.“

شاه کي هي لفظ دل ســان لڳــا، ســو مـوٽي پٽ ڏانهن آيو. اتي پهچندي ڪارو ويس ڪـري، سر ڪيـڏاري وارا بيت ڏيڻ لڳـو. چـون ٿـا تـه اهــو ســندس آخــري ڪلام هــو. هڪ ايڪيهــو ڪــڏيائين، جنهن بعــد وهنجي ســهنجي، چــادر اوڍي، مراقبي □ ٿي ويٺو □ فقيرن کي ســماع ڪــرڻ جــو اشــارو ڪيــائين. ٽي ڏينهن برابــر ســماع پي هليـو. آخــر راڳ بنـد ڪــري، فقــير شاه جي ويجهو وڃي ڏســن، تــه شــيءِ وڃي ڌڻيءَ کي پهتي آهي. اها ســن ~~1125~~ هجــري، مطـــابق ســـن 1752ع صـــفر مهيـــني جي چوڏهين تاريخ هئي، جنهن تاريخ تي هــر ســال پٽ ڌڻيءَ جي روضي تي ميلو لڳندو آهي.

ميان غلام شاهه ڪلهوڙي، سن 1126 هجري، مطـــابق 1754ع ، پلاري پٽ ڏٺيءَ تي قبـــو ٺهرايـو. قـبي جي دروازي تي ڪيـترا فارسـي بيت اڪريل آهن، جن مان، ابجـد جي حسـاب سان، سندس وفات جي تـاريخ ملي ٿي. انهن مان، محمد پناهه ’رجا‘ جا ٺاهيـل ڀـه بيت هيٺ ڏجن ٿا:

گفت اين رجا مريد سِنَ ارتحال پير،
گرديده محوِ عشق، وجود لطيف مير،
زد نعره در فراق، دگر کرد سينه چاڪ،
شد محو در مراقبه، جسمِ لطيف پاڪ.

جيڪا مسجد، قبي جي اتـر طـرف آهي، تنهن جي پٽ تي، جيڪي بيت نقش ٿيـــل آهن، تن مان پوين ٻن لفظن ’رضوان حق‘ مـان شـاهه جي وفات جي تاريخ پڻ ملي ٿي.

سڄو بيت هي آهي:

”شاهه صاحب، ذوالمناقب، سيّدي عبداللطيف،
آنکه قطبِ وقت خود، بودست در مردانِ حق،

چون ز جامِ ’ارجعي‘، مخمورِ نوشِ وصل شد،
گفت ملهم غيب سالِ رحلتش رضوان حق.“

فصل – 2

شاھ جي سيرت ۽ مذهب

شاھ عبداللطيف جي منهن مان، نور پيو ٻکندو هو ۽ اکيون هميشه مشعل وانگر پيون ٻرنديون هيون. مڙس نهايت ڏيا وارو هو ڳالهائيندو ٻولهائيندو، نهايت خلق ۽ فضيلت سان هو، جنهن ڪري سڀ ڪو سندس ادب ۽ احترام ڪندو هو. ورو يا وڳنڌ نالي فقير ڪان سواءِ، ٻئي ڪنهن سان، چرچو گهبو ڪين ڪندو هو، وڳنڌ تي چيل ظريفانا بيت، سر بلاول ۾ درج ٿيل آهن.

شاھ سادو کائيندو ۽ سادو هنڍائيندو هو انگ تي گيڙوءَ رتي ڪفني، مٿي تي ڏگهي جمني ٽوپي، جنهن تي ٻه، ٽي وراڪا ڪپڙي جا ويڙهيندو هو، پير اڪثر اگهاڙا ۽ هٿ ۾ هڪ لنبي لٺ ڪٽندو هو، جنهن جو مٿو، جوڳين جي

بيراڳڻ جهڙو هوندو هو. ڪاڏي پيتي لاءِ، وٽس هڪ وڏو ڪشتو يا ڪچڪول هوندو هو. اهي سندس هٿن جون سپيئي نشانيون، اڄا تائين درگاه تي رکيل آهن.
شاهه ڏاڍيون رياضتون ڪندو ۽ تن کي تسيا ڏيندو هو. کائيندو ٿورو ۽ سمهندو گهٽ هو. هڪ لڳا، فقيرن شڪايت ڪئي، ته پٽ تي ڏاڍا مڇر آهن. پاڻ فرمايائون، ته ”ابا! مڇر ته توهان جا سڄڻ آهن، جو اوهان کي غافل ٿي سمهڻ نٿا ڏين ۽ اوهان کي هدايت ٿا ڪن ته سستي ڇڏي، اٿي الله سان اوريو. ”ڪڏهن به پاڻ تڪليفن جي شڪايت ڪانه ڪندو هو. جيئن مشڪلاتون وڌيڪ وڪوڙينديون هيس، تيئن وڌيڪ وهسندو هو. شاهه نهايت نهٺو ۽ نماڻو هوندو هو، رحمدل به ڏاڍو هو. پکين تي به ڪهل ايندي هيس. شڪارين کي هڪ بيت ۾ ٿو پاراتو ڏئي:
”مارِي مرِين شال، ڏَبَ وَڄَنيِئي ڏِٻيُون!“
راڳ ته، شاهه جي جيءَ جو جياپو هو، ۽ ساه به سماع ٻڌاندي ڏنائين. هن بدعت ڪان منع ڪرڻ لاءِ، ڪيس ڪيترن چيو، پر پاڻ وري

ورائينـــدو هـــون، تـــه ”منهنجي دل ، الاهي محبت جـو اسـريل وڻ، راڳ جي پـاڻيءَ کـان سواءِ سڪيو ٿو وڃي. جيتوڻيڪ اهو پاڻي پليت آهي ته بـه انهيءَ وڻ کي سـڪڻ کـان بچـائي ٿو.“
شاهه ڏاڍو پرهيزگار هوندو هـو. زال ذات کـان پاسو ڪندو هو، ايـتري قـدر جـو ڪنهن فحش عـورت جـو راڳ بـه ڪونـه ٻڌنـدو هـو. ڳلان ڪچـريءَ کي سـو نـوازي سـنڌ جي پٽ راڻي ڪري ڇـڏيائين. ڪيس اولاد جي درڪـار ڪانـه هـئي. چونـدو هـو، تـه ”منهنجـا فقـير منهنجـو اولاد آهن.“
مطلب تـه، شـاهه جي رهـڻي تـوڙي ڪهـڻي، تعريف جوڳي هئي:
”منهن ڏنائين ماڙهين، هنيون ڏنائين هوت“
شاهه هڪ سچو پڪـو موحـد مسـلمان هـو. فرقـه پرسـتيءَ کـان پـري، اللـه جي يـاد ، شـريعت جي پابنـديءَ ڪنـدي، زنـدگي بسـر ڪيائين. سماع کـان سـواءِ سـندس ٻي ڪابـه بـدعت ڪانـه ٿي ٻـڌجي. جيڪـڏهن ظـاهري مسلماني پيرئون نه پاري ها، تـه وقت جـا ملا

۽ مجتهد مٿس ضرور تعزيرون ڪن ها. شــاھ
روزا رکنــدو ۽ نمــازون پڙهنــدو هــو. مســجد
پنهنجي هٿن ســان پورهيــو ڪــري جــوڙائي
هئــائين. تســبيح پڙهنــدو هــو ۽ ســپڪو ڪيس
صوفي ٿو سڏي. ڪوبه صوفي، تيسـين سـچو
صوفي نه آهي، جيسـين شـريعت جي پابنـدي
نٿو ڪري. شاھ به انهي قسم جو صوفي هـو.
اڄ ڪلهه جــو پنگــوڙائي يــا نــات نــوش ڪنــدڙ
صوفي ڪونه هو.
شاھ سيد هو، نبي ۽ جن جي اولاد مـان هـو،
شـيعن وانگر حضـرت علي ۽ سـندس آل کي
گهڻو گهرندو هو، عاشورن ۾ امـامن لاءِ مـاتم
ڪنـدو هـو، پر سـينه ڪـوبي ڪانه ڪنـدو هو.
ڪــربلا جي زيــارت لاءِ ســنپري نڪتــو هــو ۽
ڪيڏاري جي سچي سـر ۾، امـامن جي الفت
۾ آهــون ۽ دانهــون ڪيــون اٿس: پــر ســنين
وانگر، هٿ ٻڌي پنج وقت نماز ادا ڪنـدو هـو.
چئني يارن جي تعريـف ڪنـدو هـو. ٽن خليفن
جي ڪڌهن به گلا ڪانه ڪندو هو ۽ هڪ پـيرو
حج لاءِ پڻ ســـنپريو هـــو- هڪ پـــيري ڪنهن
ڪانئس پڇيو ته: ”سائين! توهين سني آهيو يــا

شيعا؟“ پـاڻ وراڻي ڏنـائين، تـه ”ابـا! آءٌ ٻنهي
جي وچ ۾ آهيان.“ تنهن تي سوال کندڙ چيـو،
تــه ”انهن ٻنهي جي وچ ۾ تــه ڀيــو کي کين
آهي.“ شاهه جواب ڏنس ته: آءٌ آهيان بــه اهــو
کـي کـين.“
شاهه جي مذهب جا ٻه پهلو ها: هڪڙو حقيقي
۾ ٻيو مجازي، هو ظاهري طـرح شـريعت جــو
پورو پابند هوندو هـو، پـر جـڏهن ’عـروج‘ جي
حالت ۾ ايندو هو، تڏهن روحانيت جي رستي،
پنهنجي خاوند سان اهڙو محــو ٿي وينـدو هــو،
جو دنيا ۾ ماسوا کـان بي خــبر ٿي پونـدو هــو.
خدا جي وحدانيت کان سواءِ انهيءَ مهــل ٻيــو
کـي به کـين نظر ايندو هوس، گويا الله سان
هڪ ٿي ويندو هـو، تـه مٿـان مـاڻهو منهنجـون
رمزون پــروڙي نــه سـگهن ۾ وچي گمـراهيءَ
جي کـن ۾ کـرن. صوفيانه اصطلاح ۾ پهــرين
حالت کي شـريعت ۾ ٻي حــالت کي طـريقت
چئبـــو آهي. روح جي ارتقـــاءَ لاءِ اهي ٻــــئي
حالتون ضروري آهن. هڪڙي حالت فراق جي
آهي تــــه ٻي وري وصـــال جي. شـــاهه الاهي
جمال جو جلوو هــر هنــڌ پســي، الاهي عشــق

جي عميق ۾ غوطا هنيا ۾ روميءَ جي رمز پروڙي، ان تي عمل ٿي ڪيو، جنهن موجب:

”ملت عشق، از همه دينها جداست،
عاشقان را مذهب و ملت خداست.“

فصل -3

شاهه جون شاعراڻيون خوبيون

شعر لفظ شعور مان نڪتو آهي، جنهن جي معنيٰ آهي، ’ڄاڻ‘ پاڪ خيالن جو ترجمان ليکي، ڪيترن بزرگن، شعر کي ’الهام‘ ڪوٺيو آهي. رومي چوي ٿو ته:

’شاعر جزويست از پيغمبري.‘

جيڪا ڳالهه ڳولا ۾ ڪوشش کان سواءِ انسان جي دل ۾ پيدا ٿئي، سا آهي الهام. اهڙي شعر جي قسم کي، ادبي اصطلاح ۾ ’آمد‘ چوندا آهن. يورپ منجهه، اڳئين زماني ۾، شاعر ۾ نبيءَ جي وچ ۾ ڪو گهڻو فرق ڪونه ليکبو هو. ٻنهي کي هڙي نالي، يعني ’وهيتز‘ سان سڏيندا هئا. درحقيقت، سچو شاعر ۾ نبي، ٻئي الاهي اسرار ۾ مستغرق آهن: ٻنهي کي پالڻهار جي ڏکي پرولي پچڻ جي ڳڻت آهي. شاهه نبي سو نه آهي، باقي ولي بيشڪ

آهي. شاهہ کي فزط شاعري جو درجو حاصل نــہ آهي، پــر ســنڌي، کيس وليءَ جــو ممتــاز مرتبو ڏين ٿا ۽ کيس تلاميذالرحمان (خدا جــو شاگرد) سـمجهن ٿـا. شـاهہ جـو هـر هڪ سـر الاهي عشــق جــو دفــتر ۽ خداشناســيءَ جــو مخزن آهي. سـندس ابيـات شـعر ۽ شـاعري نــہ، بلڪ آيــات عشــق الاهي آهن. شــاهہ جي ڪلام کي الهام چئي سگهجي ٿو، چاڪاڻ جو:

”جو تون بيت ڀائيين، سي آيتون آهين،
وڃيو من لائين، پريان سندي پار ڏي.“

شعر ۾، هڪڙا هوندا آهن خيال ۽ ٻيا الفــاظ. انســان جي دل جــون عجيب ڪيفيتــون، يــا جيڪي جذبات، جهــڙوڪ غم، خوشــي، راحت يا حيرت- دل ۾ اڀرن ٿا، تن کي تز الفــاظن ۾ ظــاهر ڪــري، پڙهنــدڙن جي دل ۾ ســاڳيائي اهڙا احساسات پيدا ڪرڻ- اهو شـاعريءَ جـو اعجاز- ان جو صحيح مقصــد بــہ اهــوئي آهي. شاهہ جي ڪلام ۾، جهـڙا آهن خيـال عميـق ۽ مائيدار، تهـڙا آهن الفـاظ عمـدا ۽ معـنيٰ دار. معنيٰ توڙي الفاظن جي لحاظ کان شــاهہ جــو ڪلام عمدو شعر آهي، مثلاً:

”مرڻا اڳي جي مئا سي مري ٿئا نه مات،
هوندا سي حيات، جيئڻا اڳي جي جئا.“

علم عورض جي عالمن جو فيصلو آهي، ته وزن ۽ قافيو شعر جا ضروري جزا آهن. شاهه واري وقت ۾، شعر ايراني يا عربي وزن تي ڪونه ٺهندو هو. وزن جي عيوض شعر، راڳ جي ماترائن تي ٻڌبو هو. مطلب ته وزن يا راڳ جي ماترائن ۽ قافيي کان سواءِ شعر، شعر نه آهي. شاهه جي ڪلام ۾ اهي ٻئي وصفون آهن. سندس ڪلامي ڏوهيڙن ۾ آهي، سندس بيت هندستاني طرز تي، علم موسيقي جي ماترائن موجب، آواز جي ڊگهائي ۽ گهٽتائيءَ تي، قافيي سان ٺهيل آهن، جن جو مڪمل مزو يا حظ بيت ڳائڻ سان وٺي سگهجي ٿو. جيتوڻيڪ شاه، عربي علم عروض ۾ پليءَ پت پڙ هو، تڏهن به عربي بحر ۾ وزن جو نقل نه ڪري، ديسي طريقو اختيار ڪيو اٿس.

’ڏوهيڙو‘ لفظ دوهي مان نڪتو آهي، جنهن جي معنيٰ آهي ’ٻيڻو‘، يعني مثنوي. ڊاڪٽر گربخشاڻي جو چوڻ آهي ته، ”هر هڪ دوهي

□ ٻــه ٻــه مصــرعون هئڻ گهــرجن، جن جي پڇاڙيءَ □ ساڳيو قافيه هئڻ گهرجي. هـر هڪ مصرع □ ٻه پد (حصا) هئڻ گهرجن. انهن چئن پــدن مــان، پهــرئين □ ٽــئين پــد □، تــيرهن مـاترائون هئڻ ضـروري آهن □ بـاقي ٻـئي □ چوٿين پد □، يارهن يارهن مـاترائون: دوهي □ ڪل اٺيتاليهه مـاترائن مـان، گهٽ □ گهٽ چـار ضرور چوٿيون هئڻ گهـرجن، بـاقي چوئيتـاليهه ماترائون ٻگهيون هجن يا چوٿيون، ته حرڪت نه آهي.“

قاضي قاضن □ شاهه عبدالڪريم جو ڪلام پڻ ’دوهو‘ وزن يا دوهرن □ لکيـل آهي، پـر شـاهه هن طــرز □ ب گهــڻيون عمــديون تبــديليون آنديون. شـاهه ٻن ٻن مصـراعن وارا گهڻـا بيت چيـا. شـاهه ٻـئي □ چـوٿين پـد جي پڇـاڙيءَ □ قافيه وجهڻ جي عيوض، پهرين □ ٽئين يا ٻئي □ ٽئين پد □ قافيـه وڌو. پـدن □، مـاترائن جـو عدد پڻ، شـاهه مختلـف رکنـدو آيـو آهي. انهن ڦيرين گهـيرن ڪـري، بيتن □ وڌيڪ پختگي □ ميٺــاج پيــدا ٿيــو آهي. شــاهه ڪنهن بيت جي پهرين يا پوئين مصراع جـو اڌ، ڪيـترن بيتن □

وري وري آڻي يا فقـط مصـرع جـو هڪ لفـظ ڦـيرائي يـا فقــط ٻن لفظن جي پـاڻ ۾ جـاءِ مٽائي؛ يا هڪڙي لفظ بدران ٻيو ساڳي معـنيٰ وارو لفظ آڻي، سڄي بيت جـو قـافيو بـدلائي ٿو، سـو هيڪـاري سـندس شـعر کي سـوادي ڪيـو ڇـڏي. مطلب تـه شـاهه ڪنهن جي بـه تقليـد نـه ڪـئي، پـر پنهنجـو نئـون ۾ عمـدو طريقــو ايجـاد ڪـري، هڪ نـئين راهه ڳـولي ڪڍي.

شاهه جي ڪلام ۾، بيتن کـان سـواءِ، هـر هڪ سر پٺيـان هڪــڙي وائي اچي ٿي، جنهن ۾ تن چئين تڪن واريـون مصـراعون آهن ۾ هڪــڙو ٿلهه اٿس، جــو سـيڪنهن مصـــرع جي پٺيـــان ورجائي ڳائبو آهي. شاهه جي بيتن واري شـعر جو نمونو گهڻي وقت کان سنڌ ۾ رائج هونــدو هو، جو ڀَٽ فقير ڳائيندا هئـا. انهن کي لوڙائــو ڪري چوندا آهن. هندستاني گويـا، ڪـافي يـا غزل يـا ٺمـري ڳـائڻ کـان اڳي، ڏوهـيڙا ڏينـدا هئا. هي طريقو سـنڌين بـه اختيـار ڪيـو. هـو ڏوهيڙا يا لوڙائو ڏئي، راڳڻي بڌي، پوءِ ڪــافي يا وائي چوڻ لڳا. اهـو عمـدو رواج. شـاهه وٽ

ٿيندڙ سماع جي مجلس مان، سنڌ رائج ٿيل ٿو ڏسجي. شاھ جي ’وائي‘ ڪافي يا ٺمري جو نمونو آهي، جو انهن جي بدران ڳائبو هو.
ارسطوءَ جي راءِ موجب، محاڪات، يعني مصوري يا نقش نگاري، شعر جو روح آهي. ادب جي ٻين عالمن جو ارشاد آهي، ته تخيل ئي شعر جو روح آهي. حقيقت محاڪات تخيل، ٻئي شعر جا اهم لازمي جزا آهن. محاڪات جي معنيٰ آهي، ڪنهن شيءِ يا حالت جو اهڙي طرز سان بيان ڪرڻ، جو انهيءَ جي تصوير پڙهندڙ يا ٻڌندڙ جي اکين اڳيان تري اچي. محاڪات، الفاظن فوٽي ڪڍڻ جو فن آهي. تخيل وري ايجاد جي قوت جو نالو آهي. جنهن جي مدد سان شعر، سامعني جي جذبات جنبش ڪري ٿو. شاھ جي ڪلام ، اهي ٻئي خصوصيتون موجود آهن.
شاه، محاڪات ج ماهر آهي. شاھ جي نقش نگاري، هر هڪ بيت مان ڇُلڪي رهي آهي. جيڪڏهن ڪو چاهي، ته بيت ته بجاءِ خود، پر هرهڪ مصرع جي موضوع تي تصوير ڪڍي

سگھي ٿو. (اميد ته ڪو اهڙو شائق نڪرنــدو، جــو شـاھ جي بيتن جـون تصـويرون ڪــڍائي شـايع ڪرائينـدو.) شـين دلي ڪيفيتن جــو چٽ چٽڻ، تـه ڪـو شـاھ ڪـان سـڪي. ٿـرن بــرن، ڏڪن ڏونگــرن، دريــاه ســمنڊ جي خطـرن جــون، اهي اهي تصــويرون ڪــڍيون اٿس، جــو ڏنـدين آڱريـون اچيـو وڃن. ڪوبـه ڪمانگر، اهڙو نقش مشڪل ڪڍي ســگھندو، جهـــڙو ســـر ســـهڻيءَ شـــاھ دريـــاه جي دهشتناڪ صورت جو ڪڍيو آهي.

”دهشت دم درياه جت جايون جانارن،
نڪو سنڌو سير جو، مپ نه ملاحن،
درندا درياه ، واڪا ڪيو ورن،
سڄا پيڙا پار هليا هيٺ وڃن،
پرزو پيدا نه ٿئي، تختو منجهان تن،
ڪو جو قهر ڪنن ، ويا ڪين ورن،
اتي اڻ تارُن، ساهڙ! سير لنگهاءِ تون.“

ڪوبـــه نقـــاش، مينگھ ملار جـــون اهڙيـــون سهڻيون شڪليون مشـڪل ڪڍنـدو. جهڙيـون سر سارنگ ، شاھ ڪڍيون آهن مثلاً:

”مند ٿي، منڊل منڊئا، ڪي اوهيڙن اوڪ،

چاچري ٿي چنن ۾، ميهون چرن موڪ،
سرهيون ٿيون سنگھاريون، پويو پائن طوق،
ميها، چيڙ، ڦنگيون، جت ٿين سپيئي ٿوڪ،
لاهيين مٿان لوڪ، ڏولائي جا ڏينهڙا.“

ڪهڙو ڪاريگر هام هڻندو، ته سر ڪيڏاري ۾، ڪربلا جي جنگ جون، شاهه واريون ڪديل لفظي تصويرون نقل ڪري سگهندس؟ شاهه جي محاڪات جو مشهور مثال هن بيت مان ملي سگهي ٿو:

”بهادر گڏيا بهادرين، ڪٽڳ ڪلول ڪن،
وجهن ڌڙ ڌڙن تي، هاڪارين، هڻن،
ڪرن، ڪنڌ نچن، رَڻ گجيو، راڙو ٿيو.“

مطلب ته، شاعراڻي مصوري جو ڪمال، شاهه جي ڪلام مان ليئا پائي رهيو آهي.

شاهه جي ڪلام مان، تخيل جو عنصر پڻ بکي رهيو آهي. علم هيئت جو ماهر، چنڊ کي شاعرانه اکين سان نٿو ڏسي. هو ڏسي ٿو، ته چنڊ ٿهيل ڇا جو آهي؟ بذات خود رومن آهي يا سج جي ڪرڻن جو چور آهي؟ ڪهڙي سبب سمنڊ جي لهرن کي ڪشش ڪري ٿو؟ پر شاعر، چنڊ جي روشنائيءَ ۾ محبوب جو

جلوو ڏسي ٿو. هو چنڊ کي، پنهنجي محبوب
کان، ڪئين درجا گهٽ سمجهي، انجا عيب
ثواب اُپٽاري ٿو:

”چنڊ تنهنجي ذات، پاڙيان تان نه پرينءَ سين،
تون اڇو رات، سڄڻ نت سوجهرو.“

ڪڏهن شاعر وري چنڊ کي، پنهنجي دلبر
ڏانهن قاصد ڪري موڪلي ٿو، چاڪاڻ جو هو
چنڊ کي ساري دنيا تي نظر وجهندو تصور
ڪري ٿو.

”اڀر چنڊ! پس پرين، تو اوڏا، مون ڏور.“

پر سائنسدان، اها ڳالهه تسليم نٿو ڪري،
چاڪاڻ جو هو ثابت ڪري ٿو، ته چنڊ فقط اڌ
دنيا تي روشني وجهي ٿو. شاه، چنڊ کي
قاصد ڪري، مٺي منٺار ڏي سنيها ٿو موڪلي:

”چڱا چنڊ! چئيج، سنيها کي سڄڻين،
مٿان اڱڻ اُڀري، پرين جي پئيج،
جهيٽو ڳالائيج، پيرن وجهي (ڏري) هٿڙا.“

مطلب ته خيال جي هڏائين پچري تي شاهه
تخيل تي شاهه تخيل جو ماهه چڙهي، سهٽي
شاعراڻي حور آنيو اکين اڳيان بهاري.

شاه ۽ جمال (حسن) جي مشاهدي ماڻڻ جي قابليت هئي. جمال جا ڪيترائي قسم آهن، جهڙوڪ: طبعي، جسماني، اخلاقي ۽ روحاني. شاه طبعي يا فطرتي جمال ڏسي، سندس اپائيندڙ جي واه جي واکاڻ ڪئي آهي. سر سارنگ ۾ قدرتي حسن جو جلوو بيتن ۾ نمايان ڪيو اٿس. درياه جو دل ڏاريندڙ منظر، تارن جي جهرمر، چنڊ جي چٽائي، ڪڪرن جي ڪارونڀار ۽ سج جا سينه شگاف ڪندڙ نظارا، ڏاڍي خوبيءَ سان ڪيا اٿس. اخلاقي ۽ روحاني حسن جو ذڪر، شاه هر هڪ سُر ۾ ڪيو آهي. جنهن جو بيان هر هڪ سر جي روحاني راز ۾ ڏنو ويو آهي. مطلب ته، هر بيت ۾، شاه حق ۽ حسن جو هوڪو ڏئي ٿو. اهڙو ماڻهو ورلي هوندو، جنهن شاه جي مهراڻ مان، معنيٰ جا موتي هٿ نه آندا هجن.

شاه جو ڪلام شاعراڻي صنعتن سان پڻ ڀرپور آهي.

هن جي ڪلام □ فصاحت آهي، يعني هــر هڪ لفظ اهڙو استعمال ڪيو اٿس، جو اُچار ڪرڻ □ زبان کي ڪابه هٻڪ يا هٿڪ ڪانه ٿي ٿــئي. مثلاً:

”آيل! ان نه وسهان، هنجون جي هارين،
آٽيو آب اکين □، ڏيهه کي، ڏيکارين،
سڄڻ جي سارين، سي نه کي رون نه چون
کي.“

شــاهه جي ڪلام □ بلاغت آهي، يعــني هــرهڪ سخن، وقت □ حال مطــابق آهي. هــو پنهنجن سورمين جي دلي ڪيفيت، چٽائيءَ سان بيان ڪــري ٿــو. ڪــڏهن سسئي جي ســورن جــو، ڪڏهن سهڻيءَ جي سوز جــو، ڪــڏهن مومــل جي مونجهاري جو، ڪڏهن ليلا جي ليلائڻ جو، ڪڏهن ڪوهيــاري جي ڪنجهڻ جــو □ ڪــڏهن مارئي جي بند □ بيحال ٿيڻ جو بيــان وزنــائتن لفظن □ بيــان ڪــري، پڙهنــدڙن کي پنهنجي ســحرنگاري ســان مفتــون ڪيــو ڇــڏي، مثلاً: مومل ڪان ٿو چورائي:

”وٺ سورينديي، ولها! ويو تيل پري،
موٽ مسافر سپرين! چانگي تي چڙهي،

راڻي لاءِ رڙي، ويئي وهامي راتڙي.“

شـــاهه جي ڪلام ۾ جـــدت آهي يعـــني، هن مضمون اهڙا علحدا علحدا، اختيار ڪيا آهن ۽ اهـڙي عمـدي طـرز سـان ادا ڪيـا آهن، جـو ڪنهن به اڳئين شاعر جو نقل يا تتبع نٿا لڳن. شـاهه جـو ڪلام جـدت ڪـري جـادوءَ جـو اثـر رکي ٿو. مثلاً:

”نيهن نهائين ڪان، سک منهنجا سپرين!

سڙي سارو ڏينهن، ٻاهر ٻاڦ نه نڪري.“

شـاهه جي ڪلام ۾ سـلامت آهي، يعـني لفـظ اهڙا استعمال ڪيـا اٿس، جي ان وقت مـاڻهو روزمـــره جي ڪاروبـــار ۾ ڪم آڻينـــدا هئـــا. سـندس بيتن پـڙهڻ سـان هرڪـو چونـدو، تـه ”ســچ چيــو اٿس. اهي ڳــالهيون منهنجي دل مطابق آهي.“ اها الفاظن جي سـادگي شـاهه جو مرڪ آهي. نڪي ابوالقوڙاٿ عـربي اکـر، نڪي ڳـاتي پڳـا ٻي ڪنهن ٻـوليءَ جـا لفـظ استعمال ڪيا اٿس. رنگين ۽ گوناگون هوندي به شاهه جو ڪلام، سـليس، سـلوڻي ۽ سـادي سنڌيءَ ۾ آهي.

مثلاً:

”عدل نه ڇٽان آئون، ڪو ڦيرو ڪج فضل جو.“

شاھ جي ڪلام ۾ بندش آهي، يعني الفاظن جي اچارن ۾ ميٺاج ۾ معنيٰ ۾ موزونيت آهي. شاھ جي استعمال ڪيل الفاظن جي خوبي سندن اچارن، آوازن، لهجي ۾ معنيٰ ۾ آهي. شاھ جي بيتن ۾، نه معنيٰ تنگ آهي ۾ نه قافيو لنگ. مضمونن جي بلندي ۾ بندش، سندس بيتن کي سلوڻو بنايو ڇڏين. شاھ معنيٰ جي ڪنوار کي موزون الفاظن ۾ ملبوس ڪري هيئن ٿو پيش ڪري:

”پريان سندي پار جي، مڙيئي مٺائي،
ڪانهي ڪڙائي، چکين جي چيت ڪري.“

شاھ جي ڪلام ۾، اڪثر ڪري، اکرن جي بيهڪ نثر جهڙي آهي ۾ ٻين شاعرن وانگر پيچيدي نه آهي، مثلاً:

”سوريءَ سڏ ٿيو، ڪا هلندي جيڏيون؟
وڃڻ تن پيو، نالو نينهن ڳنن جي.“

شاهه پنهنجي ڪلام کي، سخن جي صنعتن سان به ڪافي سينگاريو آهي، جن جو تفصيل هيٺ ڏجي ٿو.
جيئن خداداد حسن کي زياده ڏمڪائڻ ۽ موثر بنائڻ لاءِ زالون زيور زيب تن ڪنديون آهن، تيئن شعر جي نازنين پري پيڪر کي، زياده دلڪش بنائڻ لاءِ شاعر سنگار جو سامان وجهي سنواريندا ۽ زياده حسين پنائيندا آهن.
شاهه پنهنجي سخن کي، صنعتن سان ڪافي سجايو ۽ سينگاريو آهي. شاهه جيڪي سخن جا سينگار اختيار ڪيا آهن، تن مان ڪجهه هيٺ ڏجن ٿا:

(1)۔ تشبيهون ۽ استعارا:

هي صنعتون سخن جي سونهن آهن. جڏهن عام رواني ماڻهو به جوش ۽ اڇي ويندو آهي يا اندوه ۽ غم جي حالت ۾ هوندو آهي، تڏهن بي اختيار، زبان مان اسعتارا نڪري ويندا اٿس، مثلاً ڪنهن جو عزيز مري ويندو آهي، ته چوندو آهي، ته ”دل تي ڦاٽيم“، ”توکي ڪنهن جي نظر نيو“، ”ادا! چيلهه پڃي ويو“

وغــيره. اهي ســـپ اســـتعارا آهن، جي دلي رازن بيـــان ڪـــرڻ جـــا فطـــرتي اوزار آهن. جيڪڏهن اهي ّعر ۾ استعمال ڪبا، ته جذبات جا صحيح ترجمان ٿيندا ۾ پين ۾ به اهي ساڳيا ساڳيا امنگ اٿاريندا ۾ دل موم ڪرڻ لاءِ مؤثر ٿيندا.

جيڪڏهن شاعر، ڪليو ڪلايو ٻن شين جي پيٿ ڪنـدو، تـه چئبـو، تـه هن تشـبيهه جي صـنعت استعمال ڪـئي آهي. مثلاً شـاه، معشـوق کي صياد سان مشابهت ڏئي ٿـو، جـو تـير ڪمـان ڪـٽي شـڪار تي وينـدو آهي ۾ جيڪـو شـڪار ڪنـــدو آهي ســـو وينـــدو آهي، جهـــوليءَ ۾ وجهندو. معشوق پنبٽين جي تيرن ۾ پـرن جي ڪمـان سـان، عاشـقن جـون دليـون شـڪار ڪري ٿو:

(1) ”هَٿُ حَبيبَ هٿُ ڪٽي، ٻَنگا لهي ٻاڻُ،
ماڳِهِين مون مِنهِ ٿئي، جهوليءَ وِجهان پاڻُ.“

شاهه مرشـد کي لُهـار سـان مشـابهت ڏينـدي چــوي ٿــو، تــه مرشــد کي ئي خــبر آهي، تــه ڪهڙن سالڪن پنهنجي خام وڃائي، ڪمـاليت حاصل ڪئي آهي:

”پچائي پَهانڱُ، جَن رَساٽئو رَڪُ کي،
تَنين سندو چانڱُ، آهي آڳَٽَرِين کي.“
(2) ”چِپُون چَپَرَ کَٽَ، پَهَڻَ پَٽَراٽِيُون پانِئيان.“
(3) ”پَرتوو پنهونءَ جو، جُهڙ جيئن جهالا ڏي.“
جيڪڏهن پيٽ اهڙي نمايان □ ڪليل نه هوندو، بلڪ خفيف □ لڪل هوندي، ته چئبو، ته شاعر استعاره استعمال ڪيو آهي. شاهه پڻ اسعتارا استعمال ڪيا آهن مثلاً:
(1) ”ساتِي نـهَ پسان سي، جي هُئَمِ هنيين توڙِيُون.“
(2) ”مُنهن ڏيئِي مُون آئِيون، رَنگا رَنگي راهُ.
(3) واڪو ڪَنديَس، ”وو! مون سين جَبَلُ تو جاڙُون ڪَري!“
(هتي بي جان جبل کي جاندار واري وصف ڏني وئي آهي. جيئن بي جان ڏونگر کي هيٺ خطاب ڪيو ويو آهي.)
”ڏونگَرَ! مُون نهَ ڏُکوءِ، آن اَڳَ ڏُکوئي آهيان.“
اهڙا مثال شاهه جي رسالي □ هزارين ملندا.

تضاد:

ٻن متضاد، يعني هڪ ٻئي جي اُبتڙ معنيٰ رکندڙ لفظن کي، ٻن مختلف شين جي ڀيٽ ڪرڻ لاءِ، يا سندن تفاوت کي زياده چٽائيءَ سان ذهن نشين ڪرائڻ لاءِ، شاعر استعمال ڪندو ته چئبو، ته شاعر تضاد جي صنعت استعمال ڪئي آهي. شاهه اها صنعت هيئن ٿو استعمال ڪري:

(1) ”سو هي، سو هو، سو اجل، سو الله،
سو پرين، سو پساه، سو ويري سو واهرو.“

(هتي اجل ۽ الله، ويري ۽ واهرو هڪ ئي هستيءَ جي وصف ڪن ٿا ۽ متضاد آهن.)

(2) ”وحدتا ڪثرت ٿي، ڪثرت وحدت ڪل.“

[وحدت (هيڪڙائي) ۽ ڪثرت (گهڻائي) متضاد لفظ آهن، جن کي هڪ ئي مصرع ۾ خوبيءَ سان استعمال ڪيو ويو آهي.]

لف ونشر:

”لف“ لفظ مان مراد آهي ته، ڪن شين جو ذڪر ڪيو وڃي، ۽ ’نشر‘ لفظ مان مراد آهي ته، انهن شين جي مناسب کي بيان ڪيو وڃي. جيڪڏهن مناسبت، نمبروار ۽ ترتيب

سان بيان ڪيل هوندي، ته لف ونشر غير مرتب استعمال ڪئي چئبي. شاهه لف ونشر جي صنعت هيئن ٿو استعمال ڪري:

”جيئنءَ سو هَرَڻَ هَماءِ، سَرگَردان سَنسارَ ۾،
هِيءُ پَکِيُ نه ڪوڙي پَٽين، هُو ڏَڙَ سِرِ ڏَري نه ساهُ.“

[پهرين مصرع ۾ ٻه فاعل آهن. هڪڙو هرڻ ۽ ٻيو هماءُ. ٻي مصرع ۾ انهن بابت چيل آهي ته هيءُ يعني هماءُ پٽ تي پير نٿو رکي (بي قرار آهي ۽ هُو يعني هرڻ ڏڙ ۾ ساهه نٿو رکي يعني بي آرام آهي.)]

ايهام:

”ايهام“ لفظ جي معنيٰ آهي، وهم ۾ وجهڻ. جيڪڏهن ڪلام ۾، هڪ لفظ اهڙو اچي، جنهن جون ٻه معنائون هجن، هڪڙي ويجهي، ٻي پرين ۽ ٻڌندڙ جو گمان ويجهي معنيٰ ڏانهن وڃي، مگر شاعر جي مراد پرين معنيٰ جي هجي، ته چئبو ته، شاعر، ايهام جي صنعت استعمال ڪئي آهي. ويجهي معنيٰ جو مطلب آهي، اُها معنيٰ جا ذڪر ڪيل ڳالهه جي

مناسب نه هجي، پر لڪل معنيٰ جي لحاظ ڪان اها معنيٰ ڪڍي سگهجي. شاهه مان ڪي ايهام جا مثال هيٺ ڏجن ٿا.

(1) ”ننگَرَئُون نيٽين، مَڻُ اولِيءَ نه اوهَري!
سَڀاجهين سيٽين، پائي ڳُڻَ ڳِهِيون هِيُون.“

[”ڳڻ“ لفظ جي معنيٰ آهي 1- خصلتون 2- نوڙي. هتي ٻئي معنائون لڳن ٿيون.]

(2) حَقّا حَقّ ٿِيوسِ، هُئِي طالِبَ حَقّ جِي.“

[حقا معنيٰ (1) حق يا خدا وٺان (2) تحقيق، حق معنيٰ انصاف. ٻي نمبر استعمال ڪيل ”حق“ جون معنائون آهن (1) مڙس (2) سچ، خدا.]

(3) ”ورَ وَراڪا وڃَ ، لڪين آڏا لَڪَ،
هو جي آڏا حَقَ، سي ڪَندا ڪوهَ ڪَنديَنِ ڪي؟“

[حق= (1) مڙس، پتار (2) خدا (3) سچ.]

(4) ”وَرَ ڪونهي وَرُ، ڏيرَنِ وَرُ وڏو ڪيو.“

[ور= (1) مڙس (2) پيچ، ڦيرو (3) مڪر، چند]

(5) ”جا هَٿَ چُڙي نهَ ساهَ جِي، سا هَٿَ ساهَٿَ ساهَٿَ رِيَ،

ساهَڙَ ميڙِ، سَمِيعَ، ته سا هَڙَ چُڙي ساهَ جِي.“
[ساهڙ= (1) دوست (2) محبت جي ڳنڍِ- هن صنعت کي، تجنيس مرکب پڻ چئبو آهي.]

مراعات نظير:
جيڪڏهن شاعر، اهڙا لفظ هڪ هنڌ استعمال ڪري، جن جي پاڻ ۾ هڪ ئي پئي سان مناسبت هجي. جهڙوڪ باغ جي بيان ۾، گُل، بلبل، باغبان، سرو، قمري جو ذڪر ڪرڻ، ته چئبو ته شاعر مراعات نظير جي صنعت استعمال ڪئي آهي. رسالي مان چند مثال هيٺ ڏجن ٿا:

(1) ”ڪاتي جا قريب جي، سا هَڏي چيري چم،
عاشق پنهنجو لحم، لله ڪارڻ وڍيو.“

[ڪاتيءَ جي ذڪر سان ’هڏ‘ ، ’چم‘ ’لحم‘ (گوشت) جو ذڪر ڪهڙو نه موزون ٿو لڳي.]

(2) ”اجا ڪوري ماڳِ، مَٿَ، ڪُتِڪا، ڪَتَ ڳهَٽا.“

[ڪلاڙن جي ڪوري (ٿيءَ) جو ذڪر ڪندي، مٽ، ڪتڪا (دلي)، ڪٽ (وڏي مٽ) جو بيان

ڪيو ويـو آهي، چاڪـاڻ جـو اتي اهي موجـود هوندا آهن.]
(3) ”دائودي دَيُون ڪَري، رَڪَنِ ڪونهي رَنگُ،
گهوڙيءَ هيٺ آينگُ، ڪاهِيو پاڪَرِيين هَٽي:
(4) ”مَيَنِ مَٿي سَمَرا، ڪُهِيَن سَڌ ڪَرِين،
ساٿُ نِباهِيو نِينِ، اِيءَ پَرِ سَندِي سَجَٽين.“
[ٿڪلن ڪي سڌ ڪيـو، سـندن سـامان اٺن تي رکي، سـاري سـاٿ ڪي مـنزل مقصــود تي پهچائڻ، سڄڻ جو شيوو آهي.]

تجنيس خطي:

جيڪـڏهن، جملي □ گهٽا لفظ اهـڙا هونـدا جن جو پهريـون اکـر سـاڳيو هونـدو، تـه چئبـو تـه ڪلام □ تجـنيس خطي رکيـل آهي. شـاه جي سـڄي رسـالي □، اڪــثر هـر هڪ مصـرع □، تجنيس خطي گهٽي استعمال ٿيل آهي، مثلاً:-
(1) ”لڱن تان لطيف چي لوئي لاه مَ لال!.“
[ٻن لفظن ڪـان سـواءِ ٻيـا سـڀيئي لفـظ ”ل“ سان شروع ٿين ٿا.]

(2) ”لــوئيءَ □ لائــون، مــون مــارُوءَ ســين لڏيون“

(3) ”ميندڙا ڏوءِ نه، مارئي، محلين مارنئا ڏار،
پايو ميث ملير ري، مُنڌ ته ويڙهي وار،
جا هتيجن هار، سا ڪيئن وهندي ڪوٽ □؟“

”جي ڪاڪ ڪڪوريا ڪاپِڙي، تن لهي نه لالي،
ڪڙي ڪيف خماريا، مَيءِ پي موالي،
ڪري حاصل هليا، ڪيفيت ڪمالي،
وتن وصالي لڊوٽيا لوڏي ٿيا.

مجاز مرسل:

جيڪڏهن ڪو شاعر ڪنهن شيءِ جي، عــامي نالي وٺڻ بدران، نهي ذاتوءَ يا شــيءِ جــو نــالو وٺي، جنهن مــان اهــا نهيــل آهي، تــه چئبــو تــه شــاعر، مجــاز مرســل جي صــنعت اســتعمال ڪئي آهي. شاهه جي ڪلام مان، مجاز مرسل جا چند مثال هيث ڏجن ٿا:

(1) ”ڪاتي ڪونهي ڏوه، ڳن وڍيندڙ هٿ □،
پسيو پر عجب جي، لچيو وجي لوه.“

(ڪاتيءَ جي بدران ’لوه‘ جنهن مان ڪاتي ٺهيل آهي، استعمال ڪري، شاهه مجاز مرسل جي صنعت استعمال ڪئي اهي.)

(2) ”مارين ٿو مُون ڪي! چاڙهي لوهَ لطيف چي.“

(’تير‘ جي بدران ’لوه‘ لفظ ڪتب آندو ويو آهي، جنهن مان تير ٺهيل هوندو آهي.)

(3) ”اپيون اوري پار ڏي، ڪوڙيون ڪک پچن“.

(’ترهي بدران ’ڪک‘ لفظ استعمال ڪيو ويو آهي.)

(هتي جبل جي عيوض، ’پٿر‘ لفظ ڪم آندو آهي.)

شاهه پنهنجي ڪلام ۾، جانيءَ جي جمال جا جلوا، ڪائنات جي جوڙجڪ جا پراسرار راز، ۽ انساني فطرت جا روحاني راز پلٿيا آهن، جنهن ڪري سندس ڪلام بنه جهوني ٿيڻ جو نه آهي.

شاهه نوان نوان ويس ۾ ورن ڍڪي، ويهي ٿو اندر جو حال اوري ۽ روحاني رهاڻ ڪري. ڪٿي ڏس، ته سسئي ٿي، لوڪاني لڄ لاهي،

پنهونءَ پنيان، ڏونگر تـو ڏوري، ڪـتي ڏس تـه
مومـــل ٿي، راتين جـــون راتيـــون، راڻي جي
اوسـيئڙي ۾ انتظـار ۾، اکين کي اوجاڳـا ڏيـو
ڏئي. ڪـئي مـارئي ٿي، ملڪ جـا مـاروئڙا تـو
ســاري، ڪــتي ليلا ٿي، مٽــئين تي محبـــوب
وڪــٽي ۾ نــدامت جــا هٿ مهــٽي، ويهي تـــو
ڳوڙها ڳاڙي. ڪٿي ڏس ته، سهڻي ٿي سياري
جي سيءَ ۾ ساهڙ ڪارڻ ڪارا ڪن تـو تـري.
ڪٿي ڏس ته، نمـاڻي نـوري ٿي، سـمي سـان
سهج تو ڪري. ڪٿي ڏس ته، سـورٺ وَرُ ٿي،
ڪٿاريءَ سان ڪنڌ، ڪلهـنئون ڪـپي تـو ڏئي،
ڪٿي ڏس ته ڪاپائڻ ٿي، چاه مان چرخـو تـو
چـــوري. ڪـــتي ڏس تـــه، ڪن ڪت، ڪـــاپٽ
ڪـاپڙي ٿي، طَمع ترڪ ڪري، هنگلاج ٿيو هلي
۾ ڪــتي ڏس تـــه لاهـــوتي ٿي، معـــرفت جي
مهـراڻ ۾ تـبيون هـٽي، لاهـوت لامڪـان تـو
رسي. نيٺ پاڻ سڃاڻي ايئن تو ڄاڻي ته:

”پڙاڏو سو سڏ، ور وائيءَ جو جي لهين،
هئا اڳهين گڏ، ٻڌڻ ۾ ٻه ٿيا.“

شـاهه جي شـعر، اهـڙو ڪـو جـادو آهي، جـو
جيڪـڏهن پڙهندڙ جدا جدا اکرن جي معنيٰ نٿو

به سمجهي، ته به جوهر يـا تت جهـپيو وٺي ۽ خيـال جِنيـانوَ ۾ گهڙيـو وجيس. اهـو ميٺـاڄ ۽ مزو ٻين جي شعر ۾ ورلي ملندو.
شاهه جي لفظ جو ساز به واه جو هو. هن کي جـاچ جي جـبري طـاقت هـئي، جنهن کـري شين کي جاچي، انهن جي ساخت مـوجب بـه انهن کي نـالا ڏئي ٿـو: مثلاً: سـپ جـا ٻـه پـڙ ڏسي کيس کهڙو نه پورو نالو ٿو ڏئي:
”ٻاڙو پئي نه ٻيڙي، مٺو منهن لڳوس.“
شاهه اکرن جو اکٿ پنڊار آهي. هڪ لفـظ جـا کئين متراد اکر ٿو ڏي. هڪ لفـظ جـا جيکي ثاني لفظ ڏئي ٿو، تن جي وچ ۾ فرق به رکي ٿو. اٺ لاءِ کـوهر، چانگو، ليڙو، تـوڏو، گـؤنرو، ميو، ٻـور، بـوتر وغـيره. تـير لاءِ، سـيلو، پيلـو، لـوري، لـوهه، کـان ۽ بـان وغـيره، بهـادر لاءِ، وير، کوپو، مهائي، جنگ، پانو، مانجهي، سڌر، ورن۽، کونــئرو، بـــانکرو، پاوننــگ، گهـوٽ، وارث ۽ بورائـو وغـيره. شـراب لاءِ، ککـو، مڌ، سرو، مي وغيره.
اهي لفـظ پنهنجي علمي ليـاقت يـا پسـورائي پسائڻ خاطر استعمال کونـه ٿـو کـري، پـر

هرهڪ لفظ پنهنجي پنهنجي جاءِ تي مستقل ۾ موزون معنيٰ ٿو پيش ڪري.

انهن سڀني خوبين جي با تي، ائين چوڻ غيرمناسب نه ٿيندو، ته شاھ سنڌ جي شاعرن جو سرتاج آهي، چاڪاڻ جو، پيا سنڌي شاعر، شاھ جي ڪڙيءَ تي اچا پهچي ڪونه سگهيا آهن. ”شاھ جو ڪلام، خلوت ۾ پڙهبو، خواه محفل ۾، خواه ڪنهن مثال يا ٽيڪا طور ڪتب آڻبو، ته نيون نيون خوبيون اسان جي اچرج جو ڪارڻ ٿينديون، ۽ سندس طبع جي فراواني جي شاهدي ڏينديون ۽ وري وري پڙهڻ سان سندس شعر ۾ ضرور اهڙي ڪا نئين نزاڪت نظر چڙهندي، جا اڳي اک ڪان گُسي ويئي هوندي.“

فصل -4

رسالي جي سرن جو احوال

هندستاني علم موسيقي مطابق، ڇهه وڏا راڳ آهن ۽ هر هڪ راڳ کي 5 زالون (راڳڻيون) 8 پـتر (پٽ) ۽ 8 پارجـا (ڌيـون) آهن. شـاهه جي رسـالي کي تـرتيب ڏينـدڙن، ڪن سـرن تي، هندستاني راڳن ۽ راڳـڻين جـا نـالا رکيـا آهن. وڏن راڳن مـان صـرف ”سـرراڳ“ جـو نـالو، هڪ سر تي رکيو ويو آهي، باقي ٻيا نالا فقـط راڳڻين جا آهن، جي هيٺ ڏجن ٿا:

(1) ڪلياڻ (2) يمن ڪليـاڻ (سـپورڻ راڳ) (3) ڪنيات (ڪمـاج) (4) سـهڻي (تـوڏي، ديپک راڳ جي زال) (5) سارنگ (ملهار) (6) ڪيدار (ڪيـڏارو) (7) ديسـي (ديبک جي هڪ زال) (8) سـورٺ (9) پـروا (بـروو سـنڌي) (10) رامڪلي (11) بلاول (12) آسا (13) ڌناسري (اهو سڄو سر ڪڍيو ويو آهي) (14) پوربي (15) ڪاموڏ (مامود) (16) نسبت.

رسالي مرتب ڪندڙن، وري ڪن سرن تي مضمون جي مد نظر نالا رکيا آهن، جي هيٺ ڏجن ٿا.

(1) ساموندي (سري راڳ ۽ ڳائي سگهجي ٿو) (2) سسئي آبري (ديسي ۽ ڳائي سگهجي ٿو) (3) معذوري (4) ڪوهياري (5) مومل راڻو (6) ڪاهوڙي (7) رپ (8) ليلان چنيسر (9) ڪاپائتي (10) مارئي (11) ڪارايل (12) گهاتو (13) حسيني (عربي ۽ فارسي سر) (14) پرڀاتي (15) ڏهر (16) هير رانجهو (هي سچو سر خارج ڪيو ويو آهي.) (17) بيراڳ هندي (هي سچو سر رد ڪيو ويو آهي) (18) سر بروو چوٿڪو (هي سچو سر رد ڪيو ويو آهي.) (19) ڍول مارئي هي سچو سر ترڪ ڪيو ويو آهي.)

جن سرن تي، مضمون مطابق نالا ڏنل آهن، سي ڳوين ڪان ڳارائي، معلوم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي، ته ڪهڙن راڳن يا راڳڻين ۾ اهي ڳائي سگهجن ٿا. هنن جو متفق رايو آهي، ته اهي بيت، گهڻين ئي هندستاني راڳڻين ۾ ڳائي سگهجن ٿا. شايد

اهوئي سبب آهي، جـو مثن نـالا مضـمون جي مدنظر رکيا ويا آهن.

فصل 5

رسالي جي تصنيف ۽ تاليف

شاھ عبدالطيف پنهنجن هٿن سان، ڪي بہ ڪين لکيو هو، جڏهن وجد جي حالت ۾ ايندو هو، تڏهن ي البدي يعني بي اختيار ويندو هو بيت چوندو، جي سندس فقير بروقت لکي وٺندا هئا، ۽ ياد ڪيو پيا ڳائيندا هئا. انهيءَ فقير، شاھ جي ڪلام جا ٽي نسخا لکيا هئا. عام طرح سان چيو وڃي ٿو، تہ وفات کان تورو اڳ، شاھ فقيرن کان اُهي نسخا وٺي، ’ڪراڙ‘ جي ڍنڍ ۾ اڇلائي ڇڏيا هئا؛ ڇاڪاڻ جو کيس انديشو هو، تہ متان رواجي ماڻهو، سندس ڪلام جو روحاني راز نہ پروڙي، گمراهيءَ جي ڪن ۾ ڪرن. شاھ جي انهيءَ قدم تي، مريدن ۽ فقيرن ۾ واويلا مچي ويئي. شاھ کي رحم اچي ويو، جنهن پنهنجي مريدياڻي مائي نيامت (نعمت) جنهن کي

اكثر بيت برزيان ياد هئا، كي حكم ڏنو، مريدن كي بيت لكارائي. جيئن جيئن بيت لكيا ويا تيئن تيئن شاهه تصديق كندو ويو، ته كلام صحيح نقل كيو ويو آهي. انهيءَ نسخي كي ’گنج‘ كوٺيندا آهن. جو اڄا درگاه جي گادي نشين وٽ ركيل آهي. ’گنج‘ ۾ شاهه جا بيت كنهن به ترتيب يا ’سلسلي‘ وار درج ٿيل كونهن. سندن وفات كان پوءِ، فقيرن بيتن كي مضمون مطابق سرن ۾ تقسيم كري، موجوده صورت ڏني.

كوبه عقل وارو، انهيءَ ڳالهه تي اعتبار نه كندو ته كو شاعر، پنهنجو كلام هن طرح ضايع كندو. پورڙن كي پنيلائڻ لاءِ هي اُٺاوَ، گهڙن ئي پين درويشن صفت شاعرن لاءِ پڻ گهڙيا آهن، بهر صورت رسالو، ڇهه سو سالن كان به مٿي، شاعر جي سن وفات يعني 1702ع كان وٺي 1866ع تائين، قلمي صورت ۾ رهيو. پهريون ڇاپو ٽرمپ صاحب جي كوشش سان، جرمنيءَ جي لپسيا شهر ۾ ڇپيو. هن صاحب كي به عمدا جهونا قلمي نسخا هٿ چڙهيا هئا. جن كي كنهن هوشيار

سنڌيءَ ڪان پيٽرائي صحيح ڪري، مذڪور
نسخو تيار ڪرايائين۔ جيتوڻيڪ هن نسخي
ڇپڻ لاءِ، ڪيس برطانيه سرڪار ڪان ڪافي
مالي مدد ملي، تنهن هوندي به گهٽ رقم
هئڻ سبب، ڪيترا سُر پنهنجي ڇپيل نسخي ۾
درج ڪرائي نه سگهيو. هن ڇاپي ۾ فقط 26
سر آهن. انهيءَ جي علاوه منجهس پيو به
خاميون رهجي ويون. هڪ ته صورتخطي نه
اصلوڪي ۽ نه آهي هاڻوڪي. مگر سندس
خود بنايل. پيو ته تلفظ 1866ع وارو اختيار
ڪيو اٿس. ٽيو ته، ڪٿي ڪٿي پڙهڻيون
بدلايون ويون آهن. انهن سڀني اوڻاين جي
هوندي به، شاباس آهي هن شخص کي،
جنهن رسالي کي اونداهيءَ مان ٻاهر ڪڍيو.
هن نسخي ۾ جيڪي وايون درج ٿيل آهن،
سي درحقيقت شاهه جون آهن. اها هن
نسخي جي وڏي خوبي آهي.
رسالي جو پيو هڪ سنگي ڇاپو، قاضي
ابراهيم جي سعيي سان، بمبئي ۾ سن
1867ع ۾ سايع ٿيو، جنهن ۾ هن صاحب بنا
ڪنهن تميز جي، جيڪو ڪچو ڦڪو ڪلام هٿ

آيو اٿس، سو ڪٿي درج ڪيو اٿس. هن نسخي جي صـــورتخطي پڻ اڳـــوٽي آهي، جنهن جي پــڙهڻ ۾ ڏکيــائي ٿــئي ٿي. ”هن جهــڙو ردي نسخو هڏهين هٿ نه ايندو۔ ”(گربخشاڻي)

سن 1900ع، سنڌ سـرڪار جي تعليم کـاتي، موجوده صورتخطي ۾ رسـالو ڇپـايو، جنهن ۾ به عيب آهن.

- هڪـڙو تـه شـاهه جي ڪلام ۾ بين سـگهڙن جـو جيڪـو ڪلام اچي ويـو آهي، تنهن کي ترڪ نه ڪيو ويو آهي.
- ٻيو ته شاهه جي ڏينهن وارو تلفـظ ڦـيرائي، ”ان کي عاملڪو لباس پهرايو ويو آهي.“
- ٽيون تـه ڪيـتريون صـحيح پڙهـٽيون ڇـڏي، خودڪشيديون پڙهٽيون ڏنيون ويو آهن.

سن 1913ع ۾، مـرزا ڪليچ بيـگ، سـرڪاري ڇاپي ۾ جيڪـي بمبـئي ڇـاپي وارا ڇـڏيل بيت هئا. سي اضافو ڪري موجـوده صـورتخطيءَ ۾ هڪ ڇـاپو پـڌرو ڪيـو. هن ڇـاپي ۾، بمبـئي واري سنگي ڇـاپي ۾ سـرڪاري ڇـاپي وارين سڀني واٽاين سان گڏ، وڏي وڏ هيءَ آهي جو، منجهس ڇپائيءَ جون نهـايت گهـٽيون ڇڪـون

رهجي ويون آهن، جنهن ڪري پڙهڻ جي قابل نه آهي. هن نسخي جي هوبهو سنگي ڪاپي مولوي ابراهيم بختارپوريءَ سن 1913ع ۾ عباسي لٿو پريس مان ڇپارائي، جنهن ۾ ٽيپڙ ساڳيا آهن.
سن 1913ع ۾، ڊاڪٽر گربخشاڻي گهڻي جفاڪشيءَ بعد شاهه جي رسالي جا ٽي جلد معنيٰ، شرح ۽ سمجهاڻيءَ سميت شايع ڪرائي، سنڌي ادب جي بي انتها خدمت ڪئي. هن نسخي ۾ هيٺيون خصوصيتون آهن.

- هڪڙو ته گهڻي تفحص ۽ ڇانڊ ڇونڊ بعد، ڌاريون ڪلام ترڪ ڪري، شاهه جو صحيح ۽ سچو ڪلام ڏنو اٿس.
- ٻيو ته، لفظن جا اشتقاق ڏنا اٿس.
- ٽيون ته، هر هڪ اکر تي اعرابن ڏيڻ ڪري پڙهڻي ڀڌي چڱي اٿس.
- چوٿون ته، مختلف پڙهڻيون هيٺان حاشيءَ ۾ ڏنيون اَٿس.
- پنجون ته، صورتخطي موجوده آهي.

- ڇهون ته تلفظ لاڙي رکيو ويو آهي، چاڪاڻ ته شاهه لاڙ جو هو. رسالي جي قلمي نسخي ۾ ڏنل تلفظ لاڙي آهي، لاڙ جا ماڻهو اڄا تائين اکرن جو اهو تلفظ ڪندا آهن ۽ اهو تلفظ اشتقاق مطابق آهي.

هيترين خوبين هوندي به اڄا هي نسخو مڪمل نه آهي. رواجي نسخن ۾ 37 سر آهن. جن مان ڊاڪٽر گربخشاڻي صاحب هيٺين ڇهن سڄن سرن کي ڌاريون ڪلام سمجهي ترڪ ڪرڻ جو خيال، مقدمه جي ڏهين فصل ۾ ظاهر ڪيو آهي:

(1) سر بيراڳ هندي
(2) سر ڌناسري
(3) سر بروو سنڌي ڇوٽڪو
(4) سر ڍول مارئي
(5) سر ڌناسري
(6) سر بسنت.

مرزا قليچ بيگ شاهه جي ’احوال شاهه عبداللطيف‘ واري ڪتاب جي صفحي 62 تي سر بيراڳ، هير رانجهو، ڍول مارئي، سر

سنڌي پروو چوٿڪو، ڏاريون ڪلام تسليم ڪري ٿو.
انهيءَ حساب سان به، باقي شاهه جا مرتب ڪيل 13 سر ٿيا، جن مان ڊاڪٽر گربخشاڻي جي ٽن حصن ۾ فقط 17 سر اچن ٿا.
چيو وڃي ٿو ته چوٿون جلد تيار ڪري رکيو هئائين، پر ڪن نامعلوم سببن ڪري شايع ڪرائي نه سگهيو. ڊاڪٽر دئود پوٽي، صاحب، جنهن ساڻس ڪلهوڪلهي ۾ ڏئي ڪم ڪيو هو، تنهن مون کي ٻڌايو ته

”مون، چوٿون جلد، گربخشاڻي جي آنجهاني ٿيڻ بعد، سندس پٽ کان گهريو هو، پر هو نٿائي ويو. مون چوٿون جلد ڪونه ڏٺو هو ۾ نڪي ان جي تيار ڪرڻ ۾ ڪو منهنجو حصو هو. منهنجي خيال موجب سر ڪيڏارو شاهه جو ڪلام نه آهي. ڊاڪٽر اهو ٽئين جلد ۾ درج ڪيو، تنهن ڪري منهنجو هن سان اختلاف ٿيو هو ۾ آءٌ پوءِ ساڻس شريڪ ڪار نه رهيس.“

موجـوده نسـخي ۾ هيـٺيون خوبيـون رکيـون ويون آهن:
شاهه جا ٽيهه ئي سر ڏنـا ويـا آهن، يعـني شـاهه جو مڪمل رسالو پيش ڪيو ويو آهي.
سپني سرن ۾ تلفظ لاڙي رکيو ويو آهي.
اکرن جي هجي، هاٽوڪي سنڌي صورتخطيءَ ۾ ڏني ويئي آهي.
چند چانڊ بعد ڌاريو ڪلام رد ڪـري شـاهه جـو سچو ۾ صحيح ڪلام پيش ڪيو ويو آهي.
ته هر صفحي جي هيٺيان، اهنجن الفاظن جي معنيٰ ڏني ويئي آهي، جيئن پڙهندڙ کي هرهـر سـارو ڪتـاب اٿلائي، پٺيـان معـنيٰ ڳـولڻ جي تڪليف ڪرڻي نه پوي.
هـر هڪ اکـر کي اعـراب ڏنـا ويـا آهن، جـيئن ڪابه پڙهڻ ۾ غلطي نه ٿئي.
هــر هڪ ســر جي اڳيــان، ســر جي حقيقت، مضـمون، آڪـاڻي ۾ روحـاني راز، نـثر ۾ بيـان ڪيا ويا آهن.
ڇپائي سٺي ڪاغذ، گهڻي احتياط ۾ خرچ سان ڪرائي ويئي آهي.

رسالي جي سڀ ڪنهن نسخي ۾ سرن جو سلسلو به الڳ الڳ آهي.
هن نسخي ۾ ڊاڪٽر گربخشاڻي وارن ڏنل 17 سرن جو نمبر ساڳيو بيهاريو ويو آهي ۾ باقي سر، اهميت آهر نمبر وار بهاريا ويا آهن.

شاهه جو رسالو

سر ڪلياڻ

لغتي معنيٰ:
ڪلياڻ هڪ راڳڻيءَ جو نالو آهي، جا سج لهڻ کان پوءِ ڳائبي آهي. ڪلياڻ لفظ جي معنيٰ آهي سُکُ يا خير.

سُرَ بابت:
ڊاڪٽر گربخشاڻي واري نسخي جي پهرين داستان ۾ تن بيتن (نمبر 2،3،4،) جو اضافو ڪيو ويو آهي، ڇاڪاڻ ته تحقيقات بعد معلوم ٿيو آهي ته اهي بيت شاهه جي ڪلام مان ئي آهن.

مضمون:

رسالي جي ابتدا، مشرقي مسـلمان مصـنفن جي دستور موجب، حمد و ثنا سان ڪئي وئي آهي. رسالي جي شـروع ۾ سـر ڪليـاڻ اچي ٿو، جنهن ۾ اللـه جي صـفت، پيغـبر پـاڪ جي نعت، ۽ اصـحابن سـڳورن جي تعريـف بعـد، سلوڪ جو سبق پڙهايو ويو آهي.

روحاني راز:

هن سر ۾ سالڪ کي وحدانيت جي راهه ڳڙهڻ جي هدايت ڪيل آهي. توحيد پرستي، جنهن ۾ رسالت تي ايمان آڻڻ پڻ شامل آهي، سالڪ لاءِ نهايت ضروري ڪري ڄاڻايو ويو آهي. سالڪ کي وحدت ۽ ڪثرت جو مسئلو عمدي ڍنگ ۾ سمجهائيندي، ٻڌايو ويو آهي ته ’حق‘ هيڪڙو آهي. جيڪي ڪي تون دنيا ۾ پسين ٿو سو نه فقط الله کانسواءِ ٻيو ڪي ڪين آهي، بلڪ جيڪي ڪي آهي سو سڀ الله آهي. انهيءَ عقيدت کي ’همه اوست‘ يعني سڀ ڪجهه اهو پاڻ آهي، صوفين ٻه گروه آهن: هڪڙا همه اوست جا قائل آهن ۽ ٻيا ’همه از اوست‘ يعني سڀ ڪجهه ان جو بنايل آهي، جا قائل آهن. شاهه عبداللطيف جو عقيدو هو ته ڪائنات حق

جو ظهور آهي، تنهنڪري هر هڪ شيءِ □ ذات الاهيءَ جو جلوو ضرور آهي.

شاهه صاحب فرضن، سنتن □ واجبن، ادا ڪرڻ جي تلقين ڏيڻ يعني شريعت جي منزل طئي ڪرڻ لاءِ هدايت ڪري، توبهه جي تسبيح پڙهڻ □ نفس اماره کي ماري، مات ڪرڻ سان پيون صوفين جون ٽي منزلون اُڪري پار پئي، الله سان لئي ٿي وڃڻ تي پڻ هن سر □ زور ڏنو آهي. سندن قول موجب جيڪو ايمان کي پهتو سو شريعت □ ڪامل ٿيو، جيڪو توبهه کي رسيو، سو طريقت □ ڪامل ٿيو، جيڪو زهد کي پهتو ان حقيقت کي حاصل ڪيو، □ جيڪو عبادت □ پورو رهيو اُن معرفت کي حاصل ڪيو.
هن سر □، شاهه صاحب سچن سالڪن □ سڌڙين □ فرق ٻڌائيندي فرمائي ٿو، ته سچا عاشق ڪاتيءَ پئي ڪونه ڪنجهن، پر سڌڙيا ’موتيو پوءِ وڃڻ‘. سندس هدايت آهي ته سڪڻ جي شهادت، حاصل □ دنيا □ ڪمائي ڪرڻ گهرجي، جنهن جو ڦل هتي □ هُتي ملندو. نفس سان جنگ جوٽڻ □ ڪيس مات

ڪرڻ، وڏو جهاد آهي جنهن جو نتيجو، الاهي ذات جو مشاهدو آهي.

بِسمِ الله الرَحمٰنِ الرّحِيم
سُر ڪلياڻ

داستان پهريون

1

اولِ، اللهُ، عَلِيمُ [1]، اعليٰ، عالَمّ جو ڏَڻِي،
قادِرُ پنهنجي قُدرتَ سين، قائمُ آهه قَدِيمُ،
والي، واحدُ، وَحدَہُ، رازِقُ رَبُ رَحيمُ،
سو ساراهه سچو ڌڻِي، چَئي حَمدُ حَڪِيمُ،
ڪَري پاڻَ ڪرِيمُ، جوڙُون جوڙَ جَهانَ جِي.[2]

2

جوڙِ جوڙَ جَهانَ جِي، جڏهن جوڙِيائِين،
خاوَندُ خاص خَلِقِ ۾، مُحمَّدُ مُڪائِين،
ڪَلمو تنهن ڪَرِيمَ تي، چِتو چايائين،
اَنَا مولاڪ وَ اَنتَ مَحبُوبِي [3] اِيئَن [
4] اُتائِين [5]،
ڏِڪِي [6] ڏِنائِين، بَئِي سَرائون [7] سَيّدُ چـي.

3
جوڙي جوڙَ جَهانَ جِي، پاڻُ ڪِيائين پَرِوارُ [8]،
حامِي، هادِي، هاشمِي، سَرِدارين سَرِدارُ،
سُونهـي صَحابَنِ سَتَ [9] ، مَنجِھ مَسِجِدِ مٿيادارُ،
چَارَئِي چڱا چؤڏارُ، هُئا هيڪاندا [10] حَبِيبَ سين.
4
وَحدَهُ لاشَرِيڪَ لَہٗ [11] چَئِي، چُوندو آءُ،
فَرضَ، واجِبَ، سُنَتُون، تِنِيئُون [12] تَرڪُ مَ پاءِ،
توبَھ سَندِي تَسبِيح، پَڙَهَڻَ ساڻُ پُڄاءِ،
نانگا [13] پنهنجي نَفسَ کي، ڪا سنئين راھ سُونهاءِ [14]،
ته سَندِي دوزَخَ باھ، تو اوڏِيائي نه اَچي.
5
وَحدَهُ لاشَرِيڪَ لَہٗ، جان تو چَئين اِيئن،
تان مَڃِ مُحَمَّدُ ڪارڻي [15]، نِرتُون [16] مَنجهان نينهن،
تان تُون وَڃيو ڪيئن [17]، نايين [18] سِرُ پِيَنِ کي.

6
وَحدَهُ لاشَرِيڪَ لَہٗ، جڏهن چَيو جَنِ،
تَنِ مَڃيو مُحَمّد ڪارَٽي، هيجان ساڻُ هِنيّئَن،
تڏهن منجهان تَنِّ، اَوَتَڙ ڪونهَ اولِيو.
7
وَحدَهُ لاشَرِيڪَ لَہٗ، جَن اُتو[19] سين اِيمانَ،
تَنِ مَڃِيو مُحَمَّد ڪارَڙي قَلبَ ساڻُ لِسان[20]،
اُوءِ فائِقَ[21] ﷺ فَرمانَ[22]، اَوتَڙِ ڪنهن نه اولِيا.
8
اَوتَڙِ ڪنهن نه اولِيا، سُتَڙِ[23] وِيا سالِمَ،
هيڪائِي هيڪُ ٿِيا، اَحَدَ سين عالِمَ،
بي بَها بالِم[24]، آڳي[25] ڪيا اَڳِهِين.
9
آڳي ڪيا اَڳِهِين، نِسورو ئِي[26] نُورُ،
لاخَوفٌ عَلَيهِم وَلاهُم يَحزَنُون[27]، سَچَنِ ڪونهي سُورُ،
مولي ڪيو مَعمُورُ[28]، اَنگُ اَزَلَ ۾ اُنِ جو.
10
وَحدَهُ جي وَڍِيا اِلااللهَ سين اورِينِ[29]،

هِنيون حقِيقَتَ گَڏِيو، طريقَت تورِين،
معرفَتَ جِيَ ماٿِ سين، ڏيساندرُ[30] ڏورِينِ،
سُکِ نه سُتا ڪَڏَهِين[31]، ويهِي نه ووڙِينِ[32]،
ڪُلَهِنئُؤن[33] ڪورِينِ[34]، عاشِقَ عبدُاللّطيفُ چي.
11
وَحدَهُ جي وِڍيا، اِلاَللهَ اَڏَ ڪِيا،
محمد رَسولُ چئي، مُسلمانَ ٿِيا،
عاشقَ، عبدللطيف چي، اِنَهِيءَ[35] پَهِ[36] پِيا،
تيلانهن[37] ڏَٽِي ڏُتا[38]، جيلانهن[39] وِيا وَحدتَ گَڏِجِي.
12
وَحدَهُ جي وَڍِيا، ڪيا اِلاَاللهَ اَڏَ،
سي ڏَٿَ پَسي سَڏَ، ڪنهن اَياڳِيءَ نه ٿِئي.
13
سِرُ ڏُونڊِيا، ڏَٿَ نه لَهان، ڏَٿَ ڍونڍِيان، سِرُ ناھ،
هَٿ ڪَرايون آڱرِيُون، وِيا ڪَپِجِي ڪانهِن[40]،
وَحدتَ جي وِهانءِ[41]، جي وِيا سي وَڍِيا.

14
وَحدَهُ لا شَرِيڪَ لَہٗ، ٻُڌءِ نه ٻوڙا،
ڪِي تو ڪَنين نه سُئا، جي گهُٽَ اندر گهوڙا،
ڳاڙيندين ڳوڙها، جِتِ شاهدَ ٿيندءِ سامهان.
15
وَحدَهُ لاشريڪَ لہٗ، اِيءُ وِهائِجِ8 وِيءُ[42]،
ڪَٿين جي هارائين، هنڌُ تنهنجو هِيءُ،
پاٽان چوندءِ پِيءُ، پَري جامُ[43] جَنَّتَ جو.
16
وحدَهُ لاشريڪ لہٗ، اِيءُ هيڪَڙائِيءَ حَقَ،
ٻِيائِيَ ڪي ٻَڪُ، جَنِ وڌو سي وِرَسِيا[44].
17
عاشقُ ڇَؤُ مَ ڪي، مَ ڪي ڇَؤ معشوقُ،
خالقُ ڇَؤُ مَ خامَ[45] تون، نه ڪِي ڇَؤُ مخلوقُ،
سَلِجِ تَنهِين سُلوڪُ[46]، جو ناقِصِئان[47] نِڳِيو[48].
18
وَحدَتان[49] ڪَثرتَ[50] ٿِي، ڪَثرتَ وحدتَ ڪُلُّ[51]،
حَقُ حَقِيقِي هيڪَڙو، ٻولِي ٻِيءَ[52] مَ ڀُلُ،

هُو هُلاچو[53] هُلُّ، بِاللهِ[54] سَندو سَچَٽين۔
19
پاڙِهن[55] جَلُ جَلاَلُ، پاڙِهن جانِ جمالُ،
پاڙِهن صُورَت پِرَيِنءَ[56] جِي، پاڙِهن حسنُ كمالُ،
پاڙِهن پِيرُ مُريدُ ٿئي، پاڙِهن پانَ خيالُ،
سڀ سيوئي حالُ، مَنجهائِي[57] معلوم ٿئي.
20
پاڙِهن پَسي پانَ كي، پاڙِهن ئِي محبوبُ،
پاڙِهن خَلقي خُوبُ، پاڙهن طالبُ تَنِ جو.

21
سو هِيءُ، سو هُو، سو اَجلُ، سو اَللهُ،
سو پِرين، سو پَساهُ، سو ويرِي، سو واهَرُو.
22
پڙاڏو[58] سو سَڏُ، وَرُ[59] وائِيءَ[60]، جو جِي لَهين،
هئا اَڳِهين[61] گَڏُ بُڌَنَ بَه ٿِيا.
23
ايڪُ قَصَرُ[62]، دَرَ لَکَ، ڪوڙِيين ڪَٽِسِ
ڳِڙڪِيُون[63]،

جيڏانهن ڪريان پَرَڪَ[64]، تيڏانهن صاحبُ سامُهون.

24

ڪوڙِيين ڪاياڱُون[65] تنهنجيون، لِڪَنِ لَکَ هزار،

جِيِءُ[66] سپ ڪنهن جِيءَ[67] سين،

دَرَسَن[68] ڏارو ڏارُ،

پِرِيمِ تنهنجا پار[69]، ڪِهڙا چَئِي ڪيئن چُوئان.

وائي

وائي

سَپَڪا پِريان ڪُون[70] پُوڇي،

نينهُن نيٽين[71] ڳُڻُ[72] ڳالھ[73] وو.

جا چِتَايم[74] چِتَ □، سا تو سَجَڻُ ٻُجهي[75]،

نينهُن نيٽين، ڳُڻُ ڳالِھ وو.

لاتِ جا لَطِيفَ جِي، سَڏُ تُنهنجو سُڃي[76]،

نينهُن نيٽين، ڳُڻُ يالِھ وو.

داستان ٻيو

1
اَڳِهي[77] آڳهائِي[78]، رَنجُ پِرِيان کي رَسيو،
چَڪِيَم چڳائِي، سورانگهي[79] سُورِيءَ تان.
2
اَنڌا اُونڌا ويچ[80]! ڪَلَ ڪُجاڙِيا ڪنِئيين[81]؟
اسان ڏُکي ڏِيلَ ، تُون پِياريين پيچ[82]،
سُورِي جَنِين سيجَ، مَرَڻُ تَنِ مُشاهِدو[83].
3
سُورِيءَ سَڏُ ٿِيو، ڪا هَلَندِي جيڏِيُون؟
وَڃَڻُ تَنِ پِيو، نالو نيِنهُن ڳِنَهنِ[84] جي.
4
سُورِي سَڏَ ڪَري، اُپِي عاشِقَنِ کي،
جي اٿئِي سَڏَ سِڪَڻَ ، تو ڪَؤُ[85] مَ، پيرُ[
86] پري،
سِسِي ڌارَ ڌَري، پُڇِج، پوءِ پِرِيتَڻُو[87].
5
سُوري آهِ سينگارُ، اَڳِهِين عاشِقَنِ جو،
مُڙَنُ مونَڻُ ميهَڻو، ٿِيا نظاري نِروارُ،

ڪُسَڻَ جو قَرارُ[88] اَصِلِ عاشقن کي.
6
سُورِي سِينگاري، اَصلِ عاشقن کي،
لُڏِيا ڪِينَ، لطيفُ چي، ٿِيا نيزي نِظاري،
ڪونيو ڪِناري[89]، آٽيو چاڙهي اُن کي.
7
سُورِيءَ مَٿي سيڻَ، ڪِهَڙي ليکي سَنَرا[90]؟
جيلهن[91] لَڳا نيڻَ، تي[92] سُورِيائي سيجَ
ٿِي.
8
سُورِيءَ چڙهڻُ، سيجَ پَسڻُ، اِيُ ڪَمُ عاشِقَنِ،
پاهُون[93] ڪين پسن، سائو[94] هلن
سامهان.
9
سُورِيءَ جي سَؤ وَارَ، ڏيهاڙيو چَنگِ[
95] چڙهين،
جِمَ[96] وِرِجِي چَڏِيين، سِڪڻَ جِي پَچارَ،
پِرتِ نه پسين پارَ[97]، نِيهُن جِئائِين[
98] نگئِو[99].
10
پِهرِين ڪاتِي پاءِ، پُڇجِ پوءِ پِرِيَتُو[100]،

ڏُکُ پِريان جو ڏِيلَ ۾، واچَٿَ جيئن وَڃاءِ،
سِيخُنِ ماهُ پچاءِ، جي نالو ڳِيئَڙُءِ[101] نينهن
جو.

11
ڪاتِيءَ ڪونِهي ڏوھ، ڳَنُ وَڍِيندَڙَ هَٿَ ۾،
پَسيو پَرِ عَجِيبَ جِي، لِڇيو[102] وڃي لوھ،
عاشقنِ اَندوھ[103]، سَدا معشوقَنِ جو.
12
ڪاتِي تِکِي مَ ٿئي، مَرُ مُنِيائي[104] هوءِ
مانَ وِرمَنِ[105] توءِ[106]، مون پريان جا
هَٿَڙا.
13
ڪاتي جا قريبَ جي، سا هَڏَ چِيري چَمُ،
عاشقَن پنهنجو اڳُ[107]، للهِ ڪارڻِ وَڍيو.
14
جي تو سِکڻُ سِکيو، ته ڪاتِيءَ پَئي مَ ڪَنجُھ،
سُپيرِيان جي سُورَ جو، ماڙهُن[108] ڏِجي نه
مَنجُھ،
اَندرِ اِيءُ اَهنجُ، ساندِجِ سُکائُون ڪري.
15

جان وڍين تان ويهه، نه ته وڻيو واڻَ وانءُ[
109] تون،
هِيءُ تَنين جو ڏيهه، ڪاتِي جَنِين هَٿَ ۾.
16
ڪاتِي جَنِ ڳَري[110]، مان لنؤنُ لڳو[
111] تَنِ سين،
محبتَ جي مَيدانَ ۾، وڃان پيرَ پَري،
اَڏِيءَ سِرُ ڌَري، مانَ ڪُهَنِهُون[112] سُپِرِين.
17
اَڳِيان اَڏِينِ وَٽِ، پويَنِ سِرَ سَنباهِيا،
ڪاتِ ته پوءِ قَبُولَ ٿي، مَڇُڻ[113] پايين ڳَهٽِ،
مَٿا مُهايَنِ[114] جا، پِيا ته ڏِسين پَٽِ؟
ڪلاڙَڪي[115] هَٽِ، ڪُسَڻَ جو ڪوڪُ[
116] وَهي.
18
جي اَٿِي سِڪَ سُرڪَ جِي، ته وَنءُ[
117] ڪلاڙَنِ ڪاٽِي[118]،
لاهي رَڪُ لَطِيفُ چي، مَٿو وَٽِ ماٽِي،
تِڪَ ڏيئي پِڪَ[119] پِيءُ تون، گهوٽَ مَنجهان
گهاٽِي،

جو وَرنَھ[120] وِھاتي[121] سو سِرَ وَٿِ[
122] سَرو[123] ساھَنگو[124].
19
جي اَتِئي سَڌَ سُرڪَ جِي، تو وَنءَ ڪلاڙَڪي
ھَتِ،
لاھي رَڪُ، لطيفَ چي، مَٿو ماتيءَ وَتِ،
سِرُ ڏيئي □ سَتِ[125]، پِيجِ ڪي پِيالِيُونُ.

20
جي اَتِئي سَڌَ سُرڪَ جِي، ته وَنءُ ڪَلاڙَڪي
ڪُوءِ[126]،
مَھيسَرَ[127] جي مَڌِ[128] جِي، ھُتِ
ھَڏِھين[129] ھُوءِ[130]،
جانِ رَمزَ پَرُوڙِيَم رُوءِ، تان سِرَ وٽِ سُرڪي
سَگُھٽي[131].
21
جي اَتِئي سِڪَ سُرڪَ جِي، ته وَنءُ ڪَلاڙَڪي
گِرِ[132]،
وَڍَڻُ، چِيرَڻُ، پَھَتِ[133] اُنِين جِي پَرِ،
جي وَٽِي پُوِيئي وَرِ[134]، ته سَھَنگِي آھ،
سَيّدُ چي.

22
ناٽي ناهِ ڪَڪُوه[135]، ڪِين، مُلھ، مَنگو مَنڌُ[136]؟
سَنباهِج، سَيّدُ چي، ڪاتَڻَ ڪارَڻِ ڪَنڌُ،
هِيءُ تَنِين جو هَنڌُ، مَٿَنِ پاسِ مَرَنِ جي.
23
عاشقَ زهرَ پِياڪَ، وِھ پَسيو، وِھُيَسن[137] گھٽُو،
ڪَڙي قاتِلَ جا، هَميشه هيراڪ،
لَڱِينِ لَئُون لطيفُ چي، فنا ڪيا فِراقَ،
توڻي چِڪَنِ چاڪَ، تهَ پِه آھ نه سَلَنِ عامَ ڪي.
24
مَ ڪَرِ سَڌَ سَري[138] جِي، جي تون تارِيين ٿوهُ،
پِيتي جنهن[139] پاسي تِئي، منجهان رَڳُن رُوحُ،
ڪاتي[140] چَڪُ ڪَڪُوھ[141]، لاهي سِرُ لَطيفُ چي.
25
سَڌَڙِيا سَرِي جُون، ڪُھ[142] پَڄارُون ڪَنّ؟

جُهه[143] ڪاتَ ڪَلاڙَنِ ڪِديا، ته موٽِيو پوءِ
وَڃَنِ،
پِڪون سي پِيَئَنِ، سِرَ جَنِين جا سَٽِ[144] .
26
سِرُ جُدا، ڏَڙُ ڏارَ، دوڳُ[145] جَنِين جا ديڳِ ،
سي مَرُ[146] ڪن پَچارَ، هَڪيا[147] جَن
جي هَٿَ .

27
ديڳين دوڳَ[148] ڪَڙهنِ،، جِتِ ڪَڙِيين[
149] ڪَڙَڪو نه لهي،
تِتي طَبِيبَنِ، چاڪَ چِڪَندا ڇَڏِيا.
28
سِسِي سي گُهرَنِ، جي واتِيندَڙَ[150] وِڇَ ،
اُوءِ ڪِي[151] ٻيو پُڇَنِ، سَرو[152] جَنِ
سَنباهِيو؟
29
اَصلِ عاشقَ پانهنجي، سِسِينه سانديِنِ،
لاهِيو سُرِ، لطيفُ چي، ساهه سَلاڙيو[
153] ڏِينِ،

ڪُلَهنيئُون[154] ڪاتِين، پُڇَن پوءِ پِرِيتَٽُو[155].
30
اَصل عاشقن جو، سِرُ نه ساندين ڪمُ،
(سانڍڻ) ڪم
سَؤ سِسِنِئان اَڳِرو[156]، سَندو دوسان[157] دم،
هِيءُ هَڏو چَمُ، پِڪَ پِريان جِيءَ نه پَڙي[158].

31
جي مَٿي وِٿِ[159] مِڙَنِ، ته سيڪنهين سَڌَ ٿئي،
سِرَ ڏني سَٿَ جُڙي[160]، ته عاشقَ اِئين اَچِنِ،
لِڏا[161] تي لَيَنِ، مُلھ مَهَنگا سُپِرِين.
32
مُلِھ مَهَنگو قَطَرو، سِڪَڻُ شَهادتَ،
اَسان عِبادَتَ[162]، نَظَرُ نازُ پِرِيَنِ جو[163].
وائي
مَنڌُ[164] پيئَندي مون، ساجَنُ سَهِي سُڃاتو.

پِي پِيالو عشقَ جو، سَپُڪي سمجِهيوسُون،
ساڃَنُ سَهِي سُڃاتو.
پِرِيان سَندي پارَ جِي، اندر اَڳِ اَٺُون،
ساڃَنُ سَهِي سُڃاتو.
جِيئَڻُ ناهي جَڳَ ، ڏِينهن[165] مٺِيئِي ڏوُن[166]،
ساڃَنُ سَهِي سُڃاتو.
اَلا! عَبدُاللطيفُ چي، آهين تُونهِين تُون،
ساڃَنُ سَهِي سُڃاتو.

---

[1]

. چاڻٺهار
[2]. جهان جون آسون اميدون پچائي ٿو.
[3]. آءٌ تنهنجو مولا آهيان تون منهنجو محبوب.
[4]. ائين.
[5]. چيائين.
[6]. سينگاري.
[7]. دنيائون.
[8]. پڌرو، ظاهر.
[9]. مجلس، جماعت.
[10]. گڏ.
[11]. هو هڪڙو آهي سندس ڪو شريڪ نه آهي.
[12]. ننگ ڪان، شرم ڪري؛
[13]. نانگا، غافل.
[14]. ڏيکار.
[15]. جنهن ڪاڻ دنيا ٿهي، شفاعت ڪندڙ.
[16]. ڏيان سان، صدق سان.
[17]. ڪيئن.
[18]. نمائين، جهڪائين.
[19]. چيو
[20]. زبان
[21]. اعليٰ فوقيت وارا
[22]. خدا جي حڪم جي پيروي ڪرڻ اڳرا
[23]. سٽائو تڙ.
[24]. دوست
[25]. نج
[26]. نج
[27]. نه آهي ڪو خوف انهن کي، نڪو ڪو ڪين ڏک رسندو. (ق-ش2، 62)
[28]. وسندڙ، ممتاز
[29]. جن وحدت جي سچي معنيٰ سمجهي، سي ’الاالله‘ جو ذڪر پيا ڪن
[30]. پرڏيهه، عالم عيب
[31]. ڪڏهين
[32]. آرام ڳولين
[33]. ڪلهن ڪان
[34]. ويين، ڪپين.
[35]. انهيءَ
[36]. رستي، خيال
[37]. تڏهن
[38]. صفا يا سڱورا ڪيا (چوندي ڪنيا)
[39]. جڏهن
[40]. ڪيڏانهن،ڪٿي
[41]. شادي، وصال.
[42]. وکر، سودو، واپار
[43]. پيالو
[44]. پليا، گمراه ٿيا
[45]. اي ڪچا! اٿ آزمودگار!
[46]. صوفي طريقي جا راز
[47]. عيب ڪان
[48]. نڪتو، آزاد ٿيو.
[49]. هيڪڙائيءَ مان
[50]. گهٽائي، دنيا
[51]. سموري
[52]. ٻئي ڪنهن
[53]. هل، هنگامو
[54]. خدا جو قسم ته
[55]. پاڻ ئي، خود پاڻ
[56]. مجازي محبوب
[57]. اندر جهاتي پائڻ سان.
[58]. پڙلاءُ
[59]. پيچ، وٿ، رمز
[60]. ٻولي، آواز
[61]. اڳيئي
[62]. محلات
[63]. دريون
[64]. نظر
[65]. صورتون، شڪليون
[66]. روح، (مطلق هستي)
[67]. روح، (عارضي هستي)
[68] ديدار
[69]. اهڃاڻ، صفتون
[70]. پرينءَ کي
[71]. نينهن نيڻن سان ٿيندو آهي
[72]. خوبي

[73]. ڳالھ □، عمل □.
[74]. ڏنم، خواهش ڪيم
[75]. پروڙي، ڄاڻي
[76]. پڌجي
[77]. قبول پئي، اثر ڪيو
[78]. بيماري
[79]. چڱي طرح اورانگهي يا لنگهي
[80]. طبيب
[81]. تون ساڙين ٿو
[82]. پيڇي، دوا
[83]. ديدار
[84]. وڻن
[85]. پوئتي هٽاءِ
[86]. قدم
[87]. محبت
[88]. انجام، واعدو.
[89]. گوشت ٽنگڻ لاءِ ڪندن جي قطار
[90]. خوش، وفادار
[91]. جنهن صورت □
[92]. تنهن صورت □
[93]. پنتي
[94]. اشراف، سڄڻ
[95]. ڪنڊو، نيزو
[96]. متان
[97]. انت، حدون، طرف
[98]. جتان
[99]. نڪتو
[100]. محبت
[101]. ورتو اٿيئي.
[102]. لڏيو، ڏڪيو
[103]. غم، ڏک
[104]. مڏي ئي
[105]. ترسن، دير ڪن
[106]. تنهنڪري
[107]. انگ، جسم
[108]. ماڻهن کي
[109]. وڃ
[110]. گهر □، وٿ (هٿ □)
[111]. نينهن لڳو
[112]. اسان کي کُهَن
[113]. متان
[114]. ميهڙ وارن، مئلن
[115]. شراب چڪائيندڙن، مرشد ڪامل
[116]. قهر
[117]. وڃ
[118]. شراب چڪائيندڙن جي ٻني
[119]. سرڪ، ڍڪ
[120]. نوجوان، بهادر مرد
[121]. غش ڪري، منجهائي
[122]. سر جي عيوض
[123]. شراب
[124]. سهانگو، سستو
[125]. سر جو سؤدو ڪر.
[126]. گهٽيءَ
[127]. پير مغان، ساقي، مرشد ڪامل
[128]. شراب
[129]. هميشه
[130]. هوڪو، هل
[131]. منهن، نمونو
[132]. سٺن گٽن واري
[133]. رستو، دستور
[134]. حاصل ٿيئي
[135]. شراب جو قسم
[136]. شراب
[137]. خوش ٿيڻ.
[138]. شراب، عشق
[139]. جنهنجي پيئڻ سان
[140]. ٻنيءَ تي
[141]. شراب
[142]. ڪوهه، چو
[143]. جڏهن
[144]. عيوض □
[145]. تڪر، ذرا
[146]. پلي
[147]. حاضر، تيار
[148]. تڪر، پوٽيون
[149]. ڪڙاهين
[150]. شراب ورهائيندڙ، ساقي
[151]. ڪجهه
[152]. شراب

[153]. گڏ، ان سان (سلهاڙيو)
[154]. ڪلهن ڪان
[155]. محبت.
[156]. بهتر، مقدم
[157]. دوستن جو
[158]. برابر ٿئي
[159]. عيوض
[160]. سودو ٿئي، ٿهي
[161]. لکيا، قسمت سان
[162]. اسان جو ڪم عبادت ڪرڻ
[163]. محبوب جو ڪم آهي، مهر جي نظر □ ناز ڪرڻ
[164]. شراب
[165]. ڏينهن
[166]. په

داستان ٿيون

1
اُٺِيارِي[1] اُٺِي وِيا، مُنهجهان مُون آزارَ[2]،
حَبِيبَ ئِي هَٽي وِيا، پِيڙا[3] جِي پَچارَ،
طبيبن تَنوارَ[4]، هڏ[5] نه وڻي هاڻ مون
2
هڏ نه وڻي هاڻ مون، ويڄنِ جِي وِصالَ[6]،
هن منهنجي حال، حبيبُ ئي هادي ٿيو.
3
حبيب ئي هادي ٿيو، رهنُما راحتَ،
پيڙا نيائين پاڻُ سين، لائي ڏيئي لَتَ،
سُپيرِيان صِحَتَ، ڏِنِيَمِ مَنجهان ڏُکندي[7].
4
اَورِ[8] ڏُکَندو اُو ٿِئي، هادِي جنهن حَبِيبُ،
تِرُ تفاوت نه ڪري، تنهن کي ڪو طبيبُ،
رَهَنُما رَقيبُ[9]، ساٿَرِ[10] صِحَتَ سُپِرِين۔
5
ساٿَرِ[11] صِحَتَ سُپِرِين، آهي نه آزارُ،

مَجلس ويرَ[12] مِنو ٿئي، ڪونيندي قَهارُ،
خنجرُ تنهن[13] خوبُ هٽي، جنهن سين ٿئي
يارُ،
صاحبُ رَبُ سَتّارُ، سوجهي[14] رَڳُون ساهه
جُون.
6
رڳون ٿِيُن رَبابُ، وڄن ويل سَپَڪنهين،
لڇڻ ڪُڇَڻُ نه ٿيو، جانبُ ري[15] جَبابُ[16]،
سوئي سنڌيندُم[17] سُپري، ڪيس جنهن
ڪبابُ
سوئي عينُ عذابُ، سوئي راحت روح جِي.
7
سوئي راهه رد ڪري، سوئي رهنماءُ،
وتعزّمن تشاءُ وتذل من تشاءُ[18].
8
پر [19] پڇيائون، عشق جي اسباب[
20] ڪي،
درون هن درد جو، ڏاڍو ڏسيائون،
آخرُ والعصر[21] جو، ايهين[22] اُتائون[23]،
تنهان پوءِ آئون، سڪان ٿي سلام ڪي.
9

سڪين ڪُوھ[24] سلام ڪي، ڪرين ڪوھ نه سلام؟
پيا در تن حرام، ايءُ در جنين ڏيکيو[25].
10
مٿايان[26] منو گهٽو، ڪرو ناھ ڪلامُ،
سُڪُوتُ[27] ئي سلامُ، پريان سنڌي پار جو.

11
پريان سنجدي پار جي، مڙئي مڃتائي،
ڪانهي ڪڙائي، چڪين جي چيت ڪري[28].

12
ڄاڻِي ٻجهي جن، جتوسين سور سڄ ڪي[29]،
تون ڪيئن[30] سنڌيون تن، پر[31] سين پچارون ڪريين.
13
تو جنين جي تات[32]، تن پُڻِ آهي تنهنجي،
فاذْكُرُوني اَذّكُرُكُم[33]، ايءَ پروڙج باتِ،
هٿ ڪاتي، ڳُڙُ واتِ، پُڇَڻُ پر پرين جي.
14

حبيبن هيڪار، منجهان مهر سڏُ ڪيو،
سو مون سپ ڇمارَ، اورڻُ[34] اُهوئي ڏِيو.
15
پاٻوهي[35] هيڪارَ مُونهان[36] پڇيو سڄڻين،
اَلَستُ بربّڪُم[37]، چيائون جنهن وارَ،
سندي سور ڪنارَ، تن ڏانهڪون نه لَهي.

16
پاٻوهيو پڇن، ڪٿي هٿُ حبيب جو؟
نيزي هيٺان نينهن جي، پاسي پاڻُ نه ڪَنِ،
عاشقَ اَجَلَ سامُهان، اُونچي ڳاٽِ اَچَنِ،
ڪُسَڻُ قُربُ جَنّ، مرڻ تن مُشاهدو[38].
17
ڪوٺي ڪُهي سُپرين، ڪوٺي ڪُهڻَ ساڻُ،
نيزي هيٺان نينهن جي، پاسي ڪر مَ پاڻُ،
ڄُلُ[39]، وڃائي ڄاڻُ[40]، عاشقَ اجل سامهون.
18

ڪوٺڙُ قريبن جو، عينُ تتَّڙُ آھ،
ايءَ اُلٽي ڳالھڙي، سک ورندي[41] ساهِ[
42]،
آسر[43] هڏ[44] مَ لاھ، ڇِنَڙُ ڳنڍِڻُ اُنِ جو.
19
ڪھن تان ڪر[45] لھن، ڪر لھن تان ڪھن،
سيئي ماءِ مھنّ[46]، سيئي راحت روح جي.
20
ڪُھي سو ڪر لھي، ڪوٺي سو قريبُ.
اھا عادت سڪيو، ھر زمانُ حبيبُ،
تڇي[47] سو طبيبُ، سوئي راحت روح جي.
21
ڪُھَنِ ڪوٺين، ايءَ پر سندي سڄڻين،
سوريءَ چاڙھيو سُپِرِين، ڏنپ ڏيھاڻي ڏين،
وينا ورھ[48] وٺين[49]، آءُ ڊِوڙِئا[
50] وھاءِ[51] تون.

وائي

ٺيندو تَنَ طَبيبُ[52]. دارُون منھنجي[53] دردَ
جو،

ٻُڪِي[54] ڏيندُمِ ٻاجھ جي، اچي شال عجيبُ.
دارُون منهنجي دردَ جو.
پَرِينِ اَچِي ڪيو، سندو غورُ غريب،
دارُون منهنجي دردَ جو.
ڏڪندو[55] سپِوئي ڏُور ڪيو، منجُھون[56] تَنَ طَبيبُ،
دارُون منهنجي دردَ جو.
اَدِيون عبداللطيف چي، هاتِڪُ[57] آهِ حبيبُ،
دارُون منهنجي دردَ جو.
سر يمن ڪلياڻ

لغتي معنيٰ:
’يمن‘ لفظ جي لغتي معنيٰ آهي، ’من کي روڪڻ‘. يمن ڪلياڻ، ڪلياڻ راڳڻيءَ جو هڪ قسم آهي، جو رات جي وقت ڳائبو آهي.
سر بابت:
هن سر ۾، عموماً ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ واريون پڙهڻيون قائم رکيون ويون آهن، پر جتي جتي ڊاڪٽر ٽرمپ واريون پڙهڻيون وڌيڪ موزون سمجھيون ويون آهن، اتي اهي اختيار ڪيون ويون آهن. ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ جيڪي بيت رد

ڪيا آهن، تن مان، گهڻي تفحص بعد، جيڪي بيت شاهه جا سمجهيا ويا آهن، تن جو هن نسخي ۾ اضافو ڪيو ويو آهي. اضافي ڪيل بيتن جا نمبر هيٺ ڏجن ٿا:

داستان 1 ۾ بيت نمبر 20
داستان 3 ۾ بيت نمبر 14، 15 ۽ 16
داستان 4 ۾ بيت نمبر 24، 25 ۽ 26
داستان 5 ۾ بيت نمبر 32، 37، 39 ۽ 40
داستان 7 ۾ بيت نمبر 1، 2 ۽ 7
داستان 8 ۾ بيت نمبر 10 ۽ 22

روحاني راز:

هي سر، مضمون توڻي عبارت جي لحاظ کان شاهه جو عمدو ڪلام آهي، جنهن ۾ حقيقي عشق ۽ تصوف جا ڪئين راز ۽ رمزون عمدي نموني ۾ بيان ڪيون ويون آهن. هن سر ۾ ڏنل سپيئي تمثيلون، شاهه پنهنجي وقت جي مروج ڌنڌن ۽ انهن ۾ ڪم ايندڙ اوزارن سان ڏنيون آهن. لوهارن جي دڪان تي اگرن جو ڪوري ۾ جلڻ، ڏَوٽين جو ڏَنوَجڻ ۽ سنڌاڻ جوسَنڪَن ڏسي، انهن مان عجيب نصيحتون ڪڍيون اٿس- ڪلالن جي

بٺيءَ تي شراب چڪجڻ، موڪي جو مٽ ڪولڻ ۽ پياڪن جي پيهه ڪرڻ مان پڻ سالڪن لاءِ سبق آموز نڪتا ڪڍيا اٿس. طبيبن جي بيچارگيءَ ۽ عشق جي مرضن جي دنياوي ويڇن ڪان علحدگيءَ مان ڪئين تصوف جا اسرار پلٽيا اٿس. حقيقي معشوق کي ڪڏهين جراح (وڍڪٽ جي ماهر طبيب) سان، ڪڏهين جلاد ڪاسائيءَ سان، ڪڏهين تيرانداز شڪاريءَ سان، ڪڏهين دائودي شهسوار سان، ڪڏهن لوهار سان ۽ ڪڏهين موڪيءَ سان تشبيھ ڏئي، انهن جا مختلف اوصاف بين ڪيا اٿس.

سچي عاشق کي عزازيل سان، چور سان، پتنگ سان ۽ اگرن سان مشابهت ڏئي، هن کي ڪئين مشورا ڏنا اٿس. مولانا روميءَ جي سڄي مثنويءَ جو تت هڪ بيت ۾ ڏيئي، ڇڻ ته درياهه کي ڪوزي ۾ بند ڪيو اٿس.

ظاهري علم مان پليءَ پٽ بهره ور هوندي به، ملن ۽ قاضين کي ڇڏي، اندر ۾ مفتي وهارڻ جي هدايت ڪئي اٿس. آخرين بيتن ۾ صبر ڪرڻ، بردبار ٿيڻ ۽ ٻين کي نه رنجائڻ

جي نيڪ نصيحت ڏني اٿس. مطلب ته ساري سر ۾ شاھ گھرا گفتا 7 عميق نڪتا ڏنا اھن، جي سالڪن لاءِ مشعل راھ ٿيندا۔

ھن سر ۾ برھ جي بيمار جو علاج ۽ محبت جي مريضن جا ڪيترائي جذبات جظاھر ٿيل آھن. دئي دور ڪرڻ، حقيقي عشق جو شرابِ پيئڻ، چپن ڪي چُني لائڻ ۽ اندر ۾ پاڻ ڪي اَڱرن وانگر پچائڻ، عشق جي مذھب جا ضروري ۽ لازمي شرط ڄاڻائي، شاھ سچن صوفين جون اعليٰ صفتون ۽ انسانيت جي ممتاز درجي تي پھچڻ جون رمزون ٻڌايون آھن. مطلب ته شاھ، ھن سر ۾، ڪوڙن مدعين ۽ خالي سڏڙين جون ڪليون ڪولي چڏيون آھن.

سر يمن ڪلياڻ

داستان پھريون

1

توُن حبيبُ، تون طبيبُ، تون دردَ جي دوا،
جانِبَ منھنجي جيءَ ۾، آزار[58] جا انواع[59]،

خاحب! ڏي شفا، ميان! مريضن کي.
2
تون حبيب، تون طبيبُ، تون دردَ جو دارُون،
دَوا آهِنِ دل کي، تونهنجيون تنوارُون[60]،
ڪرِيان تي ڪارُون[61]، جيئن پُڪِي[62] پِئَنِئُون[63] نه ٿئي.
3
تون حبيبُ، تون طبيبُ، تونهين[64] ڏَنَنِ[65] ڏَپُّ[66]،
تون ڏيين، تون لاهين، تونهين هادي رب،
آهِم اِيُ عَجَبُ، جيئن، واريو ويجَ هاريين.
4
تون حبيبُ، تون طبيبُ، تون دارُون کي دردَن،
تون ڏيين، تون لاهيين ڏاتَرَ کي ڏُکندنِ،
تڏهين ڦکيُون فَرَقُ کَنِ، جَڏِهن اَمُر کَرِهو[67] اُنِ کي.

5
جان کي[68] ڪري طبيب، دارُون هِنَ دردَ جا،
هٿِيو سي حبيبُ، اُکوڙيو اَڌَ کَري.

6
هڻُ حبيبَ هٿُ ڪٽي، ٽيڪ[69] مَ تورو لاءِ[70]،
پريم تنهنجي گهاءِ[71]، مران ته ماڻُ لهان.
7
هَڻُ حبيبَ هٿُ ڪٽي، دل ۾ ڏيري[72] داڻ،
ڪُچان تان ڪوڪ ٿئي، صبُر آئُون نه سهان،
ڪنهن کي ايئن چُوئان[73]، ته مون کي
ماريو سڄڻين۔
8
هَڻُ حبيب هٿُ ڪٽي، ٻنگان[74] لهي ٻاڻُ[75]،
ماڳهين مون منهن[76] ٿئي، جهوليءَ وجهان ٻاڻُ،
اِنَ پَرِ ساڄَنَ ساڻُ، مانَ مقابلو[77] مون
ٿئي.
9
جِتِ حَبيبَ هَٿَنِ، نائُڪَ[78]، پَري نينهَن جِي،
تِتي طَبِيبَنِ، وِڃا[79] وجي وِسَرِي.
10
هَٽين جي حبيبَ! محبتي ميا[80] ڪري،

پُڇان ڪين طبيبَ، هُوندا[81] گهائَنِ سين ٿِي
گهارِيان.
11
چوري چنگ[82]، ٻنگُ[83] لهي، حبيبن
هنيوس،
ٻُجهان[84] ٻاڻُ لڳوسِ، ڪانارِئو[85] ڪَرَ[
86] ڪٽي.
12
ڪانارِئا ڪُٽِڪَنِ، جَنِين لوهـ[87] لڱنِ ،
محبت جي ميدان ، پيا لال لُڇن،
پاٽهي ٻَڌَنِ پَتِيُون، پاٽهي چڪئا[88] ڪَنِ
وَٿان واڍوڙِينِ[89]، رهي اڇجي راتَڙي.
13
رهِي اَڇجي راتَڙي، تن واڍوڙين وَٿاءَ،
جَنِ ڪي سُورُ سَرِيرَ ، گهٺَ منجهاران[
90] گهاءَ،
لڪائي لوڪاءَ، پاٽهي ٻَڌَنِ پٽيُون.
14
اَڄ پُٽ ڪنجهو ڪجهه، وڍوڙَڪي[91] منهين،
جي پُٽ[92] پيين سنجهه[93]، هُوءِ پنيُو، هوءَ
پٽيُون[94].

15
اَڄُ پُڻ ڪهڙي دانهن، واڍوڙڪي منهين؟
ويچ ورائي ٻانهن، چوري، چاڪَ نهاريا.

16
ويچارا واڍوڙ، سدا شاڪر[95] سور سين
تانين مٿي توڙ[96]، اوري ڪن نه آسرو.
17
سدا آهي سور جي، واڍوڙين وائي،
جيڪا اَٽن مڻ ، سلڻ نه سائي،
اوڙڪ[97] اُهائي، ڳوليو لهن ڳالهڙي.
18
سڱهنِ[98] سُتِ نه سُورَ جِي، گهايل ڪيئن گهارين؟
پيلُ پاسو پَٽَ تان، واڍوڙَ نه وارين،
پر پچن پرينءَ لئي، هُئي! هنجهون[99] هارين،
سڄڻ جي سارين، تن رويو وِهامي[100] راتڙي.
19

سگهن سُڌِ نه سور جي، تا رُنڪنِ [101] رنجوري[102]،
پيا آهن پٽ مٿن ماموري[103]،
لڳين لَنؤُ، لطيفُ چي، سدا جي سُوري [104]،
پرتِ جَنِ پورِي، تَنِ رويو وِهامي راتَڙِي.
20
سدا آهي سُورَ جِي، رَنجُورَنِ[105] رُٽڪَ [106]،
ڪنهن جنهن ڏُک ڏَسائيا[107]، لٿين ڪين چُٽڪَ[108]،
اِنَ پلاريءَ پُٽڪَ[109]، هيڪر حضوري ڪيا،
21
آيل اُن نه وسهان، منهجون جي هارين،
آٽيو آبُ اکين ، ڏيهه[110] ڪي ڏيکارين،
سڄڻ جي سارين، سي نه ڪي رون، نه چون ڪي.

وائي
ورسئا[111] ويڄ ويچارا! دل درد پرين جو.
اُٿيو ويڄا! مَ وِهو، وڃو ڊِپ ڪٽي،

دل ۾ دردُ پرين جو.
ٻُڪِڻي ڏيندا ٻاجَھ جي، آيا سُورَ- ڌڻي،
آيا جي جيارا
دل ۾ دردُ پرين جو.

داستان پيو

1
تن طبيب[112] نه تون، سُڌِ نه لَهين سُورَ جِي،
ساندِ پنهنجا ڏيڙا[113]، ڪڏ ڪٽي ۾ پون[114]،
ڪانه گهرجي مون، حياتي هوتن ري[115].
2
ويڄن سين وائيءَ پيا[116]، ڪري[117] نه ڪئائون،
جي پند[118] پاريائون، ته سگهائي سگها ٿيا.
3
ويڄنِ سين وائيءَ پيا، ڪري ڪنِ نه پاڻِ،
اگها اِنَ اُهجاڻِ، پَسو! سُورَ سِجهائيا[119].
4

آهي گھٽو اڱھنِ جو، تَرَسُ طبيبن،
ڪيو وَسُ ويڄن، تان ڪريءَ ري ڪين ٿئي.
5
ترسُ طبيبن جو، جڏن ڪيو نه جات[120]،
جو ويڄن جي واتِ، دارُونئا[121] تنهن دُورِ
ٿيا[122].
6
اگھائي سگھا ٿيا، جي وينا وٺ ويڄن،
ترسي طبيبن چيٺي[123] هوند چڱا ڪيا.
7
پاڙي ويڃ هُئامِ، تان مون مورُ نه پڇيا،
تيلاهين پيام، موريسر[124] اکين ۾.
8
هارئا[125] تو هري ڪيچُ[126] ڪايا[
127] سين ڪيو،
ڪريين جي ڪري، ته تون توانو ٿيين.
9
جي پائيين پرين مڙان[128]، سک چوران
ڪي ڏات[129]،
جاڳڻ جشن[130] جن ڪي، سک نه ساري
رات،

اجهي پڇهي[131] آئيا، وائي ڪن نه وات،
سلي[132] سوريءَ چاڙهيا، بيان ڪن نه
بات،
توڙي ڪسن ڪات، ساڳي سلن[133] ڪين
ڪي.
10
تڙي[134] طبيبن گهايل گهران ڪڍيو،
چڪيا[135] چاڪ چهون[136] ڪري،
ڪڙُيون مورُ نه ڪن[137]،
دوس[138] جي درسن سين، پئي ثارُ[139] ٺپن[140]،
وِرِچيو ويڄ وجن، آءُ ته پريم اُبهان[141].
11
ويڄنِ ويني ئي، دوسُ پيهي در آئيو،
صحت جي سرير ، ڪل[142] ڪرين[143] پيئي،
پيڙَ پري ويئي، اچڻ ساڻ عجيب جي.

12
وڏي جن وڏياس، وري ويڄ ئي سي ٿيا،
ترٽُ ڀڏائون پٽيُون، روز ڪيائون راسِ[144]،

هينئڙا! تنين پاسِ، گهارِ ته گهايلُ نه ٿيين۔
13
هاريا[145] ويچ، مياس! سڌ نه لهن سور
جي،
پريان کي چونڊياس[146]، ته ترس طبيبن
چڏيو.
14
ويچ! مَ ٻُڪي ڏي، الا! چڱي مَ ٿيان،
سڄڻُ مان اچي، ڪرلاهُو[147] ٿي ڪڍهين.
15
ويهڻُ ويڄنِ وٽ، جي سڪين ته سگهو[
148] ٿيين۔
اڳين عادت مٽ، ته اگها! عاجزُ نه ٿيين.
16
هئين ته ويڄنِ وٽِ، تون ڪيئن جيءَ جڙو[
149] ٿيين۔
سرُ ڏيئي ستِ، ڪُھ نه ڪيئي ڊيڙا؟[150]
17
ڪُنيس ڪويڄنِ[151]، تن طبيبَ نه گڏيا،
ڏيئي ڏنپ ڏڏنِ[152]، ڏيلُ ڏُکوئيو.
18

دارُون ڪارُون[153]، جان ڪي ڪيا ويچ
مون!
ٻُڪي ڏيندا ٻاجھ جي، نهاري ناڙُون[154]،
جن جُون سيڻَ لَهنِ سارُون[155]، تن تان
ڏکندو ڏور ٿئي.
19
اگَهنِ مِڙِي اَڄُ، ڪيو سَڏُ صِحَتَ کي،
ڏُورِ ڏُکندا يَڄُ، مهريءَ[156] مُنهن ڏيکاريو.

وائي
اچي سار لهيج، ساڄن سور تُماري[157] آئون ماري!
سُور تُماري جي مران، تان مُون ڏوھ نه ڏيج،
ساڄن سور تُماري ائون ماري!
ڏِيَنِ پَري هٿڙا[158]، دارُون دوستَ ڪَريج،
ساڄن سور تُماري آئون ماري!

---

[1]. جاڳائي
[2]. اندر محبت جو مچ مچائي پوءِ پاڻ ڪڍي ويا.
[3]. درد، بيماري
[4]. درد، بيماري
[5]. اصل، بنھ
[6]. طبيبن جو اچڻ
[7]. بيماري، در
[8]. وڏيڪ، عجيب، علحدو
[9]. نگھبان، خدا جو نالو
[10]. دوا جو نالو
[11]. مفيد دوا
[12]. مهل
[13]. تنهن کي

[14]. صاف ڪري، چڪاسي
[15]. ڪان سواءِ
[16]. جواب، جواب ڪان سواءِ، خاموش
[17]. شفا ڏيندم
[18]. جنهن ڪي وٽيئي تنهن ڪي عزت وارو ڪرين □ جنهن ڪي وٽيئي تنهن ڪي ذليل ڪرين (ق-ش-3، 25).
[19]. مخفي طور
[20]. ڪارڻ
[21]. سوره والعصر جو پويون لفظ يعني ’صبر‘
[22]. ائين ئي
[23]. چيائون
[24]. چو
[25]. ڏنو
[26]. مٿائيءَ ڪان
[27]. خاموشي، ماٺ.
[28]. دل لائي، خبرداري سان
[29]. توڪي سور ڏنائون
[30]. ڪيئن
[31]. ڏارين
[32]. پچار، يادگيري
[33]. ياد ڪريو مون ڪي، ته آءٌ به اوهان ڪي ياد ڪريان (ق-ش 2، 102)
[34]. ياد ڪرڻ
[35]. مرڪي
[36]. مون ڪان
[37]. ڇا، نه آهيان مان اوهان جو رب؟ (ق-ش 7، 172)

[39]. هل، وڏ
[40]. خودي يا هستي سمجهڻ
[41]. جواب
[42]. سا، اهائي
[43]. آسرو، اُميد
[44]. ڪڏهن
[45]. خبرچار
[46]. زخمي ڪن، نيزو هڻن
[47]. ڪپي □ ڪوري، وڍي.
[48]. وچوڙو، عشق جو عذاب
[49]. وراهين
[50]. اي قتيل
[51]. خريد ڪر
[52]. دل گهريو حڪيم ڏيندو
[53]. منهنجي
[54]. دوا
[55]. بيماري، درد
[56]. اندر مان
[57]. هوشيار، قابل.
[58]. آزار، درد
[59]. انواع، ڪئين نمونا (قسم)
[60]. سڻيون ڳالهيون، ذڪر
[61]. پڪارون، ڪوششون
[62]. دوا
[63]. پين ڪان
[64]. تون ئي
[65]. بيمارن جو (ڍڻلن، اگهن)
[66]. دوا
[67]. ڪريو.
[68]. جڪڪي به
[69]. پوئتي هٽاءِ. قياس ڪر (بس ڪر. بند ڪر. هٽاءِ. م.)
[70]. مهرباني ڪر
[71]. زخم جي ڪري
[72]. اونهي، جهڪي، ڳجهي، ويچاري
[73]. چوان
[74]. پنگ يا ڪمان جي ور مان
[75]. تير
[76]. بهانو (سبب)
[77]. ملاقات، ڳڏجاڻي
[78]. ناوَڪَ، تير جي نوڪ (چهنب، چوٽ. م.)
[79]. قابليت (علم، هنر.م.) منجهيو پون
[80]. مهرباني (رحم. پاجهه. م)
[81]. جيڪر.

[82]. ڪمان کي ڪشي

[83]. وَنگ، تير جو گوشو يا چيڙو (جيڪو ڪمان جي زه تي چاڙهجي)

[84]. آءٌ پانيان ٿو (سمجهان ٿو)

[85]. تير يا ڪان لڱل ماڻهو

[86]. هٿ (متي اُپڙي، (ڪُر ڪٽي: ڪنڌ ڪٽي، پُڙي) متي اُڇلي

[87]. تير

[88]. علاج

[89]. قتيلن

[90]. دل □

[91]. ويڪلن جي

[92]. جيتوٽيڪ

[93]. سانجهي

[94]. اجا پيا مرهم پٽي ڪن.

[95]. راضي

[96]. آخري منزل

[97]. آخر، نيٺ (گهٽو)

[98]. تندرست ماڻهن

[99]. ڳوڙها

[100]. ڳذري

[101]. ڪنجهن، ڪٽڪن

[102]. رنجور (ف)، بيمارَ

[103]. امر ڪيل بيماري

[104]. دائمي درد، عشق هميشه جو آزار آهي

[105]. بيمارن، عاشقن

[106]. ڪنجهڪار

[107]. ڏنگيا

[108]. سور، درد.

[109]. تنوار، وائي، خبر.

[110]. ڏيهه جي ماڻهن

[111]. گمراه ٿيا، عاجز ٿيا،

[112]. حڪيم،

[113]. دوائون

[114]. زمين

[115]. ڪان سواءِ

[116]. تڪرار ڪيائون

[117]. پرهيز

[118]. صلاح، نصيحت.

[119]. ڳاريا، جهوريا

[120]. ذات، پٽيءَ، هرگز

[121]. دوا درمل ڪان

[122]. پاسو ڪيائون

[123]. ڪوشش ڪري، حيلو ڪري

[124]. چاليون، ڦلا

[125]. نادان، هار ڪاڌل

[126]. ڪري پڇي، نقصان

[127]. بدن.

[128]. مِلان

[129]. روش، ڍنگ

[130]. مزو، خوشي

[131]. ٽڪي ٽٽي، رُلي پَٽڪي

[132]. سوراخِ ڪري، عذاب ڏئي

[133]. سَلِينِ، مَچِينِ، پڌائين

[134]. گهر مان

[135]. ڪڙهيا

[136]. چيهيون، چيرَ

[137]. ڦٽ اصل نٽا چٽن

[138]. دوست

[139]. آرام اچي

[140]. وڍن، ڦٽن

[141]. اُٽي بيهان، چاق ٿيان

[142]. سڌ

[143]. لڱن □

[144]. نؤبنو.

[145]. هارايل، ناڪام

[146]. چونديس

[147]. خبر لهڻ وارو، شفا ڏيڻ وارو

[148]. چڱو ڀلو

[149]. اگهو

[150]. سر عيوض □ ڏئي، سر جو سودو ڪري چونه علاج ڪيئي؟

[151]. جٽ طبيبن

[152]. اٽ چاڻن، موڳن

[153]. دانهون

[154]. نبضون

[155]. سار جو جمع، پَرگھور.

[156]. مهربان، مهر ڪندڙ

[157]. تمهاري، توهان جي، تنهنجي

[158]. دوائون هٿن □ کٽي

داستان ٽيون

1

هَئي هَئي! وَهي هَاءِ[1]، من محبوبنِ جي!
جيرا جوش جلاجئيا، بڪين[2] پري باھ!
پسو مڇ مٿاءِ[3]، جي ويساھ نه وِسهو[4]!
2
هَئي هَئي! وَهي هُوءِ[5] من محبوبنِ جي!
جيرا جوش جلائيا، بڪين مُڪي بُوءِ!
اچي پسو روءِ[6]، جي ويساھ نه وِسهو!
3
ڪاندِين تاندِين پاپُرين[7]، پچان مَرُ پيئي!
جيرا، جگر، بڪيون، سيخُنِ ٽيئي!
ويڇنئون ويئي[8]! ٿي وهيٽي[9] سڄٽينِ!
4
سَرُ[10] جو سَجيو[11] سڄٽين پَرُ پيڏيءَ[
12] ڏيئي،
ڪانَ ڪرِنگهرُ[13] ڪپيو، پکن سِرِ[
14] پيهي،

جيرا، جگر، ٻڪيُون، پاساڙا[15] پيئي[16]،
ويچِنئُون ويئي، ٿي وهيٽي سَڄَٽين.

5
سر جو سچيو سڄٽين، ٻنگان[17] ٻاڻُ[18] پري[19]،
ويو وجودان[20] نڪري، ڪڙ ڪڙا ڪانُ ڪري!
پُڇو پيرَ پري، ته ڪِي نريو هَٿُ حبيبَ جو؟
6
سَرُ جو سچِئو سَڄٽين، ٻيهر ٻاڻُ پري،
چمڪيو[21] سو چوهَ مان، ڪڙڪڙ ڪانُ ڪري،
جيرا جگر، بڪيون، لنگهي پيو پري،
لڳو جيءَ جڙي، تاٽيان[22] تيرُ نه نڪري!
7
سَرُ جو سچيو سڄٽين، سيگَ[23] منجهان سيلو[24]،
ٽنگرُ[25] ٽڪيو[26] ڪينڪي، پار لنگهيو پيلو[27]،
هَٽَڻُ سين ڇِيلو، جانب جيڏو ئي ڪيو.

8
ڏَڳايومِ[28] ڏَئين، ڇيرو[29] اَندرِ ڄِنڊڙي،
لڳي سيخ وُجود ۾، سندي نينهن[30] نئين،
مُشاهدي تهين، مون کي وڌو مَڇَ ۾.
9
پُڇُ پَتنگنِ کي، سنديُون کامَڻَ[31] خَبرُون،
آٽيو وجهنِ آڳِ ۾، جِيُ پنهنجو جي،
جيري جنين جي، لڳا نيزا نينهن جا.
10
پَتَنگ چايين پاڻَ کي، ته اَچي آڳِ اُجهاءِ،
پَچَڻَ[33] گهٽا پچائيا، تون پچڻ کي پچاءِ،[34]
واقفُ ٿي وِساءِ، آڳِ[35] نه ڏجي عامَ کي.
11
پَتَنگُ چايين پاڻَ کي، ته ڇيري پئو ڇاٽي،
تان تان تاڻِج تَوَ[36] ڏي، جان آڳِ نه اُجهاٽي،
وِسَهه وِهاٽي[37]، آڳِ نه ڏجي عامَ کي!
12
پَتَنگُ چايين پاڻَ کي، پسي مڇُ مَ موٽُ،
سهائي[38] سُپَرين جي، گهڙُ ته ٿيين گهوٽُ،
اَجان تون اَروٽُ[39]، کُوري خبر نه لهين.

13
پُري[40] پتنگ آئيا، مڙي مٿي مڇ،
اوڏا ٿيا آڳ کي، سڙيا مٿي سچ،
سندس ڳچيُنِ ڳچَ، ويچارن وڃائيا.
14
پُرِي پَتَنگ آئيا، سري وت ساهي[41]،
اچي پيا آڳِ □، ڪُڏي سپ ڪاهي،
لاڳاپا لاهي، ڪاٺا ڪُوري وڃ □.
15
پُري پَتَنگَ آئيا، سري سهائي هيٺ،
ٿيندا ڏيناري ڏيٺ[42]، مٿو ڏيندا مڇ ڪي.
16
پتنگن پھ ڪيو، مڙيا مٿي مڇ،
پسي لهس نه لچيا[43]، سڙيا مٿي سچ،
سندا ڳچين ڳچ[44]، ويچارن وڃائيا.
17
چڙهيو چڪاسِن چاءِ[45]، آڳِ پرندي آئيا،
وِهُسَنِ[46] واڙيءَ قُلَ جيئن[47]، محبتي مچ
لاءِ،
آٽي پاٽُ آَڙاءِ، ڪٽي ڪوري وِڃ □.
18

جي تتو تنُ تَنُور جيئن، ته چنڊي ساڻُ چماءِ[
48]،
آٽي آگِ ادب جي، ٻاري جانءِ اجلاءِ،
پُرقِئا اندر بازيُون[49]، پنهنجيون سپ پچاءِ،
لُچَنُ لنؤُ[50] لطيفُ چي، پَڌَرِ هَڏِ مَ پاءِ،
متان لوڪ لکاءِ[51]، وصالان وڄُ پئي[52].
19
اجا تنُوراءِ[53]، ڪالهه[54]، ڪڍياسُون سچٽين،
پُڻ تايائُون تڪڙو، وحدتَ جي وڏاءِ[55]،
مَحَبَتِينِ مٺاءِ، مَڇُ مُورائِين[56]، نه لهي!
20
پَچائي پهاڻُ[57]، جَنِ رَساٽئو[58] رُڪَ کي،
تَنين سندو ڇاڻُ، آهي آڳڙين[59] کي.

21
ڏَنءُ ڏَنءُ[60] ڏَمَڻُ وارَ[61]، اَڄُ پُڻ آڳڙين جي،
ٻاري مڇُ مجازَ جو، اوتيائُون آگّار،
ڏُوڏِيا[62] ٽِيُ مَ ڏارَ، جِم[63] ڪچو رُڪُ
ڪَٽيون ٿئي.[64]

22
ڏُوڏا! تون نه ڏَنئين، آڳِ اوڏو نه وڃين!
اُلا جي عشقَ جا، سي تان تون نه سهين،
اُپُو ايئن چُئين[65]، ته آئون آڳِرِيون آهيان!
23
سِرُ سانداڻِ ڪِرِي، پُڇِجِ گهرُ لُهارَ[66] جو،
ڏَڪَنِ هيٺ ڏَري، مان گڏيئي رُڪَ سين.
24
سهين[67] جيئن سنداڻ، ڏَڪَنِ متي ڌڪڙا،
وَهه[68] وجائي پاڻِ، ڏي ڏَہائُون[69] ڏڱرين[70].
25
هَئي! ہَرَ اَڳارَنِ، ہَڏاهِين[71] ہَرَن جي،
هِڪُ ڪُوري ڪنِئيا[72] پيو ڏُوڏي[73] منجه ڏَڳِنِ[74]،
پاڻان لُهارَنِ، ميڙي رَڪِيا مَچَ لَئي.
26
ہارِيو اُجهائين پرين، اُجهايو ہارِين،
مون کي تا مارين، لُئا[75] لُهارنِ جا.
27
اَڄ آڳِڙِيا آئيا، سُوڏا[76] سِراٽي[77]،

پياري پاڻِي، تيڻُون ڪندا تِڪِيُون[78].
28
اَڄُ آڳَڙِيا آئِيا، سائُو[79] ڪي سُڄاڻَ،
لاهِيندا مورِياڻَ[80]، رُڪُ ڪَرِيندا[81] پَڌرو.
29
ڪَٺُ ڪَڙهي، لوهه ٻَري، ڏُوڌا جِت ڏَڳِن،
مُترِڪَنِ مُنهن[82] ڪڍيا، سانداڻيُون سَڪَنِ[83]،
اَڄ پُٺِ آڳَڙِينِ، ميڙو آهي مَڇَ تي.
30
سَرَها ڏِنَمِ سي، جَنِ ساجاهه[84] سِراڻِ سين،
تيڻَ تَنِين جي ڪي، ڪَٺُ نه لڳي ڪَڏهين.
وائي.
جِيءُ جِياريو، جيءُ جِياريو، ڪِينَ مُنهنجَهڙو[85] هارِيو[86].
منهنجو جيءُ جياريو.
پِرِيَنِ جِيَ پَچارَ، سيڻِنِ جي سنيارَ، جڏڙو جيءُ جياريو،
منهنجو جيءُ جياريو.

اُڃِئو تَنُ عَمِيقَ[87] مان، پِرِينِ پُوڄ[
88] پِياريو،
منهنجو جيءُ جيارِيو.
مَرَضُ مَرِيضنِ تان، اشاري ساڻُ اُتاريو[89]،
منهنجو جيءُ جيارِيو.
ڪَرَمَ ڪَرِيمَنِ جي مون ڪي، اَهُڪِيَ مان اُڪارِيو[90]،
منهنجو جيءُ جيارِيو.
سئون مُنهن ڪِري[91] سُپِرِين، آئين[
92] نِرَمَلَ نُورَ[93] نهاريو،
منهنجو جيءُ جيارِيو.
سائِلَنِ جيئن سَذَ ڪَري، ائين طالِحَن[94] ڪي تاريو،
منهنجي جيءُ جيارِيو.

داستان چوٿون

1

ايڪُ[95] پِيالو بَه ڄَٽا، عِشقُ نه ڪري ايئن،
ليکيا جي لِکَنَ [96]، سي قُربَ رَسندا ڪيئن،

هُئَڙَ[97] ڪِيا هيئن، وانجئا[98]، پسُ! وِصالَ
ڪان.
2
ايڪُ پِيالو، به ڇٽا، عِشقُ نه ايئن ڪَري،
آئي[99] سي ايڪُ ٿيا، جي گَتا[100] نينهن
ڳري[101]،
ڏُئي[102] ڏارَ ڏَري، خُلّت[103] خَنجَرُ آئيو[
.[104
3
ايڪُ پِيالو، به ڇنا، عشقُ نه ڪري اَڏَ،
اِيَ تان ساعِرَ[105] سَدَّ، ڪَيئي جا[
[106 قوال سين.
4
جيڏاهن قاتِلَ ڪوڙَ[107]، اَڪيُون اوڏاهين
ڪَٽي،
وِهُ[108] تَنِين جِي ووڙَ[109]، جَنِين سانگُ[
[110 نه ساهَ جو.
5
اَڪيون اوڏاهين ڪَٽي، جيڏانهن قاتلَ ڪُلِ[
،[111

مَتو ڪَنِ نه مُلِ[112]، پِڪَ[113] برابر
پانهنجو.
6
قاتِلُ[114] ڪمائي ڪري، وِهُ ماڪِي جي
ڪَنِ،
وَٿان ويهِي تَنِ، پيچ[115] ڪي پياليُون.
7
هوندو هَڏِ مَ سندِ، لاءِ پياڪَنِ پانهنجو،
پُوڄ[116] پِيارجِ پهِيڙا[117]، ويندا وَٺيو ڪَنڌِ[118]،
ته هَٿَ تنهنجي هَنڌِ[119]، موڪِي[120]! ڪو
مانُ لَهي.
8
هوندو هَڏِ مَ رَڪُ، لاءِ پياڪَنِ پانهنجو،
وَتِي واتاڙُئَنِ[121] ڪي، تان پياري پَرَڪُ،
سا لِڪَ[122] لهي ٿِي لَڪُ، جا تو ايندي اُنِ
سين.
9
گهتَن[123] ۽ گُهتَڪنِ[124]، وَتِيُون پِيَنِ وِهِ
گاڏُيُوُن[125]،
بَرخيز بده[126] ساقِي، پِيارِ ڪي پِرِينِ،

پِڪين[127] نه پَرچَنِ، مَتَ تَڪيائون مَنجهيان[128].
10
آٽي اُتَرَ واءَ، موڪِيءَ[129] مَتَ اُپَتِيا[130]،
مَتارا تنهن ساءَ[131]، اَچَنِ سِرَ سَنباهِيو.
11
وِجِهجِ واٺاڙُئنِ تي، ميخاني[132] جي ماڪَ[133]،
ٿيندي سُڌِ سَيَڪَنهِين[134]، هندِ هندِ پُوندي[135] هاڪَ،
پِرهَ جا پِياڪَ[136]، جُ سي[137] اَگَٽِ آئيا.
12
جُ سي اگَٽِ آئِيا، ته سَرو[138] ڪَندا سُڄَ،
سائِي ٿينديَنِ اُڄَ، هِي پِيتو، هُو آٽِ ڪِي.
13
موڪي[139] چوڪي[140] نه ٿئي، اصل اوچي[141] ذات،
وَٽُيون ڏيئي وات، متارا[142] جنهن مارِيا.
14
مَتارا مَرِي ويا، موڪي! توڪي! تون نَه مَرين،

ڪيهي[143] پَرِ پَرين[144]، ڏُڪي ڏاتارَنِ[145] ري؟
15
متارا مَرِي ويا، موکي تون پي مَرُ!
تنهنجو ڏوس[146] ڏَمَرُ، ڪونه سَهَندو اُنِ ري!
16
سَري[147] ڪين ڪيون، ويڙ موکيءَ جي ماريا،
ڪو جو سُخنُ ڪلاڙَ[148] جو، پتي تي پيون[149]،
تنهان پوءِ ٿيون، مرڻُ مَتارنِ کي!
17
اَجا کُوري ماڳِ[150]، مَٽَ، ڪُٽِڪا، ڪَٽَ گهٽا،
لاهي ويهه مَ لاڳَ[151]، موکِي مَتارن جا.
18
ڪَنڌِ ڪَٽارو[152]، مُنهن[153] وَٽِي، عادَتَ جَنِين ايءَ،
تَنِين تِڪُون ڏِنيُون[154] جُنبِي[155] مَنهجان جيءَ،

سَرو[156] تَنِ سَبِيءَ[157]، جَنِ حاصُلُ
ڪِيو حالَ[158] ڪي.
19
موڪيءَ[159] مٿو نه گهريا، وِهُ نه وِهاٿيا[
160]،
سُرڪِيءَ ڪاٽ سيّدُ چي، اُتي ٿي آتيا[161]،
جي ڳالهين ڳڱاٿِيا[162]، تَنِ بَنِنِ[163] پاسي
بُنيُون[164].
20
سِرُ ڏيئي سَتِ جوڙِ[165]، ڪنهن پَرِ ڪَلاڙَنِ[
166] سين،
ڪاتِي ڪَرٿُ[167] ڪَپار □، خَنجَرُ آٽي ڪوڙِ،
مَرَٽا منهن مَ موڙِ، وَٽِي ٽِي وَڍِ لَهي[168]!

21
وَٽَ وَٽَ وَٽِيءَ □، مَٽَ مَٽَ مَنڌُ پِيو[169]،
قَدرُ ڪيفَ[170] ڪلاڙَ[171] جو، پِياڪَنِ پِيو،
اَچِن دُرسُ دُڪانَ تي، ڪنڌُ قَبولُ ڪِيو،
سُرَها سَرُ ڏِيو، چَکَنِ سُرِڪَ سَيّدُ چي.
22

آتِي[172] ٽِي آڳارُ، ڪامِي ڪِرادارَنِ[173] سين،
پَسين سي پَتارَ، پُرِ پِيتوئي جَنِ سين.
23
ڪلاڙِ نِئُون ڪاءِ[174]، مَتِ نه سڪين، مون هينيان[175]!
رُوئندي[176] راتِ وِهاءِ، چِڪائيندي بَنِيون.
24
موڪِيءَ مَٽَ اُپَٽِيا، اچا اڱڻ ڏار،
اِيندا تو دَربارِ، وِهَ پِيئندا وَٽِيون.
25
موڪِيءَ مَٽَ اُپَٽِيا، سَويرا صُبوحِ،
اُچي[177] جي، عبداللطيفُ چي، باسُ نه پُهتِئي بوءِ؟
ڪَڙو جي ڪَڪُوه، ته به وَٽِ سِرَ[178] گُهرَنِ وَٽيون.
26
وَٽِ سِرَ گُهرَنِ وَٽِيُون، ڏَڙَ سُرڪيينِ ڏُجَنِ[179]،[180]
بدان شين بُشن، اي پيالو پرين،
اُچي جي عبداللطيفُ چي، وَٽي وَڏِ گُهرَنِ،

پِڪين نه. پَرِچَنِ، مَتَ تَڪِيائُون مَنجهان.

وائي

وائي دوسُ پيهي در آئيو، ٺئو ملڻ جو ساعيو[181]،
ڏينهن پڄاڻُون آڻي اسان کي، مولي مُحبُ مِلائيو،
ٺِيو مِلَڻَ جو ساعيو.
وِيو وِڇوڙو، ٺِيو ميلاپو، واحدَ واءُ وَرائِيو،
ٺيو ملڻ جو ساعيو.
هو جنهين جو ڏسُ ڏُوراڏو[182]، اوڏو اَڄُ سو آئيو،
ٺِيو مِلَڻَ جو ساعيو.
عبداللّطيف چي اَچِي عَجيبَنِ، پاڻَ فَضُلُ فَرمائيو،
ٺِيو مِلَڻَ جو ساعيو.

داستان پنجون

1

صُوفِي[183] سالِمُ سي وِيا[184]، جي
اَڪثر[185] سين اَڏيارَ[186]،

بازِي بازِندَنِ[187] کي، آهي اَويسارَ[188]*،
پِرِيان سين پَهَڪارَ[189]، رِنِديءَ[
190] رَساٽي ڪيِا[191].
2
صُوفِيءَ سَيرُ[192] سَپَنِ ، جيئن رَڱُنِ
ساھ،
سا نَه ڪَري ڳالھڙيِ، جيئن پَرِيُون پَرُوڙي
پساھ[193]،
آهِسِ[194] ايءُ گُناھ، جي ڪا ڪري پَڌَرِي.

3
ڏِني ڏُکويا، اَڻَ ڏِني راضِي ٿِيا،
صُوفِي تي[195] ٿِيا، جيئن ڪينَ[
196] ڪنيائون پاڻ سين.
4
صُوفِي لاڪُوفِي[197]، ڪونَه. پانئيس[
198] ڪيرُ،
مَنجهان ئِي مَنجِھ وِڙهي، پَڌَرِ[199] نَه آهِسِ
پيرُ،
جَنِين ساڻُسِ ويرُ، ٿِئي تَنِين جو واهَرُو.
5

صُوفِيءَ صافُ ڪيو، ڊوئِي وَرَقُ[200] وُجود[201] جو،
تنهان پوءِ ٿِيو، جِيَئري پَسَڻُ پِرينءَ جو.
6
صُوفِي چائين، سَڏَ ڪرين، صُوفينِ اِيَءَ نه صَلاحَ[202]،
ڪاتي رَڪُ ڪُلاهه[203]، وِجُهه اُڇلي آڳِ ۾.
7
جي ڪُلاهه رَڪين ڪَنڌَ تي، ته صوفِي سالِمُ ٿِيءُ،
وِهه[204] وَٽِي هَٿِ ڪَري، پُرِ پِيالو پِيءُ،
هَنڌُ تَنِين جو هيءُ، جَنِ حاصُلُ ڪِيو حالَ[205] ڪي.
8
جُسي[206] ۾ جَبّارَ[207] جو خَفِي[208] خِيمُون ڪوڙِ،
جَلّي[209] تون زَبانَ سين، چار ئي پَهرَ چورِ[210]،
جڪرَ سين فُرقانَ[211] ۾، اِسمُ اَعظمُ[212] ڌورِ،

پِيا دَرَ وَچِي مَ وؤڙِ[213]، اِيُ اَمُلُ[
214] اِئائِين[215] سَپَجي[216].
9
عالَمُ آئُونءَ[217] ساڻُ، پريو ٿو پيرَ ڪري[
218]،
پاڻَ[219] نه آهي ڇاڻَ[220]، مانڊِيءَ[
221] مَنڊُ[222] پَکيڙِيو.
10
طالِبُ ڪَتَرَ[223] سُونهن سَرُ[224]*، اَندرِ
رُوميءَ[225] راءِ،
ماڙُهو[226] اِتِ ڪِياءِ[227]، مَنڊُ نه پَسين
مَنڊِيو!
11
طالِبُ ڪَتَرَ، سُونهن سَرُ، اِيَءَ رومِيءَ جي
رُوءِ[228]،
جَنِين ڍِنِي جُوءِ[229]، تَنِين ڪُڇيو ڪينِڪي.
12
طالِبُ ڪَتَرَ، سُونهن سَرُ، رُومِيءَ ڇيو آهي،
تاڙِي[230] جي لاهي، ته مَنجهئين[
231] مُشاهِدو[232] ٿئي.
13

طالِبُ ڪٿَرَ، سُونهن سَرُ، اِيءُ رومِيءَ جي
رِهاڻِ،
پِهرِين وِجائِڻُ پاڻِ[233]، پَسَڻُ پوءِ پَرِيَنِ کي.

14
طالِبُ ڪٿَرَ، سُونهن سَرُ، اِيءَ رومِيءَ جِي
راحَتَ،
جَنِين ڏِنِي سَتَ[234]، تَنِين ڪُڇيو ڪِينِڪي.
15
طالِبُ ڪٿَرَ، سُونهن سَرُ، اِيءَ رومِيءَ جِي
اوطاقَ،
جي پچي دَرُ فِراقَ، ته منجهئين مُشاهدو ٿئي.
16
ظاهر ۾ زاني[235]، فڪر منجهه فنا ٿيا،
تنين کي تعليم[236] جي، ڪوڙِهه[237] اندِر
ڪانِي[238]،
حَرَفُ حَقّانِي، دَورُ ڪِيائون[239] دِلِ ۾.
17
جَنِ کي دور درد جو، سَبَقُ سُورَ[240] پڙهَنِ،
فِڪرَ قَرهِي هَٿَ ۾، ماٿِ مُطالعو ڪَنِ[241]،
پَنو سو پڙهن، جنهن ۾ پَسَنِ پرينءَ کي.

18

سا سِٽَ سارِيائون، اِلِفُ جنهن جي اَڳِ[242]،

لا مقصُودَ فِي الدّارَين[243]، اِنَ پَرِ اُتائُون[244]،

سَڳَرُ[245] سونائُون[246]، ٽِيا رَسِيلا[247] رَحمانَ سين۔

19

ٽِيا رَسِيلا رَحمان سين، سَڳُرُ سُونهين[248] جي،

آئِيون تَنِين کي، واڌايُون[249] وِصالَ جُون.

20

سا سِٽَ نه سارِين، اَلِفُ جنهن جي اَڳِ □،

ناحَقُ نِهارِين، پَنا پِيا پرينءَ لَئي.

21

اَکَرَ پَڙهي اَياڳِئا[250]، قاضِي ٿِئين[251] کئِاءُ[252]؟

پيرِيين[253] □ پائيين[254]، ايڏا[255]، ايئن نه آءٌ[256].

اِنَ سُرکِيءَ سندو ساءُ، پُڇِجِ عَزاِيلَ کي[257].

22
عاشِقُ عَزازِيلُ پيا مِڙَئي سَڏَڙِيا،
مَنجهان سِڪَ سَبِيلَ[258]، لَعنتِي لالُ ٿِئو[259].
23
وِسَريومِ سَبَقُ، پِهرين سِٹَ نه سَنيَران[260]،
اَجا هِيءُ وَرَقُ، هَئي! مُطالِعُ[261] نه ٿِيو!
24
ڪيو مُطالعُ مون، هُو جو وَرَقُ وِصالَ[262] جو،
تنهن تون هِين تُون، بِي لاتِ نه لَحظي[263] جيتري.
25
جو مون پَڙهيو پاڻ لَئِي، سَابِقُ[264] جو،
پِهرِين سُڄاتُم پانهنجي، نَفسَ جو نِهو[265]،
جت عَرِفان[266] اصلَ [267]، ٿي رُوحَنِ روزُ ڪيو،
وَرِي وَرَقُ پِيو، گَڏيُمِ وَڏُ[268] وِصالَ جو*.
26
اَکَرَ چُتي[269] هيڪڙي، ٻَهُون[270] جي نه ٻُجَهنِ[271]،**

ڪوهُ ڪِبو کي تَنِ، سَچِي سُٽائي[272] ڳالهڙي.
27
پَڙِهيو ٿا پَڙَهَنِ، ڪَڙَهَنِ[273] ڪينَ قُلُوبَ [274]،
پاڻان ڏوهه چَرَهَنِ، جِيَ وَرَقَ وَرائِنِ وِتَرا[275].
28
پَڙهيو پَڙهيجاهُ،[276] سبقُ اِنهين[277] سُورَ جو،
مِيمُ[278] رَکِجاهُ[279] مَنَ ، اِلفُ[280] تنهن اَڳياهُ،[281]
چِتان[282] چوريجاهُ[283]، اِها لاتِ لَطيفُ چي.
29
اَکَرُ پَڙهُ اَلِفَ جو، وَرَقَ سَڀِ وِسارِ،
اَندَرُ تُون اُجارِ، پَنا پَڙهندين ڪيترا.
30
جيئن جيئن وَرَقَ وَرائيين، تيئن تيئن ڏِنو ڏوهه،
تِنهن ڪَهٽيءَ[284] ڪِبو ڪوهُ، جي رَهِٽيءَ[285] رهيو نه سُپرِين.

31
ڪاتِبَ[286] لکين جيئن، لايو لامُ اَلِفَ سين،
اَسان سَڄَڻُ تيئن، رَهيو آهي رُوحَ ۾[287].
32
ڪو[288] تو ڪاڳَرَ[289] ڪورِيين وينو
وڃايين مَسُ،
ڏورِ[290] تِئائِين[291] ڏسُ، اَڪَرَ جِئائِين[292]
[292] جُڙيا.
33
تِهَڙا چالِيها[293] نه چالِيھ، جِهَڙو پَسَڻُ پرينءَ
جو،
ڪِهَڙي ڪاتِبَ! تون ڪرِيين، مٿي پَنَنِ پِيھ[294]
[294]،
جي وَرَقَ وارين وِيھ، ته اَڪَرُ اُهوئِي هيڪڙو.
34
تَنُ ڪُڌِي[295]، مَنُ جُجِرو[296]، ڪِيمَ چالِيها
رَکُ،
کُھ[297] نَه پوڇيو پوڇيين، اَنَئِي پَهَر اَلَکُ[298]
[298]،
تان تون پاڻُ پَرَکُ[299] سَپَڪَنهِين ڏانهن
سامهون.

35
سَيَڪنهين ڏانهن سامهون، ڪو هنڌُ خالِي ناهه،
اَحَد[300] جي آرَڪَ[301] ٿيا، سي ڪاٿِرَ[
302] ڪِيا ڪاهه[303]،
مُحِبُ مَنجِهين،[304] مَنَ ماهه[305]، مُون
اَچاٽنِديءَ[306] اُچهيو[307].
36
هارائِجِ هِنئيينِ[308] ، اَلِفَ سَندي اوڙَ[
309]،
ته ڪِتابَن جِي ڪوڙَ[310]، مَنجهان ئِي مَعلومُ
ٿِئي.
37
ڪوڙيين ڪِتابَن ، حرفُ مِڙوئي هيڪُ،
جي تو نَظَرَ نيڪُ، ته بِسمِ اللهِ ئِي بَس ٿئي.
38
اورِيائينِ[311] اوچون ڪَري،[312] مُنجهايا
مُلَنِ،
سي پِرِيَتَئُون[313] پاسي ٿيا، ڳهه ڳهه[
314] ڳالهيون ڪَنِ،
ساهان اوڏو سُپِرِين، لوچيو تان نه لَهنِ،
دَمُ نه سُجاٺَنِ، دانهُون ڪَنِ مُلَنِ جيئن.

39

مُلئين[315] مُني، ماءُ! جنهن پِتو ڦِٿو پيٿَ □[316]،
سُجاڻِي اَللهُ، ٿُبِي ڏِنائين ڏوڙِ □.

40

اَحد، اَحمَدُ پاڻَ □، وِچان مِيمُ فَرَقُ،
آهي مُستَغَرقُ[317]، عالَمُ اِنهِيءَ ڳالهه □.

هٿن مان
نڪري وئي
[9]. وس □،
اختيار □
[10]. تير
[11]. نشانو
ڪيو، چٽيو
[12]. ڪرائي
جي هڏي يا
ٻانهن تي رکي

اعتبار نه
ڪريو
[5]. ڏانهن
[6]. منهن،
شڪل، روبرو.
[7]. ڪنڌيءَ □
ٻيڙ جي ٽانڊن
تي
[8]. ڳالهه
حڪيمن جي

[1]. اونهي □
ڳجهي ڏانهن
پئي نڪري
[2]. ٻُڪين □،
گردن □
[3]. منهنجي
مٿان
[4]. منهنجي
چوٽ تي

[13]. پنيءَ جو کندو، کرنگھو

[14]. پکن سان، کنپن سوڏو

[15]. پاسريون

[16]. ٻَئِي

[17]. ٻنگ يا کمان مان

[18]. تير

[19]. زور سان

[20]. بدن مان

[21]. چم چم کيو

[22]. چڪيان.

[23]. ڪمان

[24]. تير

[25]. تير

[26]. ترسيو

[27]. تير

[28]. مون کي ڏڳايو يا جلايو

[29]. باھ

[30]. نينهن، عشق

[31]. بيتاب ٿيڻ

[32]. چوائين، ڪوٺائين

[33]. باھ

[34]. عشق جي باھ سان رواجي باھ کي لهساٽي چڏ

[35]. ٻاقورَ، راز، ڳجھ

[36]. سيِک، تپش، گرمي

[37]. ويساھ يا اعتبار ڪر، ته اجها ڪي اجها گذري.

[38]. روشني، تپش، باھ

[39]. ڪچو، اڻ واقف

[40]. هلي، مڙي

[41]. سهائي، روشني، باھ

[42]. محبوب جا واقف ٿيندا، يعني مشاهدو ماڻيندا

[43]. لِچڪيا، هبڪيا، لُڏيا

[44]. گهٽا ٿڪرا.

[45]. چاھ، عشق،جنون

[46]. خوش ٿين، ٻَهَڪن

[47]. لَوڙهي □ ولين جي گلن جيئن

[48]. تحمل سان اُجهاءِ (چندو هٽي آهستي آهستي اُجهاءِ، تَڪڙ نه ڪَرِ!)

[49]. مراقبي □ عشق جي راھ جون منزلون

[50]. لچڻ □ لنؤ، ٻنهي کي

[51]. ماڻهن جي معلوميت

[52]. وصال جي آڏو اچي

[53]. تنور مان

[54]. ڪالھ

[55]. واڌ، زيادتي ڪان

[56]. ڪڏهين به

[57]. پهڻ، پٿر، ڪچو ڏاتو، سالک جو خاڪي وجود

[58]. رسايو، بنايو، ٺاهيو

[59]. لهارن، ڪامل مرشدن.

[60]. ڌمڻ جو آواز

[61]. ڏنوڻ جو وقت (ڏنوڻ جي وارو وار، لاڳيتو ڏَمَڻَ ڏنوَڻ جو عمل)

[62]. ڏنوڻ وارو، نئون طالب (ڏنوڻ وارا! سيکڙات لوهارَ! نوان طالب)

[63]. (جيئن) متان

[64]. طالب باهه ڪان ڏار نه ٿي، متان ڪچي لوهه وانگر مترڪي جي ڏک لڳڻ سان پڄي ذرا ذرا ٿي پوين، يعني پريشان ٿي وڃين.

[65]. چَوين

[66]. لوهار

[67]. برداشت ڪرين

[68]. عشق جو جوش

[69]. مهميزون، ضربون

[70]. ڪاٺ جي مترڪن ڪي

[71]. ٻن پاسن ڪان، به دفعا يا به پيرا

[72]. ساڙيا، جلايا

[73]. پڙڪي، شعلي، باهه

[74]. ٻرن.

[75]. اُلا

[76]. صادق، سچا

[77]. سراڻ وارا

[78]. ترارن ڪي آبدار ڪري تکو ڪندا.

[79]. سچا

[80]. ڪٽ، دل جو ميل

[81]. ڪندا

[82]. منهن

[83]. ڏکن، ڏِجن، هِراسجن

[84]. سچاٽپ

[85]. منهنجو جيءُ

[86]. مون ڪي نااميد نه ڪريو.

[87]. اونهو سمنڊ

[88]. گهٽو، ججهو (گهٽي، ججهي)

[89]. لاهيو، دور ڪريو

[90]. پارُ ڪَيو.

[91]. سڌو نهاري، پرچي

[92]. اوهين

[93]. ٿڌي روشني واري نظر (سان)

[94]. بدبختن

[95]. هِڪُ، هڪڙو،

[96]. جن پنهنجو وجود نه وڃايو آهي، خوديءَ وارا

[97]. خودي

[98]. وانجهيا، محرومٿيا، دور ٿيا، يا نااُميد ٿيا.

[99]. رڃي، ڳري

[100]. ڳُڇي ويا، پيهي ويا

[101]. چنبي □ يا ڳؤري، سخت

[102]. دوئي (ف) ٻيائي

[103]. دوستي، محبت

[104]. محبت جو خنجر ٻيائيءَ ڪي وڃايو، عاشق □ معشوق ڪي هڪ ڪيو ڇڏي.

[105]. شاعر (هڪڙي پيالي مان به ڇٽا پين اها سڌ، تون قوال سان ڪري سگهين ٿو مگر معشوق سان نه)

[106]. جيڪا

[107]. گهٽا (ويهون، Scores ، گهٽا)

[108]. زهر

[109]. ڳولا

[110]. سانگو، پرواھ

[111]. سپني دنيوي شين کي ترڪ ڪندڙ

[112]. ملھ، ڪٽ

[113]. ٽُڪ، ذري برابر، سُرڪي.

[114]. قاتل زھر

[115]. پيئجانءِ

[116]. گھٽو

[117]. واٽھڙو، پانڌيئڙو، سالڪ

[118]. پر، پاسو

[119]. تنھنجي جاءِ تي

[120]. شراب وڪڻندڙ، نالو، پير مغان، ساقي.

[121]. واٽھڙن

[122]. ذري، تورڙي

[123]. نڙيءَ

[124]. ڳيتون ڏين

[125]. زھر ڳڏيل

[126]. اٿي ڏي

[127]. سرڪين سان

[128]. اندرِيان، جيڪي اندر لِڪائي رکيل آھن.

[129]. پير مغان

[130]. ڪوليا

[131]. چشڪي، مزي

[132]. شراب خاني

[133]. چنڊا، گھم

[134]. سپ ڪنھن کي

[135]. پوندي، ٿيندي

[136]. پيڻ وارا

[137]. جڏھين اُھي

[138]. شراب.

[139]. شراب وڪڻندڙ

[140]. چڱي، سٺي

[141]. ڪني، ھلڪي

[142]. جنگ جوان، نالا

[143]. ڪھڙي

[144]. ڪھڙو رستو اختيار ڪرين۔ (پلجين، تڳين)

[145]. سخين، سالڪن

[146]. عتاب

[147]. شراب

[148]. شراب چڪائيندڙ

[149]. غيرت آين

[150]. ھنڌ، جاءِ

[151]. لاڳاپا، دوستي

[152]. خنجر

[153]. واٽ □

[154]. پيتو

[155]. گھٽو، جوش □ اچي

[156]. شراب

[157]. تمام گھٽو

[158]. وجد جي حالت

[159]. پير مغان

[160]. موڪا ڪيا

[161]. ڳاھت ٿيا

[162]. ڳڳ ڪيا، غرق ٿيا

[163]. ٻَنِين، شراب ڳڏڻ جي مڪانن ((Breweries

[164]. قبرون

[165]. سودو ڪر

[166]. ڪلالن، شراب، چڪائيندڙن

[167]. وڏي ڪارائي

[168]. شراب جو پيالو تنھنجي سر □ ڪان قيمت □ زياده آھي.

[169]. وتيءَ وتيءَ □ نئين لذت آھي □ مت مت □ نئون شراب آھي

[170]. نشي جي لذت

[171]. شراب
[172]. سڙي، خاڪ ٿي
[173]. خريدارن، سچن عاشقن
[174]. ڪابه
[175]. اي منهنجي دل!
[176]. روئيندي
[177]. عمدي شراب
[178]. سر جي عيوض
[179]. لڏن (چونڊجن)
[180]. سِرَ جي عيوض (شراب جون وَٽيون گهرن ٿا □ (سندن) ڏَڙَ سُرڪين جي عيوض چونڊجَن ٿا.)
[181]. سعيو، تياري
[182]. ڏوراهون، پري.
[183]. سالڪ
[184]. منزل مقصود تي پهتا
[185]. گهٽائي، ڪثرت
[186]. پاسو ڪندڙ

[187]. عشق جي رانديگرن
[188]. نه وسرندڙ* عاشق ڪي اهڙو ڪٿيو يا فائدو حاصل ٿئي ٿو جو وسرڻ جو نه آهي.
[189]. هم صلاح
[190]. مستي، قلندري
[191]. اهڙن شخصن ڪي رنديءَ دوست سان هم صلاح ڪيو.
[192]. سَير، پَهَچَ، موجودگي، پهچڻ □ اتي هجڻ جي سَگهه (صوفياڻو اصطلاح)
[193]. جيئن لاالله جي ذڪر جي منزل ڪي رسي، راز پروڙي
[194]. آهيس
[195]. تڏهين، تنهن ڪري
[196]. نيستي.
[197]. بنا ڪنهن ڪوفي يا فرقي جو
[198]. سمجهيس (پسند ڪريس)

[199]. ظاهر
[200]. پنو، پردو
[201]. هستي
[202]. طريقو، مرڪ
[203]. ٽوپي يا تاج (صوفين جو)
[204]. زهر
[205]. وجد جي حالت
[206]. وجود
[207]. جبرو، ڏاڍو، خدا تعاليٰ جو نالو
[208]. گجهو، مخفي ذڪر
[209]. ظاهر، چٽو، ذڪر جلي ڪري
[210]. هلاءِ، اُڇار
[211]. قرآن شريف، حق □ باطل □ فرق ڏيکاريندڙ
[212]. الله جو وڏو نالو
[213]. رل، گول
[214]. بي بها
[215]. اِتائين
[216]. پيدا يا حاصل ٿئي.
[217]. خودي
[218]. گمراهه، ڦري ٿو

[219]. اسان کي (پاڻ کي)
[220]. سمجهہ، پروڙ
[221].جادوگر
[222]. طلسم
[223]. ڪثرت، گهڻائي
[224]. اصل، منڍ* سونهن (مطلق جمال، خدا) اصل آهي ۽ ڪثر (ساري ڪائنات) سندس ڳولائو آهي.
[225]. مولانا جلال الدين رومي شاعر صاحب جي مثنوي
[226]. ماٺهو
[227]. ڪٿان (آيا)
[228]. رايو
[229]. مڪان
[230]. حجاب، اڻ ڄاڻائي جو پردو
[231]. اندرَ ۾ ئي، پنهنجي پاڻ ۾
[232]. ديدار
[233]. هستي، خودي
[234]. سچي حقيقت، خدا.
[235]. زنا ڪندڙ، گنهگار، (ڊاڪٽر بلوچ صاحب پنهنجي مرتب ڪيل ’شاهه جو رسالو‘ ۾ هيءَ ’پڙهڻي ’ظاني‘ مقرر ڪئي* جنهن جي وضاحت مختلف قلمي رسالن جي بيت ڪندي هن ريت ڪئي اٿن، ’ظاني‘ (شڪ ڪندڙ، شڪي) صحيح ۽ سهڻي آهي ۽ يقيني طور اها ئي اصل پڙهڻي هئي، پر ڪاتبن ان کي ’زاني‘ ڪري لکيو. (شاهه جو رسالو مطبوعه ڀٽ شاهه ثقافتي مرڪز، 1989- ص 225).
[236]. سچو علم، معرفت
[237]. اندر، ڪُک
[238]. تير، ڪان
[239]. وري وري پڙهيائون. (هي بيت شاهه جو نٿو ڀانئجي.)
[240]. سورن جو سبق
[241]. پڙهن
[242]. ’الست‘ بربڪم قالو بليٰ‘ وارو جملو (جنهن جو پهريون اکر الف آهي) ياد ڪيائون
[243]. الله کان سواءِ انهن جو پنهي جهان ۾ ڪو مقصود ڪونهي
[244]. چيائون
[245]. سوڙهو پيچرو، سرحد
[246]. ڳوليائون
[247]. راضي، خوش
[248]. ڳولين
[249]. مبارڪون
[250]. اي نياڳا!
[251]. ٽيئن
[252]. ڪٿان
[253]. ڦيراٽيون ڏئين
[254]. خودي هلائڻ، پاڻ پائين
[255]. ايڏانهن
[256]. ائين نه اچ
[257]. عزازيل (ابليس يا شيطان کان)
[258]. تمام گهٽي

[259]. اهو لعل لعنتي ٿيو، تڙجي ويول.
[260]. ياد ڪريان، ساريان
[261]. پڙهڻ (مطالعو)
[262]. ميلاپ
[263]. رتي، ذري.
[264]. اڳيون
[265]. خزانو، مڪان، آکيرو
[266]. معرفت، سڃاڻپ
[267]. ازل □، عالم ارواح □
[268]. وٿي، وڇوڙو، ڦٽ * جدائي جي وٿيءَ کي وري ڳڏي ڇڏيم.
[269]. ڇُهڻ سان
[270]. وڌيڪ، ٻيو، باقي سيڪجهه
[271]. جيڪي هڪ اکر چوڻ سان گهڻو نه سمجهن، جيڪي اشاري مان نه سمجهن- ** هڪڙوئي اکر ڪَن پوڻ سان جيڪڏهن باقي سيڪجهه سمجهي نه وڃي.
[272]. ٻڌائي
[273]. دل □ هنڌائين
[274]. دل □
[275]. ويترا،
[276]. پڙهجو گهٽا
[277]. انهيءَ
[278]. پهريون اکر محمد صلعم جو.
[279]. رَڪِجو
[280]. الله جو پهريون اکر
[281]. اڳيان
[282]. دل سان
[283]. تون پڙهج.
[284]. قول، خالي زبان سان اچارڻ يا چوڻ
[285]. عمل
[286]. لکڻ وارا
[287]. جيئن الف □ لام ڳنڍي ’لا‘ لکيو آهي، تيئن سڄڻ به اسان سان ڳنڍيو پيو آهي، جدا ناهي
[288]. چو (ڪوه)
[289]. ڪاغذ
[290]. ڳول
[291]. تتائين
[292]. جتائين
[293]. چاليهن ڏينهن جو روزو
[294]. ڳاهٽ، سوڙهه
[295]. ننڍي مسجد
[296]. مسجد جي هڪ ڪوٺڙي، خلوت گاهه
[297]. چو (ڪوه)
[298]. ڳجهو، جو ڏسڻ کان پري هجي، خدا
[299]. سڄاڻ* پاڻ سڄاڻ، خدا کي سيڪنهن سامهون ڏسين يا هرهڪ □ خدا ڏسين.
[300]. خدا کان
[301]. الڳ، غافل
[302]. ڪائنر، ڳيدي
[303]. ڪيڏانهن
[304]. اندر □ ئي
[305]. □ آهه
[306]. اٻوجهه
[307]. پروڙيو
[308]. دل
[309]. ليک
[310]. ڪوڙي، ويهه
[311]. حال اورين، ويجهڙائي کان
[312]. اتڪائي، منجهائي
[313]. دوست کان

[314]. اجايون، بيهوديون (ڳاهه ڳاهه، قسمين قسمين).

[315]. ملن (مُلان جي)

[316]. اندر [illegible] زهر چڙهي ويو.

[317]. غرق، منجهيل (هنڌن تي، جاين تي)

وائي-1

وَنَڙِئو هوتَ وَڄَنِ، وو! ڄَهلِيان، پَلِيان، هينئڙو نَه رهي!
آئون ڄَنِين ڄِي اِيان، ڪَڙِي مَ ٿِيان تَن،
ڄَهلِيان، پَلِيان، هينئڙو نَه رهي!
گهورِيان گهٽين پَتِيين سدِي ٻاڄَه ٻِيَن،
ڄَهلِيان، پَلِيان، هينئڙو نَه رهي!
مَرُ[1] مران، مارِينِ مُون، پُرزا پُرزا ڪَنِ،
ڄَهلِيان، پَلِيان، هينئڙو نَه رهي!
آئُون مُيائِي گهورِئِي، جي مان مُحبَ مِلَنِ،
ڄَهلِيان، پَلِيان، هينئڙو نَه رهي!

وائي-2

وِسارِجَ مَ وينَ جويَنُ ٻه ٽي ڏينهڙا.
لُونِيُون[2] سَهَنِ لوڪَ جا، وهاڻِيَ[3] ٿيون وينَ،
جويَنَ ٻه ٽي ڏينهڙا
اَصلِ اَسارِنِ[4] جا، سُتي وِئَڙا سينَ،

جويَنَ په تي ڏينھڙا
جيڏِيُون جي مان وِسَھو، نِندَ مَ ھيريو نينڌَ،
جويَنَ په تي ڏينھڙا
راتَڙِيُون جاڳن جي، سي آئون ڪَندَڙي سينڌَ،
جويَنَ په تي ڏينھڙا
آڌِي رات اُٿِي ڪَري، جَھلِ تُون نندان[5] نينڌَ،
جويَنَ په تي ڏينھڙا

داستان چھون

1
دائُودِي[6] دَيُون[7] ڪَري، رَڪَنِ[8] ڪونِھي
رَنگُ[9]،
گھوڙِيءَ ھيٺِ اَيَنگ[10]، ڪاھِيو پاڪَرِئين[
11] ھَٽي.
2
دائُودِي دَيُون ڪَري، رَڪَنِ ڪونِھي چيٽُ[12]،
گھوڙِيءَ ھيٺِ سُچيٽُ[13]، ڪاھِيو پاڪَرِئين
ھَٽي.
3
او قابِيلَ[14]! اکين ؟، توکي بارِي[15] بان[
16]،

اُپو اَڳَرايُون ڪَرين، ماڳِ[17] هَٽِيو مَستان،
جانِبَ! تون رِيانَ، اَڪِنِ سين ايڏا ڪَرِين!
4
او قابِيلَ! اکين □، توکي تِکا تِيرَ،
ساڄَنَ! اِنهين[18] سِيگَ[19] سين، ڦَٽِيَئِي
گهڻا فَقِيرَ،
پِيو مَ مارِ مِيرَ! تنهنجو پهريون ئِي پُورو ٿِيو*.
5
او قابِيلَ! اکين □ تِير تِکا توکي،
ساڄَنَ اِنهين سُورَ جِي، ڪَلَ نه آ[20] ڪنهن
کي،
مارين ٿو مُون کي، چارهي لوهه[21] لَطيفُ
چي.
6
او قابِيلَ! اکين سين، تِيرَ چَلايا تو،
پِيو مَرُ ماري سو، جنهن جو پکهريون پُورو نَه
ٿئي.
7
جي هُو پائِنِ ڪانُ ڪَمانَ □، ته سينو سِپَرَ[
22] رَکُ،

مُنهَن □ معشوقَنِ جا، چاڪَ[23] چَتَڪا[24] چَڪُ،
سُورِي پانءِ مَ شَڪُ، عاشِقُ ٿِيءُ ته اُبَهين[25].
8
جي هُو پائِنِ ڪانُ ڪَمانَ □، ته سِينو سِپَرَ ڏيج،
مُنهَن □ معشوقنِ جا، جهالُو[26] تي جَهليج،
پاهان[27] پَگ[28] مَ ڏيجِ، عاشقُ ٿِيُ ته اُبهين.
9
جي هُو پائِنِ ڪانُ ڪمانَ □، ته نَئِي ڏِج سِينو،
ڪجي نه ڪِينو[29]، وَڃِي دَرِ دوستن جي.
10
پائي ڪانُ ڪَمانَ □، مِيان! مار مَ مون،
مون □ آهين تون، مَتان تنهنجو ئي توکي لڳي.
11
ڪَيو[30] چَڏِينِ ڪانُ، هَڏِ نه هَٽائِينِ تا،
ٿِيا جي نِيشانُ، ته پهرئين سان پُورا هئا.
12

لورِي[31] جِتِ لَڳومِ، اُتِ اُپوئِي آهيان،
سُورِهيه پِرِين سَندومِ، مانَ ٻاجهائي ٻِيو هَٽي!
13
مَحَبتَ جي ميدانَ ، عاشقَ! تيءُ اَچام[32]،
سَمُهان[33] سَلَ[34] سيّدُ چي، کَندَءِ تِيرَ تَمامُ،
کَهِڄِ کو مَ کلامُ، جِمَ[35] دوسَنِئُون[36] دُورِ ٿِيين۔
14
مَحبَتَ جي ميدانَ ، اَچي پيرَ پِيانِ،
سِرَ وَڍِڻُ، ڏَرَ ڌارَ ڏَرَڻُ، اِيءُ سِينگارَ سَندانِ[37]،
ڏِيندا مون ڏِنانِ[38]، مَٿان مَحبُوبَنِ لَئي.
15
مَحَبتَ جي ميدان ، کَرِ پَڙاڏو پَٽُ[39]*!
سرو سوريءَ، ڌر کَنگرين[40]، متان کُڇِين کَٽُ[41]!
عِشقُ نانگُ نِپَٽُ[42]، خَبَرَ کاڏَنِ کي پوي.
16
مَحبَتَ جي ميدان ، سَرَ جو سانگُ مَ کَرِ،

لاهي سِرُ، لَطِيفُ چي، دوسَنِ[43] اَڳيان ڌَرِ[44]،
عِشقُ نانگُ اَپرَ،[45] خَبرَ ڪاڏَنِ ڪي پَوي.
17
مُحَبتَ جي ميدانَ ۾، سِرَ جو ڪَرِ مَ سانگُ،
سُورِيءَ سُپيرِينِ جي، چَڙهه ته ٿيين چانگُ[46]،
عِشقُ آهي نانگُ، خَبَرَ ڪاڏَنِ ڪي پَوي.
18
محبت جي ميدان ۾، ڪُڏِي پئو ڪاهي،
چَڏِ آسانگا[47] اَرواحَ جا، لاهُوتِي[48]! لاهي،
عِشقُ نانگُ آهي، خَبَرَ ڪاڏَنِ ڪي پوي.
19
عِشقُ نه آهي راندِ، ته ڪِي ڪَنِسِ ڳَپَرُو[49]،
جِيءَ، جُسي ۽ جانِ جِي، پَجي جو هيڪاند[50]،
سِسِي نيزي پاندِ[51]، اُچِلِ ته اَڏَ ٿِئي.

وائي

عِشقُ تَمامُ[52]، بِرهُ، وو! مَين لُونِي[53] يارَ لوڪو!

سيجَ سُتِي نُون جَهپَ[54] نه آوي، نيٽين نِندَ
حَرام،
وو! مَين لُوٺِي يارَ لوڪو!
راتيان جاڳڻُ، صاحِبُ سَنڀالڻُ، اِي فَقِيران دا[
55] ڪامُ[56]،
وو! مَين لُوٺِي يارَ لوڪو!
مَتِ عَقُلَ دِي مُنجِهه ڳَئِي[57]، آيا عِشقُ
اِمام[58]،
وو! مَين لُوٺِي يارَ لوڪو!

داستان ستون

1
عاشِقَنِ اَللهَ جي، مَحَبتَ رَکي مَنِ،
سَندِي سِڪَ پِرِيَنِ، تَنَ ۾ آهي تَنِ جي.
2
عاشِقَنِ اَللهَ جي، سدا وائي وات،
فاذڪُرُوني اَذڪُرُڪُم[59]، تَنَ ۾ اِها تات،
اِن کان ڪا نه سات[60]، سَچَڻُ ويلَ[61] نه
وِسَري.

3
عاشَقَنِ اللهُ، ويرو تارِ[62] نه وِسَري،
آهه ڪَرِيندي ساهه، ڪَڏِهن ويندو نِڪَرِي.
4
عاشِقَنِ آرامُ، ڪڏِهن تان ڪونه ڪيو،
طَعني ڪِيا تمامُ، حَبِيباڻي[63] هيڪَڙي.
5
عاشِقَ ايئن نه هُونِ، جيئن تون سَڄين اَڱرين[64]،
وَڃِي دَرِ دوسَنِ جي، رَٽُ ڏيهاڙِي رُون[65]،
بِيءَ پَرِ ڪنهن نه پُونِ[66]، ماڪُرِ[67] محبُوبَنِ سين.
6
جان عاشق مَتي رَٽُ*، تان دَعويٰ ڪري مَ نينهن جي،
سائو مُنهن[68]، سُونهن گِئي[69]، سِڪَڻَ اِيءَ شَرَطُ،
نه ڪِين[70] گوڏِ گَرَٽُ[71]، مَٿان[72] سِر سَؤدا ڪري[73].
7
اَچا تو مَنجهاءَ، ڪَڪَ چُتي[74] رَٽُ نِڪَري!

مُنهَن مَحبُوبَنِ جا، ڪيئن جَهلِيندين گهاءَ؟
سو تُون ڪُڇاڙِئاءَ[75]، سِڪَڻَ جُون سَڎُون
ڪَرين؟
8
سِڪَ نه آهي سُتَرِي، ڪَڻُ پَرُوڙي پيرُ،
ڪُسَڻَ ڏاران ڪيرُ، ڪَري سَڌَ سِڪَڻَ جِي؟

9
سِڪَڻَ اِيءَ نه سَڌَ، جِيئن لِڪيو لِياڪا[
76] پائين،
پَئي پِرِيان جي نه ٿيين، متي اَگَڻَ اَڌَ؟
اِيءَ پُڻ ڪُوڙِي سَڌَ، جيئن ڪِليو، ڪايو،
سُمهين[77].
10
سِڪَڻُ سُورِي، پَئِي اَڪَرِ هيڪَڙي*،
وِهَڻُ واتَڙِيَنِ تي، ڪارَڻُ[78] ضَرروي،
پِنهين[79] جِي پُوري[80]، جِيءَ ڏِني رِيءَ نه
ٿيي.
11
جي ڪِين سِڪَڻُ سِڪُ، ناتَ[81] پَسُ
سِڪَنديين[82]،

پاسي تَنِين مَ لِڪُ، نينهن نه سُڃاڻَنِ جي.
12
عاشِقَ! معشوقنِ جي، وَٽِي ويھ ڳَرِي[83]،
جِمَ وِرِچِي ڃَڏِيين، سَندِي دوستَ دَرِي!
ڏيندا ٻُڪي[84] ٻاجَھ جي، وِيندَءِ نَٻَ ٺَرِي[85]،
اَسان تان نَه سَرِي، تو ڪيئن سَري سُپِرِين؟
13
عاشِقَ! معشوقنِ جو، وٽي ويھجِ سيرُ[86]،
اَچِي پُڇَندُءِ پاڻَهِين، پِرتان[87] پَري پيرُ،
پَلاٻِنِ جو پير[88]، رَهَبرُ ٿيندءِ راھ ۾.
14
عاشِقَ! معشوقنِ جو، وٽِي ويھجِ دَرُ،
اَچِي پُڇندُءِ سُپِرِين، لَهندُءِ سَرَ[89] سَپَرُ[90]،
پَلائِيءَ جو پَرُ[91]، رَهَبَرُ ٿيندءِ راھ ۾.
15
عاشِقَ! معشوقنِ جو، وٽِي ويھ دُڪانُ[92]،
پَئِجِ پيشِ پِرِيَنِ جي، پَتِيءَ وِجِهي[93] پاڻُ،
ته تُون تَنِين ساڻُ، سدا رهين سُرخُرو.
16
عاشِقَ! معشوقنِ جو، وٽِي ويھج گَھٽ[94]،

جِمَ وِرِچِي چَڏيين، موکِيءَ[95] سَندو مَٿُ،
کري سِرَ جِي سَٿُ[96]، پِيجِ کي پِيالِيُون.
17
عاشِقَ! معشوقنِ جو، ونِي ويهجِ رَند،[97]
پِيارِينڊَءِ پاڙِهين[98]، مَيخاني جو مَنڊُ[99]،
ڪِيمَ ڪَڍِج تون ڪَنڌُ، اوڏو ٿِي اُن کي.
وائي
سُپيرِيان جي سونهن جِي، ڳالِ ڪِينَ وَجي[100]،
وَڃِي دَرِ دوسَنِ جي، سُورِي سِرُ هَڄي[101]،
عاشِقَ انگُهنِ[102] چڙهيا، ٻيو سَيُڪو پَڄي،
پُڇِج پوءِ پِرِيتَڱُو، پِهرِين سِرُ سَڄي[103]،
عاقِلَ ئِي اوچُون[104] ٿِيا، پورو[105] ڪين
پَڄي[106].

داستان ائون

1
هَر هَر هَرائي[107]، وَڃَڻُ دَرِ دوستنِ جي،

پاڙي ڏانهن پَرِيَنِ جي، اُڄُ[108] مَ اَوائِي[109]،
اَلهڙ[110] ٿِي آچِ مَ تون، واٿاڙُنِ وائِي[111]،
لائِندَءِ لطيفُ چي، سُوران[112] سَرَهائِي،
ڳُجهو ڳالهائي[113]، پِرتِ وَٽِجي[114] پاڻَ
.
2
جان جان ناهِ ضَرُورُ، تان تان طبيبُ ناهِ ڪو،
جُهِ سو سَرِيو[115] سُورُ، ڪَرَ ويڄُ وَرِ پيو[116].
3
سُورُ جَنِين کي سَرِيو، سَرِي[117] تَنِ صِحَتَ،
مُٺِي مُصِيبَتَ، آهي عاشقن کي.
4
سيئي سُور طبيبَ، جنِين سُورَ سَڄَ ڪِي[118]،
جو لِکِيو هُتِ[119] لطيفُ چي، سوئِي ڪَنِ قَريبَ[120]،
جي نوازِيا نَصِيبَ، دارُونءَ[121] سي دُوسٽُ ڪِيا.

5
جي پِياري پانَ، ته ڪَرَهو[122] ٿِي پاٽِي پِيين،
اَڳِي اَنِ نيانڳَ[123]، اَڳَ ڪوٺِيو ڪونَه گِهڙي.
6
اَڳَ ڪِي[124] عَيان[125] نه ٿيي، ڪِي[
126] پَروڙي ڪونَه[127]،
سَچِي جيهِي سونَ، مُنهن نه پيئِي[
128] ماڙُهين[129].
7
اَڳَ ڪِي عَيان نه ٿيي، ڪِي پَروڙي ڪونه،
سا سُونهِين[130] ٿي سونَ[131]، اَمُرُ[
132] عَطا جنهن جو.
8
جيڪِي ڏِنائُون، سو مان گُڻُ[133] ڳَنڍِ[
134] ٿيو،
مون کي پُڇيائُون، نوڪي اِنهِين[135] نوڪَ
سين[136].
9
جيڪي ڏِنائون، سو سِرُ ڏيئِي سَه چندڙا[
137]!
مَ چَئو چِنائُون، اِي پُڻ ڳَنڍِيو سَڄٹين.

10
جيڪِي ڏِنائُون، سو سَيِوئِي صِحَتَ،
مَ چَئو آزارُ اُنَ کي، مَ ڪِي مُصِيبَتَ،
ڪُهَڻُ قَرِيبَتَ، جو ڪونَڻُ پَرِ پِرِينِ جِي.
11
چِنَنَ توءِ مَ چِنُ، پاءِ اُميري[138] اُنِ سين،
جي هُو اَوَڳُڻَ ڪَنِئِي اَسُونهِين[139] تون ڳُڻان
ئِي ڳِنُ[140]،
پاندُ جَهلِيو تون پَنُ، هَنِ سُونهاري سَگَ[
141] .
12
نَمِي کَمِي نِهار تون، ڏَمَرُ وڏو ڏُکُ،
مَنجهان صَبُرَ سُکُ، جي سَنوارِيا! سَمُجهين۔
13
نَمِي کَمِي[142] نِهار تون، ڏَمَرُ ڏولائو[143]،
ٿِيَئِي ساجائو[144]، جي اُپيين اِنَهين پيرَ تي*.

14
ڏَمَرَ پاسو ڏَکَ سين، کاندِ کَٿُورِي هوءِ[145]،
وَاللهُ مَعَ الصّابِرِينَ[146]، آگو[147] اِيهين[
148] چوءِ.

15
كَمُ[149]! كَمَندَنِ كَتيو، هارايو هوڙَنِ[150]،
چَکِيو نه چُوندَنِ[151]، هُو جو ساءُ[
152] صَبُرَ جو.
16
کمَندَڙَنِ گهرِ کِين[153]، چَوندڙَ[154] چڱا نه
ٿيا،
ويٺَنِئُون[155] وِيڌُ[156] پَئي، هَٿِ نه اَچي
کِين.[157]
17
هُو چُونِئي، تون مَ چَئو، واتان وَرائي،
اَگِ[158] اڳرائِي جو ڪري، خطا سو کائي،
پاندَ پائي، وِيو کِيني وارو[159] کِينَ
کِين.
18
هُو چُونِئي، تون مَ چَئو، واتان وَرائي وِنُ،
سَيَنِي سين سَيّدُ چي، مَنُ ماري کَرِ مِنُ،
کانِدَ وَڏائِي کِنُ[160]، کِيني مَنجهان کِيَنَ
ٿِئي.
19
ڪَنِين کينَ پِرائِيو، کِيني مَنجهان کِين،

جي هوءِ سَتاڻِي سِيگ[161]، ته زِهَ چِٽني جو
کو تئي*.
20
سُٽِي ويڻَ ڪنَنِ سين، وَرائِجِ مَ وَرِي،
هادِيءَ جي هِدايَتَ جِي، آهي اِيءَ ڳِرِي[
162]،
تَنِ سَچي ساهه سَري[163]، جَنِ مارِيو نفسُ
ماٺِ سين.
21
چُوَندن ڪيمَ چَئيجِ، ويڻَ وَرائي سامهون،
ڪا مَت[164] قِيمتَ جِهڙِي، روزُ ڏَمَرَ کي
ڏيج،
ويڻُ مَ وَرائيجِ، ته سَپَ دَرِ سُهاڳِي[
165] ٿِيين.
22
ڪِينَ مائِيندا[166] مَنّ ، خودِي خُدا،
بِنِ تراڙِنِ جاءِ، ڪا آهي هيڪَ مِياڻِ ؟
23
اَڻَ- چُوَندن مَ چَئو، چُوَندِن چَيو وِسارِ،
اَنَئِي پَهرَ اَدبَ سين، پَرِ اِهائِي پارِ،
پايو مُنهن مُونَن[167] ، غُربَتَ ساڻُ گُذارِ،

مُفتِي[168] مَنجھ وِھارِ، ته قاضيَ ڪانيارو[
169] نه ٿِيين.
24
جَنين سندِي ٻوڏ[170] ، ڀَتو ڀَتين[
171] جيءُ[172]،
تون تَنِين سين سيءُ، اوڏا اَڏي پڪَڙا.
25
ويٺي جَنِين وَتِ، ڏُڪَندو[173] ڏاڍو ٿِئي،
سا مجلَس ئِي مَتِ، جي حاصلُ[174] ھوءِ
ھزارَ جو.
26
ويٺي جَنِين وَتِ، ڏُڪندو ڏُورِ ٿِئي،
تون تَنِين سين ڪَتَ[175]، اوڏا اَڏي پَڪَڙا.

وائي

يارَ سَڄَڻَ جي فِراقَ، ڙِي جيڏِيُون! آئون
مارِي،
درِ دوسَنِ جي ڪَئين جو ھُوندا، مُون جيھا
مُشتاقُ،
ڙِي جيڏِيُون، آئون ماري.

جاني ڪاني مَحبوبَن جي، آهه حُسنَ جي هاڪَ،
ڙِي جيڏيُون، آئون ماري.
سُرمو سَهِي ڪَرِ اکين جو، خاصُ پِريان جِي خاڪَ،
ڙِي جيڏيُون، آئون ماري.
عبداللطيفُ چي، پِرِين اَسان جو هَميشه حُسناڪَ[176]،
ڙِي جيڏيُون، آئون ماري.

[1] . پل

[2] . رليل، ڪاٽيون، نادان عورتون

[3] . پرھ ڦٽي.

[4] . ويسلين، غافل زالن (آسارَينَ، ساريندڙن)

[5] . ننڊ ڪان

[6] . حضرت دائود جھڙو

[7] . جلوا

[8] . مسڪينن

[9] . حال ڪونھي

[10] . بي پرواھ، مستانو

[11] . پاڪرين ڪي، خادمن ڪي

[12] . خوديءَ جي چاڻ

[13] . خوديءَ وارو، هوشيار

[14] . حضرت آدم جي پٽ جو نالو، جنھن پنھنجي ڀاءَ هابيل کي قتل ڪيو هو، قاتل

[15] . ڳرا

[16] . تير

[17] . پوري هنڌ تي.

[18] . انھيءَ

[19] . ڪمان *ڦھريون ئي تير ڪافي آهي.

[20] . آهي

[21] . تير هٽي

[22] . ڍال

[23] . چير

[24] . ڏنگ، زخم

[25] . تون بيٺو هج

[26] . سھڻ وارو، پڪو، پختو (جھليندڙ)

[27] . پٺتي، پويان

[28] . پير.

[29] . بخيلي، بغض

[30] . گسايو

[31] . لرزش ڪندڙ، تير

[32] . نشان، هدف

[33] . سامھان، سڌا

[34] . سوراخ

[35] . متان

[36] . دوستن ڪان

[37] . سندن

[38] . انھن کي ڏنم

[39] . ميدان □ * محبت جي ميدان □ اهڙو نعرو هڻ جو ميدان به پڙاڏو تي پوي.

[40] . ڪنگرن تي

[41] . هرگز

[42] . بلڪل، ننو

[43] . دوستن

[44] . رک

[45] . بي حد

[46] . چڱو پلو، ڪامل

[47] . پيار، اُمدون، آسرا

[48] . سچا عاشق

[49] . پار، چوڪرات

[50] . ميلاپ، گھٽائي

[51] . نوڪ تي، ويجھو-

[52] . پرپور

[53] . ڦُري، مُني

[54] . ننڊ

[55] . فقيرن جو

[56] . ڪم، مرڪ

[57] . وئي هلي، پئي (وڃي ڪڏ □ پئي!)

[58]. رهبر
[59]. مون کي ياد ڪر ته آءٌ توکي ياد ڪريان
[60]. لحظو (ساعت)
[61]. وقت (گهڙي، پل).
[62]. ڪنهن به وقت، هميشه
[63]. دوستن جي
[64]. سچين لڳين، تندرست
[65]. رُئن
[66]. پَوَن،
[67]. مقبول، پسند
* جيسين عاشق چڱو پلو آهي.
[68]. منهن
[69]. وئي
[70]. نَڪي
[71]. ناٽي جي ڳند، پئسو
[72]. انهيءَ جي مثان، باوجود
[73]. سر جو سودو تو ڪري
[74]. ڇهڻ، لڳڻ سان
[75]. ڇا لاءِ.
[76]. جهاتيون
[77]. سمهين
[78]. سبب، شرط
[79]. پنهي
[80]. پورائي
[81]. نه ته
[82]. سچن عاشقن کي
[83]. گهٽي
[84]. دوا
[85]. ڳگ ٿيندين، چڱو پلو ٿيندين، (ڦتن جو سُور □ ڪاڙهو جَهڪو ٿي ويندءَ).
[86]. لنگهه
[87]. پيار جا حب مان
[88]. پنڊار
[89]. سار، سنڀار
[90]. سگهارو
[91]. زور، جوهر، تت
[92]. دڪان، هٽ
[93]. ڳچيءَ □ ڪپڙو وجهي
[94]. لنگهه، رستو
[95]. پير مغان، شراب وڪڻندڙ
[96]. سر عيوض □ ڏيئي
[97]. لنگهه، رستو
[98]. پاٽهي ئي
[99]. شراب.
[100]. ڳالهه وسرڻ جهڙي نه آهي
[101]. هٽجي
[102]. ڪنڊو، سوري، تڪليف
[103]. تيار ڪري
[104]. پرزا پرزا، ڳترا ڳترا
[105]. پولو، مونجهارو، ٿوري سمجهه وارو
[106]. عشق جو اسرار اهڙو اونهو آهي جو سمجهي نٿو سگهجي.
[107]. هلائي
[108]. تڪڙو هل
[109]. موڳي، نادان
[110]. ڪچو، نادان
[111]. راز، ڳالهه
[112]. سورن ڪان
[113]. ڳالهائي
[114]. ونڊجي
[115]. حاصل ٿيو، پيدا ٿيو
[116]. هٿ آيو.
[117]. حاصل ٿي
[118]. نشان ڪيو، ياد ڪيو
[119]. ازل □
[120]. دوست
[121]. دوا
[122]. اُٺ، جيڪو تمام گهٽو پاٽي پيئندو آهي

[123] . جانورن جي پاٽي پيٽ جي جاءِ، تڙ

[124] . نه کيل ڳالھ

[125] . ظاھر

[126] . ڪَيَلِ (ڳالھ)

[127] . نه

[128] . زبان تي نه آئي، واقف نه ٿيا

[129] . عام ماڻھن

[130] . رھبر

[131] . اھا سوني عشق جي رمز انھيءَ جي رھبري ڪندي.

[132] . حڪم، نصيب

[133] . ڀلائي

[134] . ھڙ، نقد

[135] . انھيءَ

[136] . جيڪي اسين توکي ڏينداسون سو ڀلائي سمجھي برسر ڪرڻ لاءِ تيار آھين.

[137] . اي منھنجي جند

[138] . چنل تند کي ڳنڍڻ

[139] . بي رھبر، اڪيلي

[140] . ڳڻ ڪري سمجھ

[141] . ناتو، سنگت

[142] . صبر ڪري

[143] .اي سنواريل يا سڌريل!

[144] . ساجھاء، سجاڻپ

* جي انھيءَ اصول تي عمل ڪرين.

[145] . صبر خوشبوءِ يا خوشي آھي.

[146] . خدا صبر ڪندڙن سان آھي (قرآن شريف).

[147] . آغا، ڏٽي

[148] . ائين

[149] . ڏيرڄ ڌر

[150] . ھوڏ وارن

[151] . چوندڙن، تڪرار ڪندڙن

[152] . ذائقو

[153] . خوشي، سک، خير، ڀلائي

[154] . چوندڙن، تڪرار ڪندڙن

[155] . طعنن مان (ويڻن مان)

[156] . واڌ، نقصان

[157] . ڪِي، ڪجھ

[158] . اڳھين

[159] . حاسد، ساڙ وارو

[160] . چڱائي، ڀلائي.

[161] . سخت يا ڏاڍي ڪشيل ڪمان

* جيڪڏھين ھن ڪي تمام چڪيل (ڪيني جي) ڪمان ھوندي ته تار تڻڻ ڪري ھن کي نقصان ٿيندو.

[162] . ڳچيءَ جو ھار، مٽيو

[163] . ساري بدن جا زيور مليا

[164] . صلاح، نصيحت

[165] . سياڳ واري

[166] . ماڀندا

[167] . گوڏن

[168] . فتويٰ ڏيندڙ

[169] . ڪاڻ (عتاب) وارو، محتاج۔

[170] . قوت، ويڻ، طعنن

[171] . طرحين طرحين

[172] . جي چوڻ، حاضر سائين چوڻ

[173] . ڏک

[174]. لاپ، فائدو
[175]. گهار، گذار
[176]. حسن وارو، خوبصورت.

سر ڪنڀات

سر بابت:

گجرات □، ڪنڀات نار تي، ڪنڀات نالي هڪ شهر آهي. هيءَ راڳڻي، اتي جي ڪنهن گوئيي جي رچيل آهي، تنهنڪري مٿس نالو سر ڪنڀات پيو آهي. هن سر کي ’ڪماچ‘ پڻ چوندا آهن؛ □ رات جي هڪ پهر گذرڻ بعد ڳايو ويندو آهي.

هن سر □، عموماً ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ واريون پڙهٽيون، اختيار ڪيون ويون آهن. گهڻي تفحص بعد، ثابت ٿيو آهي ته، ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ جي رد ڪيل بيتن مان ڪي حقيقت □ شاهه جا بيت آهن، اهي بيت اضافو ڪيا ويا اهن. اضافو ڪيل بيت آهن:
داستان 2، بيت نمبر 24، 27 □ 41.

مضمون:

هن سر جا بيت، شاهه شايد جوانيءَ ۾ تڏهن چيا ٿا ڏسجنج، جڏهن ڪيس مجازي عشق جي چيٽ لڳي هئي، انهيءَ ڪري ’قمر ۾ ڪرهي‘ کي عتاب ۽ خطاب ۾ بار تائين سنيهن پهچائڻ ۽ خبرن رسائڻ لاءِ تاڪيد ڪيل آهي.

روحاني راز:

هن سر ۾ شاهه، جيڪا ڪيس پيغمبر پاڪ ﷺ لاءِ محبت ۽ رسول اللهﷺ جي روضي مبارڪ جي زيارت ڪرڻ جي تمنا دامنگير هئي، تنهن جو چٽو بيان ڪيو آهي. شاهه کي فخر موجودات، حضرت محمد ﷺ جي ذات با برڪات سا نهايت الفت هئي، تنهنڪري هن سر ۾، سونهاري سڄڻ جي شخصي سونهن ۽ اخلاقي حسن جي ساراهه ڪندي، هن حقيقت کي واضح ڪيو ويو آهي ته خدا تعاليٰ مديني جي مير لاءِ ملڪ ۾ ماڻهو خلقي، ڪيس انهن جو مهندار مقرر ڪري مڪو آهي. چنڊ جي سوڀيا سپرينءَ جي سونهن ۽ سيرت اڳيان تڇ آهي، چاڪاڻ جو منجهس ’ناهه پيشاني پرينءَ جي‘.

هيءُ هڪ تاريخي حقيقت آهي ته آنحضرت □
جن جي ڄمڻ وقت، ڪفر جا قلعا لڏي ويا □
قيصر وڪسريٰ جا ڪنگرا ڪري پيا هئا. شاهه
جو چوڻ آهي، ته نه فقط ڪافرن جون دليون
ڪنبي ويون هيون پر فطرت پيا به ڪئين
ڪرشما ڏيکاريا هئا. محمد صلعم جي آڌارپاءَ
□ آجيان لاءِ، ’سورج ساخون جهڪيون‘ ڪيون
هيون، □ ’تارا ڪتيون تائب ٿيا‘ هئا □ چنڊ
ڪتين سان ’پيهي ويو پَرَلاءَ □‘.
رسول ڪريم □ جن جي مدح بعد، شاهه
صاحب چنڊ کي پنهنجو قاصد بنائي ٿو،
چاڪاڻ جو چنڊ ساڃئي وقت، سونهاري سنڌ
□ مديني منوره مٿان، پنهنجي نوراني نظر
وجهي ٿو، □ انهيءَ ڪري ڪيس سڄڻ ’تو اوڏا
مون ڏور‘ آهن. شاهه صاحب ڪيس عاجزيءَ
سان التجائون ٿو ڪري ته ’الله لڳ، سرت
ساري، منهنجو سنيهو ڏج ته، منهنجيون اکيون
ساري ڄمار، اوهان جي آسري □ اوسيئڙي □
آهن‘. چنڊ کي پيغام پهچائڻ جو طريقو پڻ
ٻڌائي ٿو، چي: ’پيرين هٿڙا وجهي، نرمي □

نئڙت سان نياپو ڏج، متان محبوب کي مٺيان لڳي‘.
زيارت ڪرڻ جي خواهش، پنهنجي حبيب پسڻ جي اُڪير، وهٽ نه وٺي سگهڻ جي عاجزي، ڪرهي ۽ ڪان نه هجڻ جي حقيقت ۽ منزل جي مفاصلي جي شڪايت ڪندي چوي ٿو، ’پيرين آئون نه پڄٽي‘. اتي هڪدم خيال اچيس ٿو ته، ’نفس کي ڇو نه ڪٽي ڪرهو ڪريان؟‘ جڏهين نفس تي سوار ٿئي ٿو ته هو گيسر ڪري ٿو. تنهن ڪري هن کي پنهنجو اصل ڀڏائي، پلايون گهري ٿو. نفس آهي نجس، سو کيس جڏهن سنوت نٿو ڏئي، تڏهن کيس آخرت جون اميدون ڏيئي، ريهڻ ريبڻ جو ڪوششون ڪري ٿو. نفس جنهن کي لاٽي جي لغار لڳي پئي آهي، سو ڪڏهن ڪڏهن لڪيو وڃيو لاٽو کائي، يعني دنيوي نجاست کائي يا دنيوي عيش عشرت ڪري. اهو ڏسي، شاهه ڪارون ٿو ڪري ته ’نياڳي نفس رت رئاڙي، يعني تمام ڪک ڪري ڇڏيو اتم.‘ انهيءَ ڪري اسان کي نصيحت ڪري ٿو

ته، ’نفس کي اهڙا کي ’ڏاوڻ ڏانءِ، جو پيو چري چنگهي‘.

سر کنڀات

داستان پهريون

1

يَلا ئِي آهِينِ، پِرِين پلائِيءَ پانهنجي،
سَڀاجها سِرِ چَڙهيو[1] ڏوراپو نه ڏِين،
مان ڏي مَدِيُون[2] ٽِينِ، سَجَڻَ سَڀاڻِنِ[3] .

2

پيشانيءَ پرينءَ جي، يَلائيءَ جا پيرَ[4]،
اَگَڻِ اُکَندِيُنِ[5] جي، ڏِئي پاڀوهي[6] پيرَ،
قَمَرَ[7] پاڙي[8] کيرَ، شمسَ[9] سُپيرِيَنِ
سين.

3

تُون چَندَ! اُهوئِي، جو هُتِ پَسين تو پِرِينءَ
کي،
آڏِتُ[10] چَئِجِ اُنِ کي، ڏِياءِ جو روئِي،

هيڪانڊِيءَ هوئِي[11]، سانگُ[12] مَ پَوي سَڄَڻين!
4
مَرُ هيڪاندا هُونِ پِرِين، سانگِ مَ وَڃِنِ سيڻ!
رَهيا آهِين رُوحَ ۾، نِتُ جَنِين جا نيڻَ،
وِماسِيا[13] جَن وينَڻَ[14]، تو تاريءَ[15] تَڳي تَنِ هِنُيون*.
5
راتِ سهائِي، پُون[16] سَنئِينِ، پَتئين[17] وڏو پَنڌُ،
هَلَندي حَبيبن ڏي، ڪَرَها[18]! موڙِ مَ ڪَنڌُ،
بَنڌَڻُ[19] سوئِي بَنڌُ[20]، جو پَهُچائي پِرِيَنِ کي.
6
راتِ سَهائِي پون سَنئِين، پائِي! گُهرجي پَلُ[21]،
اَهُرَ[22] ۾ ايلاچِيُون،[23] چَندَنُ چَرِي چَلُ،
مُون توهين سين[24] ڳالهڙي، بِئي ڪنهين[25] مَ سَلُ،
هاهُرَ[26] ڪندو هَلُ، ته ڪِجايُون[27] ڪَرَنِ[28] کي.

7
راتِ سَهائِي، يُون سَنئِين، پِرِتِ[29] نَئِين، پنڌُ پُورِ[30]،
مِيا[31]! مَحبُوبَنِ جي، هَلِي وانءُ[
32] حُضُور،
جي چِٽِڪَنِ[33] چِتَ ، سي ڪيئن سَڄَڻَ
ڏورِ،
اَللهَ لَگِ اَسُورِ[34]، اُئان[35] ئِي تي آءُ تُون.
8
اَڄ پُنِ اَچائِي، چوڏهينءَ ماھ چَندَ جِي،
مون گهرِ مون پِرِيَنِ جي، اَچَڻَ جِي وائِي،
مون گهرِ واڌائِي، پيئِي ڪامَ[36] ڪَرَنِ[37] .
9
اَڄُ پُڄِ اُمارو[38]، چوڏِهينءَ ماهَ چَندَ جو،
مون گهرِ مون پِرِيَنِ جي، اَچَڻَ جو وارو،
سَڄَڻُ سوپارو، پيچَ پِنِيءَ[39] گهرِ اِئِيو.
10
چوڏِهينءَ چَندُ اُپِريو، اُوٿِيھ پَسيسِ عامَ*،
مَتَسِ[40] ناهِ مَلام[41]، جيڪِي پُڇين پُڇُ
سو[42].
11

چوڏهين چَندَ تون اُپرِين، سَهسين ڪَرِين سينگار،
پَلَڪَ پِرِيان جي نَه پَڙين[43]، جي جِيلَنِ ڪَرِيين هَزار،
جِهڙو تون سَڀَ ڄَمارَ، تَهِڙو دَمُ دوستَ جو.
12
سَهسين سَجَنِ اُپِري، چوراسي چَندَنِ،
بِاللهِ[44]، ري پِرِينِ، سَڀَ اُونداهِي پانئيان.
13
چَندَ! تنهنجي ذاتِ، پڙِيان نه پَرِيَنِ سين،
تون اَچو راتِ، سَجَڻَ نِتُ سوجِهرا.
14
چَندَ! چِٽائِي[45] تُنهنجي، سِياهِيءَ[46]
سُور،
لايان لالَ لِڱَنِ کي، چَندَنِ پَري ٻُورُ*،
ڪُوماڻو ڪَپُورُ[47]، مون واجهائيندي پَرينءَ
کي.
15
چَندَ! لَڳَنَئِي مَندَ، سنجهي ئي سِيخ[
48] ثيين،**ـ
ڪَرِ اُونداهِي اَندَ، ته مِلان مَحبُوبَنِ کي.

16
چَندَ! چُئَين[49] حَقُ، جي وِڙهين، جي وِچِرين[50]،
پہ اَکَيُون ٽِيو نَکُ، تو □ ناھ پِرِيَنِ جيھو[51]،
17
چَندَ! چُئَين سَچُ، جي مَٽِي[52] نه پائِيين۔
ڪَڏِھن اُپِرين سَنهڙو، ڪَڏِھن اُپِرين ڳَچُ،
منهن □ ٻَري ئي مَچُ، تو □ ناھ پيشانِي پرينءَ جِي.
18
ڪَٽِي نينَّ خُمارَ مان، جان ڪِيائون نازُ نَظَرُ[53]،
سُورِجُ شاخُون جَهڪيُون، ڪُوماٽو قَمَرُ،
تارا ڪَٽِيُون تائِبَ ٿِيا[54]، ديکِيندي[55] دِلبَرُ،
جَهڪو ٿِيو جَوهَرُ، جانِبَ جي جَمالَ سين۔
19
اُونداهِيءَ اَڌَ راتِ □، پِرِيءَ[56] پَسايو پانُّ،
چَندُ ڪَتِنِ سانُّ، پيهِي وِيو پَٽِرِلاوَ □*.
20
تارا تيلِيءَ رُوءِ[57]، لُڏا[58] لالَنَ[59]!
اُپِرِين،

جِهَڙِو تو صُبُوح، تَهڙي صافِي[60] سَڄَٽين.
21
تو ڏانهن گهڙو نِهاريان، تارا تيلاهين،
سِڄَڻُ جيڏاهين تون تيڏاهين اُپِرين.
22
هُنَ تاري، هُنَ هَندِ، هُتِ منهنجا سُپِرِين،
سَڄَڻَ ماکِيءَ مَنڌِ[61]، کَؤڙا ٿِينِ نه کَڌهين.
23
هُنَ تاري، هُنَ هيٺِ، هُتِ منهنجا سُپِرِين،
سَڄَڻَ ماکِيءَ ميٺِ، کَؤڙا ٿِينِ نه کَڌهين.
24
هُنَ تاري، هُنَ جاءِ، هُتِ منهنجا سُپِرِين،
سَڄَڻَ ماکِيَ ساءِ[62]، کَؤڙا ٿِينِ نه کڌهن.
25
تارا، تِرَ[63] تِروکِڙيُون[64]، مَتِنِ ڦُلَڙِيُون[65]،
کوءِ[66]! سي راتَڙِيُون، جي مون پرينءَ
پُڄاڻان پيئِيون.
وائي-1
جيڏِيون! هِيُ ضَرُورُ، آيَل[67]! کيئن رَهندو
پرينءَ ري[68]،

سَگھو ساعِتَ[69] نه چِندَڙو، اَنئِي پَهر مَلُورُ[70]،
آيَلِ! ڪيئن رَهندو پرينءَ ري.
مَنَ مُشتاقَنِ[71] جي، ساڄَنَ! تُنهنجو سُورُ،
آيَلِ! ڪيئن رَهندو پرينءَ ري.
پيرينۀ[72] آئون نه پُڄَڻِي ڏيھ پِرِيان جو ڏُورُ،
آيَلِ! ڪيئن رَهندو پرينءَ ري.
وَجي ويلَ سڀ ڪنهين هينئڙو پرينءَ حُضُورِ،
آيَلِ! ڪيئن رَهندو پرينءَ ري.

وائي-2

آڳَٽِ آيامِ پيھِي، يا اَلا! مون سارِيندي سُپِرِين.
مُشڪَ عطُرُ[73] مون پِرِين، سِڪيَسِ ڄَم[74] سَپيئِي[75]،
يا اَلا! مون سارِيندي سُپِرِين.
تَنُ جَنِين جو طالِبُو، رُوحَ تَنِين سين ريھِي[76] *،
يا اَلا! مون سارِيندي سُپِرِين.

ساڃَنَ سندِيَ سُونَهنِ جِي، آئون ڳالھ ڪَرِيان ڪيهِي[77]؟
يا اَلا! مون سارِيندي سُپِرِين.
ٿيو لُطفُ، لطِيفُ چي، دوسُ[78] آيو دَرِ پيهِي،
يا اَلا! مون سارِيندي سُپِرِين.
وائي-3
وَهِلي[79] وَنءُ[80] مَ وِهامِي[81]! رَھ راتَ، رائِينديَسِ[82] پرينءَ کي.
شَمعَ ٻَينديس شَبِ[83] ، اِنَ خُوشيءَ ڪان ڪامي،
رَھ راتَ، رائِينديَسِ پرينءَ کي.
بابُوئَنِ[84] سَندِيَ باھ جيئن[85]، ٻَران شالَ اُجهامِي*!
رَھ راتَ، رائِينديَسِ پرينءَ کي.
پَرِتِ جا پِيتَمَ[86] جِي سا ڪِينَ پُروڙي عامِي[87]،
رَھ راتَ، رائِينديَسِ پرينءَ کي.
مون کي مون پِرِيَنِ جو، آهي دَردُ دَوامِي[88]،
رَھ راتَ، رائِينديَسِ پرينءَ کي.

آهِيان يارُ سَيّدُ[89] جو ڪانَه رَهي ڪا خامِي[90]،
رَهه راتَ، رائِيندَيَسِ پرينءَ ڪي.
هُو جو لَنؤُ، لَطيفُ چي، مون ڪي آهه مُدامِي،
رَهه راتَ، رائِيندَيَسِ پرينءَ ڪي.
روشَنُ[91] ٽِيان رُجُنِ[92] ، جي هُئان لَنؤُ اِنهين لامِي[93]*،
رَهه راتَ، رائِيندَيَسِ پرينءَ ڪي.
ڪارِي سا قِيامَ سَئِين[94]، هوٿُ جنهن جو حامِي[95]،
رَهه راتَ، رائِيندَيَسِ پرينءَ ڪي.
آيَمِ[96] تنهن لوڪَ سين[97]، جيسِين مان چَوَنِ سُوامِي[98]،
رَهه راتَ، رائِيندَيَسِ پرينءَ ڪي.

داستان پيو

1

ناسِينديِ[99] نِگاهَ، پِهرِين ڪِجِ پِرِيَنِ ڏي،
اَحوال عاجِزَنِ جا، آڪِجِ[100]، لَڳِ اَللهَ،
روزُ نهارِنِ راهه، اَڪِيُون اوهان جي آسَري.

2

ناسِيندي نَظَرَ، پِهرين ڪِجِ پِرِيَنِ ڏي،
قَمَرَ! ڪَهِجِ قَرِيبَ ڪي، نِسَٽُ[101] آئون نِبَرُ[102]،
بِي پيٽِي[103] ناهيم پَرُ[104]، اَڪِيُون اوهان جي آسَري.
3
ناسِيندي نِرتَ[105]، پِهرين ڪِجِ پِرِيَنِ ڏي،
قَمَرَ! ڪَهِجِ قَريبَ ڪي، ساري ساڻُ سُرتِ[106]،
بيو پَروَسو نه پِتِ[107]، اَڪِيُون اوهان جي آسَري.
4
ناسِيندي نِهارَ، پَهرِين ڪِجِ پِرِيَنِ ڏي،
آئون جي ڏِيَئن[108] سَنِيها، چَئِجِ چَندَ! اَپارَ[109]،
ساجَنَ! سَپَ جَمارَ، اَڪيُون اوهان جي آسَري.
5
چَڱا چَندَ! چَئيجِ، سنِيها ڪي سَڄَڻين،
مَتان اَگَڻِ اُپِري، پِرِيَنِ جي پئيجِ،
جِهيڻُو ڳالهائيج*، پيرين وِجهي هَٿَڙا.
6

آئون جي ڏَيِئن سَنِيها، سي تون چَندَ! پَلءِ ٻَنڌُ،
چِئِجِ حالُ حَبيبَ کي، نَئِي[110] نِوڙائي ڪَنڌُ،
تو تيڏاهِين پَنڌُ، جيڏانهن عالَمَ آسَرو.
7
اُڀِرُ چَندَ! پَسُ پِرِين، تو اوڏا، مون ڏُور،
سَڄَڻَ سُتا وِلهه ۾، چوٽا ڀري ڪَپُورَ**،
پيرين آئون نه پُڄَڻِي، ٻاٻَلُ[111] ڏِئي نَه ٻُورِ[112]،
جنهن تي چَڙِهي اَسُورِ[113]، سَنجهي سَڄَڻَ سِيَتِيان[114].
8
آئون اُڪَندِيائِي مَران، پِرين پَلا، پَرَ ڏُورِ،
ٻاٻَلُ ڏئي نه ٻُورِ، پَندَ نه جوڳِي[115] پيَرِي[116]***.
9
ڏَٽِي! ڪَرِيندين ڪِڏهين، حياتيءَ[117] هيڪاندِ[118]،
مَنَ ۾ مُشتاقَنِ جي، ڪِي رَنجائِي[119] راند،
پِرِيَنِ ڏيساندَرَ پاندِ[120]، ڳُجُهه ڳَرَهِيان[121] ڪَنِ سين.
10

هينئڙي سَجَڻَ سارِيا، ڪِتي هُوندم هيرَ[122]،
اَچِي لالَنَ! نه ڏيين مَتي پَلَنگَنِ پيرَ،
تِي وِرُوهَڻَ[123] ويرَ[124]، ڳُجُھ ڳَرَهِيان[125] ڪَنِ سين.
11
وَڏَ ڦُٽرو واءُ، ڪَرَهي ڪاڏو[126] ڪوڙيو،*
ڪوءِ، ٻَنِ، پَلاٽِيان، اولاٽيو[127] نه اُتِئي**.
12
پَلاٽِيان پِيو! اولاٽيو نه اُتِئي!
جيڏاهن وَڳُ[128] ويو، اُپو تَرسي[129] اوڏهين[130].
13
ڪَرَهو، نه ڪِيڪانُ[131]، پيرين آئون نه پُڄَڻِي،
جو مون راتِ رَساڻي، نيئِي ساڄَنَ سانُڻ،
مون نه وهِيڻُو[132] پانُڻ، ويِئِي نيڻَ نِچوئِيان[133].
14
ڪَرَها! ڪَسَرَ[134] چَڏِ، وِڪُون وِجُھ وَڏَندِيُون،
هيڪَرَ حَبِيبَنِ سان، مون کي نيئِي گَڏِ،

مَچُڻِ[135] پُونئي هَڏِ، آهُون اُڪَندِيَنِ جُون*.
15
ڪَرَها! ڪَسَرَ چَڏِ، وِڪَ وَڌندِي پاءِ،
منهنجو هَلَڻُ اُتهِين[136]، جِتي جانِبَ جاءِ،
توکي چَندَنُ چارِيان، بِيو وَڳُ[137] لاٽِي ڪاءِ،*
اِيهين[138] اُٺَ! اُٺاءِ، جِيئن هُوندِيءَ رات[
139] هُتِ مِڙُون.
16
ڪَسَرَ چَڏِ ڪَنواتَ[140]، وِڪُون وِجُهه
وَڌَندِيُون،
سَنئِين سُپيريَنِ جِي، وِنگِي[141] پانءِ مَ
واٽَ،
چَڏِ جهورِي[142]، ڏي جهاتَ[143]، ته
هونديءَ راتِ هُتِ مِڙُون.
17
ڪَرَها! ڪُرُ[144] سُڃاڻُ، پِيَئڪو[145]
پانهنجو،
اَصلِ آهي انهنجو[146] ناليرو نِڌانُ[147]،
ڪَرَها! اسان ساڻ، ڪي، چانگا[148] ڪِج
چَڱائِيُون.
18

آڻي بَڌُمِ وَٽَ جاءِ، مانَ مُڪَڙِيُون[149] چَري،
ڪُڏاٽُورو[150] ڪَرَهو، لِڪِيو لاڙِي[151] ڪاءِ،
اِنَ مَيِي[152] سندي ماءِ! مون ڳالهڙِينِ
ڀِوڙها ڪِيو[153].
19
مَيا! مَڃِ مينَٿَ، اَڄُ مُنهنڄِي ڪَرَها!
جهاڳيندي ڄَر[154] پَتِيُون[155]، مَتان
ڪَرِيين ڪَٿَ[156]،
سُپيرِيان جي سَٿَ[157]، مون کي نيئِي
ميڙِيين.
20
ڳَلِ ڳانا ياقُوتَ جا، موتِيَنِ ڳُتِيَسِ مالَ[158]،
ڪَڍِيفي[159] جِي ڪَرَها، هيڊِي[
160] پايئين[161] حالَ[162]،
چَندَنُ چاريئين[163] جالَ[164]، جي مون
راتِ رَساٽِيين.
21
ڳَلِ ڳانا ياقُوتَ جا، موتِي مَنجِهه مَهارَ،
چنگا! چَندَنُ چارِيئين، اَٿئِي پَهرَ اَپارَ،
سَندِيَ پِيءَ[165] پَچارَ[166]، جي مون راتِ
رَساٽِيين.

22
مَيا! تو مَهارَ، سَڄِي پايان سونَ ڄِي،
چارِيئين چندَنُ چوٺِيُون[167]، نايو[
168] ميندِيءَ ڌارَ،
سَندِيَ پيءَ[169] پَچارَ، جي مون راتِ
رَساڻِيين.
23
اُٺُ نه وَڃي وَڳَ[170] سين، چَري لاٽُو،
مَيي کي مَجازَ[171] جو، ٺُوهي ٿاٽُو[172]،
پَٽاري پاٽُو[173]، مَرَندي سِينءَ[174] نه
مَٽِيو.
24
اُٺُ نه وَڃي وَڳَ سين، ٻَڌو چَري نه پُورُ[
175]،
مَيي کي مَجازَ جو، ڪُڙِھ[176] اَندَرِ ڪو
سُورُ،
سو ڪر پرايَئِين[177] پُور[178]، سُڪِي
جيئن ساٽُو ٿِيو.
25
اُٺُ نه وَڃي وَڳَ سين، چَري نه چانگو،

لَڳِيَسِ نائُڪَ[179] نينهن[180] جي، نِهوڙِيو[181] نانگو[182]،
چَڏي سِرَ سانگو، رِڙهي رَندِ[183] پِرِيَنِ جي.
26
ويهي منجَهين[184] وَڳِ، ڪَٿُورِيءَ ڌارَ چَري،
ماءِ! منهنجي ڪَرَهي، پَدرِ پَڳَ نه لَڳِ*،
جَڳِ سين جِهَڙو جڳُ، هِيئين سين هُتِ
چَري.**

27
پُورُ[185] نه چَري پُورُ، چڏيو ٽُورُ[186] تَڪُون ڪَري[187]،
مُونين هَٽِي[188] موتيو، ڪَرَهو راتِ ڪَپُورُ[189]،
مَيو ٿِيو مَعمُورُ[190]، چندَنُ چَڪِي آئِيو.
27
پيشانيءَ پِرِيَنِ جي، چانگي رَکيو چِٽُ،
نيتَ[191] چِنايو نِٽُ، اُپو اوڏاهين آسري.
29
اَجُ نه اَڳِئين ڍار[192]، ڪَرَهو جيئن ڪالهه
هُئو،

اَڱَڻِ آيو نه ڪَري، پاهوري[193] پَچار،
جيڪُسِ مَنجِھ قَطارَ[194]، ڪا وَلِ چِنائين[195] وِھ جِي[196].
30
مِيي ماڪائي[197]، وِڌو واٽُ وَلِيُنِ ڪي،
خَبَرَ ٿِي ڪيٿَ ڏَٽِين[198] ڪي، وِڏُوٽا[199] واهي[200]،
ڪَرَهي ڪاڪَتَ[201] چَڎِيِي،[202] وَريَسِ نه وائِي،
چانگي چَرِيائِي، ويئِي ويچاري وِسَرِي.
31
مِٿِيُون لَهِي مُهاءِ[203]، جي تو چانگا چِنِيُون[204]،
وَلَڙِيُون وِھ ساءِ[205]، اَجا تو مُهَندِيُون[206]،
32
وَٿي سيٿَ[207] سُوَٿَ[208] ، پاءِ پنهنجي ڪَرَهي،
وَلِيُون واسَ وَرَنِيُون[209]، پَهرِيُون[210] مَٿي پَٿَ،

چانگي چَڪِي چَٽَ[211]، ته پوءِ نه رَهندو
پَيِنڊَ[212] ري.

33
ڪين[213] جو ڪيڏاهين، چانگو چَڪِي آئيو،
ٽاٽيو تيڏاهين[214]، نيٽَ[215] چِٽايو نِڪري.
34
ڪَرَهي ڪي ڪَئِين، وِدَمِ پيندَ پَلَٽ[216] جا،
ليڙو[217] لاٽِيءَ ڪي چَري، نيئر[218] ساٽُ
نَئِين[219]،
چانگي سَندي چِٽَ ، صاحبَ! وِجُهه سَئِين[
220]،
اوباهِيوسِ[221] اَئِين[222]! لُطفَ ساٽُ،
لطيفُ چي.
35
ڪَرَها[223]! توڪي ڪامَ[224]، مون سَچو
پَسِي سَچِيِي[225]،
مانَ پَرُوڙي مامَ[226]، ساڱاهي[227]،
سَئينءَ وهين*.
36
ڪَنِياتِڙي تَڙِ[228] وَرِي، اُپِي تَڙِ واجهاءِ،

مانَ اَڇِهُون[229] کاءِ، سُواڏائِي[230] سَجَڻين۔

37

چانگي چَئِي چُڪِياسِ، مَتاءَ اَڪَ نه اُلَهي[231]!
جنهن وَلِ گَهٽا وِهاڻِيا[232]، اُنَ سين آرِ[233] لَڳِياسِ،
چوڌاري چَندَنَ وَڻَ، پَچِي پُوجَ[234] پِياسِ،
راڙي[235] رَٽُ ڪِياسِ، هِنَ ڪُڏاڻُوري[236] ڪَرَهي!

38

اُڻِي اَڙائِينس[237]، چَڏِيو ته چيڪَ[238] ڻِيو،
كارايا، ڪِڙِيو[239] وَڃي، پَلاڻِي پائِينسِ،
ڏاوَڻِ تنهن ڏائِنسِ، جيئن چَري □ چِنگهي پُٽو[240]**.

39

ڏُو ڏَستي، ڏُو پيرَ! سِيني سنگهرَ رُڪَ جِي*،
ماءِ! منهنجي ڪَرَهي، تازي ڦُلَنِ** هير[241]،
تنهن ڪامَڻَ[242] ڪَندِي ڪيرَ، جو مُونِهين[243] وَٽِ مَسَ رَهي.

40

ڪَنِين ڪامَڻَ ڪياءَ، ڪِيئن پنپولِئين[

244] ڪَرَها،

اَڪِيَنِ مَٿي اَڪِيا[245]، پَڙَّ[246] پيرَ ڳَنَاءِ،

وَڳَ ڪِ[247]، وِسَرياءِ، ٻَڌو جيئن گهاٽي

وَهِيِن!

41

هوسُ وَڏيرو وَڳَ جو، مِڙِنِي مَهِندارَ!

ڄُنِمَ[248] تي چاڳَ[249] مَنجهان، موڙِيو

مَجَرَ تارَ،

لِڪِئي جي لَغارَ[250] آٽي ٻَدَمُ اَڪِيا.

42

نَوَ[251] نِيئرَ پائي، جان مون هينئڙو جَهلِيو،

وِيئڙو چِنِائي، پوئينءَ رات پِرَينِ ڏي.

43

نَوَ نِيئرَ، ڏَهَ ڏاوَٽِيُون، پندرهن[252] پَينڌَّ[

253] پِياسَ،

جڏهن سَجَڻَ يادِ پِياسِ، چِرڪَ چِنايَئِين[

254] هيڪَڙي.

44

كائي نه كَتَّهارَ[255]، چَندَنَ جا چُوپا كَري[256]،
اَگَرَ[257] اوڏو نه وَجي، سِرِكَندَ[258] لَهي نه سارَ،
لاٽي جي لَغارَ[259]، مَيو مَتارو كِيو.
45
چانگا! چَندَنُ نه چَرين، مَيا! پِيين نه موكَ[260]،
اَگَرَ اوڏو نه وجين، ٽُكِيو چَڏيين توكَ[261]،
لاٽي وَچان لوكَ[262]، تو كِهَڙي اَكَرِ[263] آئڙِي[264]؟
46
جِئان[265] كوڙِ به كاٿِيُون، پَنجين لَكين پاءُ،*
مَيو تنهن ماڳاءُ[266]، ڏِيهاڙِي[267] ڏارَ چَري.**
47
جِئان كوڙِ به كاٿِيُون پَنجين لَكين پَنُ،
تَئان چاٽي چُڳِيُون[268] مَيي رَتو[269] مَنُ،
تنهن وَلِ سَندو پَنُ، كُوماٽو كوڙيين لَهي.+
48

لَکِ لاکِيٽو[270] ڪَرَهو، ڪوڙيين ڏيئِي ڳِڏومِ،
اَڱَٽِ سُونهن ٽِيومِ، مُلھ مهانگو مَ چئو.
49
لَکِ لاکِيٽو ڪَرَهو، ڪوڙيين ڏيئي چوڙِ،
اِها سَٽ[271] سَيّدُ چي، جِهِين تِهِين[
272] جوڙِ،
ٽُرٽُ رَساٽي توڙِ[273]، جُھ پَلاٽِيو[274] ته
پرينءَ مِڙي.
50
لَکِ لاکِيٽو ڪَرَهو، ڪوڙِيين ڏيئِي ڪاھ،
ايلاچِيُون آهُرَ ، پُوڄَ[275] مَيي ڪي پاءِ،
ڪَٽَ نه ڪندو ڪاءِ*، جُھ پلاٽِيو نه پرين مِڙي.

وائي-1

آهِينِمِ ڳالَهڙِيُون، ماءِ! مُرادُون پرينءَ سين.
جي مان پييُون پرينءَ ري، ڪوءِ! سي
راتَڙِيُون،
ماءِ! مُرادُون پرينءَ سين.
جي مان اورِيُون پرينءَ سين، وَرَ[1] سي
راتِڙِيُون،
ماءِ! مُرادُون پرينءَ سين.

پَسَڻَ ڪارَڻِ پرينءَ جي، پاتِيُمِ جهاتَڙِيُون[2]،
ماءِ! مُرادُون پرينءَ سين.
آڌِيءَ، عَبدُاللّطيفُ چي، ڪُهَنِ ڪاتَڙِيُون[3]،
ماءِ! مُرادُون پرينءَ سين.
وائي-2
سَڏين[4] سيڻَ نه هُونِ، نِينهُن نِياپي نه ٿِئي،
ڪارِيءَ راتِ رَتَ ڦُڙا، جان جان نيڻ نه رُونِ،
نِينهُن نِياپي نه ٿِئي.
مونَٿُ جَنِين مِيهَٽُو، پِڙَ[5] تي سيِئي پُونِ،
نِينهُن نِياپي نه ٿِئي.
جَنِ مُسافِرَ سُپِرِين، سي مَرُ[6] رويو رُونِ،
نِينهُن نِياپي نه ٿِئي.

وائي-3
توٽي تَڙِيين[7] تون، يا اَلا! تو دَرُ توءِ[8] نه
چَڏِيان!
مون کي سو مُشاهِدو، جي مُنهن نه ڏِئين
مون*،
يا اَلا! تو دَرُ توءِ نه چَڏِيان!
مون ڀِيا دَرَ گهٽا نِهاريا، آهِيين تُونهين تون،

یا اَلا! تو دَرُ توءِ نه چِڎِیان!

[1]. آمهون سامهون يا روبرو ٿي

[2]. اوٺايون، خاميون، لڳايون

[3]. چڳائي

[4]. پنڊار، خزانا، نشان

[5]. سڪندڙن، منتظرن

[6]. مشڪندي، خوشيءَ مان

[7]. چنڊ

[8]. برابر ڪري

[9]. سج (جهڙن)

[10]. سنيهو، پيغام

[11]. گڏ هجي، خلوت □، اڪيلائيءَ □

[12]. سانگي، سبب، سفر، وچوڙو.

[13]. توريل تڪيل، غور ڪيل

[14]. سخن

[15]. تار، لنؤ، ڌن.

* محبوبن جي تار □ منهنجي دل پئي تڳي، يعني آءٌ جيئرو آهيان، اهي جن جا سخن سنجيدا آهن.

[16]. زمين

[17]. ميدانن

[18]. اُٿ

[19]. سندرو، قصد، ارادو

[20]. ٻَڌُ

[21]. ٻل، طاقت، همت

[22]. وٺاڻ (آهُرو)

[23]. الائچيون، ڦوٽا.

[24]. توسان ئي

[25]. ڪنهن ڪي

[26]. اٺ جي هونگار

[27]. خار ڏياريون، چيڙآيون

[28]. رقيبن، خرن، گڏهن، احمقن

[29]. پريت، نينهن، عشق

[30]. پورو ڪر، طئي ڪر

[31]. اي اٺ!

[32]. وچ، پهچ

[33]. هرن، ياد پون

[34]. اسر، پرڀات، رات جي پوئين پهر

[35]. اُٺان.

[36]. ساڙ، حسد

[37]. رقيبن، خرن، گڏهن، حاسدن

[38]. سانباهو، تياري

[39]. پره ڦٽيءَ عام ماڻهو اوٺيهن تاريخ ڪان پيا چنڊ ڪي ڳولين.

[40]. عام ماڻهوءَ تي

[41]. ڏوهه، ميار (ملامت)

[42]. اها پرولي يا راز نه سمجهين ته مون ڪان پڇ

[43]. برابر ٿئين

[44]. الله جو قسم ته.

[45]. روشنائي

[46]. اونداهي رات * (توسان ملڻ لاءِ تياري ڪري)

[47]. ڪافور (Camphor)، سرهاڻ

[48]. شِخ ** سِيتجي وجين! مَري وجين!)

[49]. چوائين

[50]. خفي يا پريشان ٿئين

[51]. جهڙو

[52]. بري يا ناجائز ڳالھ.

[53]. ناز سان نهاريائون

[54]. توبھ ڪئي، پيش پيا، شرمايا

[55]. ڏسندي

[56]. پرينءَ

* چند تارن سوڌو گم ٿي ويو.

[57]. تهڙيءَ طرح يا ريت

[58]. سهيل تارو، هڪ تاري جو نالو، جيڪو سياڻو سمجهيو وڃي ٿو.

[59]. اي سهڻا!

[60]. روشني، چمڪ

[61]. ميناج

[62]. ذائقو

[63]. خال

[64]. نندڙا تر يا خال

[65]. نندپون قليون

[66]. ڪڏ پون

[67]. امڙ

[68]. ڪان سواءِ

[69]. پل

[70]. ملول، پريشان

[71]. عاشقن

[72]. پيرين پنڌ ڪري، پيادل.

[73]. مشڪ □ عطر جهڙو

[74]. چمار، حياتي

[75]. ساري، سڄي

[76]. ريھ تيل، سوگهو ڳنڍيل (Rivelted)

* روح ان سان ريجهي يا رهاڻ ڪري.

[77]. ڪهڙي

[78]. دوست، محبوب

[79]. جلدي

[80]. وڄ

[81]. گذري، پوري ٿي

[82]. پرچائيينديس (ماٺيينديس)

[83]. رات

[84]. جوڳين، آديسين، فقيرن

[85]. جيان

* فقيرن جي دونهيءَ وانگر شل پئي پران □ اجهامان.

[86]. محبوب (پريتم)

[87]. عام رواجي ماڻهو

[88]. مدامي (دائمي)

[89]. حضرت محمد □

[90]. گهتائي، ڪچائي

[91]. صاف، نوراني

[92]. رڻ پٽ يا دنيا

[93]. نمندڙ، محو

* جيڪڏهن انهيءَ عشق (پيغمبر جي الفت) □ محو هجان ته دنيا □ صاف □ پاڪ مشهور ٿيان.

[94]. سڏي، ٻي خطر

[95]. مددگار

[96]. گهارٿو پيم

[97]. هن دنيا جي ماڻهن سان، جي عشق کان غير واقف آهن

[98]. جيسين مون کي مرشد جو ارشاد ٿئي.

[99]. اپرندي، نڪرندي، چمڪندي

[100]. چئج

[101]. ڪمزور

[102]. بي طاقت (نِبلُ)

[103]. اَجهو

[104]. آڌار

[105]. نظر، ڌيان

[106]. سمجهه، هوشياري

[107]. ديوار، آسرو، آڌار

[108]. ڏِيانءِ

[109]. بيشمار. * آهستي ادب سان ڳالهائج

[110]. نمي ** محبوب ڪلي هوا □ سرها تيل قليل ڪري ستا آهن

[111]. بابو، پيءُ

[112]. پوري رنگ وارو، گورِو يا ڪنوات (اُٺ)

[113]. اَسُر يا صبح جو

[114]. سَتَ سَتَ ڪري يا تڪڙو وڃان

[115]. لائق

[116]. پيل بيمار *** مون پٽ پيل ڪان پنڌ نٿو پڇي

[117]. زندگيءَ □

[118]. وصال

[119]. بيماري، عشق

[120]. پرڏيهه ڏانهن

[121]. اوريان، بيان ڪريان.

[122]. هن وقت

[123]. رهاڻ

[124]. ويل، وقت

[125]. اِوريان

[126]. اُٺ جي سيني جو اهو ياڳو جيڪو ويهڻ وقت پَٽَ تي ڪِپي، زمين □ ڪڏ ٿاهيندو آهي. * گيدي ٿي ويهي رهيو.

[127]. اٺ پلاٽيل ** ڪڏ پوي پلاٽڻ، چاڪاڻ جو هي اُٺ ته پلاٽڻ ڪان سواءِ ئي تنگون تيڙيو پيو آهي.

[128]. ولر

[129]. سِڪي تانگهي- فارسيءَ جي ترسيدن مصدر مان ٺهيل مضارع جو فعل

[130]. اوڏانهن لاءِ پيو تڙپي

[131]. گهوڙو

[132]. هٿ وس

[133]. پتوڙيان

[134]. گيسر، دير

[135]. متان * متان عاشق جون آهون هڏ □ پونئي (اثر ڪنئي).

[136]. اُتاهين، اوڏاهين، اوڏانهن

[137]. ولر * پيا اُٺ جتي لاٽو ڪائين اتي آءٌ توکي چندن ڪارايان

[138]. ائين

[139]. رات هوندي، اجوڪي رات

[140]. ننڍا اُٺ

[141]. ڏنگي ڏکي

[142]. رينگٽ، ڪر ڪر، ڳِٽتي

[143]. ست ڏي، ڪاهه

[144]. ٻڙ، نسل

[145]. اباڻو، پيءُ وارو

[146]. اوهان جو

[147]. خاندان

[148]. متارا اُٺ

[149]. مُڪڙيون (گلن جون)، گؤنچ
[150]. ڪميٽو، ڪمذات، ڪڌو
[151]. پوتو (ذائقي) □ ڪارو هوندو آهي) جو اُٿ کي ڏاڍو وٽندو آهي (هت نفساني خواهشون)
[152]. اُٿ
[153]. منجهيل ست جي ڳوڙهي وانگر پريشان ڪيو.
[154]. پاٽي
[155]. ميدان
[156]. شمار، ڳڻتيون
[157]. جماعت، گڏ
[158]. مالها
[159]. ريشمي (قطيفته)
[160]. مهار، واڳ
[161]. پايانءِ! پارايانءِ!
[162]. هڪدم، تهه پهه
[163]. چاريانءِ!
[164]. گهٽو
[165]. پرين
[166]. پيچري، منزل
[167]. گؤنچ، ڪچا پن
[168]. نمايو، هيٺ لاڙي
[169]. پيا، پرين
[170]. ولر
[171]. مغروري (مجازي عشق، هستي)
[172]. جاءِ، گهر
[173]. وٿاڻ
[174]. تائين.
[175]. پُرو اُٿ
[176]. ڪک، بدن
[177]. پرايائين
[178]. خيال، عشق
[179]. نؤڪ، چپيت (ناوَڪ) (ف)= تيرُ
[180]. نينهن، عشق
[181]. نابود ٿيو
[182]. اگهاڙو (اٿ)
[183]. رستي، پيچري
[184]. منجهئين

* ظاهر پير نٿو لڳيس، ظاهري روش تي نه لڳجانءِ.

** منهنجو اٿ پين سان پين جهڙو آهي؛ پر حقيقت □ لنؤ يار سان لڳي پئي اتس.

[185]. پورو (اٿ)
[186]. گلن □ مکڙين جون اندريون قلڙيون جيڪي اُٿ ڪائيندا آهن.
[187]. لوٽا ڦيرائي، گهور ڪري نهاري
[188]. گوڏن ڪي هٽي، لتاڙي، نه ڪائي
[189]. ڪافور (هتي خوشبودار گاھ)
[190]. پرپور
[191]. نوڙ
[192]. نموني
[193]. توبري جي
[194]. ولر، وڳ
[195]. ڪاڏائين
[196]. زهر جهڙي تلخ
[197]. ڪڌ ڪري
[198]. پنيءَ جي مالڪن
[199]. ڪاوڙيا
[200]. سنپالينڊڙ (راڪا)
[201]. طاقت
[202]. ڇَڏي

[203]. منهن اڳيان، ويجهو
[204]. ڪاڏيون
[205]. ذائقي، سواد
[206]. اڳتي، پريان، نقصان پهچائيندڙون
[207]. نوڙ
[208]. سٽا وٽيل، سخت
[209]. خوشبودار
[210]. پڪڙيون
[211]. چهري □ سواد واري
[212]. پَيڊُ، ڏاوَڻ، نوڙ
[213]. ڪجهه
[214]. تيڏانهين
[215]. مضبوط نوڙي
[216]. روڪڻ
[217]. اُٺ
[218]. زنجير
[219]. نمي ڪٽي
[220]. سڏي، چڱي
[221]. اُپو ڪري بيهاريوس
[222]. اوهين، توهين
[223]. اي ڪرها، اُٺ
[224]. ڇهو، ڇهبڪ
[225]. سَجيين، اولاري، هنئي
[226]. رمز، اشارو
[227]. ساڱائي، سمجهي
* سمجهي سنئون رستو هلين.
[228]. ڪنيات نار واري تڙ تي (هتي دوست جو در)
[229]. اسان کي اچي
[230]. مبارڪ، خوشخبري
[231]. (پنهنجي) ضد تان) هيٺ لهي.
[232]. موڳا ڪيا
[233]. محبت
[234]. گهٽا
[235]. رئاڙي
[236]. ڪميٽي، سڪٽي نسل واري
[237]. پڌينس!
[238]. اٺ سهائيندڙ نموني □ آزاد- رولو (ڇُڙواڳ)
[239]. ٿهيو، ٽٽو، پگو
[240]. پيو □ هن پن هٽن پيرن واري اُٺ/نفس کي رک جو زنجير سيني تي پڌو اٿم.
** گُلن
[241]. عادت
[242]. جادو، منڊ
[243]. مون ئي
[244]. پنيلجي وئين
[245]. اکين جا کوپا
[246]. گهاٽي جي ميدان يا پڙ
[247]. کيئن
[248]. کاڏم
[249]. ناز
[250]. اثر، انگ
[251]. 9-(Nine)
[252]. پندرهن
[253]. نوڙ
[254]. چنايائين.
[255]. اچي گلاب جو قسم
[256]. ٽوڪاريو چڙي
[257]. وڻ جو قسم جنهن جون ڪاٺيون خوشبوءِ واريون هونديون آهن.
[258]. صبدل، چندن
[259]. چشڪي، عشق

[260]. جالارو پاڻي

[261]. شيون، ڪاڄ

[262]. مخلوقات مان

[263]. ڪهڙي سبب

[264]. وٽي

[265]. جتان جنهن (وٽ) جي ٻن ڪاٺين جو مُلھ ڪوڙئين رپيا آهي □ جنهن جو پاءُ کن پنجن لکن □ ڳنهجي.

[266]. تنهن جاءِ تان

[267]. ڏهاڙي، روزانو، هرروز

** هيءُ اُٿ انهيءَ وڻ جون ٽاريون روز چَري ٿو!

[268]. ننڍا چڳا

[269]. رچي ڳاڙهو ٿيو

+ انهيءَ وَل جو ڪوماٽل پَن به ڪروڙين رُپيا لهي ٿو!

[270]. لکن جو

[271]. سودو، عيوض

[272]. جيئن تيئن، ڪيئن به ڪري

[273]. منزل مقصود تي

[274]. جنهن وقت پلاٽيون

[275]. گهٽيون

* ڪابه ڳڻ ڳوت نه ڪندو.

سر سريراڳ

سر بابت

سريراڳ، چهن مول راڳن مان هڪ آهي. ٻيو ڪوبه مول راڳ رسالي □ ڪونهي. هن سر کي سراڳ پڻ چوندا آهن. ’سه‘ جي معنيٰ سٺو. هي راڳ شام جو 4 بجي کان 8 بجي تائين ڳائبو آهي.

هن سر □، اڪثر ڪري ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ واريون پڙهڻيون اختيار ڪيون ويون آهن. جتي ڊاڪٽر ترمپ واريون پڙهڻيون موزون □ معنيٰ دار سمجهيون ويون آهن، اتي، اُهي اختيار ڪيون ويون آهن. ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ جيڪي بيت رد ڪيا آهن، تن مان هيٺيان بيت شاھ جا سمجهي ڪنيا ويا آهن:

داستان- 4 □ بيت نمبر 8، 2،1،23 □

داستان-6 □ بيت نمبر 2.

مضمون:

هن سر جو مضمون آهي، سمنڊ جي مسافري ۾ ان جا خطرا. شاهه جيڪي ٽي سال ڳوٺ چڙي گم ٿي ويو هو، تن ۾ جوڳين جي جاٽ سان هنگلاج جي تيرٿ ڪري، گرنار ڏي ويندي، ڪراچيءَ جي لاڙ واري حصي جو سير ڪيو هئائين۔ ڪراچيءَ جو لاڙ وارو پاڱو، واپار سبب هاڪارو هو، تنهنڪري اتي جي وڻجارن جو حقيقتون پڌائي ٿو ته هو ڪهڙا ڏيساور ڏوريندا هئا ۾ هڪهڙو ڪهڙو واپار ڪندا هئا. هولونگن ۾ ايلاچڻ (ڦوٽن) جو واپار ڪندا هئا، عميق مان سپون سوجهي ڪڍندا هئا؛ واپار سانگي بنگال ڏانهن ويندا هئا؛ وغيره وغيره.

روحاني راز:

شاهه، هن سر ۾، نه رڳو چشم ديد واقعات، تاريخي احوال، وڻجارن جي جذباتن ۾ امنگن جا بيان ڏنا آهن، پر هڪ وڏي تمثيل به رٿي آهي: ناڪئن ڪي سفر تي اُسهڻ ڪان اڳي، پيڙيون ڌوئي صاف ڪندي ڏسي، انساني جسم کي پيڙيءَ سان مشابهت ڏيئي، نصيحت

ٿو ڪري ته جيڪو سالڪ روحاني سفر لاءِ سنبري، تنهن کي گهرجي ته پيڙي ڏوئي، سڙھ ساڃا ڪري، لاجو نوان ٻڌي ۽ سفر جو سامان سنڀائي، پوءِ روانو ٿئي. مولانا رومي پڻ اها ساڳي نصيحت ڪئي آهي، ”چي- ’ڪثرت‘ (موجودات) مان ’وحدت‘ (حقاڻي ذات) جو عڪس دل جي آئيني دل جي آئيني تي حاصل نٿو ڪرين، تنهن جو ڪارڻ هي آهي، جو مٿس لٽ چڙهي ويئي آهي، وجي اها لٽ لاھ، ته حقاني سج جو پرتوو توتي پوي.“

رڳو سينو صاف ڪرڻ، ڪافي ڪين آهي. جيسين ڪنهن ڪامل ڪشتيبان (مرشد) جي دامن نه وٺبي، تيسين دنيا، جنهن کي سٺاٽي سمنڊ سان تشبيه ٿو ڏئي، انهيءَ جي ٺهرن ۾ لوڏن مان لنگهي پار پئي ڪونه سگهبو. ناڪئا جيئن وچ سير ۾، معلوم هوندي نه، ڪنبندا ۽ خبردار رهندا آهن، تيئن سالڪ کي به ڪنبي وڏڻ گهرجي ۽ هرگز غافل نه رهڻ گهرجي. سالڪ کي، غواصن وانگر، پنهنجي دل جي درياھ ۾ ٽٻيون هڻي، من جي مهراڻ مان بي

بها لعل لوچي آڻ گهرجن، جيئن سندن پئي جهان موچارا ٿين. مطلب ته، هيءُ بي بقا سنسار هڪ سمنڊ آهي، جنهن تي سفر ڪندي، خوفن ۽ خطرن جو مقابلو ڪرڻو پوندو ۽ شيطان جي ڪَنُ ۾ ڪرڻ جو انديشو پڻ آهي، تنهن ڪري رهبر ۽ رسد جو نهايت ضرور آهي.
ڪامل مرشد وٺڻ لا مولانا رومي پڻ فرمايو آهي:
”رو بجو يار- خدائي را تو زورد
چون چنا ڪردي، خدا يار- تو بود.“
مولانا روم جي مثنويءَ ۾، جيڪو مرشد لا تاڪيد ٿيل آهي، رسالي ۾ تنهن جو پڙاڏو آهي. مشنوي، توٽي شاهه جي رسالي ۾، دولابي فقيرن ۽ مڪار پيرن، بدعتي صوفين کي رهنما بنائڻ جي مراد اصل ڪين آهي.
مرشد مان مراد آهي آن حضرت محمد ﷺ جن، جنهن لاءِ روميءَ فرمايو آهي:
”چه غم ديوار امت را که باشد چون تو پشتي بان؟“

سُر سِرِيراڳ
دستان پهريون
1
مانَ پُڇَنِئِي سُپِرِين، ڇِتان [9] لاھ مَ ڇُرَ [10] ،
اَنِين [11] جا اَمُرَ، ڪَنُ [12] ته خالِي نه ٿِيِين.
2
مانَ پُڇَنِئِي سُپِرِين، ڇِتان ڇُرَ مَ لاھ،
پِرِيُنِ اَڳِيان پاءِ، پَلؤ مَڱَڻهارَ جيئن [13] .
3
مانَ پُڇَنِئِي سُپِرِين، ڇِتَ رَڪِجِ چيتُ [14] ،
سِڙُھ ڏُئاري صافُ ڪَرِ، صابُنَ سان سُپيتُ [15] ،
سامُوندِي سُچيتُ [16]، تيءُ ته پَهُچين پارَ [17] ڪي.
4
مان پُڇَنِئِي سُپِرِين، ڇِتَ ڇيتاريجِ [18]،
ڪَڍِجِ ڪائِي ڪَڇَ [19] ڪي، ڪُوڙُ مَ ڪَمائيجِ،
وَٽِج وِهائِيجِ [20] سَپُ سوداڳَرَ سَچَ جو.
5
مانَ پُڇَنِئِي سُپِرِين، ڇِتان لاھ مَ چورُ [21] ،

ڪَڏِي چَڏِ تُون قلبَ مان، ماري ڪُوڙو ڪورُ [22]،
هُنَ يَرِ [23] سَندو هورُ [24]، مَٺان تو مَعافُ ٿِئي.
6
مانَ پُڇَنِئِي سُپِرِين، ڇِتاريجِ ڇِٽُ،
دائِما دُوربِيءَ [25] ، پَسين وِلاٽُنِ وِٽُ [26] ،
نيـھ [27] بيڪاري [28] نِٽُ، ملاحَ! گَڏِ مُعلِمَ [29] سين [30].
7
ڪائو ڪَمايومِ، مُوتِي مون نَه وَٽِيا،
سِيهي [31] جو سَيّدُ چي، وَکَرُ وِهايومِ [32] .
هڙو حالُ سَندومِ، توهَ تُنهِنجيَ اُبَهان [34] .
8
ڪَڄُ ڪَمايُمِ ڪُوڙُ، يَڳِمِ عَهدَ [35] اَللهَ جا،
پِڇِرو [36] جو پاپَنِ جو، چوتِيءَ تائين چُورُ [37] ،

معلومُ اَتيـئِي مُورُ [38] ، ڳُوڙها [39]،
اِنهينءَ [40] ڳالھ جو.
9
ڪُوڙُ ڪَماءِ مَ ڪَچُ، اُتِي اورِ اَللهَ سين،
ڪَڏُ تون دَغا دِل مان، صاحِبَ وَٽي سَچُ،
مَحبتَ سَندو مَنَ ، ماڻِڪَ [41] ! ٻارِجِ مَچُ،
اِنَ پَرِ اُتِي اَچُ، ته سَودو ٿِييـئي سَڦَرو [42] .

10
سَودو اِهوئِي سَڦَرو، سو مُون پَلَءِ [43] پاءِ،
وَسُ ويچاري ناھ ڪو، تون آگا [44] ! عَرضُ
اُناءِ، [45]
رِيءَ همراهِي [46] هادِيءَ جي، مُورِ نه مڙي
ماءِ [47] ،
لُطفَ ساڻ لَنگهاءِ، لاهرو [48] لهِرِنِ وِچَ
مان.
11
لُٽَ [49] لهرِيُون، لَسَ [50]، ليٿَ [51]، جِتي
اَٿُ [52] نه آبَ جو،
اَللهَ! اُتِ مَ اولِييـن [53] ، ٻيڙا مَٿي ٻيٺَ،

جوڪوِ ٿئـي مَ جَھازَ ڪي، ڦَرَ ھي اَچي مَ
ڦيٿَ [54]،
لَڳي ڪا مَ لپيٿَ [55] ، ھِنَ غارِيبي [
56] غُرابَ [57] ڪي.

12
سِڙَھ سَوان، [58] لاڄُو [59] نَوان، اولا [
60] سَندَنِ عاجَ، [61]
ساتِي سَفَرِ ھَلِيا، پَري جُنگَ [62]ي رھنما
بنائڻ جي مراد اصل ڪين آھي. جي ڪَنُ
ڪرڻ جو انديشو پڻ آھي، تنھن ڪري رھبر
رسد جو نھايت ضرور آ ا ، .. ..
.... تُن ت ، لاڄ جَھاجَ [63] ،
حاصلُ ڪَرِيين حاجَ [64] ، واحِدَ! وَڻجارَنِ
جِي.
13
سِڙَھ سَنوان، لاڄُو نَوان، مُھاٽا سَندَنِ مِيرَ،
ساتِي سَفَرِ ھليا، ٿيا سَٽاوا سِيرَ [65] ،
جي اَچَنِ ساڻُ اُڪيرَ [66] ، سي پيڙا رَڪين
ٻاجَھ سين.

وائي - 1
سَهسين [67] شُڪِرانا، ڪوڙِيين [68] پالَ ڪَرِيمَ جا.
حمدُ چَئجِ حَڪِيمَ کي، جورِ [69] هَٿِي جان،
ڪوڙِيين پالَ ڪَرِيمَ جا.
تو ڏيکاري تو ڏَٿِي، باطِنَ جا بانا [70] ،
ڪوڙِيين پالَ ڪَرِيمَ جا.معلو ،
مَتان، مَردَ وِسارِيين، صاحِبَ جِي ثَنا [71] ،
ڪوڙِيين پالَ ڪَرِيمَ جا.معلو ،
دوستُ رَکِي دِل ، پَڙهه لالَنُ لِسانا [72] [[73] ،
ڪوڙِيين پالَ ڪَرِيمَ جا.معلو ،
جَفا ڏيئِي جِيءَ کي، ٿِيءُ فِڪرَ مَنجِهه فَنا،
ڪوڙِيين پالَ ڪَرِيمَ جا.معلو ،
تُسِي [74] تو سين توهه [75] ڪَري، مَنَ آگو [76] اِحسانا [77]،
ڪوڙِيين پالَ ڪَرِيمَ جا.معلو ،
ڪَڏُ تُون دَغا دِل مان، ٻانهپَ سين، ٻانها!
ڪوڙِيين پالَ ڪَرِيمَ جا.معلو ،
صاحِبَ وَٽي سَچَ سين، ٿِيُ دانَهه، [78] ديوانا!
ڪوڙِيين پالَ ڪَرِيمَ جا.معلو ،

جي تَسليمَ سين تحِقيقُ هُئا [79] ، سي
كيئن اَمانا [80] ؟
كوڙِيين پالَ كَرِيمَ جا.معلو ،
جا گِيا جي جَبارَ [81] لئي [82] ، سيئِي
سَمانا [83] ،
كوڙِيين پالَ كَرِيمَ جا.معلو ،
فَاذ كُرُونِيُ اَذُكُر كُمُ [84]، كَهِيو [85] قُرآنا،
كوڙِيين پالَ كَرِيمَ جا.معلو ،
وَاشكُرُوا لِي وَلاَ تَكُفُرون[86]، كَدُ تون
كُفرانا [87] ،
كوڙِيين پالَ كَرِيمَ جا.معلو ،
سَپِ سَنوارِيا [88] سُپِرِينءَ، كُوَلَ [89] تو
كَنا [90] ،
كوڙِيين پالَ كَرِيمَ جا.معلو ،
چَڳِي چَئِجِ چاهَ سين، مَدحَ اِيءَ مَنا [91] ،
كوڙِيين پالَ كَرِيمَ جا.معلو ،
تائِيبَ ٽِيو تَكِڙا، جوشا [92] ، جُوانا،
كوڙِيين پالَ كَرِيمَ جا.معلو ،
ته لَهين تُون لَطِيفُ [93] كان، اَمُنُ اِيمانا [
94] ،
كوڙِيين پالَ كَرِيمَ جا.معلو ،

وائي - 2
مون □ ثُون موجُود، آئون اَڳاهِين]
[95] آهِيان [96] ،
آئُون اَسُونِهين [97] آهِيان.
اَکِيُون اَکَٿِرِيُنِ کي، سِکيو کَنِ سُجُودُ [98] ،
آئُون اَڳاهِين آهِيان.
آئُون اَسُونِهين آهِيان.
تيلانهن [99] رَسِيُون بُودَ [100] کي،
جيلانهن [101] ٿِيُون نابوُدُ [102]،
آئُون اَڳاهِين آهِيان.
آئُون اَسونِهين آهِيان.
ماٺُهن جي موٿَڻَ [103] جو، صاحِبَ هَٿِ
سُجُود [104] ،
آئُون اَڳاهِين آهِيان.
آئُون اَسونِهين آهِيان.
اِنَ دَرِ سيئي اِڳِهيا [105]، جَنِ وِجايو وُجُودُ،
آئُون اَڳاهِين آهِيان.
آئُون اَسونِهين آهِيان.

داستان ٻيو

1

جيڪِي مَنجِھ جَھانَ، سو تارِيءَ [106] تَڳِي ٿُنهنجي،

لُطفَ جِي، لَطِيفُ چي، تو وَتِ ڪَمِي ڪانَ،

عَدُلَ ڇُٽان آن نه، ڪو ڦيرو ڪِجِ فَضُلَ جو.

2

سارِي راتِ سُبحانُ، جاڳِي جَنِ يادِ ڪِيو،

اُنِ جِي، عبداللطيفُ چي، مِٽِيءَ [107] لَڌو مانُ،

ڪوڙِيين ڪَنِ سَلامُ، آڳَھ [108] اَچِيو اُنِ جي.

3

سيوا [109] ڪَرِ سَمونُڊَ [110] جِي [111] ، جِتِ جَرُ وَھي ٿو جالَ [112] ،

سَئين [113] وَهَنِ سِيرَ ، ماڻِڪَ، موتِي لالَ،

جي ماسو جُڙيَـئِي مالَ، ته پُوجارا ! پُرِ ٿِيين.

4
سي پُوچارا پُرِ ٿِيا، سَمُنڊَ سيوِيو [114] جَنِ،
آنڊائُون عَمِيقَ مان، جُوتِي [115] جَواهَرنِ،
لَڏائُون لَطيفُ چي، لالُون مان لَهرِنِ،
ڪانِهي قيمَتَ تَنِ، مُلُه [116] مَهانگو اُنِ جو.
5
سيوِيو جَنِ سُبحانُ، وِيرَ نه وِڙهي تَنِ سين،
توبَه جي تاثِيرَ سين، تَرِي وِيا طُوفانُ،
ڏيئِي تَوَڪّلَ تَوَڪّلَ تَڪِيو [117]، آرُ [
118] لَنگِهيا آسانُ،
ڪامِلُ ڪِشتِيبانُ [119] وِچَ گَڏِيُنِ واهَرُو.
6
سارِي راتِ سُڄاڻَ، سَودو ڪَنِ صاحِبَ سين،
ٻانهَپَ پَري ٻيڙِيُون، هَلِيا جوپَ [120] جُوانَ،
پاڙِي پَهِلِوانَ، لَحظي [121] مَنجِهه لَنگهي وِيا.
7
ٻانهَپَ جو ٻيڙِيَنِ ، وَکَرُ وِڏائُون،
موتِي مَعرفتَ جا، سَچا سودِيائُون [122] ،

اَلتّائِبُ مِنَ الذّنب [123] اِيءَ [124] ڪَتِ [
125] ڪَتِيائُون،
اُنِين [126] جِيءَ آئُون، بَرڪَتَ بارُ [
127] لَنگھائِيان!
8
جَنِين سَودي [128] سَچَ جو، وَڪَرُ وِھايو،
بَخِرو [129] لَهُمُ البُشريٰ [130] جو، اُنِين [
131] لئي آيو [132] ،
اُنِ ڪي لالَنَ لَنگھايو، ساندارو [133] سَمُونڊَ
جو.
9
اِيءَ گَتِ [134] غَوّاصَنِ [135] ، جيئن سَمنڊُ
سوجِھيائُون [136] ،
پيھِي مَنجِھ پاتارَ جي، ماڻِڪَ ميڙِيائُون،
آڻي ڏِنائُون، ھِيرو لالُ ھَٿَنِ سين.
10
آچارا [137] عَمِيقَ جا، گَڏِيا غَواصَنِ،
جَھرِيُون [138] جھاڳِي آئِيا، ڪارُونيارَ [
139] ڪَنَنِ،
سَمُنڊُ سوجھي جَنِ، آڻي اَمُلَ [140] اولِيا [
141] .

11
وِيا جي عَمِيقَ ڏي، مُنهن ڪائو [
142] ڏيئِي، [143]
تَنِ سِپُون سوجهي ڪَڍِيُون، پاتاران پيهِي،
پَسَندا سيئِي، اَمُلَ اَکڙِيُن سين.
12
آڏو چِڪَڻُ [144] چاڙُ [145] ، منهنجي موجَ
نه سَهي مَڪُڙِي [146] ،
ميڙي مَنايُنِ [147] جو، بيحد چاڙهِيُم بارُ،
ڃَوَڻُ چارو ناهه ڪو، بَديُون بي شُمارُ،
ڪَپَرُ ڪارُونيارُ، اُڪارِييـن اِحسانَ سين.
13
ويرمَ [148] لاهي ويـهه، [149] [150] مَٿي
آرَ [151] اوڙاهه جي،
پَسِي پاڙي وارِيُون، ڪِجِ اَنديشو ايـهه [
152] ،
وِيندو نه پَسين ڏيـهه [153] ، پَتَڻِ هُنَ پارِ
مَٽِي [154] ؟ [155]
14
اَنَئِي پَهَر اوڙاهه تي، مُنجِهه گُهرِءِ [
156] گهلِي،

وَسُ نه ويچِڙي، ته ڪا ماڳِ ڏُڪَندِي [
157] مَڪُڙِي.
15
هِڪِي ٻانهـي چِتَـ، ٻِي صاحِبُ سَنواري،
دَنگِي [158] هِنَ درياهه مان، هَلائي هاڪاري،
تَرازو [159] تاري، سُتَڙِي [160] سَيِيئي
ڪَري.
16
هِڪِي ٻانهـي چِتَـ ، ٻِي سِتـي [
161] صاحِبُ،
ڪَڍِي اُونهي ڪُن، مان اِي آگي [162] جو
عَجَبُ،
اِيءُ سائِينءَ جو سَبَبُ، جيئن ٻُڏا اُڪاري ٻارِ [
163] مان.
17
هِڪِي ٻانهي چِتَ ، ٻِي جا ڪَري اَللهُ،
پاٽهي وِجهي ڪُنَ ، پاٽهي اُڪاري اوڙاهُ،
تنهن واحدَ کي واهه، جو سُتَڙِ سَيِيئِي ڪري.
18
هِڪِي ٻانهـي چِتَـ، ٻِي جا اَللهُ ڪري،

پاڙهي وِجهي ڪُنَ ، پاڙهي ڪَنڊِيَ نـي]
[164] ،
سُتَرِ سي ڊوئـي [165]، جي تَرَّ تَوائِي
مَڪُرا. [166]
19
هِڪِي پانهـ ـي چِتَ، بِي ڪري جوڙَ جَبارُ،
ڪِيَ اُنهي ڪُنَ مان، اِي آگي جو آڌارُ،
جَهاز جوهَرِيَنِ جو، تنهن کي پِؤُ [167] نه
ڌِئـي پَتارُ،
نَنڍا وَڏا مَڪُرا، سَبِ پَسَندا پارُ،
جيڏانهن مُنهن مَدِيني جو، سُڄي]
[168] مُحمّدُ موچارُ [169]،
سڀاجهو سَتارُ [170] سُتَرِ سَيپِئِي ڪَري.

وائي

ڪَنڊِي سارِيان [171] ڪانَه، يا اَمُنُ اَمانَ،
يا اِلاهي! ٻاجَه ٻِلاتِي [172] پانئيان [173]ئ
ٻُڏَتَ ڳاٽيتو ناهِ ڪو، اَپَرِ تِيا عِصيانَ، [174]
يا اِلاهِي! ٻاجَه ٻِلاتِي پانئيان.
خَبَرَ ناهِ قَبَرَ جِي، نِسورا نِسيانَ [175]،
يا اِلاهِي! ٻاجَه ٻِلاتِي پانئيان.

والِي! رَسِجَ وَهِلو [176]، اَرَکِ [177] ٿِيا اِنسانَ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
سُڻُ سَپاجها سُپِرِين! نَعرو [178] ، نِگَهبانَ!
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
مَدِيُون [179] پَسِي منهنجيون، شَرِمايا شيطانَ!
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
هِنَ منهنجي حالَ تي، هَيءِ هَيءِ ڪَنِ حَيوانَ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
سائِين سُڪاٽِي [180] آهِييـن، سامُوندِيَ [181] ، سُبحانَ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
تُرَهو [182] ڇِنُمِ تارِ ، رَسِجِ تُون رَحمانَ!
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
ٻيـلِي [183] جو ٻُڏَنِ جو، مون تي موتي مانَ [184] ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
وينو پِني پِنَڻو، ڪَرِ پيرو [185] مَٿي پانَ [186] ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.

خالِقَ تان خُوبُ ڪِيا، گولَنِ جا گُذِرانَ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
آئون پُٽ اَندو اُنِ ، وينو پِنان پانَ [187] ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
سَپِ سُؤالِي سَمَگِيا [188] ، داتا ڏيئِي دانَ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
وِلھا [189] سپ وھيان [190] ڪِيا تنھنجي جُودَ [191] جُوانَ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
مَتان مُونکي چَڏِيين، ٻِيلي [192] سندا ٻانَ [193] ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
وِيرَ [194] وَسِيلو آهِيين، داڙو [195] دِيوانَ [196] ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
لاءِ ڏوھارِيَنِ ڏينھن کي [197]، خِيمو اَڏيو خانَ [198] ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.
اُتي عبداللطيفُ چي، سُٽِج کا سُلطانَ،
يا اِلاهِي! ٻاجَھ ٻِلاتِي پانئيان.

داستان ٽيون

1
ڪُوها [199] ڪالھ ڪَٽِي، اُنِ وِڏا اُتَرَ آسَرِي،
اَلا! جُھري مَ اُنِ جي، اولي جِي اَٽِي [200] جِي اَٽِي [201]،
وَڻِجارَنِ وَٽِي [202] ، وَکَرُ وِڏو ٻيڙِييـن۔
2
وَکَرُ سو وِهاءِ [203]، جو پَئِي پُراڻُو نه ٿِيي،
ويچِينديِ [204] وِلاتَ ، ذَرو ٿِيي نه ضاءِ [205]،
سا ڪا هَٿَ هَلاءِ، هَلاءِ، آڳِھ [206] جنهن جي اُبهَين [207] .
3
اوريائِين، ميڙِيو مُعلِمَ خَبَرُون،
سا تان سُڌِ نه ڏِينِ، جِتي وَهُ ويڏُ [208] ڪَري.

4
ٻيڙِي تُنهنجِي ٻاجَھ، وَکَرُ تنهن وِصالَ جو،

ڪُوها، اولا، تو ڪِيا، سَڀِ سُونهارا ساجَ [
209] ،
اُتِ ڪا مُعِلم [210] حاج [211] ، جِتِ پورَنَّ
وارو [212] پاڙهين؟ [213].[214]
5
بيڙِي پُراڻِي، وَڪَرُ پاءِ مَ وِتَرو [215] ،
تَري تُنَ [216] پِيا، پاسَنِئُون پاڻِي،
هِيءَ، هَڏِ وِهاڻِي! ڪَڙه [217] ڪالُهوٽي
ڏينهن [218] ڪي.
6
تَري تُنَ پِياسِ، پاسَنِئُون پاڻِي وَهي،
ڪُوهو جُهرِ جُهنُو [219] ٿِيو، لاجُو [220] سَڀِ
لَڙِياسِ،
جيلانهن سَدَرُ [221] سُڪاڻِياسِ [222] ، وَهي
تي [223] وَه سامُهُون [224] .
7
وينو تُنَ تُنِينسِ [225] ، مُڪِ [226] ڏِيهاڻِي [
227] مَڪڙي،
سَنباهي سَيّدُ چي، مَتي نيڏُوءَ [228] نِينسِ،
وَٿائـي وَڙاندَرا [229] ، لاڄُو لَڳائِينسِ،

آخَرِ اُهِرائِينسِ [230] ، ته جوکو ٿِئـي نه جهازَ
کي.
8
ٿُنَ ٿُنِيندو آءُ، مَکِ ڏِيهاڙِي مَکـڙي،
سانباهِي [231] سَمُوندَ جِي، مَنا [232] مُورِ
مَ لاهِ،
اَڄ کِ سَنجِهه صُباحِ، اُهِرَندِي [233] اَتانگَ [
234] تَڙيـن.
9
اَچِي سو ڏِنوءِ، جو کـَپَرُ سُئوءِ [235] کـَنَنِ
سين،
سُتي لوکِ، لَديفُ چِي، يادِ نه ڏَرو کـِيوءِ،
غافِلُ ٿِي غُرابَ [236] کي، اوڙَهه [237] تي
آندوءِ،
سو چِتَرُ [238] چوهـي [239] کان رَکين [
240] جو پِيو پُرائُو پوءِ [241]،
جَهازُ ضَعِيفَنِ جو، پاڙِيَ پَرِتوءِ [242] !
سَيّدَ [243] ساٿُ [244] سَندوءِ، پُرِبَندَرَ [
245] پَهُچائِيـن !
10

جوتو [246] وانءُ [247] جِهازَ ! گَڏيو غُرابَنِ
سين،
پُورِينديِ [248] هُنَ پارَ ڏي، سَڌَرَ [249] ڪَٽِج
سازَ،
اَچَنِ ٿا آوازَ، سَٽاٽي [250]، سَمُوندَ جا.
11
دَنگي [251] وِچِ دَرياهَ، ڪِين بُڏي ڪِين
اُپِڙي [252] ،
هُو جي واڍي واٽِيا [253] ، سي سُونهَنَ [
254] سَپ سَٽِيا،
مُعلِمَ ماڳِ نه اَڳِيين، قِلِنگِي [255] مَنجِھ
قِرِيا [256] ،
مَلاحَ! تُنهنجِي مَڪٽِيءَ، اَچِي چورَ چَڙهيا،
جِتي ڏِينگَ [257] دَرِيا [258]، تِتي تارِي [
259] تنهنجي!
12
دَنگِيءَ □ داٽا، وَتِي وِجُھ وَڪَرَ جا،
وِيرِ وِڙَهندِيهءِ، ويسَرا [260] ! وِھ [261] مَ،
ويڳاٽا [262] !
هِيءَ نِندُ، نه جاٽان، ڪَڙِهن هَٽَندِيهءِ، تارَ [
263] □.

13
وَکَرُ، وَڻِجارا! پاڻَ [264] پَرايو چاڙِهيو،
اَچِي لَهِرِيُون لَڳُيون ٻيڙيءَ ٻِپارا [265] ،
جاڳو جي، يارا، ته تَڙِ تَوائِي نه تئـي.
14
ٻيڙِياتا [266] ! ٻيئي، تو نه ڦَٻَنديُون
ڳالَهڙِيون [267]،
سَجِيُون راتِيُون سُمَهين، يَرُ [268] سُکاڻُ
ڏيئي،
صُباح سَپيئِي، پارِ پُڇَندَءِ خَبَرُون.
15
وَه تِکَ [269] وَهَکُرا، جِتِ ننگَرَ [270] نَه
تَهرَنِ،
وڏاندَريُون [271] وَه سامُهِيُون [
272] جَجهي زورِ جُنَبنِ [273] ،
نيڏُوءَ [274] ناتارِيُون [275] ، وَڻِجارا
وِجَهنِ،
مُلا [276] مُعلِمَنِ، مون ڳَرِي [277] سُئِي [
278] ڳالَهڙِي.
16

وِڇارا وينئي، تو نه سَرَندِي شاهَ [279] ري [280] ،
مَکِ پنهنجي مَڪُري، چَڱِي ڪَرِ چيٺي،
پاسا پاڪَڙِيَنِ [281] جا، سَمُندُ ٿو سيڪي،
جي لُنڊا [282] ليکي [283] ، وِيرِ وِڙهندِي
تَنِ سين.
17
ناڪُئو [284] نِگَهبانُ، مُعِلمَ مُنجي خَبَرُون [285] ،
جَنِ ساري کَنيو سَمُونڊَ تي، سَفَرَ جو سامانُ،
لُطفَ ساڻُ لطيفُ چي، تَنِ لَنگِهيو طُوفانُ،
سَنياري [286] سُبحانُ، وَجي عادَنِئُون [287] اُڪَتَا [288] .
18
بَندَرِ جان [289] پَئِي [290] ، ته سُڪاڻِيا ! مَ سُمَهو،
ڪَپَرُ تو ڪُنَ ڪَري جِيئن ماٺي مَنجِهه مَهِي،
ايڏو سُورُ سَهِي، نِنڊَ نه ڪِجي، ناڪُئا!
19
سُتا سَپِ پَئِي، سَندي مُعلِمَ آسَري،

آئِين [291] پُٽِ سُمهو، ناڪُئا! بَندَرِ ناھ پَئِي [292] ،
جَنِ جِي سَيّدَ [293] لَڃَ ڪَنئِي، سي سَپِ لَنگِهيندا لَڪِيُون.

وائي

ساٿِيَنِ نَنڌا بارَ، وو! تَنِ پانڌِيَنِ نَنڌا بارَ، [1]
توکي آرَسُ [2] اَڪڙِيُنِ ۔.
پاتا پاڙيوارِييـن، پَڳهِ [3] مَنجِهه پاتارَ،
توکي آرَسُ اَڪڙِيُنِ ۔.
پَتَڻُ تو پُورَ [4] ڪَري [5] ، آئِي تنهنجَڙِي [6] وارَ،
توکي آرَسُ اَڪڙِيُنِ ۔.
سَجِيُون راتِيُون سُمَهيـن، ڪِيو [7] مَنجِهه خُمارَ،
توکي آرَسُ اَڪڙِيُنِ ۔.
ڪِ [8] تو ڪَنين نه سُئِي، هَلَڻَ جِي هاڪارَ،
توکي آرَسُ اَڪڙِيُنِ ۔.
تائِبَ ٿِيو [9] تَڪِڙا، سَچِي اِيءَ سَنيارَ،
توکي آرَسُ اَڪڙِيُنِ ۔.
نِندَ نه ڪِجي ايتَرِي، سُٽِجِ، اَدا يارَ،

توکي آرَسُ اَکثِرِیُنِ ﷺ.
سائِینءَ مُکهءِ [10] سَچَ کي، تون کُوڙو
مَنجِهه قَطارَ [11] ،
توکي آرَسُ اَکثِرِیُنِ ﷺ.
کِ تو کَنين نه سُئِي [12]، کَپَرَ جِي
کُوکارَ،
توکي آرَسُ اَکثِرِیُنِ ﷺ.
گِهڙان ٿِي رِيءَ [13] گهڙي، اِلاهِي ٿُهارَ [
14] ،
توکي آرَسُ اَکثِرِیُنِ ﷺ.
هُو جو شَکُ شارِکَ [15] جو، ٿِئان [
16] رَکُ [17] ، سَتارَ،
توکي آرَسُ اَکثِرِیُنِ ﷺ.
کُلَ نَفسِ ذائِقَةالمَوتِ [18] ، پَڙهو اِيءَ
پَچارَ،
توکي آرَسُ اَکثِرِیُنِ ﷺ.
شِکارُ تون شَهبازَ [19] جو، تون تان مَنجِهه
شِکارَ [20] ،
توکي آرَسُ اَکثِرِیُنِ ﷺ.
يومَ يَفرّالمَرَءُ مِن اَخِيِ [21]، جِتِ پَچِندا پارَ [
22] ،

توکي آرَسُ اَکڙِيُنِ ﷺ.
ٽُرَهو چِنو تارِ ﷺ، اَچِجِ ٽُون، اوسارَ [23] !
توکي آرَسُ اَکڙِيُنِ ﷺ.
لَکَ مِڙيئِي لُٽِيا، هُنهِين [24] وِيا هَزارَ،
توکي آرَسُ اَکڙِيُنِ ﷺ.
ڏِنَئِي جي اَللهَ کي، هُوند ٿِيــن پَريين پارَ [25] ،
توکي آرَسُ اَکڙِيُنِ ﷺ.
جوتَن [26] مَتان جُتِکي [27] ، دُنِي [28] تُنهنجي دارَ [29] ،
توکي آرَسُ اَکڙِيُنِ ﷺ.
جِيفو [30] حَدِيثَ ﷺ، اَنڌِيءَ اِي آچارَ [31] ،
توکي آرَسُ اَکڙِيُنِ ﷺ.
وَتِيَئِي [32] کِينَ وِلَهَنِ [33] سين، کَنبِي يَرِ قَهارَ،
توکي آرَسُ اَکڙِيُنِ ﷺ.
سا [34] کيئن هَلي تو سين، جا يَکِي کان يَتارَ ؟
توکي آرَسُ اَکڙِيُنِ ﷺ.
جِيئَڻُ، جالَ نه نِبَهي [35] سُٽِجِ اِيءَ سَنيارَ،
توکي آرَسُ اَکڙِيُنِ ﷺ.

جِمَ [36] وِسارِين ويسَرا ! پِتِنِ [37] جِي
پُلڪارَ [38]،
توڪي آرَسُ اَڪثِرِيُنِ .

داستان چوٿون
1
سَپيئِي سَئِين ڪَرين، ڪو مَ مُنجهايين واٽِ،
سُپيرِيان جي ساٿِ، لائو [39] لَڱو [
40] ميٿِيين!
2
سَپيئِي سُبحانَ جي، ڪَرِ حَوالي ڪَمَ،
تِيءُ تَحقيقُ تَسلِيمَ ، لاهي غَمَ وَهَمَ،
قادِرُ ساڻُ ڪَرَمَ، حاصُلُ ڪَري حاجَ تو.
3
ڇَڱنِ ساڻُ ڇَڱائِيُون، ايئن سَيَڪو هوءِ،
تو جيئن ڪَري نه ڪوءِ، بُڇَنِ ساڻُ ڀَلائِيون.
4
ڇَڱا ڪَنِ ڇَڱائِيُون مَنائِيون مَنَنِ،
جو وَڙُ [41] جُڙي جَنِ سين، سو وَڙُ سيئِي ڪَنِ.
5

مَيَنِ [42] مَتي سَمَرا، [43] کُهِيَنِ [44] سَڏَ
کَرينِ،
ساٿُ نِباهِيو نِينِ، اِيءُ پَرِ سَندِي سَڄَڻين۔
6
وِٿُ [45] وِيمي [46] جو جي لَهيـن، ته بِي
کارِ نه کَرِييـن کا،
سا پَرُوڙِج ڳالَهڙي، وَڻجارَنِ وٺان،
موتِي جَنِ هَٿان، آندَءِ گهٽي اَدَبَ سين.
7
اَمُلَه آچِ مَ اُنِ کي، جي نه پَرُوڙِنِ مَٽِ [47] ،
جِتِ ڳِڏِجيـئِي جوهَرِي، ماڻِڪُ تِيَهين [48] مَٽِ،
جَنِين سونَ سين سَٽِ [49] ، تَنِ هَٽِي رِيءُ [50] رَدِ کِيو.
8
سونا [51]! وانءُ [52] صَرافَ[53] سِينءَ،
يَڃِي ڇَڏِ بازِي [54]،
چاندِي کِيو چَلائِييـن، رُپو [55] رَوازِي [56] ،
جِتِ ٿِيندو رَبُ قاضِي، اُتِ تورِيندا تَجِويزَ [57] سين.

9
سونا! وانءُ صَرافَ سِينءَ، لَڏو لاهِ مَ لَڏِ،
سودو سوئِي ڇَڏِ، جنهن جَواهِرُ ناهِ ڪِين.
10
سونا! وانءُ صَرافَ سِينءَ، لَڏو هَڏِ مَ لاھ،
آهي تُنِ اُنداھ، جَنِ جَواهِرَ ضايَع ڪِيا.
11
جُھ [58] صَرافَنِ، تَه تُون پُٽِ لَڏِج، سونَ!
قُدُرُ لَهَندُءِ ڪونه، نيئِي گَڏِيندَءِ [59] سين.
12
جي نَه سُڃاڻَنِ سَچَ ڪي، ويھ مَ تِنِي وَٽِ،
اَمُلھ ڪي اَڏَ ڪَري، پاٽان هَٽَندا پَٽِ،
وَڃِي مُهرَ [60] تِنِي وَٽِ، جي پارَکُو [61] پارِسَ جا.
13
قَدُرَ وارا ڪَم [62] ٿِيا، ڪُتا خَرِيدارَ،
پاٽِيَٿَ [63] جي پَرَکَٽا [64]، وِيا سي وِينجهارَ [65] ،
ڪَنيَرُ [66] پائِي اَڪِيين، لَهَنِ سيڪنهن سارَ،
صَرافِنِئُون ڏارَ، ماٽِڪَ مُلاحِظو [67] ٿِئي [68] !

14
اَڱِهيو ڪائو ڪَڄُ، ماڻِڪَنِ موٽَ ٿِي،
پَلَئه پايو سَڄُ، آڇِيندي لَڄَ مَران.
15
وِيا سي وينجهار، هِيرو لَعلُ وِنڌِينِ [69] جي،
تَنِين سَندا پوئِين، سِيهي لَهَنِ نه سارَ،
ڪُٽِنِ ڪُتِ لُهارَ، هاٽي اُنِين [70] پيٽيين [71].
16
وَڃَنِ مَ وِينجارَ پاڻِيَنَ جي پَرَکَڻا،
ڪَنَيرُ پايو اَڪِيين، لَهَنِ سي ڪنهن سارَ،
موتِيءَ جي مزارَ جو قَدرُ مَنجِهه ڪِنارَ [72]،
صَرافَنِئُون ڌارَ، ماڻِڪَ مُلاحِظو ٿِئي.
17
ٿا صَراف سُڄَنِ، [73] پاڻُ ڪونائِنِ جو هَرِي،
ماڻِڪُ ڪَري مُٺِ ، وانءُ [74] وَنِي وَٽِ تَنِ،
سَندُسِ ئِي سَيّدُ چي، ڪِهَڙو قَدُرُ ڪَنِ،
پاڻِيَنُ ئِي پَرکَنِ، ڪِ ڪَئِنچَلُ [75] ڳَڎِنِ ڪَڄَ
سين؟
18

اَمُلُھ، اَسارِي پِئِي [76]، پورِي [77]! پَگُھئِي
جِتِ، [78]
ڪُلھ [79] نه رُنئي تِتِ، بَئِي اَڏَ هَٿِ ڪَري.
19
اَمُلُھ، اَسارِي پَئِي، پورِي! پگھئي جيئن،
وانءُ صَرافَنِ سيئن [80]، بَئِي اَڏَ هَٿِ ڪَري.
20
ماڻِڪَ، مُنڌَ [81] هَٿان، پيتِيءَ [82] پُرِزا
ٿِيو،
سَچو تان، سَيّدُ چي، لَهي لَڪُ سَوا،
پَگھي پُچاڻا [83]، پَدَمان [84] ئِي پَري [85] ٿِيو.
21
جِتي ماڻِڪ ماڳُ، تِتي چوران تَڪِيو [86] ،
سَنئُون تَنِ سَياڳُ، اَمُلُ [87] جَنِ اوباهِيو [88] .
22
چورُ [89] اُپِيو ايئن چوءِ، ته آئُون اُهوئِي
آهِيان،
جي اَسِي اَڪِيَنِ هوءِ، ته لِڪَئي [90] ڪي
ڪوبَه لَهي.

23
جَهنگُ [91] ڪامِي پَٽُ ٽِيو لَٽِي چوران لِڪَ،
وَئِي وُجُودان نِڪِري، جيڪا دَڙِي دِڪَ [92] ،
هِڪُ سَڄَڻُ، بِي سِڪَ، ٻَئِي پَهٽا [93] پانڱَ .
وائي
جاڳو، يارا جيڏِيُون! پاڻِ پَرَنِجي [94] ،
جاڳو جوشا [95] ، جيڏِيُون ! پاڻُ پَرَنِجي.
هلندي حَبِيبَنِ ڏي، ويلو [96] وِڃِ نه ڪِجي،
جاڳو جوشا، جيڏِيُون!
مَٿان اُهِسَ [97] اُسِرِي، پَتنگَ جيئن [98] پَئجي،
جاڳو جوشا، جيڏِيُون!
عَرَضَ اَحوالُ اُنِ ڪي، چَڱِيَ يَتِ [99] چَئجي،
جاڳو جوشا، جيڏِيُون!
ڪَرِي نِيازُ نِڪَٽُو [100] ، واحِدَ ڏي وَرِجي،
جاڳو جوشا، جيڏِيُون!
آهي موتُ مِڙِنِ تي، گوڙِيُون ڪِيو گَجي،
جاڳو جوشا، جيڏِيُون!
اَجَلُ [101] اِيندُءِ اوچتو، جو سَدا تو سُڄي [102] ،
جاڳو جوشا، جيڏِيُون!

اَڳِيان اُونداهِيءَ [103] جو، سَمَرُ [104] ساڻُ ڪِجي،
جاڳو جوشا، جيڏِڙيُون!
ڪَڻُ ڙُون ڦُوٽُ قَبَرَ جو، ڳَهٽُو تو ڳُهرِجي،
جاڳو جوشا، جيڏِڙيُون!
آڳو [105] عَيبَ اَوهِنجا [106] ، ڍَڪِيا ڳُجَهه ٻُجهي [107] ،
جاڳو جوشا، جيڏِڙيُون!
جيڪِين وَهي وُجُودَ ، صاحبُ سو سَمُجهي،
جاڳو جوشا، جيڏِڙيُون!
ڍِڄِي ڍاءِ [108] ڌَڻِيَ جي ، جيڪو ڀَئِي [109] ڀڄي،
جاڳو جوشا، جيڏِڙيُون!
اَمُنُ اهي اُنَ کي، جو مَنجِهه اَلله اَجهي [110] ،
جاڳو جوشا، جيڏِڙيُون!

داستان پنجون

1

مون تي چَيُئه، ڪانُدَ [111]! ڀُتِي [112] ياڙِ مَ مَڪُرِي [113] ،

سِڙَهه پُراڻا پاندَ، لَهرِيُون سَهِي [
114] لَڳَندِيُون.
2
لَهرِن ليکو ناهه ڪو، جِتِ ڪَپَرَ ڪُنَ ڪارا،
آچارا [115] عَمِيقَ [116] جا، اَچَنِ اوپارا،
اُتِي، اَسارا [117] ! وِيرِ وِڙَ هندِيءِ، ويسَرا [
118] !
3
وِيرِ وِڙَهندِيءِ، ويسَرا! اُتِي توهه [119] طَلَبِ،
سائِرَ [120] ڪنهن سَبَبِ، ڪالَهه نه وڌءِ [
121] ڪُنَ ۾.

4
ڪالَهه وِڌائِين ڪُنَ ۾، جاڏا [122] جُنگَ [
123] جَهازَ،
تنهنجي اَجُ تَرازَ [124]، آهي آرَ [125] اکين
۾ [126] .
5
آهي آرَ اَکِينِ ۾، ناڪُئا! ڪِجِ نِگاهه،
وَڏا ٻيڙا ٻوڙِيا، سائِرَ ڏيئِي ساهه [127] ،

مُلاحِظو [128] ، مَلاحَ ! ڪِجِ ڪو اِنهيءَ [
129] ڪُنَ جو.
6
مُلاحِظو مِهرانَ [130] جو، مُورِ مَ لاھ مَناءُ [
131] ،
سامُوندِي! سَنپالِ، ڪِين، [132] سُمَڻَ آيَئِه
ساءُ [133] ،
جاڳِي جَرَ مَثاءُ، تِي وانءُ [134] تَرازَ [
135] ڪي.

7
تاري وانءُ تَرازَ ڪي، مَنجهان مَوجَ مَلاحَ!
دانهُون ڪَنِ درياھ جُون، اونِهي جا آڳاهَ [
136] ،
سُونهَنِ [137] جِي صَلاحَ، وَٿ ته وِيرَ لَنگهي وَڃِين.
8
سُونهان سُڌِيُون [138] ڏِينِ، هِنَ ديواني درياھ جون،
ڪُوڙَ اوڏائِي ڪِينَ ڪِين، [139] رُڳو سَچُ سودِينِ،

عِجزَ جو اَدَ راتِ کي، وَکَرُ وِهائِينِ،
ساٿُ [140] نِباهِيو نِينِ ثابِتُ انهينۡ [
141] سيرَ مان.
9
ثابِتُ لَنگِهيا سِيرَ، لَهرِن لوڏِيا ڪِينَ ڪِين،
وَڃِي پَهُتا پارَ کي، نِرِ تُؤن [142] مَنجهان
نِيرَ [143] ،
ماءِ [144] پَهُتا مِيرَ، پارِ [145] لَنگِهيائُون
پاڄَهه سين.
10
تون ويسَرو، وِيرَ! [146] ساٿِيَنِ سَنيَتِ [
147] پَندَ جِي،
جوڙي جُنگَ جهازَ کي، ڪوڏِ [148] هَٽائِجِ
ڪِيرَ [149]،
وَهي وَڻِجارَنِ جِي، بَندَرَ ڌانهن بَهِيرَ [150] ،
گهرِ تَنِينۡ جي کِيرَ [151]، جَنِ لاڳِيدارَ [
152] لَنگهائِيا.
11
قَرَقَلَ [153]، قوتا، پارِچا [154] ، پاڙِيَٿَ [
155]، پاتائون [156]،

ڪوئِيُون قِيمَتَ سَندِيُون، تَرَ تاڪِيائون [157]،
لاڄُنِ [158] مَنجِهه، لطيفُ چي، بِيڙا ٻَڌائون،
نَذَرُ نَبِيءَ ڄامَ جو، چَڙهندي چَيائون،
جي ڇُهي [159] چوڙِيائون، سي ٻيڙيون رَکين ٻاجَهه سين!
12
وِچَينءَ جانِ ويهِي، جَرِ پَلئو پائِيان [160] ،
”تَرِ ٻيڙا، گهرِ سُپِرِين،“ اوسَهه [161] اِيءَ پيئِي،
جيئن وَڻجارو سين وَڪرين، سَرَها سَپيـئِي،
حُرمَتَ [162] ساڻُ حَبِيبَ جي، سُنگِئا [163] نه سيئِي،
پاڙِهي اُوءِ ٻيـهِي، ڪَندَ – ڪيڙائُو [164] آئِيا.

وائي
عُمرِ سَپَ عبَثُ [165] ويلَ [166] وِجايَمِ،
وَقتَ وِجايَمِ پانهنجا،
ويٺي لِڪيو لوڙِيان [167]، جيڪِين [168] ڪِيڙو مَسُ،
ويلَ وِجايَمِ پانهِنجا.

اَچي اَياڱِيَنِ کي رَسِجِ، اَچِي رَسُ،
ويلَ وِڇايَمِ پانهِنجا.
حالُ مُنهنجو هڙو جِهَڙو [169] ، تان تُون
پِرِيمِ! پَسُ،
ويلَ وِڇايَمِ پانهِنجا.
قَلبُ جو کارو ٿِيو، کاتِبَ [170]! لاهِين
کَسُ [171] !
ويلَ وِڇايَمِ پانهِنجا.

داستان ڇهون

1
تانگهـ□ـيـ تاڻـي، ٻَڌُ پنهنجو تُرَهو،
اُونهـ□ـيءَ آڻـي، کونَه ڏيندُءِ کو ٻِيو.
2
کوڙيين جي کائو [172] ٿِئي، سَمُندَ کِيئن
نه سِکَنِ [173]؟
پاڻِيءَ سين پيکُ [174] کِيو تيلانهن وَڻجارَنِ،
لالُون سي لَهَنِ، جِنِين سودو سَچَ سين.
3
تارُن تَرِيو وَڃَنِ، ننڍا وَڏا واهُڙا،

هَئـي، بَرِ! [175] اَتارُنِ [176] جيئن ڳرا مَٿِنِ مولِهيا [177] .
4
ڏوري لَه ڏاتارُ، جِمَ ويـهين ويسَرو!
هَڪيو هوئجِ [178] هُشِيارُ، ڪِنوَٽِ [179] ڪِوَندِئي اوچِتِي.
5
سُتين [180] ڪِهَڙِيءَ سارَ، وِڃُ ڪِوَندِيئي، ويسَرا !
تو جيڏا تو يارَ لَهِرِن لَهِوارا ڪِيا [181].

6
سُتيـن سَنجهيئِي، وِڃُ ڪِوَندِيئي، ويسَرا!
وِيرَ وَرِي ويئِي، اَسارَنِ تان اوچتي.
7
ڪِنوَٽِ ڪِنوايو، آيَئِي نِندَ اَياڳَ [182] جي،
جَنين نه پِئو پانيو، ڪَري تَوائِي تَنِ کي.
8
سامُنڊِي! تو سَنبَهيـن، ساڃو [183] جَهلِ سُڪانُ،

لَڳي واءُ وَڏاندَرو [184] ، مُنجهائـي مَهراڻُ،
جَنِين پانيو پاڻُ، ڪَري تَوائِي تَنِ ڪي.
9
نَڪو سُڪُ نَکَتيـن [185]، نَه ويساندِ [
186] نَئين [187]،
جيڪا اَچِئِي سامُهِين ، پايين سا سَنئين [
188] !
مُوڙِي [189] ڪوهه [190] مَئين [191]؟
جيئن [192] سَجِيُون راتِيُون سُمَهين!
10
اَهُڪِي راهَ اَللهَ جِي، اَهُڪِي، اَهُڪِيَ پَتِ [
193] ،
هُوءِ جي ڏِيهائِي ڏيهه جا [194]، تَنِ پُٽِ
مُوڙهِي مَتِ،
آچارانِ اُبَتِ [195] ، گِهڙِجِ گهاتـي نينهن
سين.
11
مَ ڪِين هيجِ، مَ هوجِ [196]، تَرسُ مَ، تاڙِ
جَهازَ ڪي،
چ؟و ڪَلِمُو مُحَمّدَ تي، ته اَگِيان اَچيئِي اوجَ [
197]،

سَھُڪِيَ پَتِ، سَپوجَھ [198] ، تنھنجي مَڪـي ڍُڪي مَڪـُرِي.

12

تَنَ تَرازَ توھ جِي، گَھٽُو لَھ گھورُ [199]،
اَدَبَ اِخلاصَ جا، سِڙَه ٻَڌِجِ سوري،
وَڪَرُ وينَتِيُنِ جو، تنھن پاءِ توري،
ته عادَنِئُون [200] اوري، تنھنجو تَوائِي نه ٿِئـي.

13

توٽي تُوائي، توءِ [201] تنھنجو آسَرو،
سَڃَڻَ ڳَرِ لائِي [202] ڪِيرُون ڏِيندِيَسِ جيڏِييـن.

وائي

ھي جي، ھُو جي لَڪَ! مون مارِيندا لَڪَ،
مون مارِينديا لَڪَ!
يا والِي ڪـيچُ نه اوڏِيءَ ڇَڪَ [203] !
مون مارِينديا لَڪَ!
اَٽُ [204] نه ڏِجي عامَ کي، لوڪان ڪِجي لِڪَ،
مون مارِينديا لَڪَ!

پاڻَ □ پارِيُون [205] ڪَري، نينهن وَهائِجي
نِڪَ [206] [207] ،
مون مارِينديا لَڪَ!

---

[1]. بهتر

[2]. جهاتيون، ليا

[3]. نندِيون ڪاتيون.

[4]. سڌ ڪرڻ سان

[5]. (عشق جو) ميدان

[6]. پلي

[7]. هڪالي ڪڍِين

[8]. ته به

* جيڪڏهين تون مون ڪي عزت سان نه آڏرياءُ ڪرين، ته به مون ڪي ديدار ته ڏيو. مون ڪي رخ ڏين يا نه ڏين، مون لاءِ ته ديدار ڏيو.

[9]- چت تان

[10]- يادگيري

[11]- انهيءَ جا، خدا تعاليٰ جا

[12]- فرمانن تي عمل ڪر

[13]- جيان وانگر

[14]- ڏيان

[15]- سفيد، اڇو، صاف

[16]- خبردار، سجاڳ

[17]- ٻئي پاسي، منزل مقصود.

[18]- ياد ڪج

[19]- ڪچو ڪوڙ، ڪوڙ

[20]- واپار ڪج

[21]- چر، يادگيري

[22]- ڪوڙ، ڪوٽ

[23]- آخرت

[24]- ادڪو، ڳٽتي

[25]- دوربينيءَ

[26]- خزانا، سگهه، طاقت

[27]- ٻيڙي

[28]- نڪاري، ڌوئي صاف ڪري

[29]- آزمودگار ملاح، ڪپتان، مرشد

[30]- اي ناڪئا! پنهنجي ٻيڙي (جسم) هميشه صاف رکي مرشد ڪامل جي حوالي ڪر.

[31]- شيهو، خميس مَٽُ

[32]- واپار ڪيم.

[33]- آڌار

[34]- بيٺو آهيان

[35]- واعدا، انجام، احڪام

[36]- هڏن جو پڃرو، جسم

[37]- پرزا پرزا، ڀڳل

[38]- تت، حاصل مطلب

[39]- بي انت، خدا تعاليٰ (ڳُوڙاهه)

[40]- انهيءَ۔
[41]- موتيءَ جهڙا، انسان
[42]- فائدي وارو (سَقل)
[43]- پلئه
[44]- آقا، آغا، ڏٽي
[45]- اُوناءِ، قبول ڪر
[46]- مدد
[47]- ماڳ تي
[48]- لهرن □ گرفتار (پيڙي يا ناڪئو)
[49]- ميرو
[50]- پاٽيءَ جي اڇ
[51]- پاٽيءَ جي آُئل يا ليٽ
[52]- انست، حد
[53]- اُڇلائين، چڙي ڏين
[54]- ضرب، ڌڪ
[55]- چپيٽ، ڌڪ
[56]- غريبن جي
[57]- جهاز (غوراب)
[58]- سَنوان
[59]- نوڙ، رسيون
[60]- ونجهه يا ڳن
[61]- هاٿيءَ ڏند (Lvory)
[62]- جوڙا، وڏا
[63]- جهاز
[64]- مراد
[65]- سير تي سٽائي واءَ سان روانا ٿيا، تکڙا ويا
[66]- سڪ، حب
[67][67]- سوين
[68]- ڪروڙين
[69]- زور سان (جان مان، دل مان)
[70]- رنگ، عجائب
[71]- تعريف، واکاڻ
[72]- زبان سان
[73]- خدا ڪي دل □ يدا ڪر □ زبان سان پڻ، خفي □ جلي ٻئي ذڪرِ ڪر
[74]- راضي ٿي
[75]- راضپو، مهرباني
[76]- آقا، ڏٽي
[77]- احسان سان.
[78]- داناءَ
[79]- جن سچي پچي سر تسليم ڪيو.
[80]- بي مانا، بي عزتا
[81]- خدا
[82]- لاءِ
[83]- عزت وارا
[84]- ياد ڪريو مون ڪي، ته يدا ڪريان اوهان ڪي (ق.ش 2، 152)
[85]- چيو
[86]- شڪر ڪريو منهنجو □ ڪفر نه ڪريو (ق، ش. 2، 152)
[87]- بي شڪري ڪي
[88]- سڏاريا
[89] - خراب، بدافعال
[90]- توڪان (ٽيل)
[91]- من مان، دل مان
[92]- جوش مان، چاهه سان
[93]- خدا جو نالو
[94]- ايمان جي سلامتي.
[95]- اِڳيري، پريري
[96]- تون منهنجي من □ وسين پيو پر آءُ خوديءَ ڪري تو کان پريرو آهيان.
[97]- بنا رهبر يا سونهي جي
[98]- سجدا
[99]- تلاهين، تنهن صورت □

[100]- لازوال هستي

[101]- جيلاهين، جنهن صورت □

[102]- فنا

[103]- سڌرڻ، توبھ ڪرڻ

[104]- ماڻهن توبھ تائب ٿين سو بہ ڌڻيءَ جي وس □ آهي.

[105]- قبول پيا

[106]- آڌار، ٽيڪ، آسري

[107]- خاڪ، قبر

[108]- اڱڻ، آڌار، پروسي

[109]- شيوا، خدمت، پوڇا

[110]- سَمُنڊ

[111]- وڻج واپار ڪر

[112]- گهٽو، جام

[113]- سوين

[114]- شيوا ڪئي

[115]- چڳو، ڍڳ

[116]- ملھ

[117]- آڌار

[118]- چاڙھ وارو وهڪرو

[119]- پيڙي هلائيندڙ، رهبر

[120]- بهادر

[121]- پل ، اک چنب

[122]- خريد ڪيائون

[123]- جيڪو گناهَن کان توبھ ڪري ٿو، سو انهيءَ جهڙو آهي، جنهن گناھ نہ ڪيا هجن، (حديث)

[124]- اها

[125]- بازي، ڪٿيو، فائدو

[126]- انهن

[127]- بوجهو، وکر، سامان

[128]- سودو ڪري، خريد ڪري

[129]- حصو، پاڳو، انعام

[130]- انهن لاءِ بشارت آهي (ق.ش)

[131]- اُنهن

[132]- نازل ٿيو

[133]- (درياھ جو) پيٽ

[134]- عادت، روش

[135]- ٽوپن جي

[136]- ڳوليائون، چڪاسيائون

[137]- پاٽيءَ جي اڃ

[138]- وهڪري واريون لهرون

[139]- اونداهي، ڪاراڻ (بي انت)

[140]- بي بها (بي انت)

[141]- اڇلايا

[142]- پوٺاڙو (سمنڊ، ڪائي جهڙو اڇو پاڻي)

[143]- سمنڊ □ مُنهن وِجهي

[144]- ڏبڻ

[145]- چاڙھ، اپ ڪپري

[146]- پيڙي

[147]- بَدِينُ

[148]- دير

[149]- چَڙھ

[150]- غفلت ڇڏي

[151]- سير، تک

[152]- اهو، هيءَ

[153]- سپيئي ماڻهو، دنيا

[154]- طرف، پاس

[155]- ماڻهن کي مري، هن دنيا کان هن دنيا ڏي ويندو ڪونہ تو ڏسين؟

[156]- فڪر، ادڪي، ڳڻتي

[157]- ويندي، پهچندي

[158]- ٻيڙي

[159]- ننڍي ٻيڙي

[160]- سٺي تڙتي

[161]- رٿي

[162]- آقا، ڌڻي

[163]- درياھ

[164]- وٺي وڃي، پهچائي

[165]- ڪٽي وڃي، پهچائي

[166]- مَڪڙا، ٻيڙا

[167]- ڊپ، خوف، خطرو

[168]- سجهي، ٻڌجي

[169]- موچارو، سهڻو، سگهورو

[170]- ڏک ڏکسيندڙ

[171]- سجهي ، ياد

[172]- پيتاري، ننڍو ٻيٽ

[173]- اي خدا! تنهنجي مهر مون لاءِ پيتاري يا پناھ گاھ يا اجهو آهي.

[174]- گناھ

[175]- ويسر، ڀلون چڪون.

[176]- جلد، سگهو

[177]- ناپرهيزگار، بيزار

[178]- فرياد، دانهون

[179]- بديون، عيب

[180]- سڪاڻ وارو، ٻيڙي هلائيندڙ، هادي

[181]- سمنڊ □ هلندڙ جو

[182]- ترڻ لاءِ شيءَ، آڌار

[183]- مدد گار

[184]- ٿل، مهرباني ڪري

[185]- مهر

[186]- قصيدا ڳائيندڙ فقير، ڀٽ.

[187]- ٻيک، پن، خيرات

[188]- نوازيا، بخشش ڏيئي خوش ڪيا

[189]- مسڪين

[190]- شاهوڪار

[191]- سخا

[192]- مدد گار

[193]- ٻانهي، غلام

[194]- بهادر، ڀلارا

[195]- بچائيندڙ، واهرو (محمد □)

[196]- عدالت گاھ (قيامت)

[197]- ڏينهن لاءِ (قيامت)

[198]- عزت واري (محمد □)

[199]- سڙھ تنگڻ لاءِ ڪاٺيون

[200]- ونجهه

[201]- نؤڪ، ڇهنب

[202]- وڻج ڪري، سودو ڪري

[203]- خريد ڪر

[204]- وڪڻندي (ڪپائيندي)

[205]- ضايع، نقصان

[206]- آڏار، اڳيان

[207]- اهڙو مودو ڪر جنهن جي ذريعي نجات حاصل ٿيئي

[208]- ويڌن، قهر

[209]- ساز سامان

[210]- ناکئو، ڪپتان، ڪشتيباز

[211]- حاجت، ضرورت، پهچ

[212]- پار لنگهائيندڙ

[213]- پاڻ آهي.

[214]- اُتي اکئي جي کهڙي

ضرورت، جتي پاڻ ئي پارو لنگهائڻ وارو هجي؟
[215] - گهٽو، وڏيڪ
[216] - تنگ، سوراخ
[217] - فڪر، ڳڻتي ڪر
[218] - سپاٽڪي ڏينهن
[219] - پڳل تتل، اندران پورو
[220] - نوڙ، رسا
[221] - چگو، مضبوط
[222] - ان جي سڪاڻ وارو، هادي
[223] - تنهن ڪري
[224] - جنهن صورت هلائڻ وارو پختو آهي، تنهن صورت پيڙي تڪ يا سير ڪي سامهون اوپاري پيئي هلي.
[225] - بند ڪرينس
[226] - تيل لڳاءِ
[227] - ڏهاڙي، روزانو
[228] - اونهي سمند
[229] - وڏا، مضبوط
[230] - پاٽيءَ ڏڪينس، هلائينس
[231] - سنبت، تياري
[232] - من تان
[233] - هلندي
[234] - اتانگهه، اونهي.
[235] - تو پڏو هو
[236] - غوراب
[237] - اوڙاهه، اتاهه
[238] - پراٽو جهاز
[239] - طوفان
[240] - بچائين
[241] - تئي
[242] - توکي سپرد آهي، تنهن حوالي آهي.
[243] - اي سردار (محمد)
[244] - جماعت، اُت
[245] - پورو بندر، منزل مقصود
[246] - گڏيو، همراه تيو
[247] - وچ
[248] - ويندي، هلندي
[249] - سٺو، مضبوط
[250] - سخت، خطرناڪ
[251] - پيڙي
[252] - ڪڏهين پڏي تي ڪڏهين وري منهن پاهر ڪڍي تي، وڏي خطري آهي.
[253] - ملايا، جڙيا
[254] - ڪاٺ جون ڪليون
[255] - فرنگي، دريائي چور
[256] - معلم سڪاٽي پنهنجي مقرر جاءِ تي نه آهي، چاڪاڻ جو دريائي چور، نفساني خواهشون اندر گهڙي آيون آهن.
[257] - وڏا، پيت جيڏا جهاز
[258] - ڍرڪي پيا، پڏي ويا
[259] - آڏار
[260] - اي غافل
[261] - ويهه
[262] - موڙهيل، منجهيل
[263] - اونهي پاٽيءَ
[264] - پاٽهين

[265] - پنهي پاسن کان، چوگرد

[266] - اي پيڙيءَ وارا

[267] - توکي پار پهچڻ يا ننڊڻ ڪرڻ، پنهي مان هڪڙي ڳالهه حاصل ٿيندي.

[268] - پاسو، ٽيڪ

[269] - ڏاڍيءَ تک وارا

[270] - وڏيون پيڙيون، لنگر، جهاز بيهارڻِ جو لوهي اوزار

[271] - وڏيون پيڙيون

[272] - سامهون، اڳيان

[273] - اهڙي تک آهي جو تنهنجيءَ کان وڏيون پيڙيون به گهٽي ڪوشش سان اوپاريون وڃي سگهن ٿيون.

[274] - اونهي (سمنڊ)

[275] - اٿ مٿا لوهه جا ٽڪر

[276] - وٿان، کان

[277] - خوفائتي

[278] - ٻڏي

[279] - درياهه شاهه

[280] - کان سواءِ

[281] - پيڙين

[282] - عيبدار

[283] - جن جي عملن جو حساب ڪتاب برابر نه آهي.

[284] - خلاصي

[285] - ٽڪرن جي جاچ رکندڙ پاٽيءَ جي ماپ لهندڙ خلاصي جيڪڏهن هوشيار خبردارِ آهي ته معلم (ڪپتان) کي خطرن کان آگاهه ڪري ٿو

[286] - ساري

[287] - عدن کان (ملڪ يا بندر)

[288] - نڪتا، پهتا

[289] - جيڪڏهن

[290] - خوف، خطرو

[291] - اوهين

[292] - ڊپ پؤ

[293] - سردار، نبيءَ سڳوري

[1]- ٻڌا
[2]- مستي، ننڊ
[3]- لنگر سان ٻڌڻ جون نوڙيون
[4]- واڙا، پيرا
[5]- پتڻ (موت) هڪڙا پهچايو پيا ڪٽڻ اچي
[6]- تنهنجي
[7]- ڪايو، خوش ٿيو
[8]- ڪا، چا
[9]- توبه ڪريو
[10]- توڪي موڪليو
[11]- هڪ جيڏن .
[12]- ٻڌي
[13]- ڪان سواءِ
[14]- آڌار، آسري (توهار)
[15]- شرڪ ڪندڙ، شيطان
[16]- تنهن ڪان
[17]- پناه ڏي
[18]- سپ ڪو ساهوارو موت جو ذائقو چکندو (ق.ش. 3، 184)
[19]- وڏو باز، موت
[20]- شڪار ٿيڻ وارو مان
[21]- انهيءَ ڏينهن (قيامت) انسان پنهنجي ڀاءُ کان به پيو ڀڄندو (ق. ش 3،8).
[22]- پائر
[23]- آڌار، پناهه
[24]- هونئن ئي، اجايا
[25]- جيڪڏهن اي الله جي واٽ ڏين ها ته جيڪر نجات حاصل ٿئين ها.
[26]- گوڏن
[27]- ڪري، ڪڙڪي پوي
[28]- دنيا، دولت
[29]- گهر
[30]- ڍوند
[31]- حديث آهي، الدنيا جيفہ و طالبها ڪلاب: دنيا هڪ ڍوند آهي ان جا طالبو ڪتا آهن.
[32]- ونديئي، ورهايئي
[33]- مسڪينن، ڪنگالن
[34]- اها (دنيا)
[35]- جٽاءُ ڪري
[36]- متان
[37]- قبر
[38]- پڙ پڙ، آواز
[39]- لمو، جڏو، عيبدار
[40]- خراب منڊو
[41]- سلوڪ، پلائي
[42]- اٿن
[43]- سفر جو سامان
[44]- ٺڪلن، پوئتي پيلن
[45]- طاقت، سگهه، پهچ
[46]- وٽج واپار.
[47]- مٺ، ملاوت، ڪوڙ، سودو، واپار
[48]- انهيءَ هنڌان، اُتان
[49]- واپار
[50]- ريتي، ڪسوٽي
[51]- اي سون، اي اصيل
[52]- وڄ
[53]- سون، واپاري، قدرشناس
[54]- حرفت
[55]- رپيو جنهن مٺ مليل آهي

[56]- رواجي، خسيس

[57]- قابليت، رتا

[58]- جيڪڏهن، جڏهن

[59]- پتل جو لوٽو، مٽ، گند، ڪچرو (گڏون)

[60]- گني، سونو سڪو

[61]- سجاٽيندڙ، چاٽو

[62]- گهٽ

[63]- پاٽي، آب، جرڪندڙ موتيءَ جو چلڪو

[64]- پارکو، سجاٽيندڙ

[65]- هيرن لالن سوراخ ڪندڙ، قدرشناس

[66]- خوردبيني

[67]- ڏسجي

[68]- سچن صرافن جي وچڻ (مرڻ) بعد جواهر پيا ٿيلهجن

[69]- سوراخ ڪن

[70]- انهن

[71]- هنڌن، ماڳن، جاين تي.

[72]- پاهريون پاسو، جنهن جي ڏسڻ مان موتي پرکبو آهي.

[73]- سُجَهنِ

[74]- وچ

[75]- سون

[76]- غافل ٿي، ويسر ڪري

[77]- نادان

[78]- اي پوري جڏهن ويسري ٿي سمهڻ جي ڪري املهه ماڻڪ (تو هٿان) پڇي پيو.

[79]- چو (ڪوه)

[80]- ڏانهن تائين

[81]- عورت، زال

[82]- صندوق، بدن

[83]- بعد

[84]- مرتبي ڪان، پدمن ڪان

[85]- گهٽو.

[86]- جاءِ، ٿان، ٿمُ

[87]- املهه،، ماڻڪ، روح

[88]- بچايو

[89]- شيطان، لڪل

[90]- نفساني خواهشون جيڪي بي ترتيبيءَ سان دل اُيرن ٿيون. (لڪل چور)

[91]- گهاتا وڻ، شيطان جي لڪڻ جي جاءِ

[92]- دکي ڪڙپڙ

[93]- صحبت ڪرڻ وارا، ڳجهه ڳالهائڻ وارا

[94]- حوالي يا سپرد ڪجي

[95]- جوش مان، اشتياق سان

[96]- وقت، دير، ترسڻ

[97]- روشني، نور

[98]- جيان، وانگر

[99]- طرح، طور، نموني

[100]- مڪمل، پورو پورو (ن+و= جنهن ڪاٽ يا ڪوٽ نه هجي)

[101]- موت

[102]- پڌجي، سجهي.

[103]- قبر جي اونداهي

[104]- سامان، توشو

[105]- آغا، ڏٽي

[106]- اوهان جا، توهان جا

[107]- سمجهي، پروڙي

[108]- خوف
[109]- خوف
[110]- پناهه
[111]- معشوق، مڙس، پتار
[112]- پڳل تتل
[113]- پيڙي (مَڪڙي)
[114]- سهي سهي، رڪي رڪي، ضرور
[115]- پاٽيءَ جي اڇ
[116]- اونهو سمنڊ
[117]- غافل
[118]- ڪاهل
[119]- آڌار، ٽيڪ، اجهو
[120]- سمنڊ
[121]- توکي وڏو
[122]- تمام وڏا، ٿلها
[123]- مضبوط
[124]- پيڙي
[125]- ڪن
[126]- تکيو وينو آهي
[127]- ساه ڪٽي، ڦوڪجي
[128]- ڏسج، خوف
[129]- انهيءَ
[130]- درياه
[131]- من يا دل تان
[132]- ڪيئن؟
[133]- مزو، لذت
[134]- وڄ
[135]- پيڙيءَ
[136]- واقف
[137]- رهبرن
[138]- خبرون
[139]- ڪي
[140]- جماعت
[141]- انهيءَ
[142]- دل، سک، پيار
[143]- پاٽي، درياه
[144]- ماڳ تي، جاءِ تي، منزل مقصود تي
[145]- درياه
[146]- پيارا، ياءُ، سڄڻ
[147]- تياري
[148]- ڪوڏي مان، شوق مان
[149]- ڪليون
[150]- قطار، قافلو
[151]- واڏئي
[152]- لاڳ وٺندڙ، واسطيدار، محصول وٺندڙ
[153]- لونگ
[154]- ڪپڙا
[155]- آبدار موتي
[156]- حاصل ڪيائون
[157]- جهاز جي تري □ بند ڪيائون
[158]- نوڙن
[159]- چوهي، طوفان □
[160]- جيئن ٽپهريءَ مهل ويهي اڪا وڏم (عبادت ڪيم)
[161]- خيال، پور، فال
[162]- مهابي، صدقي
[163]- جهليا، روڪيا، (محصول نه ڏيڻ ڪري)
[164]- (ڪندن) (Continents کي ڙيندڙ، Voyagers، ملڪن جا مسافر، وڏا مسافر، سيلاني، گهمندڙ.
[165]- اجائي
[166]- وقت
[167]- پوڳيان
[168]- جيڪي
[169]- ضعيف
[170]- (قسمت جا) لکندڙ، خدا
[171]- ڪٿ، عيب

[172]- کوڙا موتي، ڪچ

[173]- جيڪڏهن دنيا □ کوڙا موتي جام ٿي پون، ته به سمنڊ لاءِ وٽجارا ضرور سڪندا.

[174]- محبت، پيار

[175]- تڪليف، مصيبت

[176]- اٽ تارن

[177]- پنهنجا ڪپڙا، مٽي جي پڳ

[178]- هُججانءِ

[179]- وڄ، موت

[180]- تون ستين

[181]- لوڙهيا، ٻوڙيا

[182]- نپاڳي

[183]- قابو

[184]- سخت، خوفائتو.

[185]- تارن جي ميڙ ڪي

[186]- آرام

[187]- ندي، نڪو تارن کي نڪو پاٽيءَ کي آرام آهي، سپڪا شيءَ پئي چري ڦري.

[188]- جيڪ بنا تڪليف جي مليئي تو تنهن جي نعمت سمجهين تو.

[189]- پيسا، خزانو، زخيرو

[190]- چو

[191]- ماپين، تورين

[192]- جيئن ته، جڏهن ته

[193]- پانت، پَنتِ، پَت، طرح، طرح

[194]- تر جا رهاڪو

[195]- لهرون (روحاني رمزون) ابتيون وهن ٿيون.

[196]- گهتون گوهيون نه ڏج، نتائج نه

[197]- سگهه، فائدو

[198]- اي سياٽا

[199]- گهٽي ڪوشش ڪري اندر □ روحاني پيڙي حاصل ڪر

[200]- عدن بندر ڪان، آخرري منزل ڪان.

[201]- ته به، تڏهن به

[202]- پاڪر پائي، ملي، وصل حاصل ڪري

[203]- نزديڪي، ويجهائي

[204]- انت، منجه، راز

[205]- قطارون، وسڪارا (ڳوڙهن جا)

[206]- ننڍي نهر، ڪسي

[207]- اندر □ ڳجها ڳوڙها ڳاري نينهن جي نئين وهائڻ گهرجي.

سر سامونڊي

سر بابت

سامونڊيءَ نالي، بابت نه ڪو راڳ ۾ نه ڪا راڳڻي سجهي. هيءُ نالو شاهه جي رسالي کي ترتيب ڏيندڙن جو، من گهڙت لفظ ٿو ڏسجي، جو هنن ضرور، هن سر کي مضمون ۾ موضوع جي مدنظر ڏنو هوندو.
هي هڪڙو سر آهي، جنهن ۾ نه ڪو ڏاريون بيت هو ۾ نه ڪو شاهه جو ڪو بيت ترڪ ڪيل ٿو ڏسجي. هن سر ۾ عموماً ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ واريون پڙهڻيون قائم رکيون ويون آهن، جي ٻين نسخن ۾ به گهڻو ڪري ساڳيون ئي آهن.

مضمون

هن سر ۾، وڻجارن ۾ سندن وهُن جو احوال، عمدي پيرايي ۾ ڏنل آهي. شاهه جيڪو زال ذات جي جذبن ۾ اُمنگن جو نقش هتي ويهي چٽيو آهي، تنهن مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته سفر ڪندي شاعر اکيون اُپٽي ۾ ڪن

ڪولي، ماحول جو گھريءَ نظر سان، مشاهدو □ مطالعو ڪندو پئي ويو. ڪراچيءَ جي لاڙي حصي جو ’مغليئين‘ وٽ، جيڪو سامونڊين جي وچڙيل وهن □ مُنڌَلَ مُنڌُن جو حال، هن اکين سان ڏٺو هو، تنھن جي هن سر □ چٽي تصوير نڪتل آهي. وڻجارين جي من جو مونجھارو، اندر □ اٿندڙ □ پل پل پونڊڙ پور، ڪانڌن جي ڦوڙائي □ آڳي اڳيان التجائون، سندن صحيح سلامت ورڻ لاءِ قسمين قسمين حيلا □ تپشائون- تڙن تي وَرَنِ وَرَڻَ لاءِ اوسيئڙو □ انتظار، بندر تي ناڪئن ڪان پڇائون- پيرن تي پڙ باسڻ، دريا تي اَڪا پائڻ، چؤواٽن تي ڏيا ٻارڻ، وغيره انھن سيني جو نھايت دلسوز □ رقت آميز نموني □ بيان ڪيو ويو آهي.

روحاني راز

سيني سرن □ شاھ پاڻ ڪي عموماً زال تصور ڪري، روحاني راز □ طريقت جي راھ جا اسرار، ويھي ڪوليا آهن. شاھ جي رسالي □،

زال ذات کي ئي عاشق بنايو ويو آهي، سو ڇو؟
انهيءَ لاءِ گهڻائي سبب ٿي سگهن ٿا:

- هڪڙو ته روڄ راڙو زال ذات جومهامرڪ آهي،
- ٻيو ته عورت جي التجا ۽ اشڪباري، بنسبت مرد جي، زياده دلسوز ٿئي ٿي. زال ذات جون آهون، وڇوڙي ۽ ڦوڙائي جون ڪارون، پٿردل انسانن کي به موم ڪيو وجهن.
- ٽيون، ته جيڪڏهن انسان الله جي اڳيان عورت وانگر صاف ۽ پاڪ دل ٿي ٻاجھ لاءِ پڪاريندو ته فوراً مرادون پائيندو.
- چوٿون ته نسبتاً، عورت مرد کان محبت ۾ زياده مستقيم ٿئي ٿي.
- پنجون، ته عورت انساني ضعف ۽ ڪمزوريءَ جي انتهائي منزل ۾ مجسمو آهي.

انهن سببن ڪري هتي به عورتن جي اندر جي اڌمن جو ذڪر ڪيل آهي.

شاھ، وڻجارن جي وھن کي، پنھنجي پتارن لاءِ تڙپندو ڏسي، سالڪ کي ھن سر ۾ نصيحت ٿو ڪري، ته تون به ڪجھ ھٿ پير ھلاءِ ؛ عبادت ۾ نفس جو تزڪيو ڪر، ته مالڪ جو مشاھدو ماڻين. ھٿ ھٿن تي رکي، رڳين سَڌُن ڪرڻ سان ڪم ڪيئن سنوريندين؟ جي محبوب جو مشاھدو مليئي، ۾ ھوت وري ھلڻ ھارا ٿينئي، ته به ڳري جهلي ڳچ ڳار، ته من اَبدي عيدون عطا ڪنئي، پر الاھي نور پسڻ کان اڳ، دنگي ڌوئي صاف ڪر.

سر سامونڊي

داستان پھريون

1

پَڳَھ [1] پاسي گھارِ، آيَلِ! سامُونڊِيَنِ جي، وِجِھي جِيُ جَنجارِ [2]، جِمَ [3] وَجَنِئِي اوھَرِي [4].

2
پَڳھ پاسي پَڇُ، آيَلِ! سامُوندِيَنِ جي،
مَنَ ٻاري مَڇُ، جِمَ وَجَنِئِي اوهَرِي.
3
پَڳھ پاسي ويھ، آيَلِ! سامُوندِيَنِ جي،
تون ويسَرِي [5] وِکَ کَٽين، هُو پُورِيندا [
6] پَرڏيھ،
سَمُنڊُ جَنِ ساٽيھ [7] ، ڪوھ وِئَين تَنِ سين؟
4
جان [8] ايندينءَ تان آءُ، هَٽِي هَٿُ پَڳھ ،
لَڳِي واءُ سُواءُ، سِڙُھ سانباهِي [9] نه سَهي.
5
تَنگَرَ جان نه ڪَٽَنِ، وانءُ [10] وَهِلِي [
11] نِڪِري،
مَڇُڻ [12] ڏيھ [13] وَجَنِ، نارِيُون [
14] پُوري [15] ناڪُئا.
6
تَنگَرَ نارِيُون، پَڳھ کَٽِي پَندِ ٽِيا،
بَندَرَ بازارِيُون، سُجا سامُوندِيَنِ، ري [16].
7

ننگَرَئُون نيٽين [17]، مَن اولِيءَ نه اوهَري [18] !
سَپاجهين نيٽين، پائي گُڻَ [19]، ڳِهيو [20] هِنيون [21].
8
سي ئِي جويَنَ ڏينهن [22]، جَڏِهن سَڄَڻ سَفَرِ هَلِيا،
رُئان، رَهَنِ نه سُپِرِين، آيُلِ! ڪَرِيان ڪيئن ؟
مون کي چاڙهي چِيئَن [23]، وِيو وَڻِجارو اوهَڙِي.
9
نه سي تَڙِ هوڙاڪَ [24]، نه وايُون وَڻِجارَنِ جُون،
سَرَتِيُون! سامُوندِيَنِ جا، اَڄُ پُٽِ چِڪِيَمِ چاڪَ،
مارِينِهُون [25] فِراقَ، پاڙيچِيُون، پِرِيَنِ [26] جا.
10
وِيا اُوهَرِي اوءِ، مون کي ڇَڏي ماڳهين [27] ،
جُڳَنِ جا جُڳَ ٿِيا، تِئان نه موٽِيو ڪوءِ!
گُوندرُ [28] مارِيندوءِ، ويچارِي، وِئَنِ [29] جو.

11
اُونهي □ اُوهَرِي، جَڏِهن جـي وِيا،
سانداريءَ [30] سَمُوندَ جي، نِهوڙي نِيا!
وَڃِي تِتِ پِيا، جِتِ نِهايَتَ [31] ناهِ ڪا.
12
اُنهي □ اُهَرِي، جَڏِهن وِيا جي،
موٽِي ماڳِ نه آئِيا، ماءِ! سامُونڊِي سي،
ڪارو [32] تَنِين ڪي، جيڪُسِ وَهه وَرِي وِيو!
13
اوڙاهه وِيا نه وَرِيا، آئون تنهن مارِي وينَ [33]،
ڪري سامُونڊِي سينَ، جُسي جارُ [
34] پِرائِيو.
14
جي وِئَتَرِمِ اَجُ، سي ڪَڏِهن ايندا مان ڳَري [
35]؟
پِرِيان جي هُنَ پارَ ڏي، وَڃِي ڏَنڪِي [
36] ڏَجُ [37]،
سامُونڊِيَڪو ڏَجه [38] ماءِ! مارِيندُمِ
ڪَڏهِين [39]!
15
اُوهَرِيا جِئائِين [40]، ڏُڪَنِ [41] تَنِ تَڙائِيين!

سامُوندِيَنِ سائِين، واءُ سَٽائو وارِييـن !
16
سامُوندِي ساري، مَتي تَرَّ گُذارِيان،
مون کي ٿِي ماري، اُنِين سَندِي ڳالَهڙِي!
17
سامُوندِي سِي، ماءِ! مُنهنجو چِندَڙو [42] ،
بَندَرِ ويچِي، وَڃِي لايا ڏينهڙا.
18
سامُوندِيَڪو سَڳُ [43]، آهي گُوندر گاڏَئُون [44]،
اَنَگهُن [45] چاڙهي اَڳَ [46]، وِيو وَڻجارو اُوهَرِي!
19
وَڃيئِي وِسَرِي شالَ، جو تو سودو سِکيو،
اَچا آئين ڪالَ، پُڙِ تو سَفَرِ سَنبَهين!
20
ڳِرِيو [47] جَهلِيو روءِ، مَتي مُهِي [48] هَتَّرا،
ڪوءِ! سودو سَندوءِ، جو تو ڍولِيا! سِکيو.
21
اُلوَڙُ [49] نه ڏِئـي، وَرُ وِڌائِين وَنجَهه کي،
رَهه اَچوکِي راتَڙِي، لالَنَ! مُونِ لائي [50]،

وَڄُ مَ ڦوڙائي [51]، ايڏي سَفَرِ سُپِرين!
22
جيڪُس [52] نِبَرُ [53] نينهن سَندومِ، جئن
مُون اُپي هُنِ تيلِيو،
سَعيو سامُوندِيَنِ سين، اڳهين تان نه ڪِيومِ،
وِجَهڻُ مَنجِه [54] هُئومِ، پاڻُ وَراڪي [
55] رَسِ [56] سين. [57]
23
ٻيڙِيءَ جي پُوٺَن [58]، نينهُن نه ڪِجي تَنِ
سين،
اُپِيُون ڏَنبَ ڏِسَنِ، جُه سِڙه ڏيئِي سِيرَ ڦِيا [
59].
24
هينئڙو ٻيڙيءَ جان، ڏَتَڙِ [60] پئـي ڏينهن ڦِيا!
پُڇِيو تان نه پِرِيان، ڪَرَلاهُو [61] ڦِي ڪَڏِهِين.
25
تَنَ جَنِين جِي تانگَ [62]، سي سَجَڻَ سَفَرِ
هَلِيا،
لَئِجِ لاتِ، لطيفُ چي، ڪَڏِهن اِيندَمِ، ڪانگَ!
ڪنهن سَتاڻي [63] سانگَ [64] ، پِرِين
پَرَڏيهِي ڪِيا.

26
تان ڪِي لَئِجِ، ڪانگَ، ڪَڏِهن اِيندا مان ڳَري [65]؟
سيڻَنِ ڪارَڻِ سانگَ [66] ، مون تان گَهٽـيئِي ڪِيا.
27
سَرَ نِسَرِيا [67] پاندَ [68]، اُتَرَ لَڳا، آءُ پِرِين!
مون تو ڪارَڻِ، ڪانڌَ! سَهِسين سُڪائُون ڪِيُون.
28
سَرَ، لوهِيڙا [69] ڳِپِيا [70]، ڪُسَرَ نِسَرِيا،
تو ڪيئن وِسَرِيا، ڍولِيا! ڏينهَن اَچَڻَ جا؟
29
جيڪَرَ اَچـي هاڻِ، ته ڪَرِيان رُوحَ رُچَندِيُون [71]،
آيُلِ! ڍولِيي ساڻُ، هوند ڳَرِ لَڳِي [72] ڳالهيُون [73] ڪَريان.
30
آيَل! ڍولِيي ساڻُ، اَچي ته جهيڙِيان [74] ،
لايَئي [75] ڏينهَن گهڻا، مون سين ڪيئي [76] تورِڙا.

31
ڊولِيو وِيئَڙو ڏَورِ، تي [77] ٽِي سِيءَ
گُڏارِيان [78]،
مادَرِ! [79] مُون مَ چورِ [80] ، ناتَه پَڌَرِ
پُوندي پرينءَ ري [81].
32
لاهِينداٸِي ڪَنِ، ڳالِهيون هَلَڻَ سَندِيُون،
ڏِيندا [82] مُون ڏُکَنِ، وَه وِجَهندا ڄِندَڙو!
33
مون کي ڄِيارِيو، پِرِيَنِ جِي ڳالِه ڪري،
ڏَنو اَڄُ اَڏيو، هينئڙو ڪوٺَ بُرجَ جيئن.
34
وانءُ، وَڃِي واٸُٽِ [83]، هينئڙا! ماڳُ پِرِيَنِ
جو،
ڇُمِيو، ڇُمُ چانئٺ، هوءِ جا سَندِي سَڄَڻين.
35
آئون جَنِ آساري [84]، مَتي تَڙَ گُڏارِيان،
مون کي وِساري، شالَ مَ وَڃَنِ اُوهَرِي.
36
سَنهـي لَکِ [85] ، نَکِ سَنئيـن، ڪَجَلَ،
پِنَنِ [86] نيڻَ،

سامُوندِي! مون سِيڱَ، ڪِ تو ڪالَهه لَنگهائِيا؟

37

هي سَڄَڻَ سِيئي، جي مون ڪوڏِ [87] نِهاريا،
اِيندَمِ جان پيهِي، ته سَپِ لاهِيندَمِ ڏَڪَڙا.

38

چَمَڪِيَون چَوڏارَ، ڏَڄُون [88] ڏاڙيچَنِ [89] جِيُون،
ماءِ! ساموندي آئِيا، سَهِسين ڪَري سِينگارَ،
اُنِين جِي پَچارَ، ڪالهونڪر [90] ڪانگُ ڪَري.

وائي- 1

پِرِيَنِ جي پَنڌاءُ [91] ، مون ڪي جي جهلِندِيُون،
سي نَه پُڄَندِيُون.
يَلِي ڪري آئِيو، ٿاٿارو [92] ڏيهاءُ [93] ،
سي نَه پُڄَندِيُون.
يَڳِي ڪُتِ [94] سَڄِي تِي، لَتِي جا ڪِ [95] ڳَراءُ [96] ،
سي نَه پُڄَندِيُون.

سَرَتِينِ سُورَ پِرائِيا، هاٽي هِنَ هَنداءُ،
سـي نَه پُڄَندِيُون.
تان ڪِين [97] واسُ [98] وِهائِيو [99]، پاروچي مُلاءُ [100]،
سـي نَه پُڄَندِيُون.
تان ڪِين ڏونگر ڏوريان، جان ڪُڙهه [101] اندِر ساهه،
سـي نَه پُڄَندِيُون.
مَتِيُون [102] مونَڻَ سَندِيُون، تون هَڏِ آچِ مَ ماءُ!
سـي نَه پُڄَندِيُون.

وائي – 2

تَڙَ نِهارِيان تـي [103]، مُنهنجا بَندَرِ وِئَڙا جـي،
مانَ سِڙَهه سُڃاڻان سَڃَٽين.
اُپِي اوسَهه [104] پائِيان، ڪارَڻِ وَڻجاري،
مانَ سِڙَهه سُڃاڻان سَڃَٽين.
گهٽُو اُڪَندِي آهيان، پِرِينءَ پنهنجي ڪي،
مانَ سِڙَهه سُڃاڻان سَڃَٽين.

آسائِتِي [105] آهِيان، اَلا! ڪانڌُ اَچي،
مانَ سِڙَهه سُڄاڻان سَڄِڻين.

وائي – 3

آيَلِ! ڪَرِيان ڪيئن، منهنجو نينهن اَپَلِئو [106] نه رَهي.
وِيو وَڻِجارو اُوهَرِي [107]، مون کي چاڙهي چِيئَن [108]،
منهنجو نينهن اَپَلِيو نَه رَهي.
سامُندِيَنِ جي سَڱَ کي، رُئان راتو ڏينهن،
منهنجو نينهن اَپَلِيو نَه رَهي.
اُڏوهِيءَ [109] جيئن ڏُکَڙا، چَڙِهيا چوڻِيءَ سِيئَن،
منهنجو نينهن اَپَلِيو نَه رَهي.
گوندر مَٿان چِندَڙي وَرِيا وَلِيُنِ جيئن،
منهنجو نينهن اَپَلِيو نَه رَهي.
مادَرِ ! پائي مُندِيُون [110]، وَڃان هادِيءَ سِيئَن،
منهنجو نينهن اَپَلِيو نه رَهي.

داستان ٻيو

1

اَڄُ پُٽ وايُون ڪَنِ، وَڻِجارا وَڄَڻَ جُون،
اَڻِئي پَهَرَ اَتَنِ، سَعيو ڪنهن سَفَرَ جو.
2
اَڄُ وايُون ڪَنِ، وَڻِجارا وَڄَڻَ جُون،
مون اُپــيـئِي هَلِيا، بَندَرَ جَنِ [111] تَڙَنِ [112]،
سَرَتِيون ! سُورُ سَندُنِ، مون مارِيندو ڄِندَڙي.
3
اَڄُ پُٽ وايُون ڪَنِ، وَڻِجارا وَڄَڻَ جُون،
هَلَڻَ هارا سُپِرِين، رُئان تان نه رَهَنِ،
آئون جَهلِيندِي ڪيتَريو، آيَلِ! سامُونڊِيَنِ،
پَڳهَ ڇوڙي جَنِ، وِڌا ٻيڙا ٻارِ ۾.
4
لاهِيان جي نه ڇِتان [113]، اَلا! اُنِ مَ وِسَران،
مَڙِهيو [114] مَنجهاران [115]، جِيُ منهنجو جَنِ سين.

5
ڇِتان جي نه ڇُرَنِ، اَلا! اُنِ مَ وِسَران،
مون مَنُ آهي تَنِ، مَڙِهيو مَنجهاران هِنئين.

6
تَڙيـن تَنوارِين [116]، ماءِ! سامُوندِي آئِيا،
مون کي جِيارِينِ، وايُون وَڙِجارَنِ جُون.
7
اولا [117] کَٽِي اُوءِ، پَڳِھ [118] چوڙي پَنڌِ
ٿِيا،
آيَلِ! سامُوندِيَنِ جِي، آھ اَڙانگِي جُوءِ [119]،
ڪَڏِھن ڏِسَندِيَسِ رُوءِ [120] وَرِي هِنِ اکين
سين.
8
لَڳِي اُتَرَ هِيرَ، ساموندِيَنِ سِڙھ سَنباهِيا،
نَنگَرَ [121] کَٽِي ناکُئا، ٿِيا سَٽاوا سِيرَ،
هينئڙي نِتُ اُڪِيرَ، کيِي ڪـيڙائُنِ [122] جِي.
9
لَڳِي اُتَرَ اُهَرِيا، واهوڙيِ [123] وَرَنِ،
آئون گَهٽو ئِي گهوريان، سودو سامُوندينِ،
اَڱَڻِ جَنِ اَچَنِ، عِيدَ وَرَتي [124] اُنِ کي.
10
اَڱَڻِ آئِيا جان، ته سَرَتِيُون ! مون سُکَ ٿِيا،

املھ پِرِيَنِ مٿان، ٻُرِڪِئو [125] ٻِيَنِ ڏِيان.
11
آئِي اُتَرَ مُندَ، هِينئـين اُدَڪو [126] نَه لَهي،
وَٽِينِ لاڄُوبَندَ [127] ٻِيهَرَ مَڪِينِ ٻيڙِيُون.
12
لاڄُو ٿا لَنوَنِ [128] اَڃَنِ سِڙَه اُپَٽِيا [129] ،
ڪارَڻِ تَنِ پِرِيَنِ، وينِي واٽَ نِهارِيان.
13
سِڙَه سُڃاڻِيو چوءِ [130]، ماءِ! سامُوندي آئِيا،
مانَ منهنجو هوءِ، جانِي هِنَ جهازَ ۾!
14
سِڙَه تي سِبِيائُون، بَندَرَ جَنِ [131] تَڙَنِ تي،
سِڙَه سِبِي ساڄا [132] ڪَري، ڪُوها ڪَنيائُون،
بيرَقُون بَحَرنِ ۾، چوڙي چَڏيائُون،
لَهرِيُون لَنگهِيائُون، لُطفَ ساڻُ، لطيفُ چي.
15
سِڙَه تي سِبِيائُون، بَندَرَ جَنِ تَڙَنِ تي.
مُلا [133] مُعَلِمَ خَبَرُون، پُڇِي پُورِيائُون [134]،

سُتَڙُ سونِياڻُون [135]، اَوَتَرِ ڪِنهن نه اوِليا [136] ،
16
بَندَرَ [137] ديسان ديسِ، اَمُلُھ نه مِلي
وارِيين [138] ،
فَقِيراڻي ويسِ، اَمُلَھ ڏِينِ اَتورِيا [139] .
17
پَتَڻِ پوءِ پَچارَ، آن ڪي سِڙَھ وِيندا ڳَڏِيا.
اُڪُندَ مون اَپارَ، شالَ منهنجا موٽِيا.
18
اُپِيُون تَڙَ پُوڄِين، وَھُون [140] وَڻجارَن جون،
آڻِيو اَڪا ڏِينِ، ڪَٿُورِي سَمُوندَ ڪي.
19
جَنِين ڪارَڻِ مون، تَڙَ پُوڄارا [141] پُوڄِيا،
پُنِيَمِ اُميدُن، سي ئي سَڄَڻَ آئِيا.
20
وائُنِتيون [142] ٽِيُون وَرَڪَنِ [143]، اَجا
سِڙَھ نه پَڌَرا،
سي ئِي ٽِيُون مَرَڪَنِ، جَنِين سَندا آئِيا.
21
ڪُوهَنِ سِرِ وائُنِتِيُون، وائُنِتِيُنِ سِرِ ڳَندَ [144] ،

ڪيڙي [145] ڪيڙي ڪَندَ، ماءِ! سامونڊ آئِيا.
22
جَرِ تَڙِ ڏِيو ڏي، [146] وَڻِ ٽِڻِ ٻَڌِي وائُنڊِيُون [147]،
اَلا! ڪانڌُ اَچي، آسائِتِي آهِيان!
23
جا جَرِ جاڻُون [148] نه ڏِئي، ڏِيا نه موهي [149]،
سَڏُون ڪوهُ ڪَري، سا پَنهِنجي ڪانڌَ جون؟
وائي- 1
آئِين مون ڪي زورِ [150] مَ جَهليو جيڏيُون!
ووءِ آئُون هَلندِي هوتَ [151] ڏي.
اُنهــي وِيَڙا اُوهَري، تَرازُون تِيءِ،
ووءِ آئُون هَلندِي هوتَ ڏي.
مَرِي رَهندِيَسِ ماڳهين، سامُوندِي سِيءِ،
ووءِ آئُون هَلندِي هوتَ ڏي.
سُورُ تُنهِنجو سُپِرِين! مون مَعذُورِ [152] ڪي مِيءِ،
ووءِ آئُون هَلندِي هوتَ ڏي.
هاڻِ نه جِيان، جيڏِيُون! آئون ڪُنِيَسِ
ڪوهِيءِ [153]،

ووءِ آئُون هَلندِي هوتَ ڏي.
وائي- 2
ڪَرَهَلَ [154] پائي لَڄُ [155]، ڪُڙُ نه ويئِين ءَ
اُنِ سين۔
اُجارِيائُون اوليُون، ڏُئارِيائُون ڏَڄُ،
ڪُڙُ نه وِيئين ءُ اُنِ سين؟
مَتان وِهين، ويسَرِي! اُٿِي، پُورُلَ [156]!ل
يَڄُ،
ڪُڙُ نه وِيئين ءُ اُنِ سين؟
سيٽَنِ ساجُهرُ [157] لَڏِيو، تون آئِي! [
158] نِهارين اَڄُ،
ڪُڙُ نه وِيئين ءُ اُنِ سين؟
ڪالھ سِبايَئِي ڪَنجِرو [159]، اَنگُھون [
160] پاتَئي [161] اَڄُ،
ڪُڙُ نه وِيئين ءُ اُنِ سين؟
ڪيرُ سُٽِيندو تنهنجيون، اَدُورائُون [162] اَڄُ،
ڪُڙُ نه وِيئين ءُ اُنِ سين؟
وائي- 3
ويندِيي آئون هوتَنِ وَٽِ، مون وَھ [
163] وَٽِجارَنِ سين.

پَگَھ کَڻُ مَ، پاتِڻِي، جانِي! مون لَئي جهتِ [164]،
مون وَھ وِڻجارَنِ سين.
وايُون وَڻِجارَنِ جون اَديُون! اَڄُ نه هَتِ [165] ،
مون وَھ وِڻجارَنِ سين.
ڳَرِهِيان [166] سُورُ سَفَرَ جو، هَلِي پَنهِنجي اَرَتِ [167]،
مون وَھ وِڻجارَنِ سين.
پُورِينديَسِ [168] پِرِيَنِ ڏي، ڪانَه ڪَرِينديَسِ گَهتِ،
مون وَھ وِڻجارَنِ سين.
ڏيئِي سِڙُه سِيرَ تِيا، پيرُ نه لايَئُون [169] پَتَ،
مون وَھ وِڻجارَنِ سين.

---

[1]- ننگر ٻڌڻ لاءِ نوڙي
[2]- جنجال، ڳٽتي
[3]- متان
[4]- پيڙيون ڏکي يا چوڙي، اُسري
[5]- سستيءَ سان، آهستي
[6]- تکڙا هلندا
[7]- وطن، گهر
[8]- جيڪڏهن
[9]- تياري، گيسر.
[10]- وچ
[11]- تکڙي، جلدي
[12]- متان
[13]- وطن (سمنڊ)
[14]- چم واريون نوڙيون
[15]- ويڙهي وجڻ
[16]- کان سواءِ
[17]- نيڙي، اوريرو، اورتي
[18]- منهنجو من اولي (پيڙي هلائڻ جي ڳن) سان به ننگرڻ کان اورتي نٿو ڏکجي يا پري ٿئي.
[19]- خصلت، ڏوري، رسو
[20]- قابو کيو

[21]- دل
[22]- ڏينھن، وقت، جا ڏينھن
[23]- چڪيا، باھ جو مچ
[24]- ٻيڙيون
[25]- اسان کي ماري ٿو
[26]- پاڙي واريون.
[27]- ماڳھين، بنھ
[28]- غم
[29]- ويلن، جدا ٿيلن
[30]- (سمنڊ جي) پيٽ
[31]- حد، انت
[32]- ڪارو پاٽي (سمنڊ جو)
[33]- سخن، طعني، خبر
[34]- ساڙ، ڏجھ، ڏک
[35]- وت
[36]- چمڪي
[37]- جھنڊي، بيرق
[38]- ساڙ، غم، ڏک
[39]- ڪڏھن.
[40]- جتائين، جنھن ھنڌان
[41]- پھچن
[42]- جِند، وجود، بدن، دل
[43]- ناتو، لاڳاپو
[44]- گڏيل
[45]- تڪليف، سوريءَ
[46]- انگ، عضوو، بدن
[47]- اولي کي رسيءَ سان ٻڌڻ لاءِ ڪلا
[48]- ٻيڙيءَ جي سسي يا اڳيون حصو.
[49]- اولي سان ٻيڙي ھلائڻ
[50]- لاءِ، واسطي
[51]- جدائي يا فراق ڏئي
[52]- شايد
[53]- نبلُ، ضعيف
[54]- (ٻيڙيءَ) □
[55]- ويڙھي، ٻڌي
[56]- رَسـ ـي، رسو
[57]- مون کي پنھنجو پاڻ کي رسي □ ٻڌي ٻيڙيءَ □ اُڇلائڻ ڪپندو ھو.
[58]- پُٽنِ، رھن، گذارين
[59]- سمنڊ تي مسافر ڪرڻ ويا.
[60]- خراب ٿڙ تي يا ڏڪٽي ٿڙ تي
[61]- چڪ يا سار لھندڙ
[62]- تانگھ، سڪ
[63]- رٿيل، ضروري
[64]- ڪم، حاجت، اتفاق
[65]- وٿ، گھر
[66]- حيلا، حرفتون
[67]- ڦٽا
[68]- نوڪون، چوٿيون
[69]- وڻ جو قسم
[70]- ٻوڪيا
[71]- راضي ڪندڙ رھاٽيون
[72]- ويجھو ويھي، پاڪر پائي
[73]- ڳالھيون، رھاٽيون.
[74]- جھيڙو ڪريان
[75]- راتئي، پر رھئين
[76]- گذاريئي
[77]- تنھن ڪري
[78]- سيءَ مران، اڪيلي سمھان
[79]- امان، ماءُ، جيجل

[80]- ستا سور نه جاڳاءِ
[81]- نه ته منهنجي روئڻ ڪري پاڙي وارين کي به خبر پئجي ويندي ته پرين ءَ ڪان سواءِ آهي.
[82]- حوالي ڪندا
[83]- ڏس، جاچ جوچ
[84]- آسري، اميد
[85]- چيلهه
[86]- اَلا اٿن
[87]- پيار يا هيج سان
[88]- بيرقون، جهنڊيون
[89]- شاهوڪارن، سوداگرن
[90]- ڪالهه ڪان وٺي
[91]- پنڌ يا پيچري ڪان
[92]- ٿاٿاري وانگر پڳل دل سچي ڪرڻ وارو، دلبر
[93]- پرڏيهه ڪان، ڏيساور ڪان
[94]- ڪٺ جا پڳل ٿانو
[95]- ڪس، ڪاراٽ
[96]- گهر مان
[97]- ڪِي، ڪُجهه
[98]- خوشبوءِ
[99]- وٽج ڪريو، خريديو
[100]- وٿان
[101]- ڪک، بدن
[102]- صلاحون، مشورا.
[103]- تنهن ڪري
[104]- فالون
[105]- آس يا اميدواري
[106]- اجهل، نه پلجڻ جهڙو
[107]- پيڙي جوڙي يا ڏڪي
[108]- قاسيءَ
[109]- ڪاٺ ڪائينڊز جيت
[110]- هٿن جون آڱريون هڪ پئي □ وجهي، آزيءَ نيزاريءَ سان
[111]- بندر وارن
[112]- گهيڙن
[113]- دل تان
[114]- ڳنڍيو
[115]- اندران ئي اندران (لنءُ لڳل آهي)
[116]- ڳالهيون پولهيون ڪن
[117]- پيڙي هلائڻ جا ڳن
[118]- نوڙيون
[119]- هنڌ، ماڳ
[120]- منهن
[121]- لنگر (Anchors)
[122]- سمنڊ تي مسافري ڪندڙن
[123]- بهار جي هير لڳڻ وقت
[124]- ٿئي
[125]- گهوريو، قربان ڪيو.
[126]- ڳٽتي، فڪر، انديشو
[127]- ٿؤنر، ڦندڻ
[128]- لڌن
[129]- ڪوليو
[130]- چوي.
[131]- بندر وارن.
[132]- ساچا، مضبوط، سٺا
[133]- وٿان، ڪان
[134]- اُسريا، رهيا
[135]- ڳولي لڌائون
[136]- لوڏيا، تنگ ڪيا، پوئتي چڙي ڏنا
[137]- پيڙي بيهڻ جي جاءِ، اجهو، الاهي فيض
[138]- الله جو فيض هر جاءِ آهي، پر واريءَ

(دنيا جي كوڙي كڇ) جي ملھ تي نه ملندو

[139]- اٽ توريا، گھٽو

[140]- زالون

[141]- سمنڊ جي پوڄا كندڙ، وٽجارا

[142]- بيرقون

[143]- وَڙكن، لڏن، ڦڙكن

[144]- طرا، چوٽيون، كلنگيون.

[145]- مسافري كري

[146]- ڏِئي

[147]- پاٽي □ سكي جي ته

واٽن تي ڏيا پارين □ وٽن □ جھنڊيون پڏن، دعائون پنن.

[148]- زيارت (اكا)

[149]- اڇلائي، تاري، وجھي.

[150]- زوريءَ، تمام گھٽو

[151]- پنھون (دلبر)

[152]- عذر واري، عيبدار

[153]- كوھ يا جبل جو رھاكو، پنھون، دوست

[154]- اٿ كي

[155]- اٿ كي شرمائي يا ليلائي

[156]- اي پورڙي يا نادان۔

[157]- سويل، گھٽو اڳي

[158]- آئُلَ، امان

[159]- چولي، گج

[160]- چير، چھڪ

[161]- ليڙون كيئي، ڦاڙيئي

[162]- دانھون، فرياد

[163] - لاڙو، نينھن

[164]- ترس

[165]- دكانن تي، بازار □

[166]- اوريان.

[167]- ائٿ، چرخي

[168]- كاھينديس

[169]- لايائون، ركيائون.

داستان ٿيون

1
پُران [1]، مانَ پُڇان، بَندَرَ مون ڏورِ ٿِيا،
نه مون هَٿَ نه هَنج ڪِين، جو آئون چَئِي [
2] چَڙهان،
ايهين [3] ڪِجِ، پاتِڙي! جنهن پَرِ پرين مِڙان،
ڪارُون [4] تي [5] ڪَرِيان، تو دَرِ اُپِي ناڪُئا!
2
هَٿَ ڪِينَ هُئونِ، هُونهَئِين [6] هُنِ نه چاڙِهيا،
سارو ڏينهن سَموندَ [7] تي، لَهِي سِڄُ وِيونِ،
جَڏِهن سائِينءَ سَبَبُ ڪِيونِ، تَڏِهن سُتَرِ ٿيا [
8]، سَيّدُ چي.
3
اَسان اُڏارا، آٽي آونگَ [9] چاڙِهيا،
منهن ڏيئِي مون آئِيا، سَمُهان سِيارا [10]،
اُپِرَنِ سِيڪارا [11]، پَسِيو وَرَ بِينِ جا.
4
مون اُپِي تَڙَ وَٿِ، پِرِيَنِ پَڳِهه چوڙِيا،

ڪا مُنهين □ [12] گهت، ناتَه سَڄَڻَ سَپاجها
گهَٽو.

5

مون اُيـــي تَتَّ هيٺِ، پِرِيَنِ پَڳَهه چوڙِيا،
ڪا مُنهِين □ ڏِيٺِ [13]، نا تَه سَڄَڻَ سَپاجهان
گهَٽو.

6

مون اُيي تَتَّ جَهلَ [14] ، پِرِيَنِ پَڳَهه چوڙِيا،
ڪا مُنهين □ اَلَ [15]، نا تَه سَڄَڻَ سَپاجها
گهَٽُون.

7

مون اُيي تَتَّ پاسِ پَرِيَنِ پَڳَهه چوڙِيا،
هُو اَللهَ هارَ اُهَرِيا، آئون دَمِدَمِ دُعا ڪَندِياسِ،
آهه [16] نه لاهِيندِياسِ، موتي اِيندا مان ڳَري.

8

ڪيڙائُنِ ڪارو، سَنجهيئِي سارِيو،
آيَلِ! اُمارو [17] آهِن پَرِييـــن پارَ جو.

9

ڪِي ڪيڙائُو، مَتي مِنـي [18] موتِيا،
سودو ڪَنِ نه سونَ جو، وَڏا وِهائُو [19]،
موتِي جي مِهراڻَ جا، تَنِ جا طاماعُو [20] ،

ساموندي سائُو [21]، لَنڪا لوپي [22] آئِيا.
لَنڪا لَنڪا ڪَنِ، لَئي لَنڪا جي اُوهَرِئا،
سُٽِي سونُ لَنڪا جو، سُڪُ نه ساموندِيَنِ،
پِرِھ پَڳِھ چوڙيا، ڪلهِ ڪيڙائُنِ،
وَڏِي پاڳِ پِڙَن [23]، جي ڪَهِيا ڪارُونپارَ ڏي.
11
وَڻِجارَنِ وَرِي، پِرِھ پَڳِھ چوڙِيا،
اولِيُون پَسِي اُنِ جُون، پِيئَرِمِ ڳَچَ ڳَرِي،
وِيندِيَسِ، ماءِ! مَرِي، ساري، ساموندِيَنِ کي.
12
وَڻِجَارَنِ ولهِ [24]، پِرِھ پَڳِھ چوڙيا،
ڪيڙائُو ڪاري، سَنيُوڙا [25]، سَيّدُ چي.
13
وَڻِجاري جِي ماءِ وَڻِجارو نه پَلِيين؟
آيو ٻارهين ماهِ، پُٽِ تو سَفَرِ سَنَبهي.
14
وَڻِجاري ڪانڌاءُ [26]، مون وَڙُ [27] ويئي [
28] گهارِيو،
لَڳِي اُتَرَ واءُ، چولِيو هَلَڻَ جُون ڪري.
15

جي تون وَڏجارو ڪانڌُ، ته مون هَڏِ مَ لائُون
لَڏِيون،
پَرَڏيھ مَتَي سانگُ، اَنَئِي پَهَرَ جنهن ڪِيو.
16
پَرَڏيھ پُورِيائُون [29]، ساموندِيَنِ سِٽَھ
سَنباهِيا،
مان [30] تَنُ مارِيائُون، پاٽان [31] وِجهي
گوندرين!
17
ڏِنِي ڏِيارِي، ساموندِيَنِ سِٽَھ سَنباهِيا،
وِجِهيو وَرُ وَنجَھ ڪي، رُوئـي وَڏجارِي،
مارِيندَءِ، مارِي [32]، پِرِھ سُورَ پِرِيَنِ جا.
وائي- 1
آئِين اَچِي پَسو، جيڏِيُون! وو! هِي جو وَهُ
منهنجـ ـي چِندَڙِي،
پا؟ي وِيئَڙا پيرَ ، مَنجهان ڪِرَسَ [33] ڪَسو [
34] [35]،
وو! هِي جو وَهُ منهنج چِندَڙي.
ڏيئِي وِئَڙا ڏاھ [36] ڪي، سُورَنِ جو سرسو [
37] ،
وو! هِي جو وَهُ منهنج چِندَڙي.

آئون ڏورِيندِي اُنِ کي، ڏيئي تَنَ تَسو [38]،
وو! هِي جو وَهُ منهنج ڇِندَڙي.
ساءُ [39] نه آيان [40] سُورَ جو، هاڻي ٽِيُون هَسو [41]،
وو! هِي جو وَهُ منهنج ڇِندَڙي.
مَتان وِهو، [42] ويسَرِيُون! رِڙهو تي [43] رَسو،
وو! هِي جو وَهُ منهنج ڇِندَڙي.
مُندائِتي مِينهَن جيئن، ويروتارِ [44] وَسو [45]،
وو! هِي جو وَهُ منهنج ڇِندَڙي.
وائي- 2
ڏُکَ لاهِندَمِ ڏُونگـــر [46]، وو!
ماءِ! پِرِيَنِ جا مون کي سَيــيئِي.
جو پَسان سو پانئِيان، پِرِيان جو پَهِي [47]،
ماءِ! پِرِيَنِ جا مون کي سَيــيئِي.
ڏادِي ذاتِ جَتَنِ جِي، ويئِي ڏِيلُ ڏهِي [48] ،
ماءِ! پِرِيَنِ جا مون کي سَيــيئِي.
آئون ڏورِيندِي اُنِ کي، رائِي [49] راتِ رَهِي،
ماءِ! پِرِيَنِ جا مون کي سَيــيئِي.
ڏِنا وَٽَ کـوهِيارَ [50] جا، ويئِي اُجَ لَهِي،

ماءِ! پِرِيَنِ جا مون کي سَيِــيئِي.

[1]- اڳتي هلان يا چران، ڪاهيان

[2]- آچي، هام هٽي

[3]- ائين

[4]- فرياد، دانهون

[5]- تنهن ڪري

[6]- هونئين ئي، بنا پيسي

[7]- سمند

[8]- ٿانيڪا ٿي، منزل مقصود کي پهتا

[9]- ڪنا، ديگڙا

[10]- ڏڌ يا تڪليف جو وقت

[11]- شوڪارا، ٿڏا شاهه، سيسرات

[12]- مون □ ئي.

[13]- ظاهر ظهور عيب

[14]- ڪنارو، پر، وٽ

[15]- عيب، اوڻائي

[16]- آس، اميد

[17]- خيال، سنيت

[18]- مدي پاٽيءَ، بندر تي جتي منٿو پاٽي ميسر آهي

[19]- واپاري، وڻجارا

[20]- طمع دار، تاڪائو

[21]- بهادر

[22]- ڦري، لٽي.

[23]- ملن

[24]- وري

[25]- سنبريا

[26]- ڪانڌ يا مڙس ڪرڻ ڪان

[27]- بهتر هو

[28]- شادي ڪرڻ ڪان سواءِ

[29]- ڪاهيائون، هليا

[30]- منهنجو

[31]- پاٽهي جاٽي، جاٽي بجهي، ويتر

[32]- اي مئي!

[33]- ڪاوڙ، نفرت

[34]- جُتي

[35]- ڪاوڙجي جُتي پائي راهي ٿيا (سسئي جي ڏيرن ڏانهن اشارو آهي).

[36]- پانهيءَ

[37]- گهٽائي، زيادتي

[38]- تسيو، سختي

[39]- ذائقو

[40]- اوهان کي نه آيو

[41]- هَنسو، ڪلو، چئرون ڪريو

[42]- ويهو

[43]- ته

[44]- هميشه

[45]- پيو ڳوڙها ڳاريو

[46]- ڏونگرن ڏورڻ سان ئي منهنجا درد دفع ٿيندا.

[47]- پانڌيئڙو، قاصد

[48]- ساڙي، جلائي

[49]- واريءَ □، بيابان □

[50]- ڪوهستان، جابلو ملڪ

سر سُهِڻي

سر بابت

هندستاني موسيقيءَ مطابق، هن سر جو اصلي نالو سر ’توڏي‘ توڏي هڪ هندستاني راڳڻي آهي، جا ديپڪ راڳ جي پنجن پاريائنـ (زالن)ـ مان هڪڙي آهي، جنهن صورت ۾ اڪثر ڪري، سر ’سهڻي‘ جي نالي سان مشهور آهي.

هن سر ۾ پڙهڻيون، عموماً ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ واريون قائم رکيون ويون آهن، پر جتي ڊاڪٽر ترمپ واريون پڙهڻيون وڌيڪ موزون ۽ معنيٰ دار سمجهيون ويون آهن، اتي اهي اختيار ڪيون ويون آهن. ڪي بيت اضافو پڻ ٿيل آهن.

آڪاڻي

هن سر جو مضمون، سهڻيءَ ۽ ميهار جي قصي تي ٻڌل آهي. هيءَ آڪاڻي اصل پنجاب جي آهي، جا هيٺ مختصر طور ڏجي ٿي:

شاھ جھان جي دؤر ۾، پنجاب جي گجرات
نالي شھر ۾، ٹُلا نالي ھڪڙو ھاڪارو ڪنڀر
رھندو ھو، جو پنھنجي فن ۾ يگانو ھوندو ھو.
ڪيس ھڪ ڌيءُ ھئي، جنھن جي حسن جي
ھاڪ ھر ھنڌ ھوندي ھئي.
بخارا شھر ۾ وري ھڪ امير رھندو ھو، جنھن
کي سڪي سڪي ھڪ پٽ ڄائو، جنھن جو
نالو عزت بيگ رکيو ويو ۽ ڪيس لاڏ ڪوڏ
سان نپايو ويو. جڏھن ھو جوان ٿيو، تڏھن
ڪيس ھندستان ڏسڻ جي تمنا دل ۾ جاڳي.
پٽس گھڻوئي روڪيس پر ھيءُ ھٺيلو ھوڏ تان
نه لٿو. آخر سير سياحت جو گھڻو اسباب ۽
ناڻو ڪٺي اچي لاھور ڪان نڪتو. قسمت
سانگي، گجرات شھر ۾ به، ڪجھ عرصو
اچي ٽڪيو. ٹلا جي مھارت ۽ ھن جي ٿانون
جي تعريف ٻڌي، نوڪر کي سوکڙي طور
سھڻا ٿانون ڳنھڻ لاءِ روانو ڪيائين. ڪنڀر
جي گھر ۾ سھڻيءَ جھڙي حسين نينگري
ڏسي، نوڪر جا ماشا ڦري ويا. مالڪ وٽ
اچڻ شرط اچي، سھڻي جي سونھن ۽
تعريف ڍڪ پريائين. اھو احوال ٻڌي عزت

بيگ جي دل □ عشق جي باھ اُلا ڏيڻ لڳي □ ري ڏني، سهڻيءَ تي مفتون ٿي پيو. جنهن تي اڻ ڏني عاشق ٿيو هو، تنهن کي ڏسي هيڪاري حيران ٿي ويو- □ دل سان گڏ هوش به وڃائي ويٺو.
سهڻيءَ سان لنؤ لڳڻ بعد. وطن ورڻ جو خيال لاهي ٿانون وڪڻڻ جو دڪان کولي ويهي رهيو. تلا کان ٿانون وٺڻ جي بهاني روزانو ديدار نصيب ٿيندو هوس. جي ٿانوَ روز نه کپندا هئس ته مهانگا ورتل ٿانوَ سستي اگھ □ وڪڻي نه تلا جي گهر وڃڻ جو بهانو ڪڍندو هو. ائين ڪرڻ سان آخر پاڻ کي ڦرائي ڪنگال ڪري وڌائين. جڏهن نوڪرن ڏٺو ته وطن واپس ورڻ جي ڪانه ٿو ڪري ته رهيل اسباب به تڳائي ڳوٺ راهي ٿي ويا. هاڻي عزت بيگ، تلا کان اوڌر تي ٿانو وٺڻ لڳو، جيڪي هو روزمره جي گراهڪن کي خوشيءَ سان ڏيڻ لڳو؛ پر جڏهن قرض وڌي ويو، تڏهن تنگ طلبي ڪيائينس. انهيءَ تي تلا وٽ نوڪري ڪري، محبوب جي ديدار ڪرڻ □ قرض ادا ڪرڻ جي ترڪيب سجهي آيس،

تلا اها ڳالهه قبول ڪئي- هو ڪانئس چيڪي مٿي ڪٽائيندو هو. ناز سان پليل، مٿي ڊوئڻ مان ڇا ڇاٽي؛ سو ٿوري وقت □ ڊرڪي پيو. تلا کي ڪهل اچي ويئي، تنهن ڪري مشقت □ محنت کان ڇڏرائي، ڪيس مينهن چارڻ جو ڪم حوالي ڪيائين۔ هو ڏکيءَ جو مينهن سان پهري پرار ويندو هو □ نما شام جو موٽي ايندو هو، جنهن ڪري مٿس ’ميهار‘ نالو پئجي ويو.
پروانو سڙي □ شمع سندس غم □ نه ڳري، سا به ڳالهه اڻ ٿيڻي آهي. عشق □ مشڪ ڪڏهن ڪونه لڪندا. ميهار جي خاموش نگاهُن، سهڻيءَ جي دل تي اثر ڪيو هو- □ هوءَ به روزانو ڪنهن نه ڪنهن حيلي بهاني سان، ميهار سان ملي، اندر جي اڪير پوري ڪندي هئي.
خون □ ڪستوري لڪڻ جا ناهن. سهڻي □ ميهار جي مخفي ملاقاتن جي ڪُڻڪَ، آخر سهڻيءَ جي ماءُ کي وڃي پيئي، جنهن ڌيءَ کي پنهنجي پر □ گهڻوئي جهليو □ پليو، پر هوءَ باز نه آئي. آخر لاچار ٿي، مڙس سان

ڳالھ ڪيائين. جنھن ميھار کي نوڪريءَ مان ڪڍي ڇڏيو ۽ سھڻيءَ جو زوريءَ نڪاح، سندس سؤٽ ’ڏم‘ سان ڪرائي ڇڏيو. شادي ٿيڻ بعد سھڻيءَ الله کي التجا ڪئي، ”منھنجو پرم رک.“ ڏٽيءَ عرض اگھايس- ڇون ٿا ته روز رات جو سھڻي کي اھڙي ننڊ اچي ويندي ھئي جو سھڻيءَ جو سماءُ نه رھندو ھوس. سھڻي رات ڏينھن، پلپل پرينءَ جي پچار ۽ پئي پچندي ۽ پڇرندي ھئي. ھوڏانھن، ميھار وڇوڙي ۾ بيحال ٿي چناب نديءَ جي ڀيءَ پر، سھڻيءَ جي گھر جي سامھون فقيراڻو ويس ڪري، دونھي دکائي ويھي رھيو. اوسي پاسي جا ميھار وٽس اچي ڪچھريون ڪندا ھئا. ٿوري وقت ۾ سندس ھاڪ پئجي ويئي ته، تمام پھتل شخص آھي. مرد ۽ زالون زيارت ۽ دعا لاءِ وٽس ايندا ھئا. سھڻيءَ کي شڪ ٿيو ته ميھار منھنجي لاءِ ھي جوڳ پٿيو آھي؛ سو ڪنھن نموني موڪل وٺي وٽس آئي ۽ پاڻ ۾ صلاح بيھاريائون ته ميھار ھر روز رات جو،درياه تري اچي سھڻيءَ سان ملندو.

پوءِ ميهار روزانو مڇي ماني کڻ، درياه تري
ڀيءَ پر ايندو هو ۽ محبوب سان ساري رات
رهاڻيون ڪري پنيرڪي جو واپس ويندو هو.
هڪ ڏينهن مڇي ڪانه مليس، تنهن ڪري
هٿين نلهو، يار سان ملڻ مناسب نه سمجهي،
پنهنجي ران کي چيري، ان مان گوشت ٽڪر
پچائي، يار لاءِ تحفو ڪري ڪٽي آيو. هڪڙو ته
رت چڏيو هئائين گهڻو ۽ ٻيو تازي ٿڌ تي پيو
پاٽي، تنهن پچائي چڏيس.پرينءَ پر تري پهتو
ته سهي پر ساٽو ٿي ڪري پيو. سهڻيءَ اها
قرباني ڏسي، هيڪاري مٿس موهجي پيئي ۽
انهيءَ کان پوءِ پاڻ روزانو پڪي گهڙي تي
تري، وچي وٽس ڪچهري ڪندي هئي. موٽڻ
تي گهڙو ڪانهه جي گهاٽن ٻوڙن ۾ لڪائي
رکندي هئي.
هڪ رات، سهڻيءَ جي نڻان سجاڳ ٿي پيئي؛
سهڻيءَ کي در کان ٻاهر ويندو ڏسي، هن جي
پٺيان پئي. چا ڏسي ته سهڻيءَ دلو ڪٽي، درياه
تري، ميهار ڏانهن پئي وڃي. جڏهن هوءَ
ساري حقيقت کان آگاهه ٿي، تڏهن صبح جو
پاءُ سان سربستو احوال اوريائين. پوءِ ٻئي

سهڻيءَ کي ورائي ويا: گهٽائي تنکا طعنا
هنيائونس، نک چپ وڍيائونس، پر هن جو
’اهوئي ڳن، اهوئي کهاڙو‘. سهڻيءَ کي ميهار
سان ملڻ لاءِ بيقرار ڏسي هو، هن جي مارڻ
جا پاڻ ۾ پڇائڻ لڳا. سهڻي وجھ وٺي
ويندي رهي ۾ هي غصي ۾ غيرت جي باھ
۾ پچندا رهيا. جڏهن ڏٺائون ته سهڻي نٿي
مڙي، تڏهن هن کي ماڳهين نهوڙي نيڻ جو
پڪو پرن ڪيائون. سهڻي جي نٽان، گهڙي
رکڻ جي جاءِ جاچي چڏي هئي، سو هڪ
ڏينهن پڪو گهڙو پوڙي مان ڪڍي ان جي
عيوض رنگ ڏنل ڪچو گهڙو اتي رکي آئي.
ته سياري جي رات آهي، اُپ ڪڪرن سان
چانئجي ويو آهي، چوڌاري اونده انڌوڪار
لڳي پيئي آهي، سخت طوفان پيو گهوگهات
ڪري، درياه مستن وانگر موج ۾ اچيو پيو
جهولي، ڪنن جو ڪڙڪو پيو پوي، لهرون
لوڙا پيون ڏين، کنوڻ جا چمڪات پيا ٿين ۾
مينهن به اوهيڙا ڪيو پيو وسي؛ جڻ قدرت
پنهنجي وس آهر سهڻيءَ کي سمجهائي رهي
آهي- ته اڄ متي مئي مهراڻ ۾ گهڙڻ جو دل

تان خيال لاهي ڇڏ. پر سهڻي دهلجڻ جي نه
هئي ۾ سمن تي پوري رهي. محبت ۾ محو
ٿي، ڪچي گهڙي جي ڪل نه رکي، ڪنن ۾
ڪاهيي پئي. جڏهن وچ سير ۾ پهتي، تڏهن
پيلو پرڻ لڳو: تنهن هوندي به هن همت نه
هاري- ڪجهه وقت ٻانهن ۾ پيرن سان پار پوڻ
جي ڪوشش ڪندي ويئي؛ پر نيٺ سندس
عضوا هٽي هٽي، نستا ٿي پيا ۾ هوءَ غوطا
کائڻ لڳي. گهٽيئي دانهون ڪوڪون ڪيائين.
جڏهن ميهار جي ڪن پيون، تڏهن هن ڏٻري
هئڻ ڪري، پاڻ طاقت نه ساري، ملاحن کي
منٿون ڪيون، ته مڏن تي چڙهي، سهڻيءَ کي
بچائڻ جو ڪو بلو ڪريو؛ پر هنن هڪ به نهن
ٻڌس. لاچار، درياه کي پٽيندو، ملاحن کي
پاراتا ڏيندو، پاڻيءَ ۾ گهڙي پيو ۾ تري وچي
سهڻيءَ تائين پهتو. هو ڏاڍو هيٺو، تنهن ڪري
سهڻيءَ کي تارڻ جي توفيق نه ساري
سگهيو، پر تنهن هوندي به سهڻيءَ کي ڀاڪر
۾ جهلي ترڻ لڳو. آخر ٻئي ساٿا تي هڪ ٻئي
جي ڀاڪر ۾ درياه ۾ غرق ٿي ويا.

روحاني راز
سهڻي ميهار جو قصو، صرف سڪٽي آڪاٽي نه آهي، پر منجهس، شاھ جي ڪلام آيل ٻين مجازي عشق جي آڪاڻين وانگر، وڏي تمثيل رکيل آهي.
خدا تعاليٰ روحن کي خلقي، پوءِ هر هڪ روح کي جدا جدا درجا نصيب ڪيا؛ هڪڙن کي عشق عطا ڪيائين، ته ٻين کي حسن بخشيائين، يعني ڪب روحن عشق جو اُلو زياده رکيائين ڪن وري حسن جو حصو زياده. خدا تعاليٰ سهڻيءَ حقيقي حسن جو جلوو روشن ڪيو(قيامت تائين سهڻيءَ جهڙين صداقت جي پتلين روشن ڪندو رهندو) ميثاق جي ڏينهن کان وٺي ميهار کي عشق مان بهره ور بنايو.
عشق ٻن قسمن جو آهي؛ هڪڙو مجازي ٻيو حقيقي؛ ساڳي طرح حسن به ٻن قسمن جو آهي: هڪڙو مجازي ٻيو معنوي. سهڻي جي حسن ميهار، الاهي جلوي جا انوار ڏٺا هئا سندس حقيقي عشق، سهڻي جي معنوي حسن تي مفتون ٿيو هو. اها روحاني

راھ الله پنهنجي حڪمت سان گهڙي هئي ۽ جيسين ڪائنات جو ڪاروبار هلندو تيسين قائم رهندي. سهڻي ۽ ميهار هن پيچري جي پانڌي هئا. هن ڪان پوءِ به گهڻئي مجازي عشق جي ڏاڪڻ تي چڙهي وجي حق سان واصل ٿيندا.

شاھ، سر سريراڳ ۾، دنيا ڪي درياه سان مشابهت ڏيئي، سالڪ ڪي جسم جي دنگي ڌوئي، روحاني سفر تي اُسهڻ جي تلقين ڪئي آهي ۽ هتي وري به دنيا ڪي درياه سان تشبيھ ڏيئي، سالڪ ڪي درياه جي خوفن خطرن ڪان نه ڌهلجي، سڌاٽو ساموندي سفر طي ڪري، پنهنجي حقيقي محبوب سان وصال ڪرڻ لاءِ هدايت ڪئي آهي.

شاھ هن سر ۾ پڻ عورت ڪي عاشق بنايو آهي، جا ساهڙ جي لاءِ سر جون چوٽون ڏي ٿي. شاھ جو عورت ڪي عاشق ۽ مرد ڪي مطلوب بنايو آهي، تنهن جو احوال سر ساموندي‌ءَ ۾ ڪيو ويو آهي. مطلب ته، سهڻي‌ءَ مان مراد آهي سالڪ جي، ۽ ميهار مان مراد آهي حقيقي مطلوب جي. سهڻي ۽

ميهار جو انگ لکيل هو، تنهن کي ايزدي منشا مطابق، دنيا ۽ به هڪ ٻئي کي اڇي ڳولي لڌائون.
سالڪ کي ٻنهي، بيروني ۽ اندروني مشڪلاتن جو مقابلو ڪرڻو آهي. جيئن سهڻي جي حالت ۾ درياهه ۽ ان جون مست موجون، ڪارا ڪن ۽ طوفاني دهشت ۽ ڏم، بيروني رڪاوٽون ۽ ڪشالا هئا، تيئن سالڪ لاءِ، دنيا ۽ ان جا تعلقات، هن لاءِ بيروني رنڊڪون آهن. جيئن سهڻيءَ لاءِ ڏم جا ڏک اندروني ڏولاوا هئا، تيئن سالڪ لاءِ، نفس ۽ نفساني وسوسا، اندروني مصيبتون آهن. مذڪور ٻنهي قسمن جون آفتون سالڪ کي سنئين رستي کان گمراهه ڪرڻ جي ڪوشش ۾ لڳل هونديون آهن. جڏهن انهن رڪاوٽن تي حاوي پئبو، تڏهن دلدار جو درلڀ ديدار نصيب ٿيندو. انهن رنڊڪن کي دفع ڪرڻ لاءِ سالڪ کي وسيلا گهرجن، جيڪي سندس واهر ڪن.
جيئن ڏم کي اگهور ننڊ لاءِ، سهڻيءَ ڏٽيءَ در التجائون ڪيون، تيئن سالڪ کي نفس تي مڪمل ضابطي حاصل ڪرڻ لاءِ الله اڳيان

ٻاڏائڻ گهرجي. جيئن سهڻي مهراڻ اُڪري پار پوڻ لاءِ ڪنپار ڪان وڃي گهڙو هٿ ڪيو، تيئن سالڪ کي ’ڪوڙي ڪوڙهئي‘ نفس کي قابو ڪرڻ لاءِ، عقل ايمان، عبادت رياضت جو رستو اختيار ڪرڻ گهرجي. ڪنپار مان مراد آهي، مرشد جي رهبي حاصل ڪرڻ جي. شاهه سيني سرن مرشد هٿ ڪرڻ جي تلقين ڪري ٿو.

مولانا رومي ٿو فرمائي:

رو بجو يارِ خدائي را تو زود،

چون چنان ڪردي خدا يارِ تو بود.“

(اي طالب! تون جلد وڃي ڪنهن خدا جي يار (مرد) کي هٿ ڪر. جڏهن ائين ڪندين، تڏهن خدا تنهنجو حامي همراهه ٿي پوندو.) طريقت جو تڙ، نهايت اڻانگو آڏو ترڇو آهي، ممڪن آهي ته سالڪ جو پير ڪنهن مهل به کسڪي وڃي. هن ڪي جيڪڏهن مرشد جو فيض رهبري حاصل هوندي، ته معرفت جي منزل طي ڪي وڃي پار پوندو. جيئن سهڻيءَ لاءِ پڪو گهڙو درياه ترڻ جو عمدو وسيلو هو، تيئن سالڪ لاءِ مرشد جي اڳواڻي

هڪ عمدي واهر آهي، جا ڪيس دگ لائي
ڇڏيندي۔
جيئن سهڻي رات جي وقت، محبوب سان
رهاڻ ڪري وري ڏينهن جو ڪائنس جدا ٿيندي
هئي ۽ انهيءَ وڇوڙي واري وقت ۾، وري
ديدار لاءِ واجهه پيئي وجهندي هئي، تيئن
سالڪ لاءِ به ’بسط‘ ۽ ’قبض‘ جون به
حالتون آهن. جڏهن هو انهن حالتن مان
گذرندو، تڏهن محبوب ۾ لِئه ٿيڻ (مڪمل
وصال حاصل ڪرڻ) جي، هن جي جيءَ اندر
زوردار اُڪنڊ پيدا ٿيندي؛ جنهن ڪري هو سڀ
دنيوي توڙي ديني، بيروني توڙي اندروني
تعلقات ٽوڙي، وسيلا وڃائي، جسم ۽ جان
جلائي، پنهنجي انفرادي هستي وڃائي،
”موتوا قبل ان تموتوا“ جو مرتبو حاصل
ڪندو.
سهسين سائر ٻوڙيون، منڍ ٻوڙيو مهراڻ.
جڏهن سالڪ، هن حالت کي پهچي ٿو تڏهن
هو هر شيءِ ۾ خدا جو جلوو پسي، ’اناالحق‘
جو نعرو هڻي ٿو ۽ موت هن لاءِ ميلاپ جو
مهترين طريقو ٿيو پوي- موت هن کي ”ابد

تائين حق ۾ غرق ڪيو ڇڏي.“ شاهہ وحدت الوجود جو قائل هو، تنهن ڪري هتي ’همه اوست‘ جو اصول بيان ڪيو اٿس. شاهہ جي فلسفي سمجهڻ لاءِ ’وحدت وجودي‘ ۽ ’وحدت شهودي‘ جو مختصر بيان هيٺ ڏجي ٿو:

شروعات کان سڀني صوفين جو عقيدو هوندو هو ته زمين ۽ آسمان تي جيڪا جوڙ ۽ جنسار، بيهڪ ۽ بناوت اسين ڏسون ٿا، سا سموري خود حقيقي معشوق پاڻ آهي ۽ عاشق (فطرت) فقط پردو آهي. هنن جو چوڻ آهي ته جيڪي ڪي آهي سوهو پاڻ ئي آهي، يعني معشوق ئي ’حقيقي وجود‘ سان موجود آهي. انهيءَ کي ’همه اوست‘ يا ’وحدت وجودي‘ جو اصول چوندا آهن. هجري پنجين صديءَ کان پوءِ صوفين جون ٻه جماعتون ٿي پيون: هڪڙا وحدت وجودي جا قائل رهيا ۽ ٻيا وري ’وحدت شهودي‘ (همه از اوست) جا قائل ٿي پيا.

وحدت وجودي جي مڃيندڙن جو چوڻ آهي، ته ’وجود مطلق‘ يعني پنهنجي سر قائم

رهندڙ هستي، فقط هڪ ئي آهي ۾ ٻين
سڀني موجود شين ۾ نظر اچي ٿي. مطلب
ته جيڪا موجودات آهي سا سڀ خدا پاڪ
جي ذات آهي. وحدت شهودي جي قائلن جو
قول آهي، ته ’وحدت الوجود‘ کي مڃڻ، يعني
سڀني هستين کي هڪ ئي هستي سمجهڻ،
غلطي آهي. درحقيقت ’وجود مطلق‘ الڳ
هستي آهي ۾ موجودات واريون هستيون الڳ
هستيون آهن، جي خدا جي خدا جي شهود
(تجليءَ) ۾ ڏڪيل نظر اچن ٿيون؛ تنهن ڪري
’همه اوست‘ جي بدران مڃڻ گهرجي ’همه
از اَوست‘، يعني سڀ ڪجھ هن جو بنايل
آهي.

شاھ عبداللطيف، وحدت وجوديءَ جو قائل
هو؛ سندس چوڻ آهي ته:

”وحدتا ڪثرتَ ٿي، وحدت ڪثرت ڪل
حق حقيقي هيڪڙو، ٻولي ٻي م ڀل،
هو هلاچو هل، بالله سندو سڄڻين.“

درياھ ڏي نظر ڪبي، ته بيشمار لهرو نظر
اينديون، اگرچه انهن جا جدا جدا رنگ ۾ روپ
آهن، ته به درحقيقت پاڻي ساڳيوئي آهي.

اهڙي ريت دنيا □ به ڪثرت نظر اچي ٿي، پر حقيقت □ اها ڪثرت، وحدت آهي.

مولوي غلام محمد ولد خان محمد خان زئيءَ ”منهاج العاشقين“ نالي فارسي ڪتاب □ (جنهن جو عمدو سنڌي ترجمو شمس العلماءُ ڊاڪٽر دائود پوٽي صاحب ڪيو آهي.) سر سهڻي جا ڪنايا (اشارا) هيٺين ريت سمجهايا آهن: ’ساهڙ‘ مان مراد آهي، ’مطلوب‘.
”سهڻي“ مان مراد آهي، ’طالب‘.
”ڏم“ مان مراد آهي، نفس ’امارو‘.
”درياهه“ مان مراد آهي، .
”درياهه جي هيءَ ڪنڌي“، مان مراد آهي، ’هي جهان‘ □ ’پنهنجي وجود (هئڻ) جو دنيا منجهه اثبات ڪرڻ.‘
”درياهه جي هيءَ ڪنڌي،“ مان مراد آهي، ’فنافي الله‘ يعني ’حاويلي قرار □ بقا جي‘، يعني ’پاڻ ڪي فنا ڪرڻ، ذات جي اثباتي، □ گم ٿيڻ صفات جو.‘
”سهڻيءَ جو تات ڪي وڃڻ“، مان مراد آهي، ’جاهليءَ جو جهان.‘

”ڪچو دلو،“ مان مراد آهي، ’غير شرعي ڪم ڪري يا خيال ڏاري شريعت □ رخنو وجهڻ‘، جهڙوڪ ڪفر □ بدعت جا بچڙا ڪم، جي ظاهر □ پسند پيا ايندا، پر باطن □ بدعت □ بي ديني آهي؛ جيئن شيخ عطار فرمايو آهي:

”زهر دارد در درون دنيا چون مار،
گرچه بيني ظاهرش نقش و نگار.‘

يعني دنيا، اندر □ بلا وانگر زهر ٿي رکي، توڻي جو ٻاهران چٽ اٿس.

”ڪنڀار جو دڪان،“ مان مراد آهي ’آدميءَ جو اختيار‘. ڪنڀار جي دڪان □ ڪچا □ پڪا دلا رکيا آهن، جنهن کي جيڪو کپي، سو کڻي.

”پڪي دلي،“ مان مراد آهي،‘.

وڏارو

سهڻي- ميهار جي سنڌي قصي مطابق ’ساهڙ‘ ذات جو ’نڱامرو‘ هو، □ سهڻي لوهاڻـي درياهه جي لهرين مان گهڙندي چڙهندي هئي. انهن ٻنهي اُهڃاڻن مان گمان نڪري ٿو ته هيءُ قصڱ سومرن جي اوائلي دور □ يا اڃا به اڳ اُسريو. سسئي جي

داستان وانگر، سهڻي جو قصو به وقت گذرڻ
سان سنڌ جي سرحدن کان ٻاهر پنجاب تائين
مشهور ٿيو. جتي ان کي اتي جي مقامي رنگ
روايت موجب ڳايو ويو.
پنجاب ۾ ان کي مغل دور ۾ شاهجهان
بادشاه (1037-068ھ / 628- 57ع) يا ان
کان پوءِ محمد شاه بادشاه (3- 116 ھ
179- 748ع) جي دور جو قصو ڪري ڄاڻايو
ويو آهي.
سنڌ ۾ سهڻي جي داستان بابت اُهڃاڻ، گهڻو
آڳاٽو ميين شاه ڪريم (944-1032 / 525-
1623ع) جي ملفوظات ۾ شامل هيئين بيتن
۾ ملن ٿا:
ڳوري ٻي نه تات، مهار ئي من ۾،
جو پڙ پيئي رات، ته هو سائر هو سهڻي.
جيڪي گهران مَ وڃ، جيڪي موٽ مَ سوهڻي،
هيڪڙائي هٿ ڪري، ٻيون پيري پڇ.
هنن بيتن مان ظاهر آهي ته ’سهڻي‘ جو نالو
سڀ کان اول سنڌ ۾ 16- صدي ۾ ملي ٿو.
ٿي سگهي ٿو ته اهي بيت ميين شاه ڪريم
کان اڳ جي ڪنهن شاعر جا يعني ته 15-

صدي عيسوي جا هجن. قصو يقيني طور
گهڻو اڳ اُسريو، جو 15 □ 16 1 صدي □
صوفي درويش □ شاعر ان بابت بيت چوڻ
لڳا.
قصي جي ڪن خاص اهڃاڻن، مثلا ’نگّامرا‘
ذات جي ساهڙ ڄام □ لوهاڻي درياهه جي
وَهڻ (12 يا 13 صدي عيسوي) مان گمان
نڪري ٿو ته غالباً سنڌ □ هيءُ قصو 12 يا 13
صدي □ اُسريو، □ خاص لئي □ ڳائجڻ لڳو،
جنهن ڪي قصي جي نالي پويان سهڻي سڏيو
ويو. هيءُ سنڌ جو راڳ ’سهڻي‘ ئي هو، جو
پوءِ سنڌ کان ٻاهر هندي □ مشهور ٿيو □
بالاخر ’هندستاني موسيقي‘ □ هڪ مستقل
راڳڻي طور تسليم ٿيو.
پنجاب □ ’سوهني منهيوال‘ جو قصو پهريائين
’هاشم شاه (ولادت 1166ھ) منظوم ڪيو.
هڪ سئو سال کان پوءِ فضل حسين تبسم (
1258ھ) □ فاضل شاه (1265ھ) □ پين ان
کي فارسي □ اردو □ لکيو. فاضل شاه □ پين
هن قصي جو واقعو شاهجهان جي دور (
1028-027ھ) جو ڪري ڄاڻايو آهي □

منشي گنيش داس گجراتي، جنهن 1265 ھ ۾ هن قصي کي نثر ۾ مختصر طور بيان ڪيو آهي. اهڙي طرح پنجاب ۾ هي قصو شاھ عبداللطيف (وفات 1165 ھ) کان به پوءِ منظوم ٿيو. سنڌ ۾ سهڻي بابت شاھ صاحب کان اڳ ميين شاھ عنايت جا بيت ملن ٿا ۽ ان کان به اڳ ميين شاھ ڪريم جي ملفوظات ۾ سهڻي جا بيت موجود آهن. (ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ: سنڌي موسيقي جي مختصر تاريخ، پٽ شاھ ثقافتي مرڪز، سنه 1978ع، ص ص 96-98)

سهڻي ميهار جي سنڌي داستان جو تاڃي پيٽو توڙي تَر- بَر، پنجاب واري قصي کان قطعي مختلف آهي. واقعات توڙي صوفيانه ڳوڙهن نڪتن جو به اندازِ بنهه جدا آهي. داستان جي مزيد تفصيل لاءِ ڏسو لوڪ ادب سلسلي جو ٽيهون ڪتاب ’سهڻي ميهار‘ مطبوعه سنڌي ادبي بورڊ. (ممتاز مرزا)

سر سهڻي

داستان پهريون

1
وَهُ [1] تِکَ، واهُڙَ [2] تِکَ، جِتِ نينهن تِکَ
نرالِي [3] ،
جَنِ کي عِشقُ عَمِيقَ [4] جو، خِلوَتَ خِيالِي [
5] ،
وارِيين سي، والِي! هِنئڙو [6] جَنِين هَٿِ ڪِيو.
2
اَندِيءَ [7] وَڃُون، ڪَندِيءَ وَڃُون، تَنگئا [
8] لَهـي نه تِکَ،
صُورَتَ جا ساهَڙَ جِي، ڏِيلَ پنهنجي ڏِکَ [9] ،
واهُڙُ تَنِين وِکَ، جَنِ سانپارا [10] سُپرِين.
3
واهُڙَ وَهَنِ نَوان، اَجا وَهُ [11] اَڳي ٿيو [12]،
گَهرِ وينِيُون گهٽا ڪَريو، سَرَتِيُون سَگَّ سَنوان[
13]،
صُورَتَ جا ساهَڙَ جِي، سا جي ڏِٺي آن،
هُوند [14] نه پَلِيو [15] مان، گِهڙو سي گهڙا
ڪَـٽِي.
4
جيڏِيُون! ڏِنيان جي صُورَتَ ساهَڙَ ڄامَ جِي،

سُکِ ٽِي سُتِيُون ڪينَ ڪِين، [16] ڪانڌَنِ [
[17] پاسي ڪي،
مُونهان ئي [18] آڳي، گِهڙو سَڀِ گَهڙا ڪَٽِي.
5
ڏِنِي جَنِ هيڪارَ، صُورَتَ ساهَڙَ ڄامَ جِي،
سُکِ ٽي سُتِيُون ڪِينَ ڪِين، [19] پِرِ [
[20] ساڻُ پَتارَ،
گِهڙيُون گَهڙَنِئان، ڏارَ [21] ، ڪاهي پــيئُون
ڪُنَ .
6
ساهَڙ مُون جيئن سَرَتِيُون! جي ڏِسو. سَپيئِي،
ته سُمَهو ڪِينَ سُکِ ٽِي، پاسو وَرَ [22] ڏيئِي،
مونهان [23] اڳي ئي، گِهڙو سَڀِ گَهڙا ڪَٽِي.
7
جيڪِين [24] ڏِنو مان، سو جي ڏِنو جيڏِيين،
گَهرَ وَرَنِين سان، هوند گَهٽِنِ گهوري ڇَڏِيا.

8
گَهڙَنِ وارِيُون تَڙَنِ تي، گِهڙنِ گهٽي ئي،
سَيَڪا چي’آن سُوهَٽِي، لَئي پِرِيان پيئِي‘،
صُباحَ سَپيئِي، پَسبِيُون پاتارَ [25].

9
ڪَنڊِي اُپِيُون ڪيتَرِيُون، ”ساهَڙُ، ساهَڙُ [26]“
ڪَنِ،
ڪَنِين [27] سانگو ساهَ جو، ڪي ’گهورِسَ‘
ڪِيو گِهڙَنِ،
ساهَڙُ سَندو تَنِ، گهاگهائـي [28] گِهڙَنِ جي.
10
وَڻَنِ وينا ڪانگَ، وِچِين تِي ويلا ڪَري [29]،
گِهڙِي گهڙو هَٿِ ڪَري، سُٽِي سانجِهيَ بانگَ،
سـيئِي ڏُونڊي سانگَ [30]، جِتي ساهَڙُ
سُپِرِين۔
11
گِهڙِي گهڙو هَٿِ ڪري، پَهُون نِهاري [31]
پَنگُ [32]،
سر در قدمِ يار فدا شد چه بجا شد [33]،
وَصلَ اِهوئِي وَنگُ [34] ،
راتِ جَنِين جو رَنگُ [35]، اَلا! سي اُڪارِيين.
12
گِهڙِي گهڙو هَٿِ ڪري، پَهُون نِهاري پَنگُ،
وَ اَمّامَن خَافَ مَقَامَ رَبِہٖ [36]، اِيءُ لَنگِهيائِين
لَنگُه،

سِڪَندِيَنِ کي، سَيّدُ چي، ڪِين جَهلِيندو جَهنگُ،
راتِ جَنِين جو رَنگُ، الا! سي اُڪارِيين.
13
ڳِهڙِي ڳَهڙو هَتِ ڪري، چيلِهِ ٻَڌِي چوتو،
منهنجو مَنُ مِيهارَ کي، پارِ وَڃِي پَهُتو،
گوتي □ گوتو [37] مون کي مُحِبَ مِيهارَ جو.
14
ڳِهڙِي ڳهڙو هتِ ڪري، ٻوڙِيائِين ٻانُهون،
ويچارِيءَ وَڏِيُون ڪِيُون وِچِ دَرِيا دانهُون،
موٽَ مُحِبَ پانهُون [38]، تاڪُنِ [39] تَڪِي
آهِيان.
15
ڳِهڙِي ڳَهڙو هَتِ ڪري، اِلاهِي ٿُهارَ،
ڄَنگهہ ڄَرڪـ□ـي واتَـ، سِسِيءَ کي
سِيسارَ [40] ،
ڇُوڙا ٻِيڙا [41] چِڪَ □، لُڙَ □ لُڙِيَسِ وارَ،
لَکين ڇَهُتِيَسِ لوهَٽِـيُون [42]، ٿيلِهيُون [
43] ٿَـرَنِئُون ڏارَ [44] ،
مِڙِيا مَڇَ هَزارَ، ڀاڱا ٿيندِي سُوهَٽِي!
16

مِنهه [45] جِهِين جي مُون، ڏِنو مُنهن مِيهارَ
جو،
آهيم ساهه سَئُون [46]، سو ڪيئن گهَڙو
گهورِيان ؟
17
گهَڙو يَڳو ته گهورِيو، مَرُ ڇُورُ ٿِئـي ڇُوڙو،
طالِبُ الَموليٰ مُذَڪّرُ [47]، اِيُ ٻُڌَنَدَنِ ٻُوڙو [
48] ،
ڪوڙِهيو ڏَمُ [49] ڪُوڙو، مُون مِيهارُ مَنَ ۾.
18
گهڙو يَڳو ته گهورِيو، مَرُ ٻِيڙَ [50] ٿِئـي
ٻاهِين [51] ،
طالِبُ المَوليٰ مُذَڪَّرُ، اِيءَ پَرِ اَسانهِين [52] ،
پوان مَ پاهِين [53]، مون مِيهارُ مَنَ ۾.
19
گهَڙو يَڳو ته گهورِيو، پاٽان هو حِجابُ [54] ،
واجِبُ وَڃي وُجُودَ ۾، رَهِيو رُوحَ رَبابُ، [55]
ساهَڙَ ريءَ [56] صَوابُ [57]، آئون گهٽو ئِي
گهورِيان.
20

ڳَهڙو يَڳو ته ڳهورِيو، تان ڪِي تَرُ، هِنيا [
58]ن!
اَدَبُ [59] اَڪَڙِيُنِ ڪي، ڏيهاڙِي [60] ڏِيان،
مِيهارَنِ مِيان، سَنئُون سُونهايمِ [
61] پــيچَرو.
21
ڳَهڙو يَڳو ته ڳهورِيو، آسَرَ مَ لاهيج،
لَا تَقنَطُوا مِن رَحمة اللهِ [62] ، تُرَهــي اِنَ
تَريجِ،
حَبِيباڻــي هيجِ [63]، پَسِين مُنهن مِيهارَ جو.
22
ڳَهڙو يَڳو، مُندَ [64] مُئِي، وِيا وَسِيلا،
سارَ [65] چَڏِيائِين سِيرَ ، هئـي! رَهِيا حِيلا،
سُهڻي جا سِيلا [66]، وَحدَتَ سَپِ وِڃائِيا.
23
ڳَهڙو يَڳو، مُندَ مُئِي، وَسِيلا وِيا،
تِنهان پوءِ سُئا، سُهڻِي سَڏَ ميهار جا.
24
جَڏِهن وَسِيلَنِ، لوڙهي چَڏِي لُڙَ ،
پاراڙان [67] پِرِيَنِ، تڏهن پُڇِي سُوهَڻِي.
25

پاڻُ [68] مَ کَٽجِ پاڻَ سين، وَسِيلا وِڃاءِ،
عِشقَ ساڻُ اُناءِ، پـيرُ پِريان جي پارَ [
69] ڏِيءِ.
26
پاڻُ مَ کَـٽـجِ پاڻَ سين، وَسِيلا وِسارِ،
لُڑُ لَنگهائـي، سُوهَڻي! پِرِتِ وجَهندِيَئي پارِ،
سي تُرٽُ لَنگِهينديُون تارِ، اُڪَندَ آڳِهِ [70] جن
سين.
27
پاڻُ مَ کَـٽـجِ پاڻَ سين، رِيءَ وَسِيلي وانءُ،
مَٿان سائِرَ [71] ، سُهڻِي! پِرِتِ وَنِجـي پانءُ [
72] ،
نِينهن ڳِنهَڻِي نانءُ، وَنءُ پِريان جي پارَ ڏي.
28
پاڻُ مَ کَٽج پاڻَ سين، رِيءَ وَسِيلي وَڏُ،
لالَنُ تَنِين لَڌُ [73] عِشقُ جَنِين جي اَڳِ .
29
پاڻُ مَ پاڻَ سين، رِيءَ وَسِيلي وَڃُ،
پيلو [74] پـيري يَڃُ، اُڪَندَ کَڻُ عَمِيقَ [
75] .
30

ڪونهي آڳُهه اِهَڙو، جِهَڙِي مَحَبَتَ مَنِ،
اُپِيُون اورِيــين پارَ ڏي، ڪُوڙِيُون ڪَ
[76] پُڇَنِ،
نَدِي تِن نيڙُ [77] ٿِئـي، جي رِيءَ تُرَهي تَرَنِ،
سِڪَ رَساٽي سُهٽِي، اَصلِ عاشِقَنِ،
سي جَهليُون ڪِينَ ڪُنَنِ، پُڇَنِ جي مِيهارَ کي.
31
پُڇَنِ جي ميهارَ کي، پُڇي سي ميهارَ،
تُرَهو تَنِين بارُ، عِشقُ جَنِين کي آڪَرو [78].
32
عِشقُ جَنِين کي آڪَرو، تُرَهو مَٿـي تَنِ،
جي ساهَڙَ کي سڪَنِ تَنِين جَرُ [79] جَندِ
[80] ٿِئـي.
33
تُرَهو آڇِ مَ تَنِ کي، جَنِ عِشقَ سـين آگاهَ
[81]،
پُڇي مَسَ مَلاحَ [82]، ساهَڙَ مَٽِي
[83] سُوهَٽِي.
34
ساهَڙُ، سا سُوهَٽِي، سائِرُ [84] پُٽِ سوئِي،

آهي نِجوئِي [85]، ڳُجُھ ڳُجھاندَرَ [86] ڳالهڙِي. [87]

وائي

ڪِهڙو مَنجِھ حِسابَ[88]؟ هُئَڻُ مُنهِنجو هوتَ ڙي، لا!

گولِي! يَجُ گُناهَ ڪان، ڪونهِي سُولُ ثَوابَ، [89]

هُئَڻُ منهنجو هوتَ ڙي، لا!

نَه ڪِي سَوَت [90] ، نَه ڪِي مَنجِھ رَبابَ،

هُئَڻُ منهنجو هوتَ ڙي، لا!

خُدِيائِي خُوبُ تِيـ ـيـن، لايـ ـين جي لُعابَ [91]،

هُئَڻُ منهنجو هوتَ ڙي، لا!

پَلِيتُ ئِي پاڪُ تِـئـي، جُنَبيو [92] مَنجِھ جِنابَ [93] ،

هُئَڻُ منهنجو هوتَ ڙي، لا!

سو نه ڪنهِين شَيءِ ، جيڪِي مَنجِھ تُرابَ [94]،

هُئَڻُ منهنجو هوتَ ڙي، لا!

هُوءِ جي جَرَڪِيا [95] جَرَ تي، سي تان سَٻِ حُبابَ،
هُئَڻُ منهنجو هوتَ‌يِ، لا!
هادِيءَ سينۡ هُنَ پارَ ڏي، رِڙهِين ساڻُ رِڪابَ [96]،
هُئَڻُ منهنجو هوتَ‌يِ، لا!
ڇَنبو وِجِهي چورَ [97] ڪي، آءُ ڇَڙَ [98]، عُقابَ!
هُئَڻُ منهنجو هوتَ‌يِ، لا!
ديدُ [99] وِڃاءِ مَ دوستَ جو هَلِي مَنجِهه حِجابَ [100]،
هُئَڻُ منهنجو هوتَ‌يِ، لا!
ڪَسرَتَ [101] آهي قُربَ [102] ، اِدغامَ [103] اِعرابَ، [104]
هُئَڻُ منهنجو هوتَ‌يِ، لا!
فَنا وِجِهي فَمَ [105] ، ڪارڻِ ٿِيءُ ڪَبابَ،
هُئَڻُ منهنجو هوتَ‌يِ، لا!
ڏي طَهُورا [106] تَنِ ڪي، جي سِڪَنِ لاءِ شَرابَ،
هُئَڻُ منهنجو هوتَ‌يِ، لا!

مُنِيءَ ڪِيا مَرضَ ، جاوا [107] سَپِ
جَوابَ، [108]
هُئَڙُ منهنجو هوتَ ڙِي، لا!
داستان پيو

1
ڪَرَڳَلَ [109] ڪوچَ، [110] ڪُنَ گهٽا، جِتِ
جَرَ واڳُو ڄِئائِينۡ [111] ،
پاڻ اُڇلـ ـي آبَ ـ، وَهه سِر [112] وِڏائِين،
لَهرِيُون لَنگِهيائِينۡ، لُطفَ ساڻُ، لَطِيفُ چــي.
2
ڪَرَڳَلَ ڪوچَ ڪُنَ گهٽا، جِتِ دَڙڪو مَنجِهه
دَرياهه،
اَچِيو اُتاهِين [113] گِهڙي، سانگو ڪري نه
ساهه،
ساهَڙَ جِيَ صَلاحَ [114]، پارِ لَنگهايَسِ پاجَهه
سين.
3
دَهَشَتَ دَمُ دَرياهه ، جِتِ هَيبَتَ هُلاچو،
وِرچِي [115] وِيرِنِ وِچَ ، ڪلڙِي وِيو ڪَچو،
ساهَڙُ جامُ سَچو، ساٽِي ٿِيندُمِ سيرَ .

4
دَهَشَتَ دَمَ دَرياهِ ، جِتِ سَٽاٽا [
116] سيسارَ [117]
بيحَدِ باڳُو [118] بَحرَ ، هَيبَتَناڪَ هَزارَ،
سارِيان ڪانَه سَرِيرَ ، طاقَت توهان [
119] ڏارَ،
ساهَڙ ڇامَ سَتارَ، سِگهو رَسِج سِيرَ .
5
دَهشَتَ دَمُ دَرياهِ ، جِتِ ڪَڙَ ڪُنَ ڪَرِينِ،
ٻِچَلِ [120] پاندِي [121] پارِ ، اُتِ [
122] لَهرِيُون لوڏا ڏِينِ،
سَناوَرَ [123] سَهِميا [124] ، اُتِ سيٽها [
125] نه سَندِينِ [126]،
جِتِ وِيرِيُون واتَ نه ڏِين، اُتِ ساهَڙَ! سِيرَ لَنگها ئِيــين.
6
دَهَشَتَ دَمُ دَرياهَ ، جِتِ ڪَڙَڪو ڪُنُ ڪيِ،
توڏِي [127] تاڪُن وِچَ ، مَٿان وِيرَ وِي،
آءُ، ساهَڙَ! منهنجا سُپِرِين! پِرِيان [128] پيرَ پَيِ،
هادِي! هَٿُ ڏيِ ، اُونهــي مان اُڪارِيــين.

7
دَهشَتَ دَمُ دَرياهَ ، جِتِ كُنَنِ جو كَڙَڪا،
سَهـي ڪِينَ سَمُوندَ جا، ماندِي ماندِي دِلِ دَڙَڪا،
ساهَڙَ! تون سُڻُ ڪا، فَرِيادِي فَقِيرِ جِي.
8
دَهَشَتَ دَمُ دَرياھ ، جِتِ كُنَنِ جو كَڙَڪو،
آهـينِ اُنهين [129] پارَ جو، دِلِ اَندَرِ دَڙَڪو،
يَچـي سِڪَ سَيّدُ چـي، سِيرَ سَندو سَڙَڪو [130]،
والِي! ڪِجِ وَڙُ ڪو، ته پارِ [131] لَنگِهيان پاجَھ سين.
9
دَهَشَتَ دَمُ دَرياھ ، جِتِ لُڙَ، لَهرِيُون، لَسَ ليٿَ،
آڱيو اوپارَنِ ، پاندِي پوڙِ پيٿَ، [132]، اُتِ
ساهَڙَ! سِيرَ لَنگهاءِ تون.
جِتِ چِڪَڻِ جِي چپـتَ [133]، اُتِ ساهَڙَ!
سِيرَ لَنگهاءِ تون.
10
دَهَشَتَ دَمَ دَرياھ ، جِتِ تِكِيُون تنوارُون،

منهنجِيُون مانَ ميهارَ کي، پَهُچَنِ پُڪارُون،
لَهِ ساهَڙَ! سَنيارُون، ته لَهرِنِ لوڏِ نه مَران.
11
دَهَشَتَ دَمُ دَرياھ ، جِتِ جايُون جانارَنِ [
134]،
نَه ڪو سَندو سِيرَ جو، مَپُ [135] نه مَلاحَنِ،
دَرِندا دَرياھ ، واڪا ڪِيو وَرَنِ،
سَچا ٻيڙا ٻارِ ، هَلِيا هيٺِ وَڃَنِ،
پُرزو پَيدا نه ٿِـئي، تَختو مَنجهان تَنِ،
ڪو جو قَهرُ ڪُنَنِ، ويا ڪِينَ وَرَنِ،
اُتـي اَٽارُنِ، ساهَڙَ! سِيرَ لَنگهاءِ تون.
12
دَرَهَڙَ [136] ڏنسَن [137] دَرياهَ ، جِتِ
لَهرِيُون ڪَنِ لوڙا [138] ،
سَئـين [139] اَچِي سَمُوندَ ، ٿِيا سِيٽايا [
140] سوڙها [141] ،
جي تارُو هُئا توڙا [142]، تَنِ هَريو [
143] پانيو هيڪڙو.
وائي
سَچا ساهَڙَ! مون کي تون، اي وَهِيان [
144] واهَرَ! مون کي تون،

اي! نيئِي اولِ پِرِيان جي پارَئِ.
ڪُنَ جي [145] ڪارُونيار [146] جا، وو!
سي آئون پانِئيان پُون [147]،
اي! نيئِي اولِ پِرِيان جي پارَئِ.
سَندو جِيئڻَ آسَرو، وو! مَنان [148] لاٿو
مون،
اي! نيئِي اولِ پِرِيان جي پارَئِ.

داستان ٽيون
1
تَڙِ تَڪَڻِ تارِ گِهڙَنُ، اِيءُ ڪاٽِيارِيَنِ ڪَمُ،
ڏَھ ڏَھ پيرا ڏينهن ، ڏي ڏوراپا ڏَمُ [149] ،
عَقُل، مَتِ، شَرَمُ، ٽيئِي نِينهن نِهوڙِيا.
2
گهيڙان [150] ڪَري نه گُهورَ [151]، تَڙُ
تَڪَڙِ ڪان نه لَهِي،
جنهن کي سِڪَ ساهَڙَ جِي، پُورَنِ مَٿي پُورَ،
ڪارِيءَ راتِ ڪُنَنِ ، وَهَمَنِ ڪِي [
152] وَهلُورَ،
جَنهن کي ساڻُ پِريان جا سُورَ، تنهن کي نَدِي
ناھ نِگاهَ .

3
جِئان [153] گِهڙي تِئان [154] گهيڙُ، ڪَپَرُ [155] پُڇَنِ ڪُوڙِيُون،
ڏَمَ سين جُسو ظاهِراً، مَنُ ميهار سين ميڙُ،
سا نَدي پانئي نيڙُ [156]، جنهن کي سِڪَ ساهَڙَ جِي.
4
جِئان وَهي [157] تِئان [158] واتَ، ڪَپَرُ پُڇَنِ ڪُوڙِيُون،
جَنِ کي سِڪَ ساهَڙَ جِي، سي گِهيڙَ نه پُڇَنِ گهاتَ [159]،
جَنِ کي عِشقَ جِي اُساتَ، سي واهُڙُ [160] پانـئِينِ وِڪَڙِي.
5
ڪنهن جنهن گهيڙَ گِهڙِي، جيئن اَوَتَران [161] تَڙُ تِيوسِ،
سالِمَ ويئِي سُهڻِي، ڪُنَنِ ڪِين [162] ڪَيوسِ،
اُهِسُ [163] اَڪَڙِيَنِ ، پِريان جو پِيوسِ،
حَقا [164] حَق تِيوس [165]، هُئِي طالِبِ حَقّ [166] جِي.

6
هُئِي طالِبِ حَقّ جِي، توڏِي [167] لاڪُون [168] توڙَ،
نه مَلاحُ نه مَڪرِي، نَه ڪِين ٻَڌي نوڙَ،
پاڻِي پِنِيءَ ٻوڙَ، سُھڻِيءَ ليکي سِيرَ ۾.

7
توڏِي توڙائِين [169]، نِينھن نَوازِي سُھڻي،
ڳِچِيءَ ھارُ حَبيبَ جو، لائِقُ لَڏائِين،
سو تَڙُ سونائِين، جيڏانھن عالَمَ آسَرو.
8
توڏِي! ٿُھائِين [170] جي، سي ھِتَھِين ڇَڏِ حِرَصَ،
ساھَڙَ ڏاران سُھڻِي! ڪوتِـيُون ڪَنِ ڪِرَسَ [171]،
وَڏِي اِيءَ وِرَسَ [172]، جيئن ڏَمَ وَتِ ڏِينھن گُذارِيــين.
9
توڏِيءَ ڪي تَعظِيمَ [173]، ٻينِ سَيَنِئا [174] اَڳِرِي [175]،

اوڏِي ٿِي اَلفَ کي، مَنُ گَڏِيائِين سين مِيمَ، [176]
جيلانَهن ذاتِ [177] حَلِيمَ [178]، مِلِي
تـي [179] ميهار کي.

10
سِرِ سِکُ سَبَقُ، شَرِيعَتَ سَندو، سُهڻِي،
طَرِيقَتان تِکو وَهي، حَقِيقَتَ جو حَقُ،
مَعرِفَتَ مَرَک، اَصلِ عاشِقَنِ کي.
11
صَبُرُ شاڪِرَنِ، آهي اوطاقُنِ □، [180]
جي وَاصلُ [181] ٿِيا وِصالَ □، سي ذَرو نه
ظاهِرُ نه ڪَنِ،
وِيِيَتَ [182] واهَرَ [183] تَرَنِ، هِنئڙا، جَنِ
هَجِي وِيا [184].
12
پَلَ پَلِ تـي پَلِي، ڏَمَ ڏِيهاڙِي [185] ڪيتَرو،
پَسِي دُورُ [186] دَرِياهَ جو، وِچان ڪِينَ
وَلِي [187]،

ڪارِيءَ راتِ قَرِيبَ ڏي، مَنجهان حُبَ هَلِي،
نه ڪنهن جهولَ [188] جَهلِي، هُئِي سَمُنَ [
189] پُورِي سهٽي.
13
جهولَ نه جَهلِي سُهٽي، سائِرَ [190] سَٿَ [
191] سَندِياس،
جنهن اَهڙِي ڄائِي عاجِزا [192]، سا مَرُ
مَرَڪي ماسِ [193]،
پَسين جي پِياسِ [194]، ته ڪِين عِشقُ
آڻِيــين.
14
نَه ڪا جهولَ جَهليسِ، نه تانگهو، نه تارِ ڪِين،
ڏَمُ ڏِيهاڙِي ڪيتَرو، پَرِ ٿو پَليسِ،
تان تان جِيءُ جَليسِ، مِلي جان نه ميهارَ ڪي.
15
سِهِ [195] سِيارو، پاٽِي پارو [196]، جِت
جُهڙُ، جَهڪَ [197] جهولَ،
مَنَ اندَرِ ميهار جا، هينئڙي اَچَنِ هولَ [198] ،
جيلانهَن ٻَڌِيَس ٻولَ، تـي اَڙانگا آرَ [
199] تَران.
16

سِياري سِھ راتِي ، جا گِھڙِ وَسَندي
مينھن،
ھَلو ته پُڄُون سُوھَٽِي، جا ڪَرَ چاٽـي نينھن،
جنھن کي راتو ڏينھن، مِيھار ئِي مَنَ .
17
سانوَڻِ گِھڙِ سَيَڪا، ھِيءَ سَرَھِي سِياري،
تَنُ وِڏائِين تارِ ، اَرواحَ جي آيِ، [200]
مُحَبَـتِي مليِ، ڪـونِھي دادُ [201] دَرياھ .
18
ٻاندِي! [202] جي ٻيليي تِيــين [203]، ته
حالُ ڳَرَھِيان ھِيءُ،
سَگھو ساعَتَ نه چِندَڙو، جَرَ ري منھنجو
جِيءُ،
سانوَڻُ سِيارو پانئِيان، وَھ [204] پِريان جي
وِيءُ [205]، [206]
پارِ جَنِين جو پِيءُ [207]، وَڃَڻُ واجِبُ تَنِ تي.
19
واھُڙَ! يَرِيُون مَ پاءِ [208] ، تو پِڻُ لـيڪو ڏِيَڻُو،
سَدا سانوَڻَ ڏينھَڙا، ھِنئين [209] نه ھُونداءِ،
وِھاٽِيءَ [210] ويِنداءِ، اوِيَرَ اُتاھان [
[211] لَھِي.

20
واھُڙَ! وَھين مَ چالَ [212]، سُڪِي پيلاٽيُون [213] ٽِيــين،
پَسان تنھنجـ□ـي پيٽَـ، لاٽا [214]، لُوتَ [215]، لِيارَ [216]،
جُ تو سَپَ چَمارَ، آسائِتِيُون ٻوڙِيُون.
21
ڪَڙِ ڪَڙِ، ڪُنَ! مَ وَڄُ [217]، ٻاندِي ٻوڙِ مَ ٻارِ □،
مون تي جا ميھارَ جِي، سان ڪيئن ڏُئان ڏَڄُ [218]،
توءِ [219] گِھڙَندِيَسِ اَڄُ، جي اُبَتا آرَ ڪَرِيــين. [220]
22
اَدا! ڙي! ٻاندِي! توکي ڪَڙھان [221] ڪِ پاڻَ کي،
سُوڌِي خَبَرَ سَڄَڻـين، تو کا تَڙِ آندِي،
تون پاتارئان [222] پانڌِي، اَسان پَنڌُ پِرِيَنِ ڏي.
23
مَحَبَتِي ميھارَ جُون، دِلِ اَندَرِ دونھِيُون،

آٽِيو وِجهي اَرَ ، لُهاٽو [223] لُوهِيُون [
224] ،
جي ساهَٿَ جون سُونهِيُون [225] ، سِيرَ
سِراڙو [226] تَنِ کي.

وائي

مَدَتَ [227] تِيءُ ميهارَ! يارَ، ساهَڙَ سائِرَ
سِيرَ ۾.
اُونها ڪُنَ، اَتانگَ [228] تَڙَ، اولِي هَڻُ [
229] آڏارَ [230]!
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ ۾.
ڏينهَن ڏُهِلا [231] ڏَمَ سين، آهِيان آهئان [
232] ڏارَ،
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ ۾.
ٻِچَلِ ٻاندِي ٻارِ ڪِري [233]، اَتِ [234] اوبَتا
آرَ، [235]
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ ۾.
تِتـي گِهڙي سهٽي، آڳَهِ ريءَ آڏارَ،
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ ۾.
”ڪارِي راتِ، ڪَچو گهَڙو“، توڏِيءَ [
236] ڪِي تَنوارَ،
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ ۾.
سَنپُوڙو [237]، سِيٽاهه [238] سـين، سِگهو
رَسُ، سَنگهارَ [239]!

ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ □.
اورڙآن [240] آهُون ڪَرِيان، پَهُچان شالَ
پَرارَ [241] ،
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ □.
سَٽِيو جَهانءِ [242] جِهجِــي هِنيون،
سانپاران [243] سَنپنارَ [244]،
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ □.
آيَمِ [245] ريلي [246] ريءَ [247] سين،
اَللهَّ! تو آهار،
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ □.
تارِي تَرَندِيَسِ، لُڙَ لَنگِهيندِيَسِ، ويندِيَسِ وَڻِ
وَچارَ [248]،
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ □.
پُورِيندِيَسِ [249] پارِ مَٽِي [250]، سَهَسين
جي سِيسارَ [251]،
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ □.
گولِي گهاگهائـي [252] گِهڙي، جَڪَنِ [253] تا جانارَ،
ساهَڙَ! سائِرَ سِيرَ □.

داستان چوٿون

1
اَدِيُون! سَپِ اَندامَ [254]، چَڙَنِ منهنجا چورِيا،
لارُنِ [255] جا لَنءُ لاڻِئِي، سا ڪيئن آچِيان عامَ،
لَڱِيَسِ جنهن جي لامَ [256]، سو دِلاسا دوستُ مُهـي [257]،
2
چَؤڌارِي چَڙا، ٻُرَنِ [258] پيلايَنِ جا،
سُتي سَنيارَنِ جو، پِيُمِ ڪَنِ پَڙاءَ،
وِهَڻَ [259] مون نه وَڙاءَ [260]، سُٽِيو جهانءِ جِهڄي هِنيُون.
3
چَڙَنِ چورِي آهِيان، سُڪِ ڏِي سُمَهان ڪيئن؟
سارِيان ساهَڙَ چامَ ڪي، ڏَهه ڏَهه پيرا ڏينهن،
مِيهارَ مَرَڻُ سينءَ [261]، نِيئَرُ پاٽُمِ نينهن جو.
4
ڪارا ڪُنَ، ڪارِي ٽُڳِي [262]، جِتِ ڪارِيهَرَ ڪَڙَڪا [263]،
مَئـي مَتـي [264] مِهرانَ [265] ، اَچَنِ ڍُپارا [266] دَڙَڪا،

وِيندي ساهَٽَ سامُهان، جهولَ ڏِنَسِ جَهڙَڪا [267]،
ڪَرِ ڪيَنِ [268] جا ڪَٿَڪا، سُونهان ٿِيَئَڙَسِ سِيرَ .
5
ڪَرِڪيَنِ خُوشِ ڪِياسِ، مَحَبَتِي ميهار جي،
پَسَڻَ ڪارَڻِ پِرِينءَ جي، آڏِي اُٿِيياسِ،
سُتي جاڳاياسِ، سانيَرَ [269] سُپيرِيُنِ جي.
6
جِيارِيَسِ سَنپارَ [270]، ڪُھ ڪَرِيندَمِ ڳَڏِجي؟ [271]
ويروتارَ [272]، وَجُودَ ، پِريَنِ جِي پَچارَ،
سي سَڄَڻَ هُونِ نه ڏارَ، جي هِينئـيـنِ حَلُ ٿِيا [273]،
7
بيلـي پارِ بُرِي، مون ڪي چَڙَنِ چورِيو،
مَحَبتِيءَ مِيهارَ جِي، سُتي شاخَ [274] چُرِي،
مَٿي جهوڪَ [275] جُهرِي، پُونديَسِ پاريچَنِ [276] جي.
8

هُنَ يَرِ سُيِمَ هو ستي سنپارَنِ جي،
چِٽُ چَڙَنِ چورِيو، جؤنکَ [277] ڙِيَڙَمِ جُوءِ [278]، [279]
مَحَبَتِي ميهارَ جِي، بِاللهِ [280] پيِيَمِ بُوءِ [281]،
وڃِي رُوءِ بَرُوءِ، ديکِيان [282] دوستَ ميهار کي.
9
هُنَ يَرِ سُيَمِ هاکَ [283] ، سُتـي سَنپارَنِ [284] جِي،
مَحَبَتِي ميهارَ جي، چَڙَنِ چورِيا چاکَ،
اُنِين جِيَ اوطاقَ، وَڃَڻُ واجِبُ مون پِيو.
10
کيڏانهن گَهندَ گُڙَنِ [285]؟ کيڏانهن اُڻِي وِيئيون،
تيڏانهن ڙِيُون چَرَنِ، جيڏانهن پُٺِ ميهار جِي. [286]
11
کِتي ڙِيو ميهار، کِتي تو گُهندُ گُڙِ،
کِتي دونِهين دوستَ جِي، کِتي پَرِيُون پارُ،

جنهن [287] مون سَپَ ڄمارَ، جَرَ جهوتُون
ڏِنيُون [288].
12
وَڃِنِ سين وينِي، سُورَ وِياڃـي [
289] سُهٽي،
آن کا ٽِيڏينِي [290] ، مـينهُن جي ميهارَ
سـين؟
13
پُڄو پِنگهن [291] پاندَ، وينِي روءِ وَڃِنِ سين،
کُهَ کَرِينديَسِ کاندَ [292]، گهڙو پَڳو
گهوريو.
14
ڳِڃيءَ پايو ٻانهن، وينِي روءِ وَڃِنِ سين،
لَايان لالَ لِڱنِ کي، آئِين [293] جي چَرو
کانهن [294]،
آئون اوهان جِي دانهن، سَدا پُٽان [
295] سَنَرِي [296].

15
پيلِيان [297] جِتِ يَڳِيُون، آيُون اُتِ وَرِي،

ڪانهي ٻِي ڳَرِي [298]، مينهُنِ کي ميهارَ
ري.
16
مِيهاران [299] مِرِڪَ [300]، پِيتائِين پِرِيم
جي،
تنهن مُندَ [301] مَتوالِي ڪِي، سَندِيءَ ساءَ
سُرِڪَ [302]،
لَڳِيَسِ ڪامَ [303] ڪِرِڪَ [304]، لوهان [
305] تِڪِي لَطِيفُ چي.
17
ميهاران مَهِي [306]، پِيتائِين پِريمَ جِي،
اُرِڪَ سُرِڪَ [307]، سَيدُ چي، لَڳِيَسِ ڏوٿُ [
308] ڏَهِي، [309]
سَگهـي تان نه سَهِي، مِلي جان نه ميهارَ
کي.

18
مَيِ تان مَ ميهارَ، وَٺاڻُ وِلَهو [310] مَ ٿِئـي،
وَڃِنِ جي وَچارَ جو، وِنگو ٿِئي مَ وارُ، [311]
ساهَڙَ مون سينگارُ، ماڙهُنِ [312] ليکـي
مِيهَٽُو.

19
مـينهُون هِنَ مِيهارَ جُون، اَلا! سَپ بَچَنِ،
وَچُون جي ڪِيرَنِ [313] سين، سَدا ٿِيون
سُونَهنِ،
مون کي ماڻِڪِيَنِ [314]، تاٹـ᠎ـي هَنيو تارِ۔.
20
مـينهُون هِنَ مِيهارَ جُون، اَلا! سَپِ جِيئنِ،
ڪارِيُون، ڪَڪِيُون، ڪُندِيُون [315]، وارا
ڪِيو [316] وِيَنِ [317]،
جُوءِ جا جاندارَنِ جِي، ٻيلا ٻَھ ٻَھ ڪَنِ [318] ،
اَچِي ريلَ [319] رَهَنِ، مون سانپارا سُپِرِين.
21
چا هَڪَ [320] چَرِي، تارِ تَري، آيُون مَٿـي
آرَ [321]،
ڪـوڙِيــين ڪَرَ ڪٽَندِيُون [322]، سُٽِي سَڌَ
ڌَرارَ،
مـينهُون سانُ ميهار، پَرَچِي پارِ لَنگِهيندِيُون. [
323]
22
چاهَڪَ چَري، تارِ تَرِي، آيُون مَٿي ٻــيٿَ،
لُڻَ لَنگِهيندِيُون ليٿَ، لُطفَ سانُ، لَطِيفُ چـي.

23
چاهَڪَ چَرِي، تارِ تَرِي، آيُون مَٿي ڪُنَ،
ڪوڙِيــين ڪَرَ ڪٽَندِيُون، ساهَڙَ جي سَمُنَ [
324]،
مينهون ساڻُ اَمُنَ، پَرَچي پارِ لَنگِهيندِيُون.
24
چاهَڪ چَرِي، تارِ تَرِي، آيُون مَٿي ڪُوھ،
سُٽِي سَڌُ ساهَڙَ جو، راضِي ٿِيندُن رُوحَ،
مينهُون ساڻُ صُبُوحَ، پَرَچِي پارِ لَنگِهيندِيُون.

وائي
مون ڪي ڪا مَ جَهلـ ـي، سَيَڪا پاڻُ پَلـي[
325]،
آئون وِڌَڙِي نينهن اُچَلـي.
وِيندِي آئون پارِ پِرِيان ڏي، مون ڪي ڪامَ
جَهلـي،
آئون وِڌَڙِي نينهن اُچَلـي.
تَنُ وِڌائِين تارِ ، آڌِيءَ راتِ اُچَلي،
آئون وِڌَڙِي نينهن اُچَلـي.
پَسي دونهِيُون دوستَ جُون، منهنجو جِيءُ
جَلـي،

آئون وِڏَڙِي نينهن اُچَلـي.

داستان پنجون

1

ساندَهه سَپُ دَرِياهه، پَرِ ڪَنڌِي پارَ جِي،
ڇَڪِي [326] ڇولِيءَ [327] ۾ گِهڙِي، جِتي
جِيءَ وِڙاهه [328]،
پَسِيو ڏوهه ڏڪـي هِنيُون، آرَ مَٿـي اَرِواحُ،
جي تُوهه [329] ٿِئـي تو ڏاهه [330]، تا وِيرَ
وِهِيٽَون [331] ناهه ڪِين.

2

ساندَهه سَپُ درياهه، پَري ڪَنڌِي پارَ جِي،
ڪَنبي هِنيُون ڪَمَاحَقُّ [332]، آرَ مَٿي اَرِواحُ،
دِلاسِي دارَيَن [333] جي، سانچِيو [
334] سانچي ساهه،
جي توهه ٿِئـي توڏانهن، ته وِيرَ وَهِيٽِو ناهه
ڪِين.

3

سِڪَڙَ وارِيَنِ سُٽِرو [335]، جي دَهَشَتَ سان
دَرِياهه،

اوڙَڪِ [336] اُنهين [337] جو نه رَهـي، آرَ
بِنا اَرِواحُ،
وِيندي ساهَڙَ سامُهِيُون، صَدَقو ڪَندِيُون ساھ،
جَنِ کي حُبَ اُنهيءَ جِي آھ، ساهَڙُ ساڻِي [
338] تَنِ جو.
4
گِهڙِيا سي چَڙهِيا، ايهين [339] اَتـيئِي،
مَئـ ـي مَتـي مِهراڻَـ، پئو ٿپو ڏِيئي،
ته ميهار مِليئِي، سَنپُوڙو [340] سِيٽاھ [
341] سين.
5
اَڪِيُون مُنهن ميهار ڏي، رَڪِيُون جَنِ جوڙ،
رِيءَ سَندَ [342] ، سَيّدُ چـي، تارِ گِهڙَنِ
توڙ [343]،
تَنِين کي پوڙ ، سائِرُ سگهـي ڪِينَ ڪِين.
6
آڏِيءَ اُڏاڻا [344]، سَرَتِيُون! سُڪَ ميهار جا،
لَنگهي سِيرَ سَنوان ڏِيا، ساهَڙَ سيباڻا [345]،
پِنييءَ [346] تي ياڻا [347]، پَسان مانَ پِرِيَنِ
جا.
7

آڌِيءَ اُڌاٽو، هينئڙو مون هَٿَنِ مان،
وَهه پَئِي [348] واهُڙَ تَري، ساهَڙَ سيباٽو،
پيجَ پِنِيءَ پاٽو، پِيءَ جو پَسي آئِيو.
8
جيڏانهن چِتَ چاهه گهٽُو، آرُ [349] پِهه [350] اوڏاهِين،
وَجي وَهه واڪا ڪِيو، تِڪو تِئائِين،
ميهار مِلائِين، لَهرِن مَنجِهه، لَطِيفُ چي.
9
پَلِيان، پَلِيو نه رَهي، نِرتُؤم [351] نينهن نِبارُ [352]،
گِهڙان، گهورِيو جِندَڙو! اُتَلَ مون اَپارُ،
جَنِين مَنِ ميهار، هَلَنُ تَنِين حَقُ ٿِيو.
10
پَسُ! پَسَنا پَري ٿِيا، اوري سَندُن آرُ [353]، [354]
دَرِياهه ري سَهاڙُ [355]، ڏِسَٽُ گهٽُو ڏُهِلو [356].
11
ڪلهِ وَجان ووءِ، جيئن وَهَٽُ [357] وَچارَنِ مَٿِيو،

ڏوڏيي پُڇـي ڏيھ جا، جَرَ سِرِ [358] اُڀِي
جوءِ،
شِڪَستِي [359] سَيّدُ چـي، چِيهان ڪَرِيو [
360] چوءِ،
”ساهَٽَّ! سانگُ [361] سَندوءِ اَچِي
اورانهون [362] تِئـي.“
12
سَندو ڏَم ڏَهَڪارُ [363]، هڏهين [
364] ڪـونهـي هِنَ [365] ڪي،
هِيءَ پاٽيءَ سين پانهنجو، پُسائـي نه سِينگارُ،
ڪارَٽِ مُنڌَ ميهار، ڪارِيءَ راتِ ڪُنَ تَري. [
366]
13
ڏَمُ ڏيهاٽي ڏي، سَندا ميهَرَ مِيهٽَا،
جَهليمِ ٿي جهولِيءَ ، پَلئـيءَ پاڍِو سي،
مَرُجان چالِيھ چَئـي [367] ، سَگَان [
368] سُپرِيَنِ جي.
14
جيهَرَ [369] لوڪُ جهَپَ [370] ڪري، ڌَرو
جاڳَ نه هوءِ،
اوهِيَرَ [371] اَچيو، اَڍِيُون پَھ پِرِيان جو پوءِ،

جي ڪَڇو [372] ڇُونَمِ ڪوءِ، ته مَرَڪُ پايان
مِهَٽُو.
15
ته ڪَر ڪيئن سُئِي جي سِيرَ نه گِهڙِي سُهٽي،
هِتِ حَياتِيءَ ڏينهَڙا، هَڏِهِين تان نه هُئِي،
ڇُڪيءَ تنهن چرِي ڪَئِي، جو ڏِنُسِ اُنِ ڏُهِي،
سُهٽيءَ ڪي سَيّدُ چئي، وِڌو قُربَ ڪُهِي،
هونهين [373] هوند [374] مُئيي، پَرَ ٻُڏيي ءَ
جا ٻِيٽا ٽِيا. [375]
16
ڪا جا ڪُنَ ڪُرِينِ، پِنَيءَ پُٽِ جُهڻِ [376] پاڻَ
،
اَڪِيُون تنهن آبَ ڪي، آڌِيءَ اُڪيرِينِ [377]،
توٽي تِڪُون ڏِينِ، تَه پِه اُجَ اُنين ڪي نه لَهي.
17
دائِمُ جا دَرِياهُ ، سا مَڇِي ڪِنِي ڪوهُ؟ [
378]
آهيس اِيءُ اَندوهُ [379]، پاڙِي ڪِٿي ته
پِيان.
18

ڪيرَ ڪُنَ، آئون ڪيرَ؟ ڪير ڏَمَرَ سَهـي ڏَمَ جا،
قَضا رِيءَ ڪيرَ ڏَري، مَٿي پاٽِيءَ پيرَ،
پَينَرُ پِنِيءَ ويرَ، لِڏو [380] تـي [381] ٿِي لوڙِيان.
19
جي ٻُڌان ته ٻَنِ، اولِجان اُنَ پارَ ڏي،
ڪَنڌِيءَ اَچِيو سُپِرين، مانَ ”ٻَرِ ٻَرِ“ ڪَنِ،
مُيائِي سين تَنِ، جيڪَرَ اُٿِي نِڪَران.
20
لَهرِ مِٹرِوئي لالُ، [382] وَهَٽُ [383] ڪَٿُوران [384] وِتَرو [385]،
اوپَهارا [386] عنبير جا، جَرَ مان اَچَنِ جالَ،
ڪُنَنِ گِهڙِي ڪالَ، سِڪَ پِرِيان جي سُهٽي.
21
جيڪِين ڏِنَئـ□ـي تارِ ـ ، ڪَنڌِيءَ سو ڪَهـيج،
جَرُ وڏو جهاجَهه گَهٽِي، پاندُ مَ پُسائيج،
ساهَڙُ ساڱاهـيج، ته ثابتو لَنگهـين سِيرَ مان.
22
ڳؤرا ٻَئِي پارَ، هِنيوُن حَيرَتَ □ پِيو،

ويهان ته ويرَم ٽِئـ￼ـي، نينهن۔ پوءِ نِهارَ، [387]

وَڃان ته واڪو ٽِئـي، پاڙي پوءِ پَچارَ،

هُتِ ٽِي وَاعدي وارَ، هِتِ سُوٺُون [388] ڏِينِمِ سَرَتِيون.

23

جا هَٿَ [389] اَندَرِ جِيءَ، ساهَٿَ [390] ڏِنِي ساهه ڪي،

سا هَٿَ چُڙي [391] نه ساهه جِي، سا هَٿَ ساهَٿَ رِيءَ [392]،

ساهَٿَ ميڙِ، [393] سَمِيعَ [394] ! ته سا هَٿَ چُڙِي ساهَ جِي.

وائي

اَڪِيُن پيرَ ڪِيو، وَڃِجـي، وو! وَڃِجي.

سُپيرِيان جِي ڳالهڙِي، ڪنهن سان ڪينَ ڪِجي،

وَڃِجي، وو! وَڃِجي.

لِڪائي لوڪَ کان، ڳُجَهڙِي ڳوٺِ نِجي،

وَڃِجي، وو! وَڃِجي.
مَحَبَتِي مِيهارَ جو، سُورُ نه ڪنهن سَلِجي،
وَڃِجي، وو! وَڃِجي.

[1]- پاٽيءَ جي وهڪ ۽

[2]- درياهه چڙهڻ وقت ڦاٽ جي تکي وهندڙ پاٽيءَ ۽

[3]- وه توڙي واهڙ ۽ تک آهي، پر عشق جي تک بين سيني کان زبردست آهي

[4]- اونهو درياهه (وحدت) جو

[5]- سي اڪيلائيءَ ۽ گذارين ٿا.

[6]- دل

[7]- چيڙو، پرين ڪنڌي

[8]- تنگ يا سوڙهي گهيڙ مان

[9]- سينگار، ساهڙ جي صورت دل ۽ ذاري درياهه ۽ گهڙي

[10]- سامهون، ياد

[11]- تک (منزل مقصود)

[12]- عشق جون ابتدائي منزلون آسان آهن، پر توڙ پهچڻ مشڪل آهي

[13]- مائٽيءَ جي دعويٰ ڪريو

[14]- جيڪر، هوند

[15]- منع ڪريو

[16]- ڪي

[17]- پتارن

[18]- مون کان ئي

[19]-

[20]- گڏجي

[21]- گهڙن يا دلن کان سواءِ

[22]- مڙس، پتار

[23]- مون کان

[24]- جيڪي

[25]- صبح جو سچن عاشقن جا لاش درياءِ جي وچ ۽ لڙهندا ڏسبا.

[26]- محبوب

[27]- ڪن ڪي

[28]- ڪلي، خوش ٿي

[29]- گڏري وڃي

[30]- ماڳ، جايون

[31]- گهٽو

[32]- درياهه جو ور

[33]- جيڪڏهن يار جي قدمن تان سر فدا ٿيو، ۽ چا ٿيو؟

[34]- پيچ، ڏنگ

[35]- راحت يا ميلاپ جو وقت

[36]- جيڪو پنهنجي رب اڳيان ڪنبي ٿو (۽ پنهنجي نفس کي حرص ۽ هوا کان روڪي ٿو، ته پوءِ ضرور بهشت سندس رهڻ جي جاءِ ٿيندي).

[37]- غوطو، خيال، ڳٽتي، پور ۽ پور

[38]- پوئتي

[39]- تِڪيندڙ دشمن، درياهه جي جانورن

[40]- سيسر

[41]- پيٽا، مڙيل

[42]- ۽

[43]- مڇيءَ جا قسم

[44]- تر يا اصل ماڳ کان پري.

[45]- بهاني

[46]- جهڙو، ساڻ

[47]- خدا جو طالب نر آهي

[48]- آٿار

[49]- سهٽيءَ هي مڙس جي نالو (ڪميٽو نفس)

[50]- ٻيٽي

[51]- ٻانهين

[52]- اسان جي

[53]- پوئتي

[54]- پردو، رنبڪ

[55]- ميهار جي يادگيري روح رباب جي تارن وانگر پئي تنواري

[56]- ڪان سواءِ

[57]- پرهيزگاري، تقويٰ

[58]- ڪي دل سان تر

[59]- مهميزۓ سزا

[60]- ڏهاڙي، روزانو، هر وقت

[61]- ڏيڪاريم

[62]- خدا جي رحمت ڪان نا اميد نه ٿيو (ق-ش 39، 6)

[63]- محبوبن جي سڪ يا چڪ

[64]- عورت، زال (هتي سهٽي)

[65]- هوش

[66]- هار سينگار

[67]- پرينءَ ڪنڌيءَ ڪان

[68]- خودي

[69]- طرف، پاسي

[70]- آٿار

[71]- درياهه

[72]- پير

[73]- حاصلات، ملندو

[74]- مٽيءَ جو دلو، ڪَچو، پُرٽو

[75]- اونهي درياهه

[76]- ڪکن جو ٺهيل ترهو

[77]- نهر، ڪسي

[78]- گهٽو

[79]- پاٽي

[80]- جنڊ جهڙو، پڪو رستو، سڪو پٽ

[81]- آگاهي، واقفيت

[82]- ناڪٽن جي ڪاڻ ڪانه ٿي ڪڍي

[83]- ساهڙ ڏانهن ويندڙ (مٽي-طرف)

[84]- درياهه

[85]- نسورو، خالص

[86]- تمام ڳوڙهي

[87]- اها ڳالھ سراسر هک اسرار آهي ته سائر، سهٽي ساهڙ هک آهن.

[88]- ڪهڙي ليکي

[89]- نه رڳو گناهه ڪي ترڪ ڪر، ثواب به ڪو لطف ڪونهي. محبوب جي طلب انهن ڪان بي نياز آهي.

[90]- ٺلهي پرهيز گاري

[91]- ٺُڪَ، پِڪ، چپن ڪي چنو مکين، خاموش رهين.

[92]- پليتي

[93]- مٽي ميرائي

[94]- مِٽي ومٽيءَ جو پتلو يعني انسان

[95]- چلڪيا، جهرڪيا

[96]- رڪاب وٺي نوڪرن وانگرۓ هلين

[97]- نفس

[98]- تيز

[99]- ساجاهه، سجاٽپ

[100]- پردو

[101]- پچڙ، نفس مارڻ

[102]- نزديڪي يا وصل
[103]- ٻن حرفن جو ملي هڪ آواز ٿيڻ. (اعراب- لاڪنائون، يعني علامتون، جهڙوڪ زير، زير ۽ پيش)
[104]- جهڙيءَ طرح ادغام ۾ ٻه حرف پنهنجي پنهنجي هستي وڃائي هڪ ٿين ٿا، تهڙيءَ طرح، واصل باالله لاءِ، نفس مارڻ يعني انفرادي هستي مٽائڻ ضروري آهي
[105]- وات
[106]- پاڪ پائي
[107]- اجايا
[108]- مٽيان اسرار، مرض بيخوديءَ جي حالت ۾ ظاهر ڪيا اٿم.
[109]- ڏمچر
[110]- گوڙ
[111]- جتائين
[112]- ۾، تي
[113]- اُتائين
[114]- چڱائيءَ
[115]- ڳري، پچي پري
[116]- خطرناڪ
[117]- سيسر
[118]- واڳون
[119]- توڪان
[120]- تيز وهندڙ
[121]- پوري بندبي، ڪاٽي
[122]- اُتي
[123]- تارو
[124]- دهلجي، ڏجي، هوشيار
[125]- سيٽا تي ترندڙ
[126]- وڃن، همت ڪن
[127]- خوبصورت زال، سهڻي
[128]- محبت وچان، پرت مان
[129]- اُنهيءَ
[130]- سٽڪو، خطرو
[131]- درياهه
[132]- ڪُنَ وٽ اوپاري وهندڙ پاڻيءَ ۾ ڦيرايو ڦيرايو بنڊيءَ کي آٽيو بيٺ تي هٽي، درياهه هيبتناڪ آهي.
[133]- چوٽ
[134]- جانورن
[135]- ماپ، خبر
[136]- ڏمچر
[137]- ڏڏڪو، ڏماڏم
[138]- آواز
[139]- سوين، گهٽا
[140]- سيٽاهه وارا
[141]- تنگ، پريشان، عاجز
[142]- توڙان، اصل کان وٺي
[143]- ٻرانگهه، ٽپو.
[144]- آسودا، دولتمند
[145]- جيڪي
[146]- ڪڪرن جي ڪري ڪارا، خطرناڪ
[147]- زمين
[148]- من مان، دل مان
[149]-سهڻي جي مڙس جو نالو
[150]- گهيڙان، گهيڙ ڪان.
[151]- ڪَئِي
[152]- ڪو سولر گهيڙ نٿي جانچي
[153]- جتان
[154]- تتان
[155]- ڪپر، ڪنڌي
[156]- ننڍڙي نهر
[157]- جتان وڃي

[158]- تتان، انهيءَ
هنڌ تان
[159]- نڙ، لنگهه
[160]- وهڪرا، واهه
[161]- خراب تڙ
تان
[162]- ڪي
[163]- روشني،
نور
[164]- الله وتان،
تحقيق
[165]- انصاف پلئُه
پيس
[166]- مڙس، سچ
[167]- خوبصورت
زال، سهڻي
[168]- ڪان وٺي.
[169]- اصل ڪان،
ازل ڪان
[170]- موهت
ڪرائڻ، پسند
ڪرائڻ گهرين
[171]- ناز، نخرا
[172]- پل، چُڪَ
[173]- عزت
[174]- سيني ڪان
[175]- زياده
[176]- الله □
محمد □ جي
حڪمن پٺاندڙ
هلي.
[177]- اصل، بنهه
[178]- نماٽي
[179]- تنهن ڪري
[180]- جيڪي
شڪر جي منزل
ڪي پهتل آهن،
سي صبر ڪري
راز ظاهر نٿا ڪن
□ اوطاقن □
ويهي خلوت □
گذارين ٿا.
[181]- لئِه ٿيا
[182]- سواءِ، بنا
[183]- مدد
[184]- نابود يا فنا
ٿيا.
[185]- ڏيهاڙي،
روزانو
[186]- پير، زور،
جنبش
[187]- موٺي
[188]- درياهه جي
پائڻ ڪري ٿيل
اونهي ڪڏ جتي
پاڻي بيهي رهندو
آهي.
[189]- سمان،
وقت، ملاقات،
واعدو
[190]- درياهه
[191]- ڪاهه، وک
[192]- ضعيفڙي،
چوڪري
[193]- ماٽس
[194]- هن جي
پيءُ يا پرين
(محبوب)
[195]- مڪمل، ته
[196]- پاري جهڙو
ٺڏو
[197]- سخت هوا،
ذوڙيو
[198]- فڪر، ڊپ،
پور
[199]- وهڪرا،
خيال
[200]- دل جي
لاڙي (محبت)
جي تيزيءَ ڪري.
[201]- انصاف
[202]- پوري ڪاٺي
[203]- حال پائي
ٿين
[204]- شوق
[205]- سائو
ميدان، چراگاهه
[206]- محبوب جي
چراگاهه جي
شوق ڪري
سيارو به سانوڻ
ٿي سمجهان
[207]- پرين
[208]- زمين نه ڪاءُ
ڪپر نه ڪيراءِ
[209]- انهيءَ
نموني، ائين
[210]- گذري
[211]- مٿاهان.
[212]- شال، من،
تکو
[213]- ننڊا پيت

[214]- نندي پوتي جو قسم
[215]- □
[216]- وٽن جا قسم
[217]- آواز نه ڪر
[218]- دز، متي، لالاڻ
[219]- تنهن هوندي نه
[220]- اوپارو وهندي، تکو وهندي
[221]- تنهنجو خيال ڪريان (درياهه □ ترندي پوري ڪائي ساهڙ طرفان ايندي ڏسي، سهڻي تي ان کي خطاب ڪري)
[222]- درياهه، سمنڊ
[223]- جلائيندڙ، ساڙيندڙ (عشق)، سنڌو درياهه جي وهڪري جو نالو
[224]- سڑيل
[225]- واقف ڪار
[226]- پٽر (جهڙو سخت پيچرو)، پرانگهہ، وک،گهوڙي جي دوڙ جو قِسم.
[227]- مدد
[228]- اَتانگهہ
[229]- پيڙيءَ جو ڳن هٽي پار پهچاءِ
[230]- اي پرجهلا
[231]- ڏکيا
[232]- اوهان ڪان
[233]- درياهه □ ڪري
[234]- انهيءَ هنڌ
[235]- تکڙي وهندڙ پاندي درياهه □ تمام اُبتيون سبتيون گهمراتيون پئي پائي (جتي وهه تکي آهي)
[236]- خوبصورت زال (سهڻي)
[237]- سنبريل
[238]- ترهي
[239]- ڏٺ وارا، ميهار
[240]- اورينءَ پر ڪان
[241]- پرينءَ پر
[242]- آواز (چڙن جو)
[243]- ياد پوي
[244]- يادگيري ڏياريندڙ
[245]- گهارٽو پيم
[246]- پاٽيءَ جي اُتل
[247]- تک
[248]- وچن واري (ميهار)
[249]- ڪاهيندس
[250]- طرف، ڏانهن
[251]- سيسر
[252]- ڪلي ڪڍي، خوش ٿي
[253]- خار ڪائين۔
[254]- عضوا، لڱ
[255]- چري جي لاڙَ، گهنڊ جي زبان
[256]- آسري، پناهه
[257]- مُني، موڪلي
[258]- وچن
[259]- ويهڻ
[260]- جاڳائي، منهن تي پوي.
[261]- تائين
[262]- رات
[263]- واسينگ نانگن جو سوسات
[264]- مست
[265]- درياهه
[266]- پنهي پاسن ڪان
[267]- چيٽون، ضربون

[307]- ڳيت، ڏک، گهٽو پيٽ
[308]- شر، گهڻ
ڪائو، پيٿون
[309]- ميهار وٿان محبت جي مهي ڳيتون ڏئي پيتائين اها مهي ڏوت ٿي لڳس، جو جيترو وڌيڪ پئي اوترو وڌيڪ طلب ٿيس
[310]- خالي، سجو
[311]- ميهار کي ڪو نقصان نه پهچي
[312]- ماٺهن
[313]- ڪلن
[314]- اکين جي تارن (مينهن جي)
[315]- وريل سڱن واريون مينهون
[316]- هک پئي جي پنيان، جيئن هر موسم ميهار وٽ ڪير هجن
[317]- ويامن
[318]- چمڪن
[319]- پاٽيءَ جي
اُچل پاٽيءَ جي اُتل ڪري سر سبز ٿيل ميدان.
[320]- ڪانهه، چارو

[285]- وجن
[286]- مينهون همیشه ڏراڙ جي پٺيان ويندیون آهن.
[287]- جنهن لاءِ
[288]- واجهه وڌا، ڳولا ڪئي
[289]- اوري
[290]- ڏيٺَ، ملاقات
[291]- نوڙي
[292]- مڙس (ڏم)
[293]- اوهين، اوهان (مينهون)
[294]- ڪوڙو سر
[295]- رهان، ٿيان
[296]- خوش، سرهي
[297]- چرڻ جي جاءِ
[298]- گهٽي، چارو، واهه
[299]- ميهار ڪان
[300]- سرڪي، ڏک
[301]- عورت
[302]- سرڪيءَ جي سودا
[303]- عشق جو فرشتو
[304]- تير
[305]- لوهه ڪان
[306]- جهڻ، ڏڌ

[268]- وڏن چڙن
[269]- يادگيري
[270]- چڙن جو آواز
[271]- مانم نا اميد هيس، پر چڙن جي آواز ڪري رڱن ساهه پيو اتم، هاٽي آءُ ظاهري وصال ڪي چا ڪندس؟
[272]- هميشه لاءِ ٿيا
[273]- رلي ملي ويا.
[274]- ستا سور
[275]- وٿاڻ، منزل
[276]- پرينءَ پر جو رهندڙ (ميهار)
[277]- ذوق، محبت
[278]- هنڌ، ماڳ
[279]- (ديدار) ڪرڻ جو دل ذوق پيدا ٿيو
[280]- الله جو قسم ته
[281]- خبر پيم تي ڪٽي آهي، خوشبوءِ
[282]- ڏسان
[283]- آواز، سڏ
[284]- چڙن، ياد ڪندڙن

[321]- وهڪري، تڪ
[322]- ڳاٽ مٿي ڪنديون
[323]- 20 کان 24 تائين بيتن □، قيامت □ حضرت محمد □ جي شفاعت ڏانهن اشارو آهي.
[324]- واعدو، آڌار
[325]- روڪي، جهلي
[326]- پريشان، مستاني
[327]- لهر، درياهه
[328]- وٺاءَ، جوڪو
[329]- مهرباني
[330]- تو وٽان
[331]- وس □
[332]- جيئن واجب آهي، تحقيق
[333]- ٻنهي جهانن، دنيا □ آخرت
[334]- جمع ڪيو، ڏي ڏيو.
[335]- آسان، سولو
[336]- هميشه توڙ تائين
[337]- اُنهن
[338]- مددگار
[339]- ائين
[340]- تيار، پرسان
[341]- ترهو
[342]- ترڻ وارو ساندارو
[343]- جيتوڻيڪ
[344]- پڙڪو ڪائي ظاهر ٿيا.
[345]- لائق، پسند پيل، دل گهريا
[346]- پرڀات، صبح
[347]- ماڳ، جايون
[348]- عشق جي تڪ سببان
[349]- لاڙو، عشق
[350]- ٻه
[351]- نرت ڪان، نظر، ڌيان
[352]- خالص، نج
[353]- رخ، لاڙو
[354]- محبوب جيتوڻيڪ ظاهر □ ڏور آهي ته به هن لاءِ اکير ويجهي (دل □) آهي.
[355]- ساهڙ ميهار
[356]- ڏکيو، مشڪل
[357]- وهڻ جي جاءِ، ماڳ، وٿاڻ
[358]- تي مٿان
[359]- شڪسته دل، نااميد
[360]- دانهون ڪريو
[361]- مڪان، جوءِ، جاءِ
[362]- ويجهو
[363]- ڊپ، خوف
[364]- هڏهين، ٻنهي، اصل
[365]- سهڻيءَ
[366]- اشارو آهي انهي وقت ڏانهن، جڏهين ميهار درياهه تري سهڻيءَ کي اچي ملندو هو.
[367]- پلي چاليهه دفعا مهٽا ڏي
[368]- سڳ □ ناتي جي ڪري
[369]- جنهن ويل
[370]- ننڊ
[371]- تنهن ويل
[372]- گهٽ وڌ، طعنو
[373]- هونئن ئي
[374]- جيڪر
[375]- مري ته ضرور ها پر ٻڌڻ ڪري شهادت جو درجو مليس.
[376]- سس پس، صلاحون
[377]- سڪن

[378]- چو؟ هميشه درياهه جي پاڻيءَ □ رهندي به مڇي ککي چو ٿي ٿئي؟ (جواب ٻي سٽ □ ڏنل آهي.)

[379]- غم

[380]- لکيو، قسمت

[381]- تنهن سبب

[382]- سپئي لهرون لعلن سان ٿمثار آهن

[383]- واهڙ

[384]- ڪٿوريءَ (مشک) کان

[385]- بهترِ زياده

[386]- هٻکار، خوشبوءِ

[387]- مون کي ميهار وٽ مهٽي هاب ٽيٽو پوندو

[388]- طعنا مهٽا

[389]- محبت جي ڳنڍِ

[390]- دوست (ميهار)

[391]- ڳنڍِ کلي (محبت جون مشڪلاتون حل ٿين)

[392]- کان سواءِ

[393] - ميهار سان ملاءِ

[394]- اي ٻڌندڙ! (خدا)

http://www.sindhiadabiboard.org/catalogue/Lateefyat/Book12/Book_page1.html